

r

v i a ț a r o m a n e a s c a

revistă a uniunii scriitorilor din republica socialista românia

11

a n u l

XXV

noiembrie 1972

AL I ȘTEFĂNESCU	3 patriciu (I)
OAARIA BANUȘ	25 ex meis libris ; frig ; simboluri ; gloria ; bătrânii
NAGY ISTVAN	28 miki și complicitii (în românește de adela-rodica sălăgianu)
MARIN SORESCU	41 senzație; nicâieri; învierea lui lazâr

memorialistica

DEMOSTENE BOTEZ	43 memorii (H)
-----------------	----------------

80 de ani de la nașterea lui cezar petrescu

CEZAR PETRESCU	59 texte inedite: scrisoare către nicolae iorga; maupassant: „le horlâ”; maupassant: „contes du jour et de la nuit”; despre sorvdu-otdea și „somă-nătorul”; mihail sadoveanu: „duduia margareta”; despre soarta; impresii și amirrtiri la moartea unei mătuși
ȘERBAN CIOCULESQU	71 schifă de portret
» ION BĂLU	74 „gândirea” sub directoratul lui cezar petrescu
AMDREI ROMAN	83 realismul lui cezar petrescu

120 de ani de la moartea lui nicolae bălcescu

DAN BERINDEI	88 actualitatea lui bălcescu
--------------	------------------------------

cronica literară

ALEXANDRU GEORGE	91 lucian blaga : „isvoade”
M. PETROVEANU	95 camil boltazar : „reculegeri în nemurirea ta” ; victor felea : „sentiment de vîrstă” ; aurel gurgianu : „poartă cu săgeți” și „temperatura cuvintelor”
EUGENIA TUDOR-ANTON	100 virgil duda : „anchetatorul apatic”

pe marginea cărților

DUMITRU MICU	104	vasile netea: „interviuri literare”
FLORIN MIHĂILESCU	106	paradoxul și demnitatea lui
IOANA CREȚULESCU	109	gheorghe tomozei: „tanit”; i. „hor „încă nu” »°rea:
ANCA MIDIA	114	nicolae velea: în război un pogon cu flori ; mana-luiza cristescu- „LTLi 1 vrăjitoarelor” «castelul

scriitori străini contemporani

PAUL ALEX. GEORGESCU	119	un periplu poetic exemplar: rafael al berti
RAFAEL ALBERTI	125	versuri inedite (în românește de vero- nica porvmbacu)

cronica ideilor

TRAIAN PODGOREANU		127	mihai ralea și explicarea omului
			cronica
VASILE VETIȘANU		133	athanase joja

miscellanea

cezar petrescu, ziarist (n. **carandino**) — circulația valorilor (**radu rupea**) — critici definind poezia (**metania livadă**) — veteranii cinematografiei românești (**viaicu bârna**) — sub semnul marelui impuls creator (**alexandru grigore**) — centrul european UNESCO pentru învățămînt (**ioana c**) — lucien goldman în românește (**nicolae bârna**) 136

breviar

VL. BÂRNA : **paul anghel** : „efemeride” — AUREL GOCI : **ana blondiana**, **romulus rusan** : „convorbiri subiective” — ADRIAN POPESCU : **drag os vicol** : „ctitorie în albastru” — AL. GRIGORE : **teodor scarlat** : „nopțile din underground” — EUGEN LUCA : **costache anton** : „ochii aurii ai roxonei” — G. AURELIU : **ben corlaci** : „poeme florivore” — P. ADRIAN : „fluierul ianoului” 144

debuturi lirice

ALEXANDRU LUNGU : modele, influențe, mimetisme 154

revista revistelor — din farâ —

„ramuri”, nr. 9/1972 (vl. b.) — „revista de istorie și teorie literară”, nr. 2/1972 (n. vaneu). 157

de peste hotare

„europe”, nr. 517—518/1972 (**anatol ghermanschi**) — „revista de occidente”, nr. 112/1972 (**andrei ioneseu**). 153

a | , i . șiefănescu

patriciu (I)

Nai se mară că nu trece aproape nimeni pe stradă, deși este duminică, în plin centrul Bucureștilor, așa cum demonstrează clădirile turtite ale Palatului Regal, parcă retrase și ele mai în fundul courtii decit de abioeti. Plutește peste oraș un noiembrie palid, dar călător și luminos, un fel de prim semn de bun rămas al toamnei care aduce. Poate e vremea primăverii, oamenii se grăbesc spre o visată și casnică liniște duminicală, oboșiți de oale peste o suită de săptămâni agitate care i-au zgâlțit în continuu de cînd ou frumoasa zi de 23 August. „Frumoasă” fusese ziua aceea, pentru că ea pusese capăt unui coșmar, dar cei care crezuseră că viața Bucureștătar se va liniști brusc, intrînd sau reintrînd într-un ours „normal”, înțeleseseră și ei, destul de repede, că marea catastrofă ce fusese războiul lăsase un vid în retragerea ei precipitată și ocuparea acestui vid nu se putea îndeplini treptat și în ordine. Vânturile care se născuseră erau violente, băteau din multe părți, se încălecau, făceau virtejuri și și cochetau soflarea mult dincolo de ceea ce ar fi fost, sau ar fi trebuit să fie, obiectivul lor.

• Un astfel de vînt l^a proiectat și pe ei în București, pe el, Patriciu Avram, sau Patrick Abrahams, cum i se zicea acolo unde-i surprinsese răboiul. N-are niciun an de cînd s-a întors în țară. N^are încă locuință, nici iubită, este corespondent de presă și această duminică palidă și pustie, ușor leșinată, îi provoacă o mică greață moleșitoare, la gîndul prînzului sărăcăcios, al după amiezii plicticoase care-l așteaptă, căci bunii lui prieteni, singurii lui prieteni, Dan și Glodi, stot plecați cu „sarcini” în provincie.

Poate se dulce la un cinema, să omoare timpul pînă la banchetul de diseară, un banchet al presei, cu nu se mai știe ce prilej; de fapt, cum i se spusese „un prilej să mai stringem relațiile cu ziaristii străini, mâine, poimîine simt alegerile, trebuie să fim ou ochii pe ei”. Oricum, are să se mînce și să se bea bine, ceea ce în mizeria cotidiană și generală a acestui an, și postbelic și secetos, nu este deloc de neglijat. „Că ai ajuns ca un țîr, Patrieiu!” îl bătuse pe umăr frumosul Vergi Ghinea, moldovean pofticios, cu ochi albaștri, neașteptat de reci și vestit surăs fotogenic oare-i complică viața erotică pînă la dimensiuni absurde, dacă te gîmdesti cit de puțin răgaz îi lasă nenumăratele sarcini politice și profesionale duse de altfel, în mod miraculos, „la bun sfîrșit”, cum se spune.

Pe oînd, pe el, pe Patriciu, pînă și traversarea aste duminicală a unei pieți neverosimili de pustii, îl cufundă într-o perplexitate confuză, înnoaită alene și discontinuu prin apa salmastră a acestui noiembrie de boulevard, stagnant, încropit, luminos dar anemic, și visează într-un adînc subsidiar al conștiinței, la marea fe^neie care trebuie să-i dea marea iubire, femeie generică, ce se îndărătnește să

se păstreze într-un profil intraductibili în existența lui t - j ."
Câteodată doar, ia din chipul lui Clodi numai ochiul ei enor
exorbitat, și este de ajuns o Patriciu să se enerveze, să facă
de a plesni aerul, ca Xerxe marea, și să murmure furios
Ge-i prostia asta ?

— Ce-i asta ? Ce-i prostia asta ? rostește tare, deși sine.
triciu Avram. Sau poate nu el Patrick Abrahams 'este cel RIÎ'
bește singur, căci nu ochiul violet al lui Clodi e vinovat ci
mult mai banal și mai la suprafața conștiinței.

„Faptul” este un automobil, pe care Patriciu nu-si ami t**if
să-l fi văzut sau să-l fi auzit trecând în direcția Palatului Tele
lor, (sau mai știi ? cum umblă el cu capu-n nori, nu la tneawfn**
și care rulează ou viteză, de-cmdaratelea, retrăgindu-se parcă r
fața unui inamic, și pătrunzind (ridicul în zgomotA.il, culoarea si f
jma lui, ultraconcrete) în spațiul mort al pieții, spațiul acesta ni
special, ieșit din oraș și din anotimp, oare-1 sensibilizase attai
Patriciu, Este așa ca și cum o javră răpănoasă, client obișnuit nt
rampelor de gunoaie pătrunde cu spatele, fără să-și dea seama aec
într-un decor marin de legendă, o plajă pură și triată în care cei
mult plainierea și tipătul tragic al unui pescăruș singuratic pot fi
îngăduite. Jigodia simte parcă rezistența ultragiată a peizajului din
spate, căci, iată, s-a ferit, ciulește urechile, bagă coada-ntre picioare
și pornește ou toată viteza și ou zgomote profanatoare, spre o stradă
laterală, trecind prin fața ochilor ușor holbați ai lui Patriciu.

in acel moment se aud limpede niște focuri de armă, urmate la
scurtă vreme de vuiete confuze, prelungite.

— Ce prost sănt! zice Patriciu, dindu-și și o palmă destul de
usturătoare pe fruntea lui foarte înaltă, așa fel că moțul din creștet
(căci Patriciu este tinăr și frumos și umblă cu capul descoperit) u
cade brusc cu trei centimetri și nu revine decit după cițiva, din pașii
acum grăbiți, ai posesorului său.

Păi sigur, cum de nu s-a gtdiit ? Piața e pustie pentru că pe
aici au plecat maniștai să manifesteze. E duminică, s-au adunat la
clubul din sltrada Clemenoeau, și după ce s-au terminat discursurile,
încearcă să organizeze o manifestație antiguvernamentală. Nu-i vreun
eveniment deosebit. De oind a sosit Patriciu în București, a văzut
multe imanifestații. Și d-alea mari, conduse de comuniști șf de-ai-
lalte, mai mici de obicei, ale adversarilor. A văzut și încăierări și
morți și demonstrații uriașe. E meseria lui de gazetar să fie prezent
pe ite tot. De fapt, abia cu o jumătate de oră înainte a contemplat,
elrar din holul hotelului, formarea grupului. Ceilalți corespondenți
străini se grăbiseră să asiste la constituirea manifestației, agitau
carnețele și aparate fotografice, alergaseră în Piața Palatului, unde
fusesse prima escală a demonstrațiilor. Dintr-o lehamite secretă,
Patriei-l nu se mișcase de la lacul lui decât târziu, după ce ma-
nifestația părăsise Palatul, scurgindu-se pe Calea Victoriei. Știa ce
avea să urmeze: grapul de manifestații avea să se oprească in
divers- ^unote ale Căii Victoriei, avea să se îngroașe într-o măsură
cu partizanii aflați la plimbare, sau poate postați special în diferite
puncte, precum și ou o serie de gură cască și de alți curioși filistini,
aveau să se scandeze lozinci anticomuniste, antiguvernamentale, pro
Rege și pro Maniu, Brătianu sau Titel, vreun trecător suspect
simpatie pentru comuniști și pentru guvern avea să fie bătut, și tot
așa, pină în cheiul Dimboviței, unde manifestația se spârgea și toți
plecau acasă ; curioșii, satisfăcuți, cei plătiți, bucuroși că, li, s-a ter-
minat serviciul, organizatorii înapoi la Club pentru a da un raport
cit mai umflat, menit să le asigure bunăvoința manilor șefi. Nu nu-
mai atit, dar Patriciu știa precis că există ouvint de ordine ca de-
monstrația să fie lăsată absolut liberă, nimeni să nu accepte vreo

voare. Alegerile erau aproape, observatori din toată lumea um-
* * i u hotelul, nu se dorea niciun fel de turburare, scandal, bătaie, cu
<n mai P^țin focuri de armă, răniți sau morți. Din toate acestea,
etarul Patrick Abrahams trăsese concluzia că nu era cazul să se
f^laseze în interes de serviciu și plecase mai tirziu, romantic și
Astalg^! preocupat de mișcările tainice ale subconștientului său.
, Retragerea prudentă a automobilului, focurilor de armă, vocile-
s.jle care continuă să se audă, înseamnă însă că lucrurile au luat
n altă turnură.

Plin de un fel de remuscări nelămurite, Patriciu începe să alerge
• mu se oprește decît atunci cînd în eimpul lui vizual apare Palatul
Telefoanelor. Ceea ce vede e într-un fel, clasic. În fața ruinelor to-
jnSui Teatru Național se află o masă destui de mare de oameni, o
nșullitate cu puncte de aglomerare și ou alte zone mai rarefiate.
Piunotele de aglomerare sînt mobile, agitate, semn că au loc încăierări.
Din cînd î' cînd, răsună înăbușit cite un foc de armă. Nu se zăresc
forțe polițienești sau uniforme militare.

" patriciu știe de ce și o clipă, șovăie. Ce să caute acolo? Dacă
l^jgganii-l miros în mijlocul lor, nu are să se aștepte la nimic bun.
Patriciu nu e un voinic, nici dibaci la bătaie și nici măcar vreun
viteaz. Păstrează și acum amintirea, sub forma unei coaste fisurate, a
tneăaerării din Cotroceni, în care nimerise fără voia lui. Cuvîntul de
ordine este ca ^manifestanții să nu fie provocați. S-ar putea deci să
facă o greșeală. Totuși, la fața locului, vtmzoleala continuă. Iar în
fața teatrului se aittă sediul electoral al guvernului. Poate că nu în-
tiimplător. adică, ce mai! sigur 'neintmplător, se încearcă tocmai acolo
provocări. Tot privind, i se pare însă că deosebește și unele uniforme.
Curios: nu le poate identifica. Și iată că ziaristul, corespondentul de
presă se trezesc brusc în ol.

Patriciu începe iar să alerge.

Cînd ajunge la ^marginea mulțimii încetinește pasul. Ia aerul
unui ins oarecare oare se uită și el, să vadă ce se întîmplă. Nimeni
nu-i dă atenție, vacarmul este general iar locurile cu încăierări des-
tul de puține. Se strecoară pe trotuar, pînă aproape de intrarea se-
diului. Geamurile de la ușa principală sînt sparte. Noroc că sînt du-
blate de grilaje metalice, nu se poate intra înăuntru. Din cauză că
din mulțime se aruncă cu pietre în ferestrele de la etaj, trotuarul
este destul de liber. Manifestanții 'Stau la o distanță respectuoasă de
cioburile, cu atît mai primejdioase ou cit cad mai de sus. În dosul
grilajului de la ușa sediului apar la răstimpuri chipuri care inspec-
tează piața. Patriciu își dă seama că-i garda sediului, care așteaptă
prudentă înăuntru. Huiduielile și vociferările continuă, ca și proiec-
titele ocazionale. Acestea se cațără parcă pe fațada clădirii, care rab-
dă cu sitoici'sm disprețuitor deslănțuirea ridiculă a furiei umane. Din
strigătele foarte amestecate, Patriciu înțelege doar că din clădire
„s-a tras împotriva manifestanților pașnici". împușcături izolate,
după cum observă el acuma, vin însă din puncte diferite. Pe unul
la localizat chiar, într-un grup vizibil concertat. Sînt împușcături
provocatoare destinate să provoace panică și poate noi răspunsuri din
clădire. Urmărind cu privirea zvircolelele mulțimii, Patriciu descoperă
uniformele pe care ie zărise de departe, în mijlocul unui grup ex-
trem de agitat. Se apropie ou grijă și constată că una din curioasele
uniforme paramilitare poartă ichipul cunoscut al lui Vincent, cores-
pondentul lui Herald Tribune. își face loc seu coatele, ferindu-se de
îmbrtnceli și-i apucă de (braț pe Vincent.

— Ce s-a-ntîmplat aici ?

— Bolșevicii trag în manifestați, îi răspunse vincent, pe engle-
2ește, recunoscîndu-l. L<au și prins pe unul. Uite acolo.

Privind în direcția indicată de pipa lui Vincent, Patriciu coperă un ins destul de tânăr, rupt și însângerat, pe care un gardă ad-hiac încearcă să-l apere de furia mulțimii. în mod însă îl scapă din rniini, așa ca din neatenție sau din neputi ta' atunci tânărul ajunge iar prada mulțimii, care-4 lovește, îl d pisează-n picioare.

flashul și 1-a lovit, mai zice Vincent trăgând cu fals calm aristor t' din pipa scurtă. Abia atunci, Patriciu il descoperă și pe Harris re temi irlandez din Beilfaist, care este în mijlocul altui grup și-si cetează îngrijorat aparatul.

— Sint morți, răniți? se interesează Patriciu oa un adevă gazetar.

— Cred că nu. Curios, dar mu sint. Numai bătăi obișnuite, mor-măie disprețuitor și ou oarecare dezamăgire Vincent.

— Da, dar pe ăla or să-l omoare! exclamă deodată Patriciu. Insul însângerat este „groggy”, cum se zice. Încearcă mereu si se ridice de jos, reușește după încercări repetate, face un pas doi olătinindu-se, ou «umile deasupra capului, protejmd.u-1, dar „dintre cei care-1 inconjoară răsare mereu eite un anonim care lovește si se retrage, altul cane-1 atinge în treacăt, insul se angajează oa' o vită injunghiată în direcții greșite, e primit ou alte lovituri, iar cade haita se repede asupra lud, unii sânt mulțumiți dacă-1 ating măcar cu virful bocancului, alții însă il lovesc sistematic, ou sete, icnind de satisfacție.

Patriciu simte deodată că aceste lovituri izbesc în el însuși. Un junghi trece prin coasta lui fisurată.

— Bine, dar il omoară, nu vezi, Vincent? Hai să-l scoatem de-acolo.

— Noi sintem neutri, zice rece Vincent.

— Neutri, neutri, dar nu putem lăsa să se omoare oameni fără apărare. Hai cu mine. Dacă nu, mă duc singur.

Vincent se uită intrigat la Patriciu, la făptura ha subțire, do-minată de fruntea înaltă. Roșie de indignare? De milă? De sfidare *

— O. K.

Patriciu s-a repezit în mijlocul echipei de linșaj. Drumul nu-d chiar așa de liber. E imbrincit, inghiontit. Face mereu apel, în engle-zește, la Vincent, care vine încet din urmă. începe să fie privit cti oarecare respect. Unii se scuză, explică.

— A dat într-un ofițer american!

— A tras în noi, tu-d nașterea iui.

— E o bestie bolșevică.

— Un criminal.

Cînd ajunge lingă omul însingerat, Patriciu împinge pe agre-sorii nerăbdători și strigă mereu:

— Liniște. Poliția americană! Poliția americana! Liniște!

Vincent s-a apropiat, continuând să-l fixeze insistent pe Patriciu. al cărui chip e în flăcări. în jur domnește un fel de nehotărare: oine-s ăștia? Rănitul e la picioarele lui Patriciu. încearcă sa ridice.capul, privește năuc în jos, la aceste zeci de picioare primejdioase! Lingă Patriciu apare un ins imbrăcat într-un trend ouași militar' dar' de bună calitate. De sub șapca neagră de skior răsare o mustăcioară foarte mobilă.

— E un bandit. A tras ou mitraliera. Trebuie arestat.. Să se vadă ce fel de alegeri libere fac comuniștii. •••

— Arestat dar nu omorât, replică Patriciu. , *

— Poporul! Cine poate să4 ție! Mai bine nu te băga dum-neata.

Ba mă bag. Vincent! Hai să-l scoatem de-aici, rostește el iar în e»SI-^^ firile din nou Vincent, indispus.

pune și duimneata nUna, să-l ridicăm! țipă Patriciu înraura-
...tipul ou trendul. Ori poate vrei să-ii dai una, să-l termini de

t... pardon! Noi sintem patrioți, nu criminali, ca bolșevicii, nfatache! Pune mina! se adresează el unuia dintre cei din jur, oare rf-o să asiste interesați la scenă.

Ajutat de cei trei, rănitul reușește să se ridice.

patriciu privește la omul cu trenciul. „Trebuie să fie un organizator manist. Ou-artăt mai bine”.

— Hai. Pe aici, îi indeamnă pe cei doi. Vincent, hai și dumneata cu noi! se roagă.

Vincent se urnește greoi. Grupul este lăsat 'treacă cu oarecare-pdurnerire. Patriciu nu știe dacă din cauza lui Vincent, sau mai ales din cauza omului cu trenciul. Oricum ar fi, e bine. De-ar scăpa mai repede din mijlocul lor.

— Dumneata ce ești ou americanul ăsta? i se adresează prudent omul cu trendul.

— Colegi. Colegi de presă.

— A, presa! Păi să scrieți ce-ați văzut! Spune-i americanului că" uite, noi sintem democrați. Noi vrem alegeri libere. Nu vrem dictatură comunistă. Ce-i vinovat ăsta c-a tras în noi? Alții l-au învățat. D-aia v-ani și ajutat să-l scoateți de-acolo. Spune-i ce ț-am zis. Hai, spune-i.

Patriciu îi traduce lui Vincent, care dă mereu din cap.

Trec de stradă Regală.

— Noi vă lăsăm, acum, mai zice omul cu trenciul. Ne-ntoarcem. *Good by, mister*, salută el pe american.

— Mulțumesc, se trudește Patriciu să rostească, luându-l mai strâns de braț pe insul bătut, care acum a început să se mai țină nițel pe picioare.

— *Thanks!* zice și Vincent.

Continuă să meargă toți trei, cu rănitul la mijloc. Patriciu îl chestionează.

— Cum te cheamă?

— Roșu. Roșu... Pavai, răspunse cu greutate rănitul.

— Ai o batistă? Na, ia-o p-asta și șterge-te. De ce-ai tras?

— N-am tras. Erau... gloanțe oarbe. Am vrut să-i sperii...

— Aha! Și te-au agățat!

— Da.

— Ce spune? se interesează Vincent.

După ce ascultă spusele lui Patriciu, Vincent se oprește.

— Ajunge cit l-am dus.

— Ai dreptate, zice Patriciu. Ascultă-mă mă, Pavele, cum zici că te cheamă. M-auzi? Șterge-o acasă. Poți să mergi?

— Pot.

— Ia-o p-aici, prin gang. Tuile-o și nu te mai uita înapoi.

Roșu Pavel se depărtează șehiopăfând și dispăre în umbra pasajului.

Patriciu îl însoțește o bucată de drum pe Vincent.

— Numai Patrick Abrahams a putut reuși să mă facă pe mine sa salvez un comunist de la bătaie, spune Vincent și ride sec.

...; *****n-ist, necomunist, e om! proclamă Patriciu, căruia vîntul 11 zburlește din nou moțul.

— Nu pentru principiile dumitale umanitare te-am ajutat!

— Dar pentru ce!

— Pentru că pronunți latf de frumos englezește. Niciodat--
să pot avea un asemenea accent udtradistins. -- am

— Vii diseară la recepție ?

— Bineînțeles, aristocrațiile ! *So long.*

2

Deși a văzut de multe ori în scurta lui carieră de DartWnn • la recepții ceea ce se numește „năvala la bufet”, Patriciu, nu-și te nici în seara aceasta stăpini senzația de desgust amestecat/*o ură, care-l cuprinde de fiecare dată. „Ca porcii la troacă” obisn ^u el să spună, dacă avea ouă, și între sprincene i se făceau două du * verticale subțiri, alte pe fața lui mai mult roză, în timp ce buzele se întindeau ca două sfori, cu colțurile unoind indignate. Ce im V rnincăi, cei care-^și făceau loc cu coatele, nepăsându-le dacă pate hainele lor sau pe ale altora, erau tocmai cei care pînă atunci fu seseră cei mai distinși și imai distanți, oracolele și bonzii presei, mulți din ei posesori de chelii și de pimiee respectabile, de veșminte scumpe sau de impecabile uniforme.

Dintr-o dată toate discuțiile savante, duelurile de replici, micile discursuri ținute oa să audă „șeful”, aflător pe-alături, sau adversarii politici care se prefăceau ocupați cu alte „conversații”, toate birfele cancanurile, politețurile inclusiv flirturile (căci femeile, puține, deveneau prin aceasta centre de interes), ba chiar insulele de tăcere plictisită sau plicticoasă, toate încetau ca prin farmec la auzul magice formule : „Poftiți la bufet!”

Avea loc o deplasare generală, așa cum dacă ridici tabla de șah irutr-o parte, toate piesele — albe, negre — se amestecă, lunecă spre margine și se taxează acolo, pierzându-și valorile obișnuite : Pion. Rege, Cal, Damă, redevenind niște biete bucăți de lemn. Maniști sau „bepediști” (cum li se spune partizanilor Blocului Partidelor Democratace), tineri sau bătrâni, bărbați sau femei, jegosi sau solivisiți, „genii” sau „bivoli”, toți snau Lipit pe trei rinduri de masa cea lungă a bufetului, în dosul căreia chelnerii se agită frenetic, fals serviabili și cu ochii în patru. • \.

— Uite, acolo-i troaca și noi nu mai vedem acum decit dosurile acestor animale hămesite, murmură scârbit Patriciu.

Apoi se indignează de-a binettea.

— Ceea ce mi se pare imoral, este belșugul ăsta nerușinat, cînd știm foarte bine că țara întreagă moare de foame, își mîncă de sub unghii. Și-ăștia se-mdoapă pînă crapă, beau de plesnesc,..ba mai fură și țigări și chiar bagă prăjitura și sandviciuri prin buzunare. Și după toate alea, trei sferturi dintre ei mai sînt și niște reacționari impuțiți, gata să bage mitraliera-n noi.

— Mai taci, mă, Pat, parcă ești la miting, rostește Adamache, bărbat rubicond deși destol de tînăr, care s-a apropiat cu o farfurie într-o mină, un pahar cu vin într-alta și caută uh loc unde să-și poată face în tihnă „ravitalierea”, cum zice el.

— Eu să tac ? Eu să tac ? se bilbiie Patriciu, ca-ntotdeauna cînd este minios. Tu să taci. Adică tu n-ai nevoie să taci, pentru că ți-ai uanplut singur gura cu borhot. Mai bine-ad fi politicoș și-ai ~servi-o și pe tovarășa Popescu cu ceva.

„Tovarășa Popescu” este o ființă oare nu pare să fi avut vreodată un nume mic. Persoana ei este scundă, rotundă și ou toate acestea nu are nici o fonmă, deoarece toate componentele sînt din uni'

prsurii cu totul deosebite. Tovarăsa Popescu nu e nici măcar urită, rtesii nimeni n-ar îndrăzni să afirme că-i frumoasă. Spune o serde în-**JSaeă** de lucruri de bun simț dar niciodată nu e auzită, necum asoul-jată Tovarăsa Popescu a asistat la diatriba lui Patriciu cu o condescen-dentă ușor ostilă, mai ales că unele cuvinte ca „troacă”, „borhot”, „mpuțiți” i se par că sint respinse de pereții saloanelor receptiei, ca niște mingi ponosite, la „regina cu pași”.

— Dumneavoastră aveți dreptate, dar așa e-in lumea *lor* și *noi* nu putem să facem *deocamdată* altfel, zice ea, înțeleaptă.

— Teamă mi-e că și cind o să putem, porcii or să rămână tot porci, și-o să tragă tot la troacă. S-ar putea foarte bine să se dea fiecăruia o farfurie cu un miniinum necesar și gata. Unii se bat în stradă și sint scMlodiți și alții beau șampanie în interts de serviciu

— Taci mă Pat, mă. Na, că ți-am adus și ție, ascetule, zice vesel Adamaohe, acum cu două farfurii în midni. V-iadue și «lătură. Acușica. Și pleacă iar. Patriciu îl urmărește cu privirea, ușor imfolin-zit. Cu mutra lui de vainburș, numai șorțul verde îi lipsește! Ada-jnache-i un gazetar- bun, vrednic și modest, socotește Patriciu. Ceea ce i-a confirmat și Dan, deobicei atât de sever. Privește de sus la tovarăsa Popescu care îmbucă liniștită, căutând să muște delicat, să nu-și strice „gura”. Ca o pisică, își zice Patriciu, „jumătate tigrul, jumă-tate oaie”. își amintește subit de .gura ruptă a tânărului de dimineață, parcă Pavel îl chemai.. O să dureze un timp până să poată îmbuca atât de corect ca tovarăsa Popescu. Adică poate nici n-a știut vreodată să îmbuce corect. Nici nu-l întrebasese ce era, cu ce se oupa. Ce era! Nimeni nu mai este nimic. Nu mai există părinți și copii, bărbați și femei, muncitori și funcționari : toată lumea face politică.

— De ce nu mănânci, Pat? După ce m-am luptat atâta pentou voi? se plînge sincer Adarnache la întoarcere.

— Ați fost foarte amabil, vă mulțumesc, zice tovarăsa Popescu cu greutate, după o înghițitură mai dificilă.

— Mi-e greață ! răspunde Patriciu mojiu.

— Bea că-ți trece! Așa ceva nu găsești pe toate drumurile să-l fi văzut pe Ghinea cum ciocnea ou ăla de la Dreptatea, cum îl cheamă, ăla, mă rog, cu care se-njură el zilnic...

— Tocmai. Ziua se-njură și noaptea beau împreună. Nu m-ar mira să meargă și la aceeași...

— Pe mine mă scuzați un moment, rostește la timp tovarăsa Popescu și se depărtează cu mersul ei nesigur.

— Uf! răsufală Patriciu. „Jumătate sferă-jumătate rață !” își con-tinuă mental caracterizarea dicotamică.

— Te place !

— Ți-o cedez.

— Nu-mi trebuie !

Asediul bufetului a slăbit. Au apărut porțiuni, înguste într-ade-văr, prin care explodează albul feței de masă. Patriciu zărește într-un colț pe Dan, care se întreține ou Vincent și Harrrdis. Irlandezul, foarte tinăr și plin de pistrui, fusese eroul serii. Adusese cu el fotografiile făcute la prînz, la manifestație, le arătase tuturor, le ceruse părerea. Se discutase mult, profesional și Harris sconta un mare seucces la ziarul său din Beltast. Se uitase și Patriciu la poze. In vreo trei din-tre ele se afla și Pavel Roșu, cu pistolul mitralieră în miini. I-adevăr-rat că numai într-una i se vedea chipul. Avea o expresie curioasă,

de triumf zimfoitar. Patriciu își dăduse seama că Pavel din fotoer-f și cu Pavel pe care-l văzuse el — dar cât îl văzuse? — nici pe departe urma și aceeași persoană. Bietul Pavel! Căpătase u *facies* nou și el habar n-arvea. Își aminti gura lui ruptă și oum încerc să se adune de pe jos, ca un mistreț încolțit, iovit de moarte — ne mătate paralizat.

„Deștept tipul, știți”, se mirase Harris : „cînd a văzut că-l foto grafiez nu s'a repezit la aparat, ci la *flash*. Praf mi l-a făcut. Noroc că apucasem scena principală”.

— Excelente poze, excelente ! îl complimentase Ghinea. Și uite se vede și finma sediului B.P.D. Nuimăi că e impasibil să fi fost un comuniist. Probabil un provocator manist.

— Cum, provocator manist ? Păi el trăgea în manifestații ! protestase Harris, care nu era prea deștept.

— De unde știm noi ? Trebuia să-l prinzi cînd ieșea pe poartă Așa, oricine se poate așeza în fața sediului ou o mitralieră-n mîini i dumneata-l fotografiezi ?

— Dar astea, unde se văd manifestații ?

— Foarte bune poze și astea. Splendide. În România nu fac parale dar la Beilfest sint convins că dai lovitura. Te felicit domnule Harris. Dumneata ai stofă de mare reporter. („Nwanai să-i ajungă pozele !” șoptise Ghinea la urechea lui Pat, oare făcea pe interpretul și simțise oum fără voia lui i se ridică sprincenele a severitate.)

— Să bem dragă Pat, să bem... *că noi parale n-avem...*

Adamache fredonează în surdină ultima frază pe aria „Neioa Bacchus, ce mai faci ?”

— Să bem pentru victoria în primele alegeri libere ! recită în continuare Adamache, dînd paharul peste cap.

— Ou pilangii ca tine nu prea avem șanse !

— înti că eu nu sînt pilangiu, ci un biet proletar insetat. Al doilea : trebuie să câștigăm alegerile și-o să le câștigăm, oricit ne-ar sabota, inconștient chiar, unii „nelămuriți” ca tine. Al treilea... Al treiaea pahar îl aduci tu !

— Dacă vreau !

— Vrei Pat, vrei ! Te roagă Panepeu'l, că l-a luat la ochi șeful. Du-te acolo, lângă tovarășa OkJdi.

Patriciu întepenește ușor. Bea încet, inspectând capul mare' al lui Adamache. Nu. Imposibil ! Nu-i loc în el pentru răutate, perfidie, cinism și nici chiar pentru perspicacitatea necesară.

— Bună, Pat ! zice Clodi, care stă de vorbă cu Vincent.

Patriciu se lasă scaldat de lumina caldă, violetă care emană din ochii ei foarte mari și foarte rotunzi, ochi de albă bufniță celestă, pe a căror connee aleargă prea muște artere infimiltezimale. Această femeie își dă sufletul în fiecare privire. Ti-e și frică să-i consumi ochii. Te simți obligat să le economisești energia, foarte înaltă dar fcdniicfragilă.

— Ne-iai căutat ? Am fost la Buzău. Acu o oră am venit. E prietenul nostru, explică ea lui Vincent.

— Și-ai meu, se înclină politicoș americanul.

Patriciu mută paharele dintr-o mîină într-alta.

— El m-a convins să fac gestul de azi dimineață, de care v-am pomenit, continuă Vincent.

— Ah, da ? Pat, de cînd bei tu atît ?

Blestemat Adamache !

— O, nu-i pentru mine, minte el.

— Pat e pupilul meu !

k

— I-ați dat o bună educație, spune Vincent.

patriciu il urăște deodată pe-acest american bine făcut, care se pretutindeni în largul lui, mestecându-și pipa deasupra uni-
sului, și care stă aicum de vorbă atât de calm cu Olodi.

Caută o replică spirituală și degajată, nu găsește, se trezește cu paharele pline în mâini, arată oa un pdcolo, cei doi îl examinează cu în interes superior și ocazional, și Patriciu dorește foarte tare să dispară într-un mic nor magic.

— Dan, are să-ți spună ceva, Pat. Te rog să-l cauți, dacă vrei să te iert pentru... și Olodi arată spre pahare,

Vincent mestecă pipa.

Patriciu își mestecă furia.

— Am să mă duc, zice și îndrăznește să mai ridice o dată fruntea,

Clodi îl privește lung în ochi. Patriciu simte iar cum pelicula capilară violet sângerie, oare protejează bulbii ei oculari congestionati de lagăre de concontrare, se întinde, se întinde și se subțiază în mod primejdios și atunci el îi trimite ca fortifiante supunerea lui adorativă, albastrul mării și neineeroatei lui fidelități, mica și dirza lui voință, care se loptă ou iubirea neingăduită și nemărturisită.

— Bine, Pat, îi mulțumește ea și se întoarce spre Vincent.

— Bravo, mă! se entuziasmează Adamache în fața paharelor.

— Du-te dracului!

Cuvintele lui Patriciu trădează o asemenea exasperare interioară, oare n-are nimic de-a face cu Adamache, încît acesta își cere scuze în felul lui.

— Mă rog!

Să fii lungit pe o canapea, să fii găzduit și lungit în casa bine-faVătorilor tăi, să treacă Ea pe lângă tine; tu să-i auzi pașii cu mult înainte și să te prefaci că dorinii, pentru că nu-i poți primi privirea mai mult de două secunde, altfel orapă totul, îi cazii în genunchi și-i spui că... îi spui că... Mai bine mori! Și pentru că nu se poate muri oricînd vrei, atunci stringi ochii și știi că te trădezi, pleoapele sînt probabil fals lipite, ea simte că tu nu dormi — o, câte simțuri are Ea, douăzeci pe puțin! — și încetinește pasul cînd trece pe lângă tine, simți asta după boarea ușoară pe care o provacă pulpanele Irimonoului... Și nu numa; atât, dar degetele ei îți trec ușor prin păr, și tu te încordezi groaznic dar te închizi într-o cămașă de fier a voinței, nici o fibră nu îndrăznește să tresară în tot trupul tău și gestul ei rămîne candid și colegial, încîrcat totuși de dragoste... Ce fel de dragoste e asta, atât de puternică și de pură, încît risipește pixjmiscuitatea încăperilor strimte, aproape comune, a canapelei, a kimonoului de dimineață, a cărnii tale biciuite în nemișoare? Și Ba trece, și tu deschizi puțin ochii, oh, foarte puțin. Nu-i o femeie ou grațioase șolduri matinale ceea ce vezi, nu, e o vedenie albastră, e albastră indiferent ce culoare ar avea kimonoul, e fericirea ta care se depărtează, senină... Cum poate fi senin un spate de femeie? Și totuși, Ea este, Ea se **duce**, tu te prăbușești istovit în tine însuți, te lași pină la fundul acelei mări interioare care se numește a Renunțării, sau a Uitării sau Marea Liniștii, ca pe Selene. Și-atunci s-aude vocea pătrată a lui Dan, acest Dan incasabil, făcut într-adevăr nuimai din cuburi perfecte, și transparente, și impenetrabile, glasul lui Dan care... Du-te dracului, Adamache, n-auzi?

— Ho, mă! Ce, ție nu-ți place Aspazia?

— Nu mă interesează Aspazia acum. Care Aspazia?

— Taci că vine-ncoa.

Adamache a și înaintat doi pași.

— Tovarășa Mumgulleț, ce divină sînteți că mai aruncați cîte o privire și asupra unor începători necalifioați ca noi, se foiește Adamache.

— Ah, da.
 patriciu s-a entuziasmat subit. Femeia asta cu ochi verzi deshide repede bieții lui ochi albaștri și orbi. Continuă :

— ... Puritatea care se exercită în mijlocul impurităților. Ați sous foarte frumos
 Aspazia vrea să urmeze dar e împiedicată.
 — Mersi, Adamache !
 — Tovarășe Adamache. Atâta răsplată, merit. !
 — Meriți. Vezi, Patriciu... se lansează Aspazia.
 Adamache soarbe ca și oum n-ar fi auzit nimic, dar cam zgomotos.
 patriciu roșește ca întotdeauna cind o femeie-l tutuiește prima
 Aspazia reia, diplomată.
 — ... îți spun Patriciu pentru că-mi place numele și pentru că în engleză știu că asta nu semnifică nimic deosebit...
 — Tocmai ! Dacă nu semnifică, de ce și-or mai fi spunând așa ?
 — cugetă Adamache.
 — ... ulte^ate la Adajnache, continuă neturburată Aspazia. E un caraghios, s-ar zice...
 — Nu: s-o>r zice ! Se spune.' se amestecă cinic și mindru Adasmache.
 — Taci odată, il fulgeră ea.
 Apoi întoarce ochii oei grei spre Patriciu.
 Și vocea i-a devenit joasă, învăluitoare.
 — ... e un caraghios, dar e forma lui de a-și apăra puritatea. Alții și-o apără prin fanatism, alții prin dragoste, unii prin muncă...
 — Totuși, trăind alături de aceste impurități, cum le ziceți dumneavoastră, alături de acești reacționari de pildă, sau de acești ipocriți, făcând „alianțe” și „blocuri”, respirând aceeași atmosferă și bind același vin, nu ne alterăm ?
 — Unii se ațtersază. Alții rezistă. Și, ca să reziste, își făuresc cuirasele de oare ț-am pomenit.
 — Bine-ar fi să am și eu așa ceva !
 — Nu depinde decât de tine !
 Aspazia a tăiout îngîndurată, uitindu-și ochii cei grei pe chipul lui Patriciu. Acesta îi simte ca pe două ființe verzi, aderente, care-i ating mereu fața. De fapt, femeia aceasta este toată o chemare, dar el, Patriciu, e atât de surd și orb !
 — Mă iertați, spune, trebuia să mă duc la Dan. Are să-mi spună ceva.
 — A da, și eu am ceva de vorbit ou ei, murmură neglijent Aspazia. Ia-cmă de braț, să nu zică ăștia că comuniștii nu știu să se poarte în societate.
 Patriciu furișează (în fața ochilor holbați ai lui Adamache!) o niină de aer sub brațul Aspaziei. Mătasea, apoi căldura brațului, îl fac repede să simtă că are degete, chiar dacă sint de lemn. Cînd ocolesc un grup, Aspazia strînge înă brațul ca să indice direcția și toarnă sânge în degetele lui Patriciu. Acestea învie subit și se rotunjesc de la sine în jurul micului biceps, i-ntr-o convulsie delicată.
 Dan îi privește venind. Pe fața lui pătrată nu se mișcă nimic. De altfel vorbește ou cineva. Dar Patriciu observă că pe frunte i-a apărut un rid suplimentar oare semnifică contrarietate.
 Cînd rămân doar ei trei, Dan spune bnuităfl.
 — Aspazia, lasă-ne puțin singuri. Am de discutat cu Patriciu.
 — Ne mai vedem astă seară, nu pleci, nu ? se adresează ea iui Patriciu, ignorind ofensa.

— Vă mai vedeți, i-o taie Dan. Du-te la Olodi că t
Aspazia se retrage urmărită de privirile celor doi. ' ?"aptă. .

— Ia vezi să nu te-agațe ! șoptește Dan îndată ce-i posibil

— Ce vrei să spui ? Am stat puțin de vorbă E' o w, • *
deșteaptă. Eram cu Adamache și... femeie foarte

Patriciu este surprins de atitudinea lui Dan. -.

— Lasă acum. Ce-a fost la sediu ? Am auzit c-ai î
dimineață. Spune pe scurt. ... 30040

Patriciu povestește. Dan a făcut fălcile lui cele mai pătrat"
trapezoidale. Se-ncruntă mereu. Bagă și scoate mîna din bu "3
spune: Aha ! Da. Așa. Și? După ce Patriciu sifirșește dSTKL'I'
amtodouă miinile-n buzunare, unffliindu-le în mod ridicul. ^4

— Te duci miine la ei, în Clemenceau.

— La maniști ?

— Da, la maniști. Te duci la serviciul de presă și ceri informat"
cu privire la chestia de azi dimineață. *națu

— Informații ? Aista pot să le dau eu lor!

— Nu fi prost. Te prefaci că ceri. îi tragi de limbă. Vezi ce-au
de gînd să facă din chestia asta. Tot ce afli îi spui liui Ghinea Itne
diat. E o sarcină importantă. Conducerea e foarte indispusă de inei"
dent. Trebuie să fim pregătiți să-i contracărăm. Ți-e clar? "•

— Olar. Cînd să mă duc ?

— Ei... pe la zece-unsprezece. Așa, ca un corespondent în lioșă
de material. Pricepi ?

— Am priceput, tovarășe Dan.

— Hai nu face pe prostul. Și pe Aspazia, las-o. E periculoasă.

— Mă subestimezi.

— Nu-i vorba de ce crezi tu. Eu zic să fii prudent.

Dan l'a și părăsit. Trece pe la Clodi și Aspazia care sint incon-
jurate de o droaie de bărbați, aproape că nu se vîd. il trage deoparte
pe Ghinea și acum vorbesc amîndoi cu un trecător. Patriciu se plimbă
fără scop, ușor amețit de vin, poate de Aspazia, ferindu-se de gru-
purile în care ar fi nevoit să fie interpret, n-are timp de gîndurile
altora acum, nu e în stare să se traducă nici pe sine. Ce-a vrut să
spună Dan despre Aspazia ? De ce să fie periculoasă ? Ce-are el de
ascuns, Patriciu ? El n-are, dar alții presupun că ar putea avea. Do-
vadă că nu i-au dat carnetul de partid, deși Dan îi spusese că „o să
meargă repede". Mă rog, dacă n-au încredere în el, treaba lor ! Nu el
are să se ducă vreodată să întrebe cînd i-l dau ! Sigur, el n-are vreun
merit deosebit. Acolo în străinătate, a stat și-a învățat. Abia în ultimii
ani a lucrat și nici marxist nu era. A citit și-a învățat aici, în cîteva
luni, cit acolo în cîteva ani. Lucrurile sint foarte amestecate aici în
România și deși el trăiește mai mult între comuniști, în mijlocul că-
roră l-a introdus Dan, dîndu-i dintr-odată un scop în viață, slujba și
prietenii, totuși simte că în"jur sint nenumărate forțe și curente, mai
mult sau mai puțin ostile, în orice caz străine, greu de înțeles pentru
el. A trebuit să învețe în viteză nu numai numeroasele partide poli-
tice, dar și despre șefii lor, despre relațiile dintre ele și dintre ei, și
nici astăzi nu se pricepe să deosebească repede un om demn de incre-
dere de un dușman ascuns sau de un „progresist" de mîna a doua, a
treia, a patra, căci este o ierarhie întregă, pe care Ghinea de pildă
o stie foarte bine, ține si cursuri, cu atît mai mult Dan sau alți co-
munisți mai vechi, ilegaliști. Cînd il întrebuse pe Dan de ce, acesta
se supăruse...

Nu-i joc, băiete. Este politică. În politică, de multe ori scopul
e mijloacele. Uneori nu poți afirma deschis adevăratele scopuri,
ci trebuie să te prefaci că ai altele dar să lucrezi pentru cele veri-
tăți, în același timp, mijloacele pe care le ai la îndemână îți con-
dă în limitele lor, scopurile proxime, înțelegi? La prima vede-
ră că acest adjectiv este prejorativ numai dacă-l iei într-o accepție
rănită mic burgheză. Machiavefflli a fost un om mare și a avut ideea-
Uri- utopice dar foarte nobile: unitatea Italiei și altele. Partidul
ostru este un partid revoluționar dar în momentul de față este și
antid de guvernământ, lucrează în condițiile unei structuri de stat
burgheze, și-atunci trebuie să rezolve problemele care se ivesc, cind
într-o perspectivă, cind din alta, uneori aparent contradictorii,
nepierzind însă din vedere nici un moment scopul final. Este o dia-
lektică foarte fină, extrem de complicată, păcat că n-am eu vreme
să-ți explic totul, dar lasă, te descurci tu. Vorbește puțin, as-
oaltă și lucrează mult și o să fie bine, ai să vezi...

— Noi am fost decimați, explică alteori, ușor extenuată, Clodi.
Noi a trebuit să devenim repede un partid de masă. Noi trebuie să
unim în jurul nostru pe toți cei care în vreun fel ne pot ajuta să dis-
trugem inamicul principal. Cine „nu-i cu noi” e în mod fatal împotri-
va noastră. Crezi că mie-mi vine bine să mă găesc la aceeași masă,
uneori cîot la cîot, cu oameni pe care-i știu oportuniști, nesinceri sau
Chiar dușmani camuflați? Am învățat să imă prefac, zimbesc, mă pre-
tez. • totul pentru cauza cea mare, dragul meu Pat.

Dan și Clodi se iubeau foarte tare, bănuia Patriciu, dar cît timp
locuise la ei, la-inoeput, și nici cnaî apoi, ictod mergea des la ei în
casă, nu putuse înțelege din ce se „compunea concret iubirea lor. Nu
se priveau adînc, nici un fel de gesturi de tandrețe nu existau între
ei „păreau leici, preocupați, fiecare cu treburile „ui, parcă se întâlneau
de nevoie în aceeași cameră, ca și cum locuiau la un cămin pentru
refugiați, cu locuri foarte puține, ceea ce-i obligase la conviețuire. La
întrebările lui despre trecutul lor, despre tinerețea lor, căci îi soco-
tea dacă mu bătrîno, în orice caiz „foarte” maturi, deși abia aveau vreo
zece ani mai mult decît ei, atît Clodi cît și Dan răspundeau evaziv
sau foarte scurt, gen „Fără Clodi n-aș fi azi om” sau „Dan a fost totul
pentru mine”. Patriciu bănuia că o mare parte din această rigiditate
venea de la Dan, de la acest om pătrat, bine înfipt pe picioarele lui
parcă tot timpul se aștepta să-l îmbrîncească cineva, pentru că ochii
M Clodi erau înfîngîietori și chiar nu se sfia uneori să-si treacă de-
getele prin părul iui Patriciu, deși, ca să fie drept, și Dan îl luase de
cîteva ori de umeri, — era mai scund ca el. — și-l sitrînsese bărbătește
căci era voinic, zicîndu-i: „Tu, Pat, tu așa să rămii toată viața ta.
Așa cum ești acum: cîstit, curat, tînăr. Și...” adăuga sentențios, „anal
puține complexe sentimentalo-intelectualiste!”. Cu toate acestea Pa-
triciu intuiește la cei doi o mare iubire, pentru că de cîteva ori con-
statase între ei o atît de intimă solidaritate, cum numai două metale
ale aceluiași aliaj pot avea, își zicea, și atunci îi iubea, îi admira, îi
invidia și se felicita că-i avea prieteni și se biciuia pentru tot ceea ce
simțea în el că ar putea să-i îndepărteze, pe el de ei, pe ei de el-

— Hai, vrei?

Glasul Aspaziei e ușor răgușit. Ea fumează mult, dar în afară de
voalarea artificială, emisia ei vocală are un timbru coborât, învăluit,
greu ca și ochii verzi, amari, ape de nucă verde. Patriciu nu le vede

culoarea de data aceasta, însă albul lor sclipește mat în ? f
marinei. Nu este cine știe ce limuzină, e o mașină a red^t—
așteptase ceasuri întregi pe strada umbroasă și retrasa n„< si
loc recepția. avusesse

— Vă duc p-flmândoi acasă, că sînt ou nea Maitei îi „tr' A
zia la sfinșit. poruse Aspa-

Intii îl lăsaseră pe Adamache, care era beat de-a binelea •
o conversație etilic-confuză ou „Septimiu de la Eeonomat!" Am' * * * *
ni-seră spre hotelul lui Patriciu și cînd erau aproape „a «ron * * * *
meargă puțin pe jos, împreună. "Pusesese să

— Cu plăcere, răspunde Patriciu, politicoș dar și surprins

— Lasă-ne aici, nea Matei, că ți-o fi și dumitale. Miine la *
Aspazia lasă să cadă un pachet de țigări pe perna lui nea Mat-

și dă să coboare dn mașină dar Patriciu, mai rapid decăt sa asteot^J
chiar el, îi deschide galant portiera, nu fără a se Clătina puțin 'poa-
te bine", își spume el „poate așa mă mai trezesc și eu nițel" 'Se î *
tată foarte rar șiHaitanci este grozav de stingherit,'Are s-o ducă Dî"."
acasă și după aceea are să se plimbe de unul singur oină și-n
capul limpede. *

— Acum am să te iau de braț, zice Aspazia după primii nași
Am simțul atavic al femeii căreia-i place să atârne de brațul urții
bărbat.

Atiră destul de greu, dar nu pentru că ar fi înaltă și voinică
ei are doar un fel de a rămîne ușor în urmă și de-a-ți da impresia că
trebuie s-o duci după tine. Și poarte este și ea puțin amețită. N-o vă-
zuse cit băuse, ca pe sine, dar bea un amestec bizar de vermut ou
nu știu ce, care era probabil destul de tare. Poate și glasul ei, tot mai
trenant, ta tonul lui nazal și scăzut, dovedește acest lucru, Oricum
Patriciu se ține drept, și povara imblănită, pufoasă, de la brațul lui
ii dă un sentiment de mulțumire : bărbăție amestecată cu importanță,
un aer de aventură și de plăcută neascultare a povețelor pătrate,, ale
lui Dan. Cedare el cu Aspazia? Că doar este comunistă, asta Patriciu
știe. Uite cuim vorbește : firesc, pune tot felul de întrebări cu privire
la raporturile lui cu Dan și cu Clodi, la oare el bineînțeles răspunde
aproape monosilabic, așa cum chiar ei, Dan și Olodi fac între ei și
parcă s-a molipsit și el. Aspazia povestește cu degajare întâmplări din
viața de redacție, se indignează de gafele politice ale unora, reproduce
tancuri reacționare despre unii șefi ibepediști, mă rog, conversație nor-
mală! Răde mult, ușor afectat, un ris din gît, ca la teatru dar proba-
bil asta este risul ei obișnuit. Dan e prea bănuitor. „Dar tu n-ai un
dușman interior cu care te războiești mereu?" se-ntreabă el în gînd.

— M-ascuți, tinere Pat, sau eu predic aici în pustiu? zice As-
pazia, relutedu-și pentru* o clipă aerul ei masculin.

— Dar bineînțeles că ascult, se poate? se indignează ușor răs-
fățat Patriciu, căruia băutura îi dă o nonșalanță ce-l miră chiar și pe el.

Deodată, ea se oprește.

— Am ajuns. Pat. Oricât am lungit-o, am ajuns. imi pare rău de
noaptea asta. Deși umedă și de noiembrie, a fost plăcut de mers
prin ea.

Ultimele cuvinte le rostește ou timbrul ei cel nazal, scăzut.

— Plăcerea cea mare a fost de partea mea, se aude Patriciu
vorbînd. Eu vă mulțumesc pentru această plimbare, cea mai frumoasă
pe 'rare am făcut-o de cînd am venit în București.

— Ce-oi fi găsit așa frumos ?

— Orașul tăcut, intunericul prieten, o femeie frumoasă la braț...

— Ascultă, fetj destui de treaz, ea să mergi singur până
 — ci să nu nimeresti pe cine știe unde ?
 * ^ ^ pa.zia - a devenit maternă. •

J- Nici p grijă. Ma simt ca-n sjniuil lui Avram.
 • — Nu cred. Vino la mine sus, să-ți fac o cafea- amară și-pe urmă
 ită că te duci.
 P°* — o să deranjez da ora asta pe toți ai casei? Mulțumesc,
 „ ^ „ — Toți ai casei sint eu. Septimiu-i la Iași. Pe (mine mă deran-
 jezi Și rofti- mult decât m-ai deranjat, toată seara, n-ai să reușești. Hai
 „ „ — jju? V-am deranjat toată seara? imi pare rău. *Fam very, very*
 „ „ ^ p. trlcu este sincer intristat, de aceea se și scuză pe englezește.
 — Nu fi prost, dragul meu Pat. Nii m-ai deranjat de loc, dim-
 potrivă mi-ai plăcut, altfel nu mă plimbam cu tine, nu ?
 ^ — Asta da ! Asta e un argument.
 — Abia acum imi dau seama că in niciun caz nu te pot lăsa
 să" pleci așa. Gata. Dă-i druimul înăuntru. Lasă-mă să aprind eu lumi-
 nile și ține-te, mereu după mine.
 Și-acum iată4 pe Patriciu răsturnat într^uin fotoliu, fumînd o țiga-
 re americană oferită de Aspazia, care se aferează prin casă, pe la
 bucătărie, pe la baie, unde de altfel l-a invitat in primul rînd pe el.
 li place încăperea, nu-i decât o lumină potolită, e cald, el nu prea
 vede de fapt nimic dar simte in jurul lui atmosfera aceea a unei locu-
 ințe particulare, nu hotelul la oare stă el de o vreme, băgat de Dan,
 e adevărat într-o cameră foarte modestă, dar totuși cel puțin satisfă-
 cătoare, dacă se gîndește la condițiile inferoale in care-și duce viața
 Adamache, și ca el mulți alții, diormiind prin case „de oaspeți”, prin
 cămine, prin redacții, după cum se nimereste, penlru că și la Bucu-
 rești, ca. in aproape toată Europa, criza de locuințe este la -paroxism.
 Aspazia a intrat eu cafeaua, o pune pe masă, și-a făcut și ei
 una, ceva mai mică, umblă într-iun bar, scoate o carafă și două păhă-
 rele, le așează și pe acestea pe mmasă și pe urmă se oprește-n fața lui
 Patriciu.
 — Bea înrtii cafeaua, luând acest bulin, pe urmă abia toarnă-ți un
 păhărel dac-o să-ți fie prea greață și scueă-mă câteva minulte.
 Și pentru că Patriciu face un gest nelămurit.
 — Nu te speria. N-^am să-ți apar înltr-un neglije savant, ca să te
 seduc.
 Dispare, cu o alegreță pe care Patriciu nu i-a bănruit-o.
 Da, este situația clasică din romane : tu, un tînăr sărac, frumos
 Și deștept, ea o femeie frumoasă, bogată (bogată relativ, firește), nefe-
 ricită, care te pofteste in buduarul ei și iată : *aventura*, vestita aven-
 tură este gata. Nu-ți rămâne decât să-i faci curte, delicat dar insistent
 s-o iei in brațe, să-i spui că-i frumoasă și c-o iubești, să nu dai cu
 niciun preț inapoi, se știe doar că femeile așteaptă să fie cucerite,
 puțină brutalitate virilă e de rigoare. Patriciu înșiră toate frazele in
 gînd și ride singur. Ia bulinul, bea odată din cafeaua, totuși încă fier-
 binte, se frage puțin, mai ia o țigară. Să-l vadă Dan, ce-ar spune ? Nnare
 ce să spună. Și Patriciu este om, pe deasupra foarte tînăr, aventurile
 lui amoroase se pot număra pe degete, el n-are nici măcar carnet de
 partid, n-au încredere in el și pe de altă parte nici nu se gîndește să
 se poarte urit față de Septifmiu, pe care de altfel nici nu-l prea cu-
 noaște, dar care e totuși, un „tovarăș” iar Patriciu este un *gentle-*
man. Ce-ar zice Clodi ? Da, asta, da, e mult mai important. Clodi, dacă
 te privește într-un anumit fel, poți să te duci să te-mpuști ! Clodi este
 pură, dar este in aceeași timp și foarte... foarte feminină, degeaba.
 Clodi este un cer violet de amurg, peste o câmpie fără capăt. Clodi este

o statuie antică, pe oare creștinii și barbarii au mutilat-o și
 continuă să verse în lume armonia ei, elină și mai veche m...
 chiar sumeriană. Și o varsă nu numai prin desăvârșirea unei o...
 divine, dar mai ales prin suprafețele aspre ale rănilor prfnVt...
 care curge un singe fără culoare, eteric și inexorabil prirneidi
 tru ființele slabe. El, Patriciu, este o ființă "slabă, el nu se poate p^"
 de acest singe abstract, decit plonjind decis în singele roșu și er^
 speței. Vulgar exprimat, ar fi de spus „cui pe cui se scoate” N...
 fugi cu adevărat de o femeie decit într-o altă femeie, asta este f'
 ria lui, a lui Patriciu. Da, asta este, dar există și Septimiu și deân
 harea scurtă a lui Dan, cristalul ăsta oare taie'geamuri, și pfe u"
 în definitiv, poate că nici nu este cazul, poate că Aspazia-i doar
 bună camaradă, o tovarășă care te ajută.

Bineînțeles, uite-o, a intrat, are un mic halat verde de lucru
 de mătase i-adevărat, cu un guleraș foarte alb și un buzunar cu **fof**
 tistă la piept. Dacă n-ar fi pompoanele papucilor, ai spune că-si iu
 niște ochelari și snașează în dosul biroului, la lucru. Dar nu. Iși pm!
 un pahar din licoarea misterioasă și se așează pe fotoliu, în fața iui
 Patriciu. Doar genunchiul ei sclipitor marchează că acolo este o femeie,
 care ar putea deveni amoroasă. Și decolteul, da, e un decolteu
 cochet, de fată care și-a descheiat puțin șorțul de uniformă la piept
 e și pudic, dar și rafinat poate

— Cum te simți, Pat ?
 — Excelent. Excelent.
 — Cam laconic și nesincer.
 — Laconic, da. Dar nesincer ?
 — Te gîndești la tot felul de lucruri și nu îndrăznești să le spui.
 — Cum pot să te incarc eu pe dumneata, cu gîndurile de care
 eu insumi mă feresc ?

— Știi că ești deștept ? Și, te rog, nu-mi mai spune dumneata.
 Aspazia, simplu. Tu ești Pat, eu stat Aspazia. Intre noi este o măsută
 cu alcool și cafea și... vorbim.

— Despre ce ?
 — Despre mine, că ți-e mai ușor.
 — De ce m-ai invitat la... aici ?
 — ... la tine !
 — De ce m-ai invitat la tine ?
 — Motivele le cunoști. Vrei altele, subreptice ?
 — Nu mi-aș permite.
 — Bun. Vezi ? D-asta te--am invitat.
 — Adică ?
 — Ești odihnitor. Iar eu sînt obosită. Obosită și tristă. Tocmai
 bună să cad în brațele unui june întreprinzător.
 — Rizi de mine.
 — Nu. Rid de mine.
 — Cum așa ? Dar tu ai un rosrt, ești comunistă, ai talent, ai
 bărbat...

— Septimiu ? Nu-l iubesc. Chiar deloc și chiar de mult. Scuza-ma
 că-ti. fac această confidență. De altfel, nu-i chiar atit de nenotone.
 — Și de ce nu-l lași, atunci ?
 — Divorțuri ? Acum. în lumea noastră, pe asemenea motive ?

Foarte prost privite !

— Ei și ?
 — Cum ei și ? Fără partid, ce-aș fi ?
 — Ai fost ilegalistă ?
 — Niciodată.
 — Atunci ?
 — Atunci, sînt totuși un om socotit.
 — Simplu oportunism ?

— N-aș zice. E cecal ce văd mai frumos în viață, aici.

— Ai d ?

... s Pa. În România. E febră, e luptă, risc. Măcar atit.
Bine, dar ești pesimistă.

— De loc. Și optimiștii pot fi oboșiți și triști, măcar temporar.

Nfē dai voie ?

— îmi pare rău. Mi s-a părut că ești o forță.

— Cu Adamache, da.

— Adamache e un băiat foarte bun.

— Așa este. Dar tu . . . mi-ești, în mod curios, ceva mai simpatic.

— In' mod curios ?

— Da.

— De ce ?

— Pentru că fiind cinstit, tinăr și naiv, ar trebui să mă cam plic-

— Dacă te plictisesc, te rog să mă ierți. într-adevăr, nu prea știu să mă port. Și mai sint și irascibili.

— Ești dulce, Pat.

— Tu ești...

— ...șarmantă, nu ?

— Nu numai.

— Dar mai cum ?

— Foarte... foarte vie...

— Mulțumesc, Pat. E un adjectiv **săTiătos**.

Patriciu face un gest de neputință : e mai deșteaptă ca el.

— Vrei să bei ?

— Parcă nu.

* — Bea.

— Ea se apleacă spre măsuță și toarnă încet din carafă. Decolteul de școlăriță devine fascinant și misterios. Și părul, pe care Aspazia-l poartă de obicei lins, cu cărare în mijloc, a crescut subit, o floare mare de bronz vechi de sub care două smaralde trimit fascicule din „raza verde” ! Patriciu devine neliniștit: are mici sufocări de pe urma acestor faseie/uile ucigașe.

Aude iar glasul cel scăzut, învăluitor

— Noroc.

Băutura este tare, dar Patriciu e nervos, așa că o dă peste cap, bucurindu-se că e ars pe dinăuntru.

— Cuminte, Pat! Vrei să te-mbeți iar ?

— Eu ? Nici atunci n-am fost. M-am prefăcut.

Nu se știe dacă Patriciu glumește sau e chiar contrariat.

— De ce te-ai prefăcut ? Oa să-mi stîrnești compătimirea sau pentru că altfel ai fi fost timid ?

— Poate și una, poate și alta...

— Devii de un mister mult prea frecvent, Pat.

— Iartă-ană. A*n vruifc să fac și eu pe nebunul!

— Pe bărbatul cuceritor ?

— Da. Dece nu ? Recunosc că am scăzut nivelul conversației. Mai imi dai un păhărel ?

— N-ar trebui, dar fiindcă te-ai rugat frumos...

Toarnă.

Ciocnesc.

Beau amindoi în tăcere.

Doar cele două priviri vorbesc : a lui albastră și într-adevăr irascibilă, pentru că are reflexe metalice, a ei verde și alb, un alb de o atrăgătoare oboseală, așezat într-un vegetal umbros.

Patriciu iese invins.

Nu-i timpul să plece ?

Se ridică.

— Ai fost bună cu mine. îți mulțumesc, și-am să-ți sărut
la plecare, dac-ai să mă lași. n&aa

— Ce frumos că ești corect, Pat.

Se ridică și ea.

— P-aici.

Patriciu se-ndreaptă spre micul vestibul. înainte de a-si
trendul se-ntoarce spre ea. Stă mică, ou pleoapele lăsate : gazdă c
„adorabilă” însă, cu buza de „jeune fille” la vedere. x o

Patriciu se bilibiie, tot privind-o.

— Spune-**ni** ite **rog...** e-adevărat că ești... că ești. neferic
Aspazia nu răspunde decit decit cu ochii r tragic verde **un**
adevărat. P...Pe

„De ce nu *chiar* adevărat ?” își spume Patriciu.

— Și eu sint... să știi. Și eu sint nefericit... destui de neferir
Patriciu e ioovirșit de emoție : două ființe nefericite stau față
față. O sfâșietoare suferință se abate brusc asupra lui; O simte **oi**
circulă prin toată făptura. Alcoolică ? (Suferință subită!) ,Și **CH ^** .
dacă ar fi așa”, se gîndește el, „totuși durerea există, o simt” deci p
adevărată”.

— Aș vrea să te sărut... de despărțire, șoptește el, decis să se
abandoneze transei.

— Nu prea se cade, Pat.

— Nu se cade, dar vreau... foarte mult, se bîlbăie el ia/r.

Chipul lui este imperativ de fapt, dar el nu știe, crede că mica
lui trișerie e vizibilă.

Aspazia tace.

il privește,

il privește și tace.

Patriciu apropie daci buzele lui de ale ei, le atinge treptat se-
rafic. Aspazia stă ca un Buda verde, primește ofrandă, nu lasă capul
pe spate și nici nu răspunde. Patriciu simte că sărutul mic de despăr-
țire s-a terminat, ar trebui să se retragă, dar în loc de asta buzele lui
avansează, iartă că a trebuit s-o sprijine pe Aspazia cu brațul, acum o
ține chiar strâns lângă el și sărutul s-a-ndns, buzele amîndor.ura încep
să ardă, nu se desllipse însă, dimpotrivă, se descoperă reciproc și se
cercetează ou lăcomie și încântare, fraternizează și se contopesc, pe
rînd și mereu, într-o încețare fără sfîrșit. Prin cugetul incendiat al
lui Patriciu zboară de altfel niște cuvinte muzicale, ivite nu se știe de
cînd și nu se știe de unde : *de gură-ncleștiți... de gură-ncleștiți.* •<?

Șovăi în mers, picioarele nu te ascultă tot timpul, din cînd în
cînd devin independente, iau direcții proprii, neccVnaandate de ține,
necomandaite de sus de la eneefal și parcă nici de prin spinare, din
marele simpatic. Au ele niște centri nervoși subalterni, nedisciplinați
și cam orbi, dovadă mișcările dezordonate pe care le' comandă. Atunci
trebuie să iei hotărări implacabile ca de pildă: *Se va merge foarte
repede și pe o direcție rectilinie.* În felul acesta, comanda fiind sim-
plă și categorică, ea are șanse de a fi ascultată și chiar picioarele, 3-
ceste stații terminus ale trapului tău, pină mai adineauri rebele, și
dacă nu rebele în orice caz tindale, recepționează. Vechiul simț al
disciplinei corporale se instalează în ele cel puțin o vremej ai inain-
tat astfel o bună bucată din drumul pe care știi că-l ai de făcut I

Din păcate. între timp, capul își îngăduie alte gînduri : frumoasă
este exasperarea cărnii, totuși o transcendere, act de ieșire din uni-
vers, încercare — parcă reușită pe fracțiuni fulgurante — de pătrun-
dere în tărâmurii extranee, întoarceri istovite, reluări furibunde fru-
mos ! Frumos, totuși frtimos ! Jos asceții, puritanismul și sa combarem
această sectă mohorătă, deci cit de primejdioasă, a Mormonilor, parca. •

Comanda aceea precisă și categorică s^a subțiat însă din nou, oicioarele te poartă pe o linie a lor, care nu există în geometria clasică. *Se va merge foarte repede și pe o direcție rectilinie*, repeți, și cursul evoluției tăie pe stradă se reglează din nou, zbori ca vântul și ca gindul. L-ai înghesuit pe acesta din urmă în cițiva neuroni. oare ți s-au părut mai siguri, dar el se zbate acolo, ultradens, ca miezul metalic fluid al globului pământesc, și tot ca acesta, trimite limbi de flăcări facă incolore, care pină la urmă dibuiesc fisurile și izbucnesc la suprafață mari jerbe colorate, incendii splendide, creatoare de inedite spectografii. Marele spectru al Suspiciunii, de pildă, este verde, de la verde alb la verde negru, de da verde încins la verde rece, de la verdele aerian prin cel lichid la verdele fix, de la verdele abstract pină la verdele mustos al biologicului. Și existe și un verde viu. iar altul mort, unul mut și altul asurzitor, - altul... [Dar ce poți enumera în această biată limbă omenească, acest sistem de semnalizare de al nu știu citelea grad de grosolanie, din puzderia universal-delicată a Marelui Verde? Ochi verzi, veșmânt verde, băutură verde, penumbră verde, voluptate verde, țipăt verde, și multe veninuri, mici veninuri: Cine ești? De ce? De unde? Nu cumva? dar El, dar Ea? dar Voi? „Sinit roz! Sint roz!” strigi. „Sint chiar tânăr și trandafiriu. Poate că voi deveni cinidva și verde, cind voi muri desigur, stirv începător în ale dezagregării...”

Se va merge foarte repede fi pe o direcție rectilinie, repeți iar, zadarnic, pentru că parcă nu mai trebuie să tmergi, ești chiar în pat, în orice caz întins. De dorit să nu fie pe bulevard. Ești pe o platformă orizontală, asta-i bine. De altfel, picioarele, mai ales, dreptul, răspund supărate: „N-are rost. Gata! Putem face mișcări, dacă vrei, așa, în gol... Deși, am fost lovite de obiecte, nu putejm intra în ele, ce dracu l” Prostii! Oricine poate intra în Oricine. Orice se transformă în Orice. Și-am să vă dau un exemplu. Uite, eu am intrat în Pavel ăla cu gura ruptă. Dar ce stau eu de vorbă ou voi? Mă duc singur. Adio! Mă duc *foarte repede și pe o direcție rectilinie*.

E bine în Pavel. E cald, și e tinerete și ne jucăm. De la șase la două; Nici nu-i mult pentru o gardă și avem și noroc, pentru că după masă mergem la cinema ou cineva, eu Victoria să zicem. Noi, Pavel, avem douăzeci de ani, sinitem membri de partid. Ce-are-a face că nu sintem majori. Am auzit că-n Uniunea Sovietică (majoratul e la optsprezece. Deci: Victoria-i majoră, cu atât mai mult eu, care mă bucur de acest pistol mirtralieră, pe care-l pot agăța de git. „Știi să-l minuiesti?” întreabă un tovarăș, să zicem Zamfir, unul bătrîn, are vreo patruzeci de ani. „Eu?” Și, pac! mă pun în poziție de tragere, alerg pe coridor, trag rafale în fiecare odaie, ca să vadă, și la urmă scot încercătorul, îi aprovizionez la iuțeală, l-am băgat la loc, alerg, arma de git, drepti. „Te-ai speriat, nea tovarășe Zamfir ai?” „Ești dat dracului, puștiuiu. Cam țicnit. Ascult-aici, să te lămuresc. Ești de gardă. Nu intră nimeni. Fii atent. Azi e duminică. S-ar putea ca maniștii să facă caragață. Să vie cu golanii, să spargă geamurile să strige „Regele și Patria”... Dă-i în măsă. Voi nu deschideți. Nu provocați. Tăceți. Așrtia acum sint pe drojdie, nu mai sint așa periculoși, diar ăsta-i consemnul: Vigilență! D-aia ți-am dat și pistolul ăsta. Și nu te mai juca cu el, că acu te lipesc! Vezi, ai grijă, e cu gloanțe oarbe: trăsnește dar nu moare nimeni! Doar așa, să-i sperii, dac-o fi ceva și nu s-o putea astfel. Că ăștia, cind aud o impușcătura ou tufesc toți ca iepurii. îi știm noi...”

„Lasă; tovarășe Zamfir...”

Și-a plecat și jucăm table pină inebunim, sistem Napoleon, cu unul Zugrăveseu și cu nea Matei, ca să fim trei, dar Zugrăvescu ăsta e guțist, „cam suspect” a zis poate tovarășul Zamfir, „fi cu ochii

pe el". Nea Matei, „pesedistul” („C-aşa-i aici, la Bepede Sao de gardă, sîntem *bloc*, înţelegi?” Asta-i tot tovul Zamfir'n n }³ deci, se pricepe, le joacă ca la linotip, din marţ mi ne sr^t }³ nouă nu ne pasă că avem douzeci de ani si 70 de Irilo-ra ' }³ nu sînt la table stau la intrare şi mă bun'ghesc pe Cale 'rf' }³ care se fiîie duminica : tipi ou parale şi cu dame speculanţi rT^ }³ şi cu cartoane de prăjituri în mâini ; a trecut şi una grozavă o }³ înaltă cu blană neagră... „Aia-i Cecilia Curdefier”, zice Zugrăvesc }³ pe toate le ştie. „Ce spui ! Şi cum zici c-o cheamă ?” Taci }³ fraier. Treici la rînd. Te-aşteaptă nea Matei”. }³

Pavel joacă table şi Patriciu-l lasă un timp singur. Poate 5 }³ şi foarte greu să stai așa într-altul. Rămii golit, la discreția }³ ştrilor rătăcitori în căutare .de cochilii vacante, li ştii cum sin*o:-" }³ ştii din copilărie. întâi, ai între degete un fel de bilă mică v' i" }³ sîdef, netedă, fără cusur. Dar e şi moale, trebuie să fii atent să n'o }³ strângi... O striveşti, se poate sparge ! Noroc că ea creşte foarte reoede }³ Creşte şi se subţiază. E mai puţin compactă, dar şi mai greu de nas }³ trat între degete. în curând ocupă toată palma, e cât o mingie şi nu }³ ştii când a devenit cit un pepene. Te lupţi să n-o scapi şi de f.Dt }³ cunoşti metode, e foarte simplă, se numeşte *diviziune*. O divizi }³ vizi, pină ajunge iar cit o bilă de sîdef. Dar jocul n-are răgaz nici }³ n-ai clipit şi ea a crescut din nou. Acum este o mingie mare ca }³ aceea pe care o împing copiii pe plajă, o mingie care n-are greutate }³ obişnuită, ci doar o presiune imponderabilă, pentru că, uite acum }³ a umplut toată odaia şi oricât te străduieşti s-o divizi (şi ea se'divide }³ nu-i neascultătoare !), creşterea ei este mult mai rapidă decit munca }³ ta de dividere. Dimensiunile ei evadează, au înghiţit tot hotelul tu }³ eşti conştient de răspunderea ta, ştii că oraşul tot e cu ochii pe tine }³ şi de aceea nu-ţi îngădui nici să respiri. Deşi, chiar dacă ai vrea să }³ respiri, este imposibil, căci monstrul neutru a cuprins tot oraşul. }³ Tu-l porţi în palmă, şi-n cărcă, id porţi în coşul pieptului, dar îl porţi }³ şi pe întreaga epidermă de jur-impjur, şi cu toate că te înăbuşi }³ înăuntru şi plesneşti de apăsarea lui exterioară, imperceptibilă, nelocalizabilă dar tot imai puternică, continui să exişti în 'uptă cu Ma- }³ teria ! Parc-aşa, se numeşte de fapt, fiinţa imensă cu oare te joci şi }³ te lupţi, şi o omori şi te omoară, şi te zvîreleşti—ca un diavol }³ cum se spune—şi în clipa în care totul este pierdut, pierdut fără scă- }³ pare, făr^ apel, fără Poate şi fără Cînd atunci monstrul dispare proiect- }³ tat în eter, şi tu te treaesti, între degete cu o bilă mică de sîdef, }³ netedă, fără cusur, dar şi moale, trebuie să fii atent să n-o strângi, o }³ striveşti, se poate sparge, noroc că ea creşte foarte repede... foarte }³ repede... Jocul se reia mereu, aceasta este legea lui, este un joc odios, }³ el te joacă pe tine nu tu pe el, nu se ştie care din doi plesneşte pri- }³ mul, așa că Patriciu hotărăşte să fugă din nou în Pavel, care-i ou }³ auton avui la geam şi priveşte pe Calea Victoriei.

Noi, Patriciu şi Pavel, sântem fascinaţi de ceea ce vedem, mon- }³ strul nu mai este fără faţă şi aerian, este o mulţime de oameni de tot }³ felul, care urlă în faţa sediului. Ţipă, zbiară, agită pancarte prăpă- }³ dite, Zugrăvescu şi nea Matei stau în dos, „să nu fim observaţi”, noi, }³ Patriciu, adică eu Pavel, care am douăzeci de ani şi carnetul de par- }³ tid în buzunar, sînt ou nasul lipit de sticla rece. Afară este monstrul }³ multiform, ou sute de capete minuscule, aproape toate acoperite (că- }³ ciuli, pălării, şepci) dar sânt şi capete îmbrăcate doar în părui lor }³ ciufulit. Ş pe urmă picioarele, sutele de picioare, monstrul e într- }³ adevăr miriapodic, sub el este o nemaipomenită forfotă pedioulara, }³ care transpare din cînd în cînd pe spinarea-i în permanentă mişcare, }³ îmblănită o blană ce năpîrteşte cu accleratorul: ii vezi tremurul, }³ smocurile ce cad, ehelbele ce se nasc, şi iar şi iar...

Sigur, stăm înăuntru, auzim oam ne-njură, noi sintem prudenți, "retem vigilenți, a w m o voință de fier. Dacă ne-ar vedea acum zisa > **xrctorte**, și-ar da seama că nu se glumește cu un astfel de om, nu-i spuî , nu știu", „să vedem", „poarte", „cine știe", farafastăcuri muie- „ști de mirare la o fată ca ea, care se mai pretinde și progresistă și vorbește despre „amorul liiber", în teorie bineînțeles, cu toate că-i o prostie, am lămurit-o noi...

Trosc! De data asta s-au întrecut cu gluma, geamurile de la intrare sint în țândări. Zugrăvescu a-ngălbenit. Și nea Matei. „Mă duc la telefon s-anunț, tu stai aicea!" Sigur că stăm, n-aveam nevoie să ne spună el și nu numai că stăm dar ne-am dat chiar aproape de ușă, la doi metri. Dacă n-avea grilaje de metal, turbații intrau *E>uluc și să-i văd eu pe Zugrăvescu și Matei ce făceau, că eu mă retrăgeam încet, încet, cu spatele, ținându-i în respect cu automatul. Ge mutre de bandiți, ai dracului, și urlă tot ce le vine la gură. Las-că-i liniștesc eu...Gura, bă! Și cărați-vă! Ce, vreți să bag asta-n voi?" Cum am pus automatul în bătaie, cum au și dispărut capetele de la ușă. Li-e frică! Cred și eu! Dar vin alții, se uită, injură, pleacă și-ăștia, și vin alții care pleacă, dar unul a băgat mina printre vergelele de fier. „Uite-ral dracului l" Umblă ia yaie. Mă apropii, il ard cu țeava, trage brațul. Sintem cam singuri. Unde-or fi, nea Matei și Zugrăvescu? „Suspect, ăsta, Zugrăvescu" a spus Zamfir. Afară-i nebulnie, degeaba zbier la ei, ăștia nu m-aud, dau și-mping în uși. Nu se deschid, astea sânt de fier, dar totuși scîrție, mai știi, te pui cu gloata, ies dracului țâținele din zid!

Ah, vuietul. Vuietul este ceva care te ajunge oriunde. Bl se furișează prin orice crăpătură, degeaba-ți astupi urechile, pentru că intră pe nas și pe gură, intră prin piele la urina urmei și te pune și pe tine în vibrație, în întregime. Orice mișcare și orice gînd nu mai sint sigure cum le știai, sau cum vrei să le înființezi : pulsează neincetat și se falsifică infinitezimal, o panică te cuprinde deci, născută din ea însăși, și niloi nu contează dacă vuietul este concret, adică zgomotos, pentru că și cal mut e la fel, adică mai rău, după cum poate să certifice Patriciu, care e-n luptă destul de neputincioasă cu el. Un vuiet se sparge prin alt vuiet și pentru asta Patriciu trece iar tn Pavel, ii plac gestul și forța lui, și le însușește, și deschide ușa arătîndu-se în prag, cu picioarele rășchirate. Vorba tovarășului Zamfir, cînd trage o rafală scurtă în văzduhul hohotitor al străzii se naște o tăcere instantanee, „ăștia fug ca iepurii, ii știm noi" și uite că fațada sediului s-a curățat de asediatorii ei lătrători. S-au retras prin cotloane, în stingă spre Capsa, jos pe lângă Telefoane și abia după un timp, urletele reîncep, întâi izolate, chemătoare, apoi în cecuri parțiale, îndermunidu-se unul pe altul, pînă cînd încet, încet, monstrul vuitor revine, ba chiar avansează ici-colo câte un cap de pod, adică un cap mai agresiv...

Eh, ce putere avem noi, Pavel, noi cu 20 de ani și 70 de kilograme, cu carnet de partid în buzunar și cu bilete la cinema după masă cu Viotorița. Ne^nvărtim puțin la stînga și pe urmă puțin la

dreapta, le mai tragem așa câte un foc de intimidare, șM y . .
toți în respect, sint ca niște potăi în fața unei biteibine roțițe*[^]
sează, se retrag, latră, revin, și-uite-iașa mereu, apropiindu-i^{avao-}
javreie dracului, .că n-ai timp nici să-i identifiți,, să știi ca[^]-i^{^*}o[^]
care-i altul, poarbe-l vezi în civilie, pe undeva și poți să pui i^o . .[^]-[^]
„Cind am văzut lumina aia de magneziu", povestește acum
tai Patriciu „am înghețat. Am înțeles c-am făcut o boacăna
pozat, fir-ar el al dracului, cu pistolu-n...miirii și să • .vezi- ce pățesc
dacă-mi apare fotografia în fițuicile lor : un criminal bolșevic asa •
nează demonstranți pașnici! Pavele, ai rupt cuiul, nu te mai 'spajg"
șapte ape, e și american, roșcatul dracului, și țac j" tec l .. afoce
rea-aia a lui. Mă reped la el, că era la cinci metri, lovesc cu țeva
și-i sparg becul, dar cind să-i distrug și aparatul, mă plachează unul
la picioare și mă pomenesc pe jos cu cițiva gealați pe mine. Mă ridic
vād mutra lui Nea Matei în wșă, gealații dirid să se bage înăuntru *
„Intră și-ncude!" urlu la nea Matei, măcar înăuntru. İmi zic, să nu in-
tre, că eu, vād eu 'cum mă descurc, dar ce sa scapi,'c-au tăbărāt pe
mine și.."

Iar se zvârcolește Patriciu și geme, il doare tot trupul, dar Pavel
este cel care primește loviturile, nenumăratele, pe toate părțile. Cele
care-l preocupă în deosebi, sint zguduiturile din cap, urmate de mici
plesnituri electrice ultradureroase, de pe urma cărora corpul rămine
singur, nu mai are cirlmaci, acționează dezordonat, picioarele mai
ales și-au pierdut consonanța, se mișcă independent, sint lovite"și se
lovesc de tot felul de alte obiecte sau ființe și nu există lă asta, se
știe, o știe și Pavel, dar mai ales Patriciu, decit un singur mijloc, o
singură posibilă salvare : se merge *foarte repede pe o direcție rectili-*
nie... foarte repede pe o direcție... repede, rectiliniu...

sfirșitul în numărul viitor

măria foaiuş

ex meis libris

Creştea biblioteca.
înțelepți* intrau în rafturi,
mîngîindu-şi bărbile.
Se căţarau unul peste altul în rafturi,
dar asta nu-i tulbura
şi nu ie răpea măreţia.
Bărbile lor fluturau fosforescente.
în casă nu mai era loc de atîtea bărbi.
De la o vreme se petrecu ceva ciudat.
Profeţia năpîrleau.
Găseam smocuri cenuşii peste tot,
pe sub scaune, pe sub paturi.
De cînd au rămas nete»!, scapeţi,
deşi îi respect
sînt ceva mai famiMară cu ei.
îmi permit chiar să-i strig
cu apelative absurde,
cu diminutive duioase ;
Mobo de pildă, sau Pingo :
dă-te jos de pe raft,
uită-te pe fereastră,
nu-ţi fie frică,
nu răspunzi de nimic,
eşti mare dar nevinovat...

frig

In frigu-acela epocal
aud sinistrul papagal :
„E vară, soare, vară, soare !
Să iasă natul la plimbare !”
Scot capul și le-ngheață barba.
In stalactite-i prinsă iarba.
Alb, nemișcat stau om și cal,
in gheața cadrului oval.

simboluri

De cum am intrat pe ușă,
ursitoarele s-au repezit cu simboluri :
un ou, un soare,
o vacă supradimensionată junonic,
o pasăre Phoenix.
M-am primit în dar și pe mine,
iot un simbol,
neliniștit de gigantica mea misiune
de a fi un fecund mamifer de simboluri,
de a naște pui vii.
Dar, între timp, pe plan mondial,
sau găsit noi metode
care scurtează gestația.
Astfel, poți să găsești, frumos ambalate,
la un preț rezonabil,
praf junonic,
praf de pasăre Phoenix.
Diferența de gust e imperceptibilă.
Am renunțat deci și eu, pe nesimțite,
să mai nasc, în primitive chinuri de facere
pui vii, dezordonăți. Acum
mă consum pe mine, sub formă de praf,
la un preț rezonabil.

gloria

Mamele gigantice, pulpe gigantice,
imperială osînză,
moțâie sub falduri somptuos-ruginii,
retrasă în umbra sa de văduvă-augustă.

Dar cîți pelerini,
macerăți de extaz,
după ce-au escaladat în zadar
bastioanele sfinte,
nu se întorc la ea,
nu-și lasă capul moale, nemîntuit,
pe pulpele grase, împărătești,
în poalele largi ale văduvei ?

bătrîni

Ne-am instalat la ultimul etaj,
pe o terasă plată,
sub schițe de păsări și nori.
Cer alb, fără cute, un tapet de hîrtie.
Convivi manierați
în jurul mesei cu resturi și cești.

— Alarmă ! Pasăre vie !

Hîrtia fișie și se rupe.
Un cioc prin spărtură,
tncă un cioc.
O-nvălmășeală.
Un stol demential.

întindem gîturi uscate.
Ochii presbiți mijesc
pe urma straniilor alcătuirii :
membrane, burdufuri,
împărătești măruntaie,
oase de fluier, prelungi,
măduvă — miere, sînge-n alarmă,
păr amestecat și sămânță :
păsări, tinere păsări, în stol,
din delta uitată.
Oh, vîjiitul lor de aripi,
mare, spăimîntător, despuiat!
Și spunem bancuri cu glas răspicat,
și-acoperim vîjiitul,
și gîngăvim, și rădem,
și lipim hîrtia cu pap,
să refacem tapetul de cer, întins, fără cute,
cu schițe delicate de păsări și nori.
Iar noi, golite totemuri,
la adăpost,
în jurul mesei cu cești,
delicate, ciobite,
nevăzuți, în afundul văzduhului.

nagy istvan

miki și complicitii

Stăpâna, nevasta meșterului, îi dăduse lui Miki în grijă să fiarl "laptele. Socotea că măcar atita lucru putea să aibă încredere să las în seama unui ucenic, cită vreme ea deretică dincolo. Miki însă avea alte concepții cu privire la atare încredere. Și pe măsură ce focul se zbuciuma, înăbușindu-se de tot sub talaș, concepțiile lui Miki se situau tort mai mult în opoziție cu ale stăpânei. Bucătăria strimțată, aducând mai mult cu un coridor, se umpluse de fuim. De cătrănit ce era lui Miki îi dăduseră lacrimile, sufla tot mai amarnic în foc. Și, evident, țesea planuri de evadare. Nu simțea nici o tragere de inimă pentru meseria de strungar. în general, pină acum, toate meseriile l-au decepționat, și slavă Domnului, încercase destule. A fost băiat de prăvălie, a fost ucenic la un lăcătuș și-n imuslte alte părți, dar de fiecare dată s-a lămurit curând că toate aceste meserii nu sint nici pe departe așa cum vrea reclama să lase a se crede.

Despre comerț, bunăoară, mai înainte știa că stă omul lângă tețgea, servește cumpărătorii și numără banii. Cind colo, el nici măcar n-a pus piciorul în prăvălie. în schimb, de cit i-a tot cărat stăpinei de la o piață la alta coșnițeie, care de care mai grale, s-a deșelat de-a binelea. Apoi tot el trebuia să care și lemnele, din pivniță la etajul cinci. Și-n vreme ce cucoana se indeletnicea cu gătitul, el trebuia să poarte de prijà mormolocului de un an și jumătate, să nu cumva să scape din gură biberonul, altfel zbiera, că locatarii de la etajul patru le trimiteau vorbă să lase copilul să nu-l ucidă, că-i zi de post.

Și uitenasa eu meseria de comerciant.

Ar fi însă o mare eroare să se creadă cumva că dincolo, la lăcătuș, a fost mai bine — că numaidecît s-a și apucat de făcut broaște și chei. O săptămână de zile, cit a fost ucenic acolo, n-a făcut altceva decât că toată vremea a scos cuie din niște scânduri vechi. Treaba asta o făcea undeva, pe la periferie, prin Rakospalota, în vreme ce atelierul de lăcătușerie se pretindea a fi pe undeva prta Buda.

Miki bănuia că la un pietrar, cu siguranță l-ar pune să frece maioneza, și la un tinichigiu să jumulească de pene orătâniile. Aici, la strungar, dimineața, între cinci și nouă jumătate, stă la coadă să cumpere lapte, iar de la zece pină după-amiază, la patru, așteaptă la cartofi : de la patru la cinci, trebuie să care lemne ou căruțul. Și ca să aibă totuși de-a face și cu meseria, seară de seară mătură atelierul. Iar uneori trage la rindea, cu cuțitul de bucătărie, morcovul, pentru ciorba de legume.

Nu ,toate astea nu poate să le rabde un băiat din Pesta.

Și ca să pună virf la toate, micuța lui prietenă, Jolán, murise uite-așa, pe neașteptate, iar meșterul nu-i îngăduise să se ducă la

--morrnintare. Or el ar fi vrut să fie ou orice chip acolo, la faț. locului- Nu putea și pace să-i între în cap că Jolân, aceeași eu care iu mai departe decît săptămăna trecută se. hîrjonea de divan și cu oare au stat împreună ia coadă la untură a imurit așa, de la o zi la alta Jolân era o fetiță strașnică, și-n afară de asta, făcuseră legă-mânt «> odată și-odată, cînd vor avea mulți bani, să pună tra'mvai He-a lungul și de-a latul întregii împărății a Budapestei. Cum se oate o fetiță așa de strașnică să moară atât de fără de veste ?

Aici trebuie că se ascundea un mister, și din cauza lui, Miki „-și putea găsi în ruptul capului liniștea. Curri citise destule romane „polițiste» toată vremea era încercat de bănuiele. Ou siguranță că niște mâini ticăloase i-au făcut Jolânkăi de petrecanie. Iar el nu-și va afla tihna pînă ou va lămuri cum stau lucrurile. Frărnintat. de asemenea gînduri, Miki suflă de zor în foc. Suflă din ce în ce mai rninias, din ce în ce mai îndirjit. Atita suflă, pînă” ce înăbușindu-'se, soba, indo-pată pînă-n git, strănută o dată zdravăn, trimițîndu-l drept între ochi un val de funingine, de Scănteii și de. flăcări, totul amestecat cu rumeșuș-

. Speriindu-se, Miki căzu, -răsturnlndu-se pe spate. Sprânceana și genele de la ophiul sting ii. fură pîrlite, norocul lui că nu. i-au luat foc și hainele. Acest mărunț incident puse capăt oricăror șovăieli. își va lua numaidecît tălpășița decadei. Stăpinla n-are decît să-și fiarbă isi singură bucatele. \Și-așa-i tot timpul bănuitoare, ca și-acum, stă si numără bucățile de zahăr cubic, să vadă, n-a mîncat oare din el pe drum, venind de la băcan.

Era tocmai gata să iasă, dar Miki bănuia de multă vreme că în el se află și un alt băiat, unul pe care-l cheamă Csitări, altfel ce rost ar fi avut să i se dea, în afară de numele de botez, și acest nume de familie ? Ei bine, Csitări ăsta, ca întotdeauna, incepu și acum să-și facă tot felul de griji. își aminti de tatăl lor, de nenea Csitări Miklos, care data trecută cînd și-a schimbat tot așa meseria, i-a tras o palmă cît toate zilele — parcă i-ar fi lipit-o pe obraz cu o lopată de tei, bună de băgat piinea în cuptor. Avea taică-su niște palme, că un sat întreg ar fi putut, în loc să folosească maiul, să-l cheme pe el să le bată rufele cînd ieșeau la rău la spălat.

Miki il infruntă mînios pe icelălat băiat din el, care tremura tot. Ce dirdiie așa ? ! Nu vede că nici meseria asta nu-i de el ? . Și după aceea, să se gîndească și el că în parc soarele strălucește de-acum de mai mane dragul, și băncile s-or fi uscat și ele. După aceea, să se gîndească și la (moartea suspectă a Jolănei. în asemenea morți, atât de neașteptate, se ascunde întotdeauna cîte o mișelie.

Trebuie să întreprindă niște cercetări, fiindcă numai acolo, la Societatea de Asigurări pe viață pot ei crede că o fetiță .le nădejde de 'treisprezece ani poate să moară așa, dintr-o răceală. Se vede că n-au citit cărțile lud Max Brand. .

Aceste argumente forte convinseră și jumătatea mai temătoare a lui Miki, căci tocmai partea mai temătoare din el se întrista cel , mai adesea din pricina Jolânkăi. Așadar, de perfect acord cu sine însuși, Miki deschise ușa bucătăriei oa să o întindă, dar stăpina, au-zind ușa scîrțîind, întrebă de dincolo :

— Un'-te duca, Miki ?

— Am dat drumul să iasă fumul afară, ii răspunse ei cu curaj.

Numai buza pe care o folosea de obicei Mdki-frieosul tremura speriată.

Din fericire, Miki curajosul stăpinea ambele picioare, și cît te-ai șterge la ochi se pomeni în gang, se năpusti pe scări în jos, apoi afară, pe ulița strămtă, și o luă la fugă pe trotuarul îngust, cît pentru o persoană. Băcanul, care se prăjea la soare în ușa prăvăliei, pe a

cărei firmă seria : *Ouă en gros, comerț cu amănuntul*, se tras-
riat înăuntru ; imiăunitrul *comerțului cu amănuntul*.

Miki nu încetini decit cînd ajunsese pe strada Károly
Acolo se privi în oglinda unei vitrine. îngrozit, descoperi chinul
de funingine al ucenicului, care-i privea țintă. își scupă în h, r
și se spală pe obraji, dar de atăta frecat sprincenede și senpl
c- pirlite se fărâmițară de tot, și astfel îi căzură și puținele
fire de e ^
ce-i mai rămăseseră în urma incendiului din bucătărie. După t
astea, ohiar și Miki-curajosul era gata^gata să plingă.

Așa, lipsindu-i genele și sprinceana și mai fiind și un băiat n
gricios, se urîți de-a binelea. Se văzu semănând leit eu cucoane,
"acelea care-și rad cu briciul sprîncenele.

Dar își aduse aminte de taică-su și de palmele lui cit lopata
s'
indată se consolă.

Avea acum ce să le spună, intru apărarea sa, părinților. Cum ar
putea el să rămână într-un asemenea loc, unde chiar de la bun
inceput lumina neprețuită a ochilor îi este amenințată de incendiu

Pășea încrezător spre capătul străzii Cegled.

Locuiau acolo, într-una din casele de raport cu etaj. Treciseră
opt zile de cind nu mai fusese pe acasă. Prietenii lui de joacă se
încălzeau la soare, înșirați pe jos, pe lângă zidul caselor. îl întâm-
pinară pretutindeni, cu entuziasm. Cotoriră tropăind pe scările de
lemn. Făcură cerc în jurul lui și se auzi strigat și de pe la balcoane

— Ce-i cu tine, Csitări, iar ai scăpat ?

— Ai o țigară, Miki ?

Chipul lui Miki strălucește de bucurie ; păi cum să nu strălu-
cească, dacă într-o săptămână au și înmugui-it tufele de liliac plan-
tate în fața caselor ? Toată strada Cegledi părea scâldată în razele
soarelui. Pe deasupra, băieții descoperiră, înfiorindu-se, ochiul sting
accidentat. își umflă plin de rnindrie pieptul subțiratic ș; se strădui
să le răspundă, pe cit cu puțință mai sumbru :

— Cit pe ce să-mi las pejacodo oasele, băieți.

— Ce s-a-ntimplat, cum a fost ? il înpresurără din toate părțile.

— Păi bestia de strungar m-a pus fochist la cazane.

— Fochist, la cazane ?

— Păi da, făcu Miki un gest elocvent cu mina. Și deodată au
explodat.

— Dar asta-i îngrozitor, se văicări o fetiță.

— Destul de îngrozitor, conveni Miki și închise discuția astfel:
am rămas invalid de-o sprinceană. I-am lăsat în plata Domnului. Am
să-mi caut altă meserie, care să nu explodeze..

Nu trecură nici zece minute, și copiii de seama lui, de doispre-
zece-treisprezece ani, din toate „pavilioanele”, veniră ca la o cita
minune să-l vadă pe Miki invalid cum era de sprinceană. Numai
Jolăn nu veni, și inima cealaltă, cea slabă, a lui Miki, cea care apar-
ținea lui Csitări, se făcu fărâme. Ce preț mai putea să aibă pentru
el admirația străzii, dacă în întimpinarea lui nu venea tocmai aceea
care l-ar admira ou cel rnai mare entuziasm. Privi spre băieți ou
reproș.

— N-ați avut grijă de Jolăn, băieți.

Băieții se posomoriră într-o clipită și ridicară din umeri.

— Jooi s-a urcat cu liftul sus, printre ingeri, mormăi unul dintre
băieți, oare se grozăvea umblând de pe-acurna desculț.

— Nu vorbi așa, se înroși tot Miki. Nu s-a dus ea așa de bună
voie. Trebuie că a curățat-o o mare mărșăvie. Cu siguranță că n-ați
lăsat-o să treoică în față, la coadă la cartofa, ați lăsat-o să tremure de
frig, la urmă. Mi-a spus mie mama că atunci a bătut ploaia aceea cu
piăzărliche. Sinteți și voi complici...

...Ce fel de complici ? incremeniră ceilalți.

*- Are să iasă totul la lumină la interogatoriu. Are să fie vai i-amar, vă spun eu, stați numai să iasă totul la lumină.

^" Băieții se dumeriră și nu-l mai zgîndăriră. Cunoșteau ei damblaua asta a lui Miki. întotdeauna cînd se întîmplă ceva ce lui nu-i este pe pl'... & duce gîndul la cine știe ce mare crimă. Apoi dă uitării

...yTiki "insă, de data asta, nu vroia să uite. Posomorit, se interesă dacă marna lui Jolân se ocupă tot cu remaiatul ciorapilor, acasă. Cînd i se spuse că de o săptămână de zile nici n-a pus piciorul afară din odaia ei, o luă de-a dreptul către pavilionul numărul douăzeci și cinci. Băieții nu-l urmară deert pînă la piciorul scării, nu așteptau nimic ieșit dJn octmun de la această vizită a lui Miki...

Tanti Hideg ar fi remaiat și-acuma ochiurile trase la ciorapii ce-i zăceau în poală, dacă n'ar fi podiidit-o* tot timpul lacrimile. Cînd, tropăind pe dușumelele de scânduri ale gangului, Miki ajunse în fața ușii, ea tocmai mesteca într-o tigaie, rumenind rîtașul, fără pic de grăsime. Cum plîngea, lăsa să-i cadă în tigaie, din cînd în cînd, cite o lacrimă. Putea să fie încă o femeie tină, dar doliul o sfrijise de tot. Jolân fusese singurul ei copil. Cînd băiatul bătu, se repezi la ușă și o deschise, de parcă știe Dumnezeu pe cine aștepta.

Văzindu-l pe Miki intrând, fu dezamăgită, și impleticindn-se se dădu îndărăt și căzu pe un scaun de bucătărie ce-i era la îndemână. Miki se poticni, speriat și uită chiar și să zică tună ziua. Nu credea că durerea femeii topită în lacrimi era adevărată. Toată lumea știa despre ea, printre vecinii mai apropiați, că o bătea pe Jolân adesea și fără îndurare.

E adevărat că în clipa următoare aproape că o înăbușea în sărutări... Și i se mai punea la răboj încă o vină : nu se arătase de fel dispusă să meargă undeva la lucru. își cicălea veșnic bărbatul, de ce nu-și găsește undeva o slujbă bună, de portar la vreun bloc. Cum stătea Miki așa și privea bănuitor la femeia care suspina, toate astea îi veniră rînd pe rînd, în minte.

Intre timp, plînsul femeii se mai domoli și tanti Hideg îl întrebă, cu gîndul departe, aiurea :

— Este de crezut, Miki, că fetița mea cea mică și bună?... — și din nou se porni într-un hohot de plîns.

— Tocmai de aceea am și venit, tanti Hideg, spuse incurcat Miki și îndrăzni să se apropie.

— Stai jos ! îi împinse tanti Hideg un scaun. — A fost ca un trăsnet, așa a venit peste capul nostru lovitura asta.

Luă 'de pe fierul de călcat, lăsat să se răcească pe cuptor, o batistă, pusă acolo să se usuce de lacrimi, o frecă puțin să-și piardă asprimea și apoi își tampona cu ea obrazul.

— Vine Jolân luni seara acasă, cu cartofii, și se vaită că o înțeapă ceva sub umăr.

— O înțeapa ?

Miki simte cum i se taie respirația.

— Ploaia cu imărăziche o pătrunsese pînă la piele, sărăcuța.

Interesul lui Miki scăzu pe loc. Știa dinainte că acuma avea să audă iar despre fleacul acela de răceală. Și pe el l-a udat ploaia aceea cu mazărice, luni, și totuși n-a murit din pricina asta, cu toate că l-a prins tocmai în Buda și tort drumul, pe strada Dob, cit a împins căruciorul, între hulube pînă acasă, l-a tot bătut. Dar o lăsă ; las' să vorbească tanti Hideg cât și cum poștește. Li veniră în minte detectivii de mare clasă aimericani, capabili să dezghioace dinfr-o întâmplare dintre cele mai lipsite de importanță un indiciu care să trimită vinovatul la scaunul electric.

— Zdreanță aceea de palton, își spunea tanti Hideg- i. **1**
amarul mai departe, trei ani l-a purtat Jolán.
— Trei ani? tresări Miki, și spuneai că era o "zdreanță, C • *
tanti Hideg, că negustorul de haine... ; Vedeți,
— Da, îi luă tanti Hideg vorba, suspinând, paltonul acela' -s' •
a fost nou era tot ca sita. în Ultima vreme însă trecea și vântul
el. E de mirare atunci că a pătruns-o frigul până la oase? V-
zile a dat-o gata pneumonia. înțelegi, Miki, în trei zile.

era aourci la negustorul de haine, care vinde drept noi paltoane^
ca sita. **Hm**, ar fi bine să tragă el o raită pe la negustorii ästi/^
haine, te pomenești că acolo dă peste primele indicii, și dacă l
strânge și puțin cu ușa, poate că ar dovedi chiar că tot el estei'wfe
sui Jolánkái. De ce vinde paltoane în oare fetițele "ingheață de **f**
și mor? Sigur că negustorul are să dea vina pe- fabricant-____dar ^
ce nu i-ar putea fi complice și fabricantul?... Deodată însă fer.aduse
aminte că femeia asta n-a cruțat-o pe Jolán și a trimis-o să stea la
coadă. O întrebă cu dușmănie :

— Prin urmare, tanti Hideg, încă de-acum trei ani știați că în-
tar-un palton cum era acela al Jolánkái te poți- imbolnăvi de
pneumonie ?

Acastă împrejurare i se părea lui Miki de mare' importanță
fiindcă dacă tanti Hideg a știut dinainte ce fel de palton i-a cumpărat
Jolánkái, atunci nici' negustorului și nici fabricantului nu li se mai
poate aduce vreo învinuire.

Tanti Hideg, ghicind parcă ce se pune aici la cale, se uită, de
după batistă, uimită, la băiat.

— Nu fi fără inimă, Miki. Și fără asta aproape că-mi vine să
innebunesc. Recunosc, nu am făcut totul ca să-i luăm un palton bun
de iarnă. Dar când l-am cumpărat pe ästa vechi, negustorul îl ridica
în slăvi ,așa palton călduros, zicea, n-am mai avut noi niciodată... Pe
urmă, îl cunoști doar pe omul meu, poți să-i bagi orice pe gît, cînd e
beat. întotdeauna-i aspru și niciodată nu-i treaz... Banda aceea, de
la circiuma lui Șzumi, l-a înrăit de tot.

Dintr-o dată Miki fu numai ochi și urechi.

— Ce fel de bandă, tanti Hideg ?

Tanti Hideg îi .povesti fără să bănuiască ceva, că în circiumă
la Sziumi au obiceiul să se adune parchetarii, care au venit nu demult
la Budapesta, și puținul pe care-l câștigă îl beau tot acolo. Așa au
băut și banii de palton pentru Jolán.

— Știi, Miki, o podidi din nou plânsul, de cînd am în(mormintat-o
pa Jolán, nimeni nu-i mai poate intra în voie lui nea Hideg. Ieri
chiar mina făgăduit că mă bagă și pe inine în pămînt dacă mă mai
vede plîngînd. că-i sătul de toate pînă-n gît.

De surprins ce era, Miki fu cit pe ce să-și inghită limba.^ Fier-
bea de indignare. Iată că totuși a mirosit el tine. A fost o crimă Dar
ca alături de fabricant, principalul făptaș să fie însuși tatăl Jolánkái,
asta nici chiar lui nu i-ar fi putut da prin gând. întfucitya, se arată
chiar stinjenit să nutrească o asemenea bănuială, fiindcă pe nenea
Hideg toată lumea de pe stradă îl știa om tare blând.

De Crăciun, a adus acasă, în sin, o pisică jigărită și ca să nu
înghețe de frig, i-a dat să bea șnaps. Nu, nu, aista totuși nu-i cu pu-
tință, nenea Hideg... nu **se** poate să.> pe propria iui fată... Nu, trebuie
să cerceteze totuși cum stau lucrurile cu negustoria de haine. îndată
se și imagină întro asemenea prăvălie, și rămase perplex. Acolo băie-
ții **de** prăvălie îi conving pe oulpărătari că paltonu-i așa, că palto-
nu-i pe dincolo ; patronul nu le spune decît oare-i prețul... Hm, - oare
va să zică și băieții de prăvălie-s tot dintr-răia ? Lui niciodată; nu i-a
plăcut mutra lui János Jozsi, din pavilionul zece — și äla-i tot unul

,• tr ăștia. Și el.s-ar inhăita cu patronul, iar patronul ou fabricantul...
Aqta o'... *at?... Intr-atita i se părea de cu
^putință ca un tată să-și nimicească propria fiică. incit strigă aproape
jnvduntai^... Hideg a
nmorit-o pe Jolân ?

Tanti Hideg scăpă din mină lingura cu care mesteca rîntașul.
— Miki, pentru numele lui Dulmnezeu, ce tot vorbești tu acolo !
Tvp si-așa tot timpul imi stă în cap că sintem niște ucigași. Mai cu
»ămă omul meu, cu toate că o iubea. Nu-i om rău, dar prietenii
aceia haini ai lui, ei ii iau mințile. Ei ii trag la rele.

Dar băieții de prăvălie ? Dar patronul și fabricantii ? Pe ei
nu-i bănuieți, tanti Hideg...

Tanti Hideg era complet amețită de cap, se înăbușea, plingea în
hohote și se invinuia numai pe ea. Miki însă nu vedea în asta dure-
rea sfinșietoare oare o încerca. Chiar și Csitări cel chibzuit amuțise în
el Acum, în fiecare fibră a ființei sale, se pitea cite um detectiv de
clasă, firește însă că lui Miki ii lipsea prudența prevăzătoare a ace-
lora și deodată gura £1 luă pe dinainte, trădîndu-i gândurile.

— Nu mai luați lucrurile așa pe departe, tanti. Mărturisiți care
vă sînt complicitii. Chiar astăzi ii vom aresta. Cum se numește negus-
torul acela de haine ? Dar parohetarii ? Acuma nu mai are rost să
tăgăduiți. Dacă vă este dragă viața lui nenea Hideg spuneți-mi unde
locuiesc...

— Ai innebunit, Miki ! Tanti Hideg plingea acum din toate pu-
terile. Teama și durerea o făceau să strige. Doar nu vrei să ne vezi
tîriți la poliție ? Parohetarii aceia amărăți sînt oameni cu familie. Nu
au nici o vină că sînt așa cum sînt. Cu siguranță că nu s-ar îmbăta
dacă circiumarul nu le-ar da și atunci cînd nu au de lucru pe datorie.
F, musai să stea acolo, la el, și să bea ; acolo vin de obicei să-i caute
constructorii, cînd găsesc ceva de lucru...

Miki nu se aștepte la o asemenea întorsătură. Pe lingă negus-
torii de haine, mai apare acum și un circiumar, amestecat și el în
banda asta a parchetarilor ! Cum să procedeze ou circiumarul ? Iată
că unul vinde oamenilor un palton prost și ia pentru el bani buni,
iar celălalt îi ademeneste să cheltuiască pe băutură banii pentru
paltonul cel bun. în povestirile americănești cu gangsteri, se adeve-
rește de regulă că cei de teapa ăstora sînt tainuitori. Mai mult, ade-
seori ei sînt autorii morali ; băieții de prăvălie și parchetarii le shi-
jesc numai de paravan. Parcă acest circiumar n-ar putea să fie și el
un asemenea autor moral și de ce nu ?

Se agăță de acest gînd.

— Bine, tanti Hideg, pe parohetari, de data asta, ii vom lăsa în
pace, dar pe circiumar și pe negustori ii vom lua la rost. Paltonul
Jolankăi a intrat în casa lor de bani. Trebuie însă să punem mina
și pe pictorul de firme care a făcut reclama aceea pe ușa de la
circiumă.

Tanti Hideg nu mai plinge. Se uită incremenită la băiat : oare
auzea ea bine ce vorbea el ? Miki însă i-o repetă răs-picat :

— Degeaba vă uitați așa, tanti Hideg, fiindcă pictorul de firme
este într-adevăr un complice de căpetenie. A desenat pe sticlă un
oim care bea cu atta plăcere bere, că de câteva ori aș fi vrut și eu
să intru, să beau. imi lasă gura apă cînd văd ce guler de spumă face
halba de bere.

Uitînd cu totul de necazul ei, tanti Hideg se holbează la Miki,
și în cele din urmă, dezmeticiradu-se din sperietura pe oare a tras-o,
il apucă de braț și-l împinge cu disperare spre scaun.

— Stai jos, descreieratele, stai jos, pentru numele lui Duim zeu. Ai fi, într-adevăr, în stare să dai fuga la comisariat.

T— Chiar nă duc, se smucea Miki,

— N-o lua razna, Miki... Nu așa trebuie să înțelegi ceea ce^a spus eu, nu așa cum gândești tu...

— Ba tocmai că așa trebuie...

— Ai minte, Miki. Omul, cînd e amărât, spune vrute și nevrute! numai voia lui Dumnezeu a fost ca să ne-o ia pe Jolân.

— Cum ați spus? se outrejmură Miki. Pe 'bunul Dumnezeu să nu-l amestecați, să nu aruncați asupra lui bănuiala.

— Vai, Miki!..

Tanti Hideg era din nou gata-gata să înceapă să plîngă; incecă să-l împingă pe Miki cu amîndouă miîniie spre scaun.

Miki însă se îndărătnicise de tot, și-acum n-ar fi mai stat ios pentru nimic în lume. în timp ce tanti Hideg îl trăgea spre scaun el se agățase de clanța ușii.

— Dați-mi drumul, tanti Hideg. Eu nu vreau să fiu complice! Că doar și pe afîșul de zilele trecute tot așa stătea scris — "să atragem atenția asupra oricărui fapt suspect, care ar putea să dăuneze patriei."

— Dar ți-am spus doar că a fost voia celui de sus, prăpăstiosude...

— Pe mine n-o să mă induceți în eroare. Cel de sus le dă oamenilor de băut, ca să-i imlbete, și ei să bea la circiumă paltonul Jolánkái? Și ca să poată negustorii să le bage pe git tot felul de zdrențe? Vedeți, tata nu bea niciodată...

Miki își pipăi sprinceana uVrullată și, cu o bruscă convingere strigă :

— Circiuimarul este principalul vinovat. Cine știe viața cător sute de copii au băut-o la el oamenii! Credeți că el nu știe asta? Ba bine că nu! Și ie face și celorlalți joeu. Nu voi avea îndurare. Are să ni-i divulge ei și pe ceilalți, cei cu care s-a inhăitat...

Taniti Hideg se uită uluită la Miki; e neputincioasă. Jolân fusese sorocită băiatului ăstuia, dar cum se arată a fi de trăsnit, cu siguranță conviețuirea lor n-ar fi sfârșit bine.

— Tot ce spui tu, 'Miki, este adevărul adevărat, totuși mie mi se pare că ești cam nebun.

— Nu vă permit, se indignă Miki, eu nu inghit orice gogoșil..'

— Dar pricepe odată, icirciuimarul nu silește pe "nimeni să vină și să bea la el. Și-apoi unde să se adune parchetarii?... Nu cumva să faci vreo trăsnaie! Fiindcă dalcă au să închidă circiuma lui Szumi, constructorii vor angaja pe parchetarii din alte circiumi, și atunci omul meu cu ai lud pierd și puținul ciștig care se mai găsește acum, la începutul primăverii.

Infuriindu-se, Miki strigă, înfrerupind-o :

— Nu-mi vorbiți într-una nulmai despre el. Vorbiți-mi și despre negustori.

— Ți-am spus eu că ești aiurit. Ar trebui să știi doar că poliția le dă aprobare, d-au dat și cărciuimarului autorizație. Crezi că 'ar îndrăzni ei să vindă băutura ifără autorizație?

Auzind una ca aste. Miki rămase cu gura căscată. De data asta simți că-l apucă într-adevăr pandaliile: păi atunci cine-i vinovat în treaba cu Jolân? Urmele sînt foarte încalcite. Pe care din eie să pornească? Fiindcă acum era mai decis încă decît la început să pornească. Bine-bine, numai că în vreme ce mestecă rîndașul, tanti Hideg își înalță brusc privirea din cratița încinsă și încâlcește și mai rău ițeie :

— Oum de-ți pot trece asemenea gânduri prin cap, Mikloș? Acuma mi-ai ânfipt și mie un cui în inimă. Mă gîndesc că — și aica vocea i se învălui din nou — că de vină este războiul, fiindcă daca

era război, n-ar fi trebuit s-o trimit pe Jolánka să stea la coadă, Xatunci n-ar fi făcut pneufronie...

Această presupunere cit pe ce să-l facă pe Miki să cadă pe scaun. „Ia te uită — se gîndi —, cum îi mai apăra ea pe toți ăștia ! Va 'trebui să fiu tare atent. Uite-o cum scornește tot felul de scuze, te pomenești că ea-i principalul vinovat. La început l-a ponegriț pe „egustorui de haine, apoi s-a invinuit pe ea însăși, pe' urmă a .pus totul în circa bărbatului ei, și cînd bărbatului a dat de bucluc, atunci i-a amestecat pe parchetari, apoi a dat toartă vina pe circiumar, dar nici de el nu se îndură, nu știu. de ce. și-a fost în stare să arunce bănuiala asupra poliției cinstite, dar după aceea i-a părut rău, și-acuma îmi vine cu (bunul Dumnezeu și cu războiul... O măsură din cap pînă-n picioare. Ia te uită icăt e de rafinată. Da, exact așa scrie și în fasciculele acelea ale maiștrilor detectivi : rafinat. Căci cum ar putea el să cheme în fața legii războiul ?”

Din nou se uită scrutător la tanti Hideg. Da, de la una ca ea te puteai aștepta la orice. Asta dă în vileag niște lucruri care le-ar scoate peri albi chiar și marilor detectivi americani. Ciudat e că ei iai întreprind niciodată cercetări în cazurile de pneumonie ale fetițelor sărmane de pe strada Cegledi.

Gîndind ia toate astea, Miki se umflă în pene. Simte în inimă adierea dulce a mindriei.

Să vezd numai că pînă la urmă se va dovedi că el este primul anchetator din lume care a dat de firul unor atari crime. Numai de-ar putea să descopere pînă diseară toate indiciile, să adune dovezile, ca să-i poată trimite la răcoare pe făptași.

Se uită afară, pe fereastră, și se gîndi că acum ar trebui să-și aprindă fie un trabuc, fie o pipă englezească retezată, ca să se invăluie într-un nor de fum, ca Sherlock Holimes, care se punea în felul acesta sub presiune, în interesul descilcirii marilor enigme criminale.

Da, și ar mai trebui ea între timp cineva să-l cheme la telefon, ca să-i aducă la cunoștință o nouă enigmă, de pildă că și pe strada vecină o pneu|monie misterioasă dă târcoale unei fetițe. Și el ar rezolva și cazul acela, și tot dintr-un foc. Atunci, tatăl lui cu palmele salle cît lopata, nu l-ar mai trimite niciodată să se facă ucenic. Ar plînge, desigur, de bucurie și i-ar spune : „Mă să fie, da' știu că ți-ai găsit o adevărată meserie, Miki”.

O, da, asta ar fi cutremurător de frumos. Ar avea permise gratuite la trenuri, ia avioane și ıla tramvaie. Ar putea să plece și să vină, cînd îi place. Ar cerceta temeinic de ce și din vina cui zace, la pat, deja de trei ani, nenea Varga, din capul străzii. O mare ticăloșie trebuie să se ascundă și-n faptul că întotdeauna cînd vine de la Beszkárt tanti Csidei șchiopătează. Ea-i taxatoare de tramvai și bărbatul ei zice că și-n somn anunță toate stațiile de pe parcurs...

Înfcie timp, tanti Hideg a stins rîntășuul, din cînd în cînd se uită pe furiș la Miki ; oare cu ee-și bate capul acum ? Tare bine se-impăcau, el cu Jolánka. și amintirea o înduioșează într-atâta, incît nu se poate Stăpâni să nu-1 întrebe :

— N-ad vrea să' bei o cafea, Miki ? Eu și-așa nu pot inghiți nimic. Iar lui nenea Hideg laptele nu d-a plăcut niciodată. N-aș vrea să se strice... Nu-ți mai pierde vremea zadarnic...

Cuvîntul cafea îl face pe Miki să uite de toate grijile lui polițiste și începe să adulmece. Cafele ou gogoși a băut el destule cînd era Jolán. Și dacă stă să se gîndească mai bine, astăzi nici măcar n-a mîncat de dimineață, și-a luat tîlpășita încă înainte de a apuca să fiarbă laptele. Dar în același timp îi trece prin minte că de ce vrea oare .tanti Hideg să-l trateze .tocmai acum ou cafea ? Și de ce zice că cercetările dui sint doar pierdere de timp?... „Ho-ho, trebuie

să o apese ceva pe conștiință, vrea să^mi dea cartea ca să iască, nu oumva să dau la o parte vălurile negre... Se vecf = "..." citit și ea despre aceste văluri negre..."

— Mulțumesc, tanti Hideg, spune cu oarecare părere de tm pe mine n-o să mă puteți mitui cu o cafea...

— N-o lua iar de la capăt, Miki...

— Ba eu chiar de-acolo o iau, chiar de la început. Vă ro" spuneți de unde ați cumpărat paltonul pentru Jolán...

— Crezi tu că eu imi mai aduc aminte... Și-ți spun nu cumva - faci vreo trăsnaie... Toți negustorii de haine din Piața Teleki sint o apă și-un pământ.

— Vasăzică, în Piața Teleki. Mulțumesc, tanti Hideg. p...t mine și-atît e deajuns. Dacă nu vreți să vă mai amintiți și altcevm atunci sărut mîna...

Și nemaisinchisindu-se de tanti Hideg, care incremenise o h •• la goană. încă astăzi are să le dea el la toate de capăt. Are să vorbească el și ou nenea Hideg, și cu parchetarii, și cu citiciumarui Szumi. Și-apoi, pe strada lor locuiește și un domn' comisar, e drot că nu-i decît fruntaș, însă toată lumea-i spune domnule comisar ' n° el are să-l descoase în ce privește autorizația cărciumarilor. Ba nu cu el n-are să vorbească totuși, fiindcă și șeful de poliție din londra în loc să-i ajute lui Sherlock Holmes, el imai mult incurca lucrurile și la sfârșit tot el încasa gloria... Dar cu nenea Veress Sándor, pe care l-au chemat la concentrare, cu el poate, nici vorbă, să stea de vorbă. în fiecare seară vine să doarmă acasă, așa că are să-l deaocasă pe el în privința războiului...

Cum zbură el așa în jos, pe scări, deodată se poticni speriat •— ce-ar fi să iasă într-adevăr la iveală că toți sint complici, toți cei asupra cărora tanti Hideg a lăsat să cadă bănuiala? Unde se află ateta polițe, să-i aresteze pe toți, și unde mai găsești o închisoare așa de mare, în care să poată fi inchiși toți?...

Eh, se va găsi la o adică — și o luă din nou la goană în jos, pe treptele de seînduri, principalul este ca pînă diseară să scoată adevărul la lumină. Tii, ce ochi vor face băieții! Păcat numai că toaie astea Jolán nu le va mai vedea. Și cum ar mai lua-o și pe ea să se plimbe ou permisul lui. în primul rînd, ar urca pe Svábhegy, cu trenul cu roate dințate, încă n-au mers niciodată cu el.

Țiș i în curtea scaldată în lumina soarelui. Mare parte din băieți se și împrăștiase, câțiva numai (mai căscău gura prin preajmă, și nu de dragul anchetei polițiste întreprinse de Miki; au rămas de dragul lui János Jozsi, oare tocmai s-a întors acasă de la spital. I-au pus piciorul în gips.

La meciul de duminică a făcut galerie pentru echipa feroviarilor, și galeria celor din Ferencvaros i-a rupt degetul cel mare de la picior. Acum șchiopătează, șontic-șontic spre casă, ou piciorul într-o frumoasă ciubotă aibă de gips. Se sprijină în două cîrji.

Pe el il priveau băieții cu mare admirație.

Lui Miki nu-i plăcu de fel. Nu putea îngădui să fie dată uitării sprinceana lu; invalidă. Are să- vină el de hac acestui János Jozsi. Bi e că a dat peste el, cel puțin are să-l ia nișel la întrebări în chestia cu negustorii de haine, și asta înainte de a se duce în Piața Teleki.

— Bună ziua, domnu' Jozsi, se proțăpi în fața tânărului care purta pantaloni bine călcați.

Domnu' J6zs ii privi pe Miki cercetător și vru să-și vadă de drum, dar se răzgândi și se lăsă pe o bancă pusă lingă o poartă.

— Tu iar tragi chiulul pe-acasă ?

— Asta nu-i un chiul ca oricare altul, ăsta-i chiul profesional, .. rgspur.se Miki cu demnitate. Eu acuma nu mă plimb, pur și sim-olu! Datoria mea aculma este să aflu de ce paltoanele fetelor sint în ziua de astăzi ca sita.

— Ți-ai și găsit momentul, n-am ce zice, i-o intoarse domnu' lozsi disprețuitor și, scoțindu-și tabachera strălucitoare, aprinse o ăgară. Tu n-ai auzit despre materialele din fibre sintetice ?

J- Ba da, parcă am auzit eu ceva...

— Ei, dac-ai auzit, atunci ce-ți mai cauți de lucru într-o treabă oe care o cunoaște 'toată lumea ? Paltoanele sint sintetice, laptele c sintetic și tot ce mai vrei... In ziua de astăzi, băiete, vîntul sufă prin orișice...

— Și de ce le fac pe toate așa? se necăji Miki, că o treabă oa asta, cum era a lui, o tratează toți 'numai așa, fără s-o ia in serios.

— Păi tu se vede că nici de război n-ai auzit...

— Ba da, se înroși Miki, și gîndi furios : poftim, acum si aista-mi vine tot oi războiul. Aștia caută cu tot dinadinsul să-mi abată interesul în altă parte. Cu glas tare însă, Miki vorbi astfel : Și dumneata știi domnu' J6zsi, cite parale fac paltoanele acelea sin-tetice ?

— T>Xă n-aș ști, n-aș putea vinde nici unul. Il fac pe cumpă-rător să creadă că paltonul pe care-l probează el e dintr-o stofă bună, încă din vremurile de pace. Că-i ultimul... Asta, băiete, e o meserie în care trebuie să cunoști psihologie...

— Și dumneata mai știi 'domnu' Jozsi, că într-un asemenea pal-ton sintetic cumpărătorul răcește și moare ?

— Asta-i ghinionul lui. Treaba mea este să vînd. Și-<apoa, nu eu fabric paltoanele.

— Aha, se dumeri Miki, așadar fabricații de stofe...

— Ești un prost, Miki. Fabricanții nu fac decît să pună la dis-poziție fabrica și materia primă. Restul il fac muncitorii.

— Vrei să spui că munoitorii țes paltoane ou găuri, ca ciurul ?

— Nu, ei, tata Noe, își pierdu răbdarea Jánosi Jozsi, și arun-cînd cit colo țigara se ridică de pe bancă. Te crezusem mai deștept, Miki. întrebî niște lucruri pe care omul le învață încă de cînd ia biberonul in gură-

De data asta însă Miki nu se simți jignit. Știa el care din ei doi are mai multă minte. Dar nu vru să-și trădeze scopul întrebă-rilor lui si nu-l mai întrebă oe increzutul de Jánosi Jozsi decît cîti muncitori țes oare paltoanele astea oa ciurul. Cînd află însă că să tot fie de bunăseamă vreo citeva zeci de mii, se cam dezumflă. La atîția complici nici in vis n-ar fi cutezat să se gîndească.

Atât de mulți să fi complotat împotriva Jolánkai ? Și nu-i printre ei măcar unul a cărui conștiință să se răzvrătească ? Fabri-canți, muncitori, patroni și băieți de prăvălie, toți, pină la unul, știu bine ce paltoane ucigașe fac pentru fetițe. Frumoasă bandă. Mare minune că pină acum nu i-a mirosit încă nimeni. Și Jánosi Jozsi ăsta încă se hnai și fălește. Noroc că are martori. Băieții au auzit tot; l-au însoțit o bucată de drum pe domnu' Jozsi, cu oirjile lui, apoi s-au întors la Miki.

— De ce l-ai interogat, Miki ? il inconjură ei. A spus tanti Hideg ceva despre el ?

— A spus. Asemenea lucruri a spus, că la proces o să rămîneți toți ou gura căscată.

— Are să fie și proces ? se mirară băieții.

— Voi veți fi martorii acuzării. Să nu uitați nici un amănunt din tot ce-ați auzit din gura lui Jánosi Jozsi. Aveți grijă ; numai mărturia sinceră vă poate salva. Dacă veți ascunde ceva, va ii vai

de voi. Pentru tănuire de crimă putem să vă infundăm la /dim
să vă lăsați pe-acoio și oasele...

Băieții se uitară unii la alții și se gândiră dacă n-ar trebu'
telefoneze, să cheme salvarea. Intre timp, Miki o luase de-a iun '1
clădirilor și cînd ajunseră în dreptul circiumii de la parterul na •
Honului numărul unu, arată deodată înspre firmă. pavi-

— Vedeți ce scrie acolo, cică „bere proaspătă de Kobánya” P
urmă uitați-vă și la lichiorul Boxa...

Băieții se uitară, dar nu văzură nimic deosebit, în afară de
bărbat ou părul ud, care iese răsând dintre vialurile mării și .. «J*
tinde cu lăcomie să apuce sticla pântecoasă ce plutește pe creasta va
lurilor.

— Ei, îi inghionti Miki. Ce ziceți de reclahna asta pentru Boxa'

— Frumoasă...

— Asta-i, vedeți... Dar așteptați puțin, eu am să intru în circiu-
mă, și cînd am să vă chem, să veniți înăuntru, sămd fiți martori

Și Miki intră la domnul Csepregi, uitase că aici nu era circiuma
Szumi unde au fost băuți banii de palton pentru Jolán ; se uită la
chipul uscățiv al domnului Csepregi, de parcă el ar fi fost domnul
Szumi.

— Ce vrei, Miki ? se răsti la el. Știi că nu servesc băuturi alco-
olice persoanelor sub optsprezece ani...

— De ce ? Be arată surprins Miki. Nuț cer pe gratis. >

— Degeaba, ridică din umeri domnul Csepregi, uite-acolo, regu-
lamentul pe perete, nu pot să-ți dau.

— Regulamentul ? își holbă ochii Miki la placarda tipărită mare
de-ți sărea în ochi ; părea că placarda asta are să-i dea peste cap toată
ancheta.

Dar în clipa următoare se gîndi : și totuși sint pe urjma cea
bună. Dacă pină și cei ce scriu regulamentul știu că nu-i recoman-
dabil să lași pe oriicine să intre în circiumă, înseamnă că au ei cir-
ciumarii aștia un păcat. Se întoarse către domnul Csepregi.

— Dar dacă nu-i permis să vîndeți celor miei, atunci de ce le
stîrniți pofta eu reclama aceea pentru lichiorul Boxa ? De ce o puneți
afară, nene Csepregi ? Nu știți cit de pofticioși sint cei mici ?

— Eu nu aş pune-o, dacă alții n-ar imprima-o.

— Tipografii sint atunci de vină, așa credeți ? întrebă Miki încins.

— Ce vrei tu la urma urmelor ? își ieși din pepeni domnul
Csepregi. Diacă te-a trimis tată-tu după palincă, dă sticla încoace,
și pe urmă șterge-o N-aveți decăt să beți amândoi acasă, treaba voas-
tră.

La aceste cuvinte abia Miki făcu ochii mari și întrebă:

— Nene Csepregi, nu aveți obiceiul să întrebați pentru cine
cumpără băieții palincă ? Dar dacă nici măcar nu-i trimite tatăl lor ?
Dar dacă mint numai, ca să poată și ei să bea...

— Cară-te, cară-te, se burzului domnul Csepregi, ieșind de după
tejghea. Ce crezi că sint eu, grădiniță de copii sau inger pázitor J
Ce-mi pasă mie ; din partea mea, o dată ce-ați ieșit pe ușă, puteți să
beți și leșie...

Miki se cără ; era fericit. Păcat că n-au fost înăuntru și băieții,
dincolo însă, la circiuma Szumi, are să-i ia și pe ei înăuntru. Are
să-și pună întrebările așa, ca să audă și ei. Tipul nu va putea sa
nege nimic la proces. Păcat numai că acuma va trebui să-i stringă
cu ușa și pe tipografi, din cauza reclamelor Boxa. Hoho, și oe-are să
mai fie, dacă va trebui să-i ia la rost și pe desenatori ? Va. avea des-
tul de furcă si cu pictorul de firme. Ar fi în stare să pretindă ca
el n-ar putea picta firma dacă n^ar avea vopsea, și mci tipogratui
n-ar imprikna reclamele Boxa dacă n-ar căpăta de la fabrica hirtie...

naică izbutește el să le dea la toate de capăt te pomenești că se
*l.j. dovedește că jumătate din omenire trebuie băgată la zdup...
Halal trebușoară, de-a dreptul minunată. Dacă face el toate astea,
strungarului poate să-i fie rușine obrazului. Că l-a pus să-i fiartă
jantele, un băiat cu așa faimă, oum este el, Miki...

Țișni afară, în curtea inundată de soare, afară din oirciuma rece
• .ă. mirositoare ; se și vedea în pielea aceluia faimos Miki. Cit
timp el a fost înăuntru, în curte s-a incropit o adevărată adunare
oopulară ; veniseră ea la o altă minune. Se adunaseră toți băieții și
fetițele de prin vecini, toți care-și făceau veacul pe-acasă.

În ușa clădirii de vizavi, se lăbărtase, cu șorțul lui minjit de
pap legat înainte, domnul Nagy Lajos, cizmarul, cu capul lui chel.
plopii tineri plantați rar în lungul gardurilor își legănu crengile
care tocmai prinseseră a inverzi. Miki *e îndreptă către băieți, care
se arătau, în mod ciudat, itare potoliți ; avea să le demonstreze o
probă de lăudăroșenie nemaiauzită încă, — deodată, de la spate, o
inină puternică îl apucă de ceafă ;

— Ia stai tu, invalidule de sprinoene. Ia întoarce-te nițel, să
văd și eu ce pagubă ți-a adus explozia de la cazan ?

Miki n-avu nevoie să se întoarcă. După vocea groasă îl recu-
noscu pe domnul Csulak, meșterul strungar, de la care a șters putina
în timp ce fierbea laptele. De-atunci, laptele trebuie să fi dat, cu sigu-
ranță, în foc, iar cucoana țipă de a ridicat ou siguranță, în picioare
toată stnada Dob. Și pe bărbat l-a minat după fugăr. Iar ei s-a piti
mișelește aici după colțul străzii, și a pus gheara pe el, luindu-l pe la
spate. Pe Miki să pună el gheara, pe faimosul Miki ? Și între timp
desigur că le-a spus băieților că nici măcar nu are caMan, ca să aibă
ce să explodeze, nu are decit o plită prăpădită pentru fiert măncarea,
dar nu fierbe pe ea decât laptele. Vai, Jolánka, vai, draga de tine,
acolo unde-i fi fiind, sus, în ceruri, s-ia dus cinstea mea în ochii bă-
ieților...

Nici prin gând nu-i trecea lui Miki să se întoarcă, nu s-ar fi
întors pentru nimic în lume, în schimb se prefăcu că-l iau amețelile,
că se sufocă, chipurile pumnul strungarului îl stringe de-i scoate su-
fletul. Tușea., se îneca și se uita rugător către băieți — să plece
de-aici, pentru numele lui Dumnezeu. Să nu stea să se uite oum îi
face de petrecanie. Domnul Csutak însă îi lăsă deodată ceafa în
pace și-l întoarse pe băiat cu fața spre el. Hainele-i prăfuite arătau
că trebuie să fi venit încoace într-un suflet, direct de lângă strung,
așa cum era, într-o haină ruptă, subțire și ou bucăți de șpan albin-
du-i prin mustață.

Și la așa voce tunătoare, bunul Dumnezeu l-a dăruit cu un trup
înalt, lat în piept ca să aibă suflu ; numaidecît îi și dădu drumul :

— Nu te prosti, Miki. Ia să-ți văd ochiul ! Ia te uită, ți-a apă-
rut și o umflătură. Hai ia spital, să te ungă cu ceva, vreun balsam...

Miki însă nu se clinti, nu era în stare. Acuma cealaltă jumă-
tate a sa pusese stăpânire pe el, pe toți mușchii lui. Și tot acea parte
era și la rădăcina părului ; ea i-l ridica măciucă. Domnul Csulak ob-
servă cit era de pleoștit copilul. își dădu seama în ce impas și ru-
șine a intrat cu minciunile lui. A fost și el tot copil, tot în Budapesta,
și trîntea și el la vremea lui niște minciuni de-ar fi putut să incon-
joare cu ele pământul, și nu numai o singură dată. îl chemă, așadar,
pe Miki într-un gang, adică îl împinse din uitmă. Copiilor, care se
luară după ei, le făcu semn să rămână locului, nu-i face nimic lui
Miki, vrea numai să-i spună ceva, confidențial. Închise ușa de la
gang și încet, ca nu cumva să audă și ceilalți, de afară, îi spuse :

— Uite, Miki. Nu sint supărat, vino înapoi. De-acum încolo are
să meargă după lapte nevastă-mea.

Cum băiatul nu spuse nimic nici acum, i-o redptă
aspru: P 3 P=110 mai

— Vii înapoi ; dacă nu, le spun băieților ce fel de cazan
plodat. Pimă acuma nu le-am spus, dar dacă ite încapățanezi l a s x ~
totul, absolut totul, și nu-ți dau înapoi nici cartela de nii. ?f s i
ia noi este și bonul tău pentru zahăr. Ce are să-ți dea taie' ? 10-
mâninci ? Ți-aduci aminte ce-a spus cind te-a adus l. mme» ^
frânge în două, zicea, ca pe un chibrit, dacă nici la mine ti-ars>V r
placă. Gindește-te bine, aim mult de luoru, am nevoie de ajutor Nr
mă lăsa baltă. De-acu' încolo ai să stai cu mine In atelier.

Miki abia se mai ținea pe picioare. Zadarnic trăgea cu och'
cind în dreapta, cind în stânga, nu găsea nicăieri vreo scăpare în*
celălalt Miki, cel cutezător, nu apucă să scoată un cuvint. Cu toat
că, Doamne ce mai scâncea și ce se mai zbătea — ce are să se alea *
din ancheta lui? Cine are să-i pedepsească pe ucigașii lui Tolarf?
La întrebările lui nu găsea răspuns. Picioarele se' supuseră în
mod rușinos ; il duseră după meșter, afară, pe strada Cegledi. Cum
mai ardea soarele! Și cum mai străluceau șinele de tramvai! Si «l
mergea, mergea neputincios, deși simțea că datoria lui ar fi' să se
oprească, să nu mai facă nici un pas, să-i spună de la obraz ciopli-
torului ăstuia de cozi de bidinele că pe el il așteaptă o misiune colo-
sală : el trebuie să se apuce de o meserie adevărată. Da, asta ar tre-
bui să-i spună, dar cartela pentru piine, și bonul de zahăr, și jmai
ou seamă minciuna ou cazanul, toate il leagă cu lanțuri de domnul
Csulak. De-acu' încolo, complicii vor putea umbla fără grijă. Miki
nu-i decit un Miki de treisprezece ani și jumătate, nimic mai mult
nu-i decit un ucenic strungar. Doamne, și ce n-ar putea el fi...

Nu se mai putea stăpâni și izbucni în plâns, lacrimile îi curgeau
de mai mare rușinea.

Meșterul se întoarse, supărat :

— Nu te prosti, Miki. Nu te-am atins nici măcar cu um deget.
Atunci de ce plingi ?

Miki tăcu o bucată de vreme, încercă să-și înăbușe lacrimile, și
cum nu izbuti, izbucni spre uimirea trecătorilor în strigăte deznă-
dăjduite :

— Uite că am să .pling ! Pling, pentru că am devenit și eu com-
plice înțelegi, domnule meșter? Complice. Și dumneata ești tot
complice, și toți Sint la fel, complici !

Domnul Csulak își împinse pălăria spre ceafă, își scârpina părul
în lungul cărării și ocoli rușinat privirile celor ce stăteau să caste
gui-a. Deodată, zări apropiindu-se pe strada Ulloi, dinspre Kispet,
tramvaiul cincizeci și doi. Il prinse de mină pe Miki și începură să
alerge împreună.

— Să ne grăbim. Miki, am mult de lucru. Discutăm noi în
tramvai și despre coimplici.

Miki il urmă, împiedicindu-se. Trecătorii, care au fost martorii
izbucnirii ucenicului de pe strada Cegledi, nu putură afla niciodată
de ce oare Miki îi consideră complici. Meșterului însă nu-i putea
ieși din minte, il luă pe Miki și-l descusu și pe măsură ce Miki îi
istorisi totul, il prinse mirarea, la început rise cu poftă, apoi deveni
din ce în ce mai. serios. Își studia intrigat ucenicul ; ce fel de copil
o mai fi și ăsta ? In cele din urmă, după multă gândire, îi făgădui că
în fiecare duminică vor continua împreună cercetările. Și se ținu de
cuvint.

Dar chestiunea se dovedi foarte încurcată și rezultatul inca nu
se cunoaște.

In românește de ADELA-RODICA SALAGIANU

mari» sorescu

senzafie

Mă simt ca omul zăpezilor,
Scos *din* peșteră și pus la soare,
De i se topesc sloiurile
De păr de pe piept și picioare.

Și rămîne nemaimuțărit,
Fără blană și în pielea frumoasă —
Și sufletul intră în el, zbughit,
Printr-o coastă, ca o Evă întoarsă.

Soarele-mi coboară pîn' la frunte,
Ori mă-nalț pînă la soare eu ?
Port aureola ca o copcă
Plină cu-necați în dumnezeu.

nicăieri

Ce-mi place la străini
E că nicăieri nu mă simt bine,
Chiar dacă m-ar plimba numai prin palate.
Le admir arhitectura,
Încerc cu unghia duritatea pietrei,
Dau *d>.n* cap.

Lumea e plină de case,
Orașele, dacă te uiți bine, sînt formate din case,
Unele grozave, clădite pentru o mie de ani,
C-o arhitectură să te taie la ficiți de invidie,
Dar casa ta nu e decît într-un singur loc.
Și cu ea în gînd gîfii ca melcul
Și intri tot în gîndul în care-ți păstrezi casa,
Dărăpănată poate, cu proptele de mușcate.

Dacă ți s-a extirpat casa, dintr-un motiv sau altul,
Vei suferi tot restul vieții,
Va trebui să ții un regim special
Și vei muri de dor de casă.
Fericit Agamemnon care cădea în prag.

Trecînd pragul, ar trebu'i să ținem de fiecare dată
Un moment de reculegere
Pentru cei care n-au patrie,
Căci sînt morți oriunde vor fi.

învierea lui Iaz&r

Ce mi-ai făcut, doamne,
Tocmai cînd mă deconectasem '.

Parcă mi se luase o ceață de pe ochi
Și-ncepusem să văd întunericul,
Luna e altfel, acum mi-am dat seama,
Aitele sînt încheieturile lucrurilor.

Parcă-mi sărise un dop de beznă din urechi,
Mi se deslușise adevărata cîntare,
Nici nu știți ce înseamnă secretele sunete
Ale umui gînd, desfășurîndu-se.

Acum parcă mi-a dat cineva icu un par în cap
Si revin la vechea-mi năuceala.
Aud că tu ești cel care m-a>i lovit atît de tare,
Cînd ai făcut lespedeza să se dea în laturi.

demostene botez

memorii (ii)

Cînd am trecut cu trenul podul de la Cerna Vodă, cu carcasa de oțel ca un schelet de monstru preistoric, înfr-un zgomot asurzitor de fierărie aruncată, nu mi-ai plăcut. Iarăși Dunărea! mi-am zis.

Poate că a(m) avut o presimțire, de parcă aș fi trecut granița într-o țară străină. Drumul meu putea duce atunci oriunde, și mai ales în moarte. Tunurile se aueau bătînd și aici, bătînd pînă în vîgăuna de pămînt și piatră ce adăpostește micul oraș al Cernavodei, cel cu nume pus în alt veac, sub alte zodii. Dunărea, pentru mine, semăna cai Styxul și, iarăși, nu aveam un ban să dau vamă.

Ne-am dus, din gară, tot grupul acesta de ofițeri supra-**mune**rari fără unitate și fără arme, spre comandamentul artileriei. Eram totodată fără emoții, fără regrete, fără o conștiință trează, căci, printr-un instinct de apărare rupsesem orice legături cu familia, nu ne mai gîndeam la ea : nici la mamă, nici la iubită. Orice asemenea gînd ne-ar fi slăbit rezistența. Eram fără rădăcini cu pămîntul, cu lumea. Nepăsători ca tot ce nu are nici o legătură. Dealurile galbene, goale și aride ale Dobrogei nu erau prielnice pentru orice despărțire, nu imbiau la nici o părere de rău. Faptul că nu aveam un regiment, o baterie a noastră creștea acest sentiment de detașare ce ne ușura trecerea prin acea viață.

La comandament ne-a primit un maior de rezervă, scos din ^armată pe vretauri, pentru obiceiul lui de-a spune adevăruri capitale, de a le pune înaintea disciplinei care aprobă totul cu același cuvînt rostit silabisit: „Să •trăniți!” Nu avea nimic marțial în el, maiorul. Un om voinic, brunet, cu o mustață groasă, neagră. Ne-a îmbrățișat cu privirea pe toți laolaltă, ca pe niște copii părăsiți. După atîtea încercări, eram oboșiți, lipsiți de entuziasm, pasivi. Eram gata, eram pregătiți să primim orice observații. Dar nu veni nicauna.

Mai întăi maiorul ne întrebă de unde venim, unde am fost pînă atunci. Cănd i-am spus, maiorul trecut în retragere disciplinar, ni se prezintă cu același cinism ironic, și aceeași loialitate a adevărului.

— Ce tunuri ați avut acolo ?

— 150 (e vorba de calibru) fără recul. Am spus asta, oarecum din scripte, cu știința din cancelarie, căci unii dintre noi nici nu am apucat să le vedem și știam numai după hartă unde sînt amplasate.

— Ați avut 150 și n-ați făcut nimic. Apoi, voi știți ce timuri vă dau aici? Tunuri de câmp 75 num. din cele rămase din războiul de la '77 : cu ochire directă, cu aliidadă. Ce-o să puteți face cu astea?

— Dumneata, ce promoție ești? — mi se adresă mi, mai tânăr.

— 1915.

— Locotenent Saragea, să-i faci ordin de repartitie la obuzier de la mos Oprea. Ei-a un obuzier de 120, într-o întăritură de beton, cu cameră de muniție și cameră pentru ofițerul comandant. Acolo a fost repartizat și prietenul meu Scarlat Stiuțeanu care impus mai tirziu în lumea literară.

Ceilalți — vorba maiorului — au fost repartizați la tunuri de la '77, care au asigurat probabil înaintarea hii Peneș Curcanul celor 9 din Vaslui și cu sergentul zece!

Dar n-am stat mult la obuzier că „m-a vărsat” la o nouă secție de tunuri de la '77. Perioadă de tristă amintire. Iarăși am început dorm în niște colibe făcute din coceni de porumb uscat, și pe-mi tot din coceni. De-atunci, pe semne, oasele mele nu sînt în regulă. Da asta nu era nimic; tot oămpul era populat de șerpi — niște șerpi adevărați — nu miniaturi, groși cit brațul și galbeni. Săream noaptea ca ars dintre cocenii care foșneau cînd venea un șarpe și, eu ti vedeam, îl împușcam în cap cu revolverul. Era inamicul nr. 1 n găseam și strânsi în cercuri concentrice pe marginea tranșelor unde ieșeau la soare. Tunurile erau așezate în dosul valului lui Traian un fel de zid chinezesc din pământ, probabil rămășițele unei șosele romane care străbătea Dobrogea. Nici aici n-am stat mult, că tunurile acelea de dinaintea diluviului -au fost retrase din serviciu și, în i. a venit o baterie modernă, rusească.

în timpul acela, în Cernavodă era singurul spital care îngrijea răniții de pe frontul dobrogean. Și era totdeauna plin și în saloane și pe culoarele lui. Acolo, atrași de o satanică lașitate, veneau zilnic, spre seară, trei bombardiere nemțești care bombardau de preferință spitalul, căci, altfel, populația, de îndată ce se suna alarma se adăpostea în grota unei cariere de piatră sau de var, din preajma orașului. Pentru „doborîrea” lor se foloseau — ce sinistră comedie! — tunurile de la '77! Ca să bată oricum, spre cer, se săpa un șanț circular nu prea adînc în care se manevra afetul tunului, roțile rămînd pe ridicătura rotundă din mijloc, lăsată la înălțimea pămîntului. Operația de încărcare prin chiuilă, cu sacul de pulbere și șnapnelul, ca și ochirea și manevrarea afetului dura poate 5 minute, timp în care avionul avea timp să treacă nesupărat — poate rîzînd — să bombardeze fără milă și fără risc, ca un laș, răniții din spital și să se întoarcă, mai neatîns decît atunci cînd plecase de la baza lui.

Eu am fost trecut comandantul fortului Cochirleni, la fel cu cel de la „Moș Oprea”, unde am stat mai mult. Aveam sub ordine servanții obuzierului și eram fără un comandant pe cap. Bine înțeles însă că trăgeam numai cînd și unde mi se ordona de la Cernavoda: Valea Caralmamcea, șoseaua de pe vale, culmile de deal și văile din față. înaintea turelei obuzierului era valul lui Traian, iar în apropiere, în dreapta lui, Dunărea. Mai departe, înainte, era iazul de la Ivrinez, satul Ivrinez și, încă mai departe, satul Boșovn. Observatorul meu era instalat într-o săpătură făcută în Valul lui Traian. în spate, la vreo 2—3 km, era Cernavoda. în stînga obuzierului își instalaseră rușii bateria lor de cîmp, admirabil echipată și încadrată.

La obuzier fiind oameni puțini, ne era greu să ne facem singuri bucătăria și ne-am înțeles cu rușii să mîncăm la popota iar. Și mîneam foarte bine. Din raporturile cu ofițerii ruși nu am putut să învăț limba rusă, dar toate ustensilele de masă le-am învățat și ie știu și acum: stacan, noj, starielca... Am legat cu ei o prietenie camaraderescă foarte strînsă. Cu obuzierul trăgeam zi și noapte, -aua mai puțin, dar noaptea trebuia să facem impracticabila șoseaua pe

memorialistică

te

inamicul își făcea aprovizionarea. Aceasta imi sleia toate pu-
tlfte Datele matematice privitoare la comanda de bombardare a unor
numite puncte din zona mea, le aveam făcute. De oboseală ajun-
"ga uneori, noaptea, să dau datele unei comenzi pentru 20 de
ivituri,' și apoi să mă culc în încăperea de-adături de obuzul oare
frăiea : ' Și totuși izbuteam să ațipesc câteva minute, cit se executa
omanda, după care mă trezeam singur, nu din cauza bubuitului
^tunului de la capul meu, ci tocmai din cauză că el tăcea.

O dată eram la observator și conduceam o tragere, cu telefonul
...e se afla pe marginea tranșei în care stăteam. Stânjeniți și ener-
vați de tragerea obuzierului, bulgarii au început să tragă în el.
Un obuz făcu praf telefonul, dar eu am scăpat, alegându-mă doar
improșcat de pământ, de-abia văzind cu ochii. Altă dată am văzut cu
tinaoM soldați inamici răzleți trecind o culme de deal din față și
dispărind într-o vale, care, după datele hărții, era foarte adincă și
unde, probabil, se concentrau pentru un atac. I-am lăsat un timp.
Apoi' am început o tragere rapidă în vadea aceea, din care nu văzu-
sem pe nimeni ieșind. Am tras așa, mult.

Cînd mi-am făcut mai târziu, ca am, o scrutare a conștiinței,
m-om gîndit că atunci trebuie să fi ucis și eu. Uciderea acestea dc
oameni, în mod tehnic, de ia distanță, fără să vezi, nu avea nimic
zguduitor.

Și totuși, iartă, de-abunci sint 55 de ani, de-atunci, întrebîndu-mă
de foarte multe Ori: „am ucis oare, sau n-am ucis vre-un om?“, nu
mi-am putut răspunde, dar alternativa afirmativă mă urmărește și
„zi teribilă, obsedantă, fără iertare. Unele din aceste obsesii le voi
istorisi aici. Ele au căpătat un aspect literar, adică de ficțiune, dar
ele stăruie totuși în mine ca o realitate de care nu mă voi liniști, prin
siguranță, niciodată, nici în puținul cât îl mai am de trăit. Aș putea
chiar spune că am ucis vre-un om? Am făcut războiul fără să ucid?
„Drole de guerre“, ar spune un francez. Acest simplu fapt, privit
dtair-un anumit punct de vedere, poate părea rușinos, sau laș, sau
chiar un fel de trădare. Un an de zile, la școala militară și apoi la
regiment mă pregăteam., și tehnic, și sufletește, pentru aceasta! Și
iată că mă simt foarte ușurat crezând că nu am ucis pe nimeni, deși
mă apasă o puzderie de viziuni de moarte și ar fi trebuit, poate, să
fiu deprins. Nu uit însă că, pentru preotul disperat de pe ponton, eu
am fost cel care a împărțit iertarea păcatelor, că am fost ales pen-
tru acest rol, rezervat divinităților. Am fost, așa dar, un prost ostaș.
Dacă s-ar fi știut atunci ce este în mine, aș fi putut fi aspru jude-
cat ca un element de dezagregare. Am ascuns însă bine teama de
a ucide, tot atîit de mare ca și aceea de a fi eu ucis.

O dată am avut totuși prilejul de a mă trăda.

Intr-o zi mă dusesem cu o căruță în satul Ivrinez pentru unele
interese ale unității. — poate pentru o aprovizionare cu muniții.
Trăiam doar în plină contradicție ou mine insumi, cu lumea întreagă.

Satul Ivrinez era un sat grămădit în coada lacului Cochirleni, nu
departe de frontul ținut de infanterie. Dar așa, păcătos oum era,
acest sătuc părea pentru noi un fel de capitală a tuturor cei din uni-
tățile dimprejur. Acolo soseau cel dintâi toate știrile noi, acolo se ho-
tăra de cele mai multe ori, soarta noastră, acolo se adunau din toate
părțile sirmele negre de telefoane ce făceau legătura eu o mare parte
a frontului dobrogean.

Drumul peste câmpul uscat, galben și cenușiu, într-o căruță bul-
gărească, sprintenă, care toca sonor din obezi și cu flori roșii pe fun-
dături, n-a fost o plăcere. Prin mușuroaiele rămase pe urma porumbu-
lui tăiat, căruța sărea mereu în sus, cu toate roțile deodată, iar eu în
fundul ei, pe un mănunchi de paie aruncat în fugă, mă țineam strâns

de draghini cu amândouă mâinile și mi încheștam gura de t
nu-mi mușc limba. Drumul a șerpuit mult pe vale, pînă ce ne
cu spini, mari ca niște copaci în miniatură, am coborât nrtni°
caturi de apă, în satul Ivrinez. Eram cărunți de praful sur
pe armă și mă durea capul de scurtătura inorestitei căruțe p
pe care mi-o indesasem pe cap, ca să nu sară, lăsase imnrei,
o dungă vinată. pjurui j

Era o zi de toamnă târzie, insorită și plină de liniște cu f
subțiri prinși de vârfurile înalte de mei. Liniștea aceea limoerip"
obseda ca o presimțire vagă, ceva neplăcut, deodată, fără ni?
motiv. Și-n împrejurările acelea presimțirile sint ca o boală gre-
de multe ori nu rămân un simplu fenomen imistic. Astfel, cu su'f't-i
cuprins de-o amărăciune ciudată, treceam printre casele rare nară <
de stăpînii lor cînd, din ușa unei căsuțe mai curățele, un căpitan fă
semn să opresc. Și-mi spune :

— Vino la comandament pentru o mică treabă. (Treaba era iuri
cata unui sabotor prins asupra unor fapte criminale. Distrugea rețea
telefonice. Și era trimis în fața unui tribunal militar care funcționa
acolo.) îl judecăm azi, — spuse căpitanul, — și ne trebuie un apără-
tor din oficiu. Știm din foaia dumată că ești jurist. Hai ou rainet

Neplăcută chestie ! Judecarea era justificată, și lucrurile așa tre-
buiău să se întimplă, dar nu-rni plăcea să fiu un auxiliar, fie și ..
apărător la această treabă. iAm pretextat că sint grăbit, că sint sin-
gurul ofițer la unitate și trebuie să mă inapoiez urgent. — „nu-i nimic
— spuse el, — „mu durează miuat".

„Nu durează mult", mi-am repetat îngrozit în gînd. Și am fost
apărător din oficiu, fără voie. Și așa m-aim trezit fără voie și pe
neașteptate într-o altă căsuță, albă, curată, în care era instalat- tri-
bunalul militar.

Două mese puse cap în cap și o banchetă lungă, alcătuiău, îm-
preună cu o cruce lustruită, tot (mobilierul. Am aruncat repede o pri-
vire pe cele cîteva foi de dosar și mi-am dat imediat seama că fap-
tul de care era acuzat „clientul" meu, era grav : tăia, în timpul nopții,
firele telefonice din dosul frontului și, pe deasupra, cînd a fost prins!
omorise și pe unul dintre soldații din patrula care a dat peste el!

Oricare ar fi fost starea mea de spirit, ce ași fi putut spune în
apărarea lui, în această situație ? Din actele cu constatări netăgăduite,
printre care și recunoașterea lui, făcută sfruntat și complet, am înțe-
les că nu are scăpare. Prevedeam condamnarea lui cu o sigu-
ranță uimitoare. Nici nu putea fi alta. Rolul meu mi se părea inutil,
formal, aproape ridicul pentru momentul acela, lipsit de orice logică.
Și-apoi, în locurile acelea moartea se plimba în voie, lovind în dreapta
și în stînga. Mă lăsasem și eu îndărjit de fapta lui, și revoltat. Eram
pînă și eu, apărătorul lui, contrar firii mele, pornit.

Cînd l-au introdus însă pe acuzat și sentința nu-mi mai apăru
doar ca niște rînduri pe-o bucată de hirtie, ci ca desființarea unui
om, am simțit iarăși în mine trezindu-se marea mea contradicție. Con-
flictul dintre imperativele războiului, acceptat, în principiu, ca o ne-
cesitate națională de apărare și mine, cel care nu poate accepta să
suprime viața unui om.

M-am uitat la acuzat Pentru mine, pentru procesul meu interior,
a fost o imprudență, o greșeală. Era un flăcău tînăr, slab, cu
ochii incrunțați și aspri ca două sulii inspăimîntătoare. _Și-a înfipt
ochii aceștia stăruitori și plini de ură, ca de fiară prinsă în cursă, în
fiecare din noi. Avea un picior de lemn. Din cauza asta, pe semne,
nu fusese mobilizat.

La toate întrebările a rămas mut, cu (fălcile încheștate de o ură
concentrată, pe oare o urmăream ca la un aparat de precizie, după

nirea regulată și repede a mușchilor de la fălci, umflați ea niște
rnni Altfel, din toată fața lui, strînsă de mînie ca de-un îngheț, nu
putam desprinde nici o altă stare sufletească.

^v Cît timp au durat celelalte formalități de judecată eu m-am uitat
l fără .conținere, dintr-un fel de atracție inexplicabilă, în care,
siguranță, nu era o pură curiozitate. După ce ne fulgerase cu privi-
oii lui pe fiecare, parcă pentru a ne înregistra, a rămas uitîndu-se
înainte, nu știu unde, la un punct de pe perete.

Violența lui sălbatecă îmi putea apărea justificată, din punctul
lui de vedere, și neputința ci mă descumpănea. Ochii mei treceau
repede de sus în jos pe hainele lui rupte, de care se țineau ici-colo
cîteva frunzulițe de iarbă uscate din rătăcirea lui de-alungul cimpului,
pe căciula roșcată, pe picioarele goale și negre.

ipe timpla asudată vedeam bine, subț pielea subțire, svicnind șer-
puitor o arteră, ca un izvorăș subpămînitean. Pulsățiile repezi și pline
mă înfiorau. Purtau în ele atîta viață! O viață parcă independentă de
toată ființa lui sufletească, de tot ceea ce săvârșise mina lui crimi-
nală o trăire autonomă. Gîndul că peste o jumătate de oră, poate,
omul acela, care trăia cu atîta putere în fiecare pîrticică din făptura
lui, va dispărea pentru vecie, mă frămînta.

Și, totuși, izvorășul viu din timpla asudată îmi dădea indoielei tor-
turante. Apropierea aceasta dintre tot belșugul de viață și înghețul mor-
ții care va opri totul, peste cîteva momente doar, mă chinuia. Cobor-
ram privirea repede pe brațul ce se vedea pînă la cot, prin mineoa
sifisiată ce atîrna deasupra ca o rămășiță de aripi simuăse.

Vinele se încolăceau neregulat, verzi și bulbucate prin pielea
inegriță de soare.

Era ca o hartă întreagă, complicată, cu rîuri multe și pârâiașe.
Mi-au venit în iminte cîteva planșe de anatomie, atîrnate în laboratorul
liceului.

Dar nu mai puteam sfârși gîndul.

Omul acesta va muri peste cîteva minute, izvorul acesta va incre-
meni, dezgustător, ca o rimă lipită pe frunte. O clipă m-am simțit și
eu efemer, umplînd un fel de interimat care putea să ia și pentru
mine un sfîrșit apropiat... poate în seara aceea, poate a doua zi.

Cînd Tribunalul mi-a dat cuvîntul, am tresărit ca dintr-un vis.
Toate gîndurile mele se adunaseră în cîteva clipe. Nu mai Știu ce am
spus, nu am știut nici atunci. Știu numai că o dată figura președinte-
lui s-a arătat foarte surprinsă, dar n-am putut ști de ce anume. Poate
că în apărarea mea voi fi vorbit și de artera albastră și subțire, ce
se zbătea șerpuind ca un dzvoraș pe tîmpla celui acuzat și poate voi
fi părut straniu președintelui, care era străin de toate gîndurile ce se
perindaseră în mine.

Cînd am isprăvit, am ieșit repede, fără să mă mai uit la
acuzat, de teama izvorășului, și m-am suit repede în căruță.

Mi-am terminat grăbit treaba pentru care venisem, ca un
somonambul, și am ieșit fugind din sat, ca alungat.

Războiul mă deprinsese cu primejdia de fiecare clipă a morții, și
chiar cu chipul ei, dar siguranța ei pe chipul unui om viu era altceva.
Nici nu am mai trăit de-atunci o asemenea clipă. Cu moartea altuia
te deprinzi parcă, după ce a survenit, dar e neînchipuit de greu să
o vezi.venind cînd ai încă omul viu în față.

La obuzier, oamenii erau calmi. Se primise iarăși dispoziția să
bată valea Carajmencei, și trăgeau cu liniștea cu care ar fi semănat.
M-am uitat atent la ei. Și ei aveau pe tîmple un izvorăș albastru în
zig-zag.

De-atunei, moartea este legată pentru mine de zvicnirii
inghețului acestui izvorăș. Minimalizassem moartea? Ii surorin^T s s v "ieșeni se-
crețul? Dar cu prețul cărei obsesii?!

A urmat un timp de acalmie. Poate zile. Moartea în vacanță i
intimplă destul de des pe front asemenea pauze. Liniștea disua 'k'r
tatea gândurilor noastre, schimbarea de preocupări imediate mori'r ~
repede climatul. Calmul însă devine suspect, ca o amenințare
așteptare ce pare foarte lungă, greu de suportat. Parcă aștepti '<tfa °
o schimbare. Reincepe lent, treptat, gustul de viață, o altă" vizii u u ,
ei, care înseamnă nu numai clipa prezentă, ci are un viitor o z^ri a
măine, de poimăine. Dar impresia asta liniștitoare este interior tuJh
rată, subminată, de nesiguranța fiecărei clipe care poate intreri
totul, brusc și brutal. De aceea, printr-un simț de auto-apărare nu *
mai gindești la nimic, nu-ți mai faci nici o iluzie, reduci totul cf
rigurozitate la clipa prezentă. Timpul nu mai este o durată, ci un nu-
măr de clipe izolate, puse cap în cap. Lipsa voită de'orice gini
aduce a senzație de prelungă plictiseală, de inutilitate, de absurd. Nu
se intimplă nimic. Timpul nu are un punct de reper. Nu există sau
este, în același timp, fără un început și fără un sfârșit, ceea ce mi se
pare același lucru. Acalmia pare lungă ea orice așteptare în gol fără
tintă. O așteptare ce este, nu știu cum, în afară de timp.

*

Pun mina pe telefon și întreb observatorul. E caporalul Gheor-
ghiță, un băiat foarte simpatic și desghețat. Caut parcă singur cu
himinarea o reluare a luptei. Caporalul răspunde: — „Nimic, dom-
nule sublocotenent. Nu se vede nimic neobișnuit, nu se aude nimic.
Nu știm ce pregătesc!”

Fraza lui ultimă mi se pare deodată un ecou al gândurilor
mele. N-am știut pină atunci că și gândurile au ecou, ca vorbele
care le exprimă.

Și iarăși calm, de la capăt... pină oe deodată telefonul sună, de-o
chemare a altcuiva. Credeam că observatorul uitase să-mi comunice
ceva și m-a rechemat.

— Alo! Alo! Obuzierul Oochirleni? —

— Da. Da.

— Sublocotenentul Botez este chemat imediat la comandament,
în Cernavodă.

— Chiar dumneavoastră? Să trăiți! Imediat!

O mie de ipoteze începură să-mi cutreiere gândurile. Firește,
toate proaste! Acest „imediat” mi se părea foarte semnificativ din
acest punct de vedere. Eram obosit de atâta nesiguranță! De depen-
dența aceasta imperativă de fiecare clipă, plină de surprize.

Războiul începuse doar de vre-o două săptămâni și trecusem
prin atâtea! Și ne simțeam atât de schimbați! Părinții, rudele, prie-
tenii, viața de fiecare zi în pace,, rămăseseră undeva, departe, într-o
lume izolată, fără nici o legătură. între noi și ei toți, ai fiecăruia,
era o prăpastie, ca aceea dirntre viață și moarte. încetaseră de a exista,
ei, înaintea noastră.

Lădița cu efecte era singurul vestigiu din lumea cealaltă, unde
au fost alții, unde au rămas ai noștri. O lădiță de lemn, dreptunghi-
ulară, vopsită cenușiu, cu mânere negre de fier la capete, cu numele
scris cu litere mari, negre pe capac, însemna pentru fiecare, drept
vorbind, patria cu viața în mijlocul căreia ne născusem. Mașina de
cafea, un ceainic, două ibrice, erau lucruri „de dincolo”, din cealaltă
lume, ciudate și anacronice aici.

pin cind in cînid, in asemenea zile sau ceasuri de acalmie, re-
• . . , = fără rost lădița noastră, ou sentimentul cu care am petrece
amintire întreaga viață într-o clipă de primejdie, cînd gîndul, fă-
"o . . . i parcă- bagajul, adună in grabă amintiri într-un fel de for-
^lă concentrată a elementelor vieții. Lucrurile familiare, bine cu-
"nscute de la locul lor de-acasă, sint prietenoase și bune. Cu ele, cind
" simțim realitatea, nu mai sintem singuri. Ele poartă pină aici, in
utia i° simplă, tmtă atmosfera casei părintești cu sbuciumările
AP acasă : cafeaua mare la pahar a tatei, țigara făcută de mină a
mamei cu hirtie „Job” și tutunul dintr-o cutie de tablă, lampa care
Siează într-una... o mie de lucruri mici, devenite deodată simbolurile
vieții și **ale-** liniștei. Cîtă vreme pipăim relicvele acestea, hainele
noastre, n-am rupt cu viața.

incolo, toată mulțimea de oameni, la fel de cenușie, in care ne
mișcăm, cu care vorbim și trăim, mi se pare departe și teribil de

străina^ . . „jtj .. gj^țim prin destinul nostru, prin viața
aceasta nouă ! Dar ei nu poartă nimic din trecutul, care este, in defi-
nitiv, ceea ce numim viața noastră. Sint oameni pe care acum i-am
cunoscut întâi... de câteva zile, doar. Și sint ca mine, cu sufletele, cu
durerile, cu speranțele lor. Mă gîndesc la ei, ca la mine insumi. Inșă
totul e adus la acelaș numitor : la mine. Au venit parcă de pe planete
deosebite, in viață laolaltă amestecați fiecare cu lumea lui, ori cu
lădița” lui, in acelaș timp parcă frați și străini.

Telefonul neașteptat, imperativ, m-a scos brusc din lumea asta
in, care mă refugiasem. Mai bine. Nu e cuminte să n-o fi uitat cu
desăvârșire. Pentru ca războiul să fie, oricum, cât de cât suportabil,
trebuie să uiți tot ce te leagă de ce a fost înainte. Să mori singur,
numai pe cantul tău, e mult mai bine. Moartea devine inspăimântă-
toare prin conștiința a ceea ce urmează „după”, a ceea ce devii „după”.
>acă nu există, dacă ai izbutit să desființezi acel înainte, inclusiv
conștiința propriei vieți, și acel „după”, moartea e un fenomen fără
finalitate, fără conștiința grozăviei ce urmează.

Din nou căruța bulgărească, cu flori vopsite pe coșul dat cu
verde, sare zgomotos prin bulgări. Caii mici taie câmpul sur de-a
dreptul. Zarea tremură inaintea ochilor ca o strună. Biciul din mina
lui Zamfir, sprijinit pe umăr, scutură și el, înălțat spre zare, zigza-
guri de fulger carbonizat.

in mintea mea se încurcă presupuneri nesigure. De ce m-o li
chemat ?

Drumul umblat in care am ieșit e acoperit de un strat gros de
praf ce se ridică in urma căruții, acoperind miriștea posomorită pe
de lături și învăluindu-ne. il simt in urechi, pe față, in gură, pe
gene, ca o funingine cenușie. Bai-taa mea sălbatică, ce-a crescut in
voie, este și ea sură. Sintem, eu și Zamfir, ca niște stafii.

Am coborât in Cernavodă ca într-o prăpastie. Podul de fier,
inalt și solid, ducea ca o punte îngustă, inutil complicată, unde viața
era, ca 'mai înainte, cine știe...

Acolo, la marginea târgului, pe ulița prăiuită, in dreptul unei
case cu obloane de demn roșii peste ferestre, am văzut-o deodată pe
Georgette. Fata cea mijlocie a colonelului Vrabie, studentă într-o
serie_ cu mine și de care eram îndrăgostit. in anul următor ne-am
și căsătorit. La orice mă puteam aștepta, numai la asta nu. Știuse
că am pierdut hainele de iarnă da Turtacia si-mi adusese- altele.
Uim a putut răzbate pină aici ? Avea fața palidă si obosită. A merge
atunci cu trenul era mai istovitor de cât a merge pe jos. O minu-
nata apariție in peisajul acela de durere si dezolare, așa cum apar
numai in vis.

Am oprit brusc căruța. Am sărit jos. Vroiam să-mi iau o l r-
țișare voioasă, și nu izbuteam. Timpul pusese pe chipul meu o
severă și insensibilă. Ne-am uitat fix și nedumeriți unul la aU!?

Eram fără indoială noi doi, parcă ne era frică să credem
cercetam să nu ne înșelăm. Parcă nu ne mai văzusem de cițiva'
și mai păstram în infățișările noastre numai câteva trasatori itv"
ghicite din cei ce am fost.

— Georgette !... am exclamat, și n-am mai putut spune ninv
de parcă Cineva .mi-ar fi strâns tare beregata. Mă învălui un ser
ment de mare bucurie, dar ama sfoasă, .trecătoare, ca în clipa cf H"
după un vis cumplit în care te visezi murind, te trezești de-odată
iubita într-un parc de basm. Dar am simțit că bucuria e atât de t°
cătoare, că a înghețat în miine și am simțit-o race, sub o rază
soare venită de undeva să inveselească o cadra într-un perete â"
casă părăsită.

Am întreat, inutil, ca fă apun ceva :

— Tu ești ? Cum ai .putut străbate pină aici ?

— Paterneki .(așa-i spuneam noi tatălui ei, colonelul) mi-a obți
nut autorizație de la Statul Major. I-am sărutat imina, aproape ca un
om care ar fi înitilnit-o «tunici întâia oară. Viața Clocotea în mine' dar
parcă în altcineva. Mă simțeam stingherit alătura de ea, în deșer
tul acela dezolant de durere și nesiguranță. Un sentiment puternic
de pudoare, de bun simț imi înăbușea orice elan. foni era rușine
de fericirea mea interioară față de orice cm, de orice soldat pe lângă
care treceam. Cițiva soldați, tirind prin praf bocanci clăpăugd s-au
uitat după noi lung, și unul dintre ei ri.se vulgar. Un câine incbunit
de pustietate și de foame — că populația fugise din oraș — a trecut
repede pe lângă noi, apoi se-ntaarse cerșindu-nie ceva din priviri si a
pornit iarăși legănat de oboseală.

Pe (trotuarul pietruit am ocolit o groapă de bombă de aeroplan,,
fără să ne întrebăm nimic, dar privind-ne eu groază, ca de un semn
rău.

Comandantul ne-a penmis să rămănem în oraș pină seara, cind
ea trebuia să plece cu trenul.

Ne-am dus la hotel, unde ne aștepta mama ei, care o. întovără
șise. Acolo, într-o odăiță sordidă, rece și intunecoasă, am recunoscut
pe un scaun valiza ei .știută, ca o veche cunoștință vie. Nu mai mer
geam Zidurile odăii ne strângeau, și iarăși ne-am găsit tăcuți, stân
jeniți, unul în fate celuilalt, de parcă nu trebuia să ne mai vedem
niciodată. Conștiința despărțirii ce avea să urmeze, și tot necunoscu
tul imens ce ne sta în față, amenințător, nu ne îngădui o clipită de
fericire, nici o iluzie.

Ea s-a așezat pe un scaun, eu pe-un altul, în față. Mai mult
curaj am avut să mă uit la hainele ei. Le știam. Această recunoaș
tere mi-o apropria și pe ea de Imine. Erau **haine** mai vechi, de cind
abia **incepuse** dragostea noastră și după oare, apoi, o recunoaștem de
departe, pe stradă.

Asta-mi da un fel de siguranță, renăștea o veche familiaritate.
Dar în ochii ei am simțit aici, mai bine, ceva întrebător și tragic.
Parcă aiș fi fost dezgropat și bucuria de a mă vedea încă o dată era
inăbușită de dezamăgirea schimbării ce suferisem. Nu mai eram eu.
Poată că im fața acestui aproape străin nici ea nu se mai simțea ea.
Trebuia să se deprindă a iubi un altul, o reminiscență, o copie cu o
asemănare vagă, o alcătuire artificial creiată pentru a mîngîia o dra
goste oare, altfel, ar fi dus la nebunie. Se simțea, de-aceea, și ea
stânjenită. Iubirea nu se mai regăsea în noi. li era teamă să reinvie
cind se știa iarăși, imediat, amenințată, ruptă în două.

* Ca înfățișare eram un străin. Trebuia un efort de memorie ca - mă reconstitue în cel pe care-l vedea acum. Și cu un străin nu s-ti întîlnești pe două ceasuri o dragoste ca cea care a fost a noastră. Și reminențele nu puteau reconstitui nimic.

- poate că mizeria și descompunea în care mă regăsea, resemnarea mea tăcută, vizibil plină de preocupări teribile, care-mi asprise trăsăturile feții, o făceau mai durind să mă compătimizească mult și tragic* ca pe-un om pierdut cu desăvîrșire. Avea impresia că sîta în fața cadavrului meu, împietrită, și în o ~~în vremea~~ ~~de viață~~ ~~ai-ți~~ ~~apropiat~~ ceva grotesc și sinistru. Tot ^ fusese între noi .nu se putea petrece acum decît în tăcere, cu gîndul și acela strangulat de presimțiri și nesiguranță.

i-a>m luat, tăcut, mina în mina mea. Parcă aș fi vroit să leg astfel prezentul de trecut. A rămas surprinsă de mișcarea aceasta caldă și plină de duioșie, ca un gest făcut de un om care nu mai are nici o oră de trăit. Am simțit, ureîndu-mi-se fără să vreau, lacrimi în ochi. O recunoscusem de abia atunci. Era ea ! Și cu mă simțeam ca legat de mîini. M-am plecat să-i sărut mina, cum se sărută mina maicii domnului, ca pe-o icoană. Săvîrșisem ceva mai presus de o rugăciune. O respirație de agonie mi se opri în gît și îmi simțeam ochii tot mai grei.

Ne-am vorbit lucruri neînsemnate. Am simțit de la o vreme trecerea timpului și că el mi-e măsurat. Înserarea întunecase odaia în care chipurile noastre apăreau ca două mituri. M-am plecat spre ea cu brațul rezemat de genunchii ei și ne-am sărutat. Trebuia, — pentru toate amintirile noastre, dar buzele ni s-au strâns uscate și reci, ca de pe două pietre prăfuite. Nu am simțit nimic din înfiorarea sărutului plin și am știut atunci că așa trebuie să fie sărutul cel din urmă a doi îndrăgostiți.

Se apropia ora plecării ei.

Ne-am ridicat tăcuți și triști, ca într-un vis crud.

Se întunecase. Pe străzile goale, pașii noștri răsunau prelung. -Bu îi duceam valiza ca pe un gaj. îi țineam în mîna mea un lucru al ei.

I-am ținut și mina într-a mea pînă la gară. Era peste tot întuneric beznă, dar eram atît de aproape unul de altul că ne vedeam. Ne-am fi văzut chiar de-am fi fost în mormînt. Din cînd în cînd ne uitam unul la altul pentru a vedea parcă dacă nu a plecat.

Trenul a intrat în gară cu pufăituri rare și obosite. Roțile mari ale locomotivei mestecau, cu spițele lor, timpul...

Printre soldați îngrămădiți și femei cu bagaje multe, am izbutit cu greu să ne suim într-un vagon. Acolo, în întuneric, printre mulțimea de oameni străini, ne-am regăsit rmai mult. Mîinile noastre s-au strâns desperate, de parcă fiecare din noi s-ar fi temut ca celălalt să nu plece pe neașteptate.

Clipa despărțirii. Gemetele răniților ldintr-un itren-amibulanță, sosit alături, ne-au incurcat rușinați. Ne-au învățat tocmai atunci ce este durerea și disperarea adevărată.

Ea a început să plîngă. Lacrimi mute îi cădeau fără voie, prelingîndu-se de-a lungul obrazilor. Eu am rămas împietrit. Se ciocneau prea multe și prea tari sentimente în sufletul meu. Și gîndul : te multe sa pot întîmpla, poate în noaptea aceea, poate a doua zi, înainte de-a fi ajuns ea acasă.

Trenul s-a smucit de-odată ca într-un spasm, urlînd din toate tampoanele și roțile, și apoi a început să alunece încet, parcă pentru a-mi prelungi chinul.

În gară se mai auzi răsunînd vaietul prelung al răniților, din trenul lor rămas singur, cum rămîne durerea singură.

M-ami dus implectindu-mă la căruță. Nu mai puteam să t- ".*
mic. Afară din oraș așa să vrut să sar jos și să fug singur • " " "
Drumul alb de praf arăta singur calea, ca un drum luminat de f^A'
Departa, în aripa stingă a frontului, băteau tunuri " "
oameni. — ^reau

Cerul scapără pe zare la fiecare lovitură, de parcă ar fi'fuil
departe, în preajma unei furtuni. digerat

Pe marginea drumului, un tun cu țeava ridicată parcă-mi
muștrător încotro trebuie să mă îndrept. Dar nu eram în star -
simt și să gîndesc. Atît doar că deodată mă pătrunse tnt OIJ ?^A
„Ce face ea acum ?” !

Pe frontul nostru, aceeași liniște. Prielnică pentru a nu te a* rT
la nimic. E straniu ce total poate fi golit omul de orice gînd de a-
activitate a sufletului, oare poate amorți pesemne și el, ca și titnoT
Am coborît în fort, m-am întins pe pat, ca întotdeauna, îmbrăcat
am tras pătura aspră peste cap. Am simțit că atunci' era ușor' ^
mor. Prea multe contradicții se zbăteau în mine, mute, fără v<y/t
mea.

Telefonul : — Obuzierul Caohirleni ? — Da, obuzierul Coohir
leni. Cine-i la aparat? — Sublocotenent Botez. — Bateți timp de o
oră valea Caramenicea. Observatorii au semnalat trupe inamice în
trecere.

Calcululele le aveam făcute și verificate de atâtea ori. Am dat co-
manda și am tras iarăș pătura peste oap. Mă trezi iarăș liniștea
după o oră, cînd se termină tragerea comandată.

Vizita primită, contactul efectiv cu altă lume mă dezorientară
Eu eram acum de-aici. Rupt de tot ce-a fost. Ai mai erau foarte de-
parte, și în afară de mine. Vizita îmi evidențiasse teribila eferneritate
a reluării legăturilor anterioare, cele din timpuri obișnuite, ca și arti-
ficialul lor. Nici gîndurile nu mai (circulau între cele două lumi nu
numai din spirit de conservare, dar de la sine, dintr-un fel de in-
compatibilitate.

Ceea ce se întimpla mă întări și mai mult în aceste gînduri.

Tragerile de artilerie se întetesc de-o parte și de alta. Luară ca-
racterul unui vuiet de iad, al unei erupții vulcanice. Nu se mai dis-
tingea o explozie de alta. Totul erei un zgomot infernal, neconținut.
Totul se petrecea spre satul Rașova. Era, evident, pregătirea unui
atac. Intr-o clipă, ca la un strigăt din cer : „Destul”, zgomotul con-
teni ca prin farmec, semn că începuse înaintarea infanteriei. Mitra-
lierele se auzeau, dese, abia ca niște mașini de cusut. împuşcăturile,
se întetiseră odată cu căderea serii.

Un monitor, venit dinspre Cernavodă, ancoră chiar în dreptul
obuzierului și-mi ceru observatorul pentru reglarea tragerii sale. Lo-
viturile lui plecau dintr-o jerbă roșie, monitorul se cutremura întreg,
apa Dunării se încrețea înfiorată. Intervenția lui îmi dădu tărie. Pro-
tecția lui mi se păru titanică. Cei de pe imonitor erau mai bine in-
formați decît noi. De la ei am aflat că inamicul rupsese frontul în
dreptul gării Negru Vodă, că ocupase o parte din calea ferată,
tăind comunicația. O acțiune de incercuire a forțelor din jurul Ger-
navodei apărea evidentă. Monitorul fusese trimis să acopere o even-
tuală retragere și a corpului frcmtuui, răzimat pe Dunăre.

Mai aflai că comandantul] monitorului este Volodică Georgescu,
un văr ai iui Ionel Teodoreanu, pe care-l cunoșteam. Așa dar, nu
eram singur. Poate că e greu, poate că e ușor de înțeles acest senti-
ment de încredere pe care mi l-a dat această mică întâmplare.

Observatorul mă anunță că infanteria noastră se retrage, că
soldații de infanterie din prima linie au ajuns pe cămip, pînă la el,
că l-au lăsat descoperit și mă întreba ce să facă. își retrase și eff

...iv postul, pînă la lacul Cachirleni, unde nu mai avea nici un 'ost Monitorul fără observator, fără să cunoască situația reală și Liiân'unțită de pe front, era ca un uriaș orb, care risca să tragă, din necunoaștere, în proprii noștri soldați, așa că se retrase și el.

Curând după asta, prin noapte începură să apară soldați de-ai noștri, mulți, unii cu cizme, alții fără, cu privirile pline de spaimă, într-o panică în care numai inconștientul era singurul comandant. Apăreau din întunericul nopții, izolați, flecare își căuta o ieșire pe contul lui. Orice încercare de a-i opri a fost zadarnică. Porneau fix înainte și mergeau în neștire. Obuzierul rămăsese fără acoperirea firească a infanteriei. Ordinul însă a fost să rămână pe loc. Nu știu unde, undeva în apropiere de Cernavodă, curgerea aceasta de oameni a fost stăvilită și reorganizată. Am avut o noapte de grea așteptare și incertitudine. Era o situație de neputință-stupidă.

Cînd se luminează de ziuă, coloane întregi de infanterie, în perfectă ordine, mergeau spre front. Toți își recăpătaseră pacea. Erau aceiași oameni de-aseară dar, de data aceasta organizați, constituiți într-o forță. Coloanele trecură înaintea obuzierului, peste Valul lui Traian, dincolo de lac, și frontul s-a reconstituit așa cum fusese înainte de începerea luptei. Am aflat pe urmă ce s-a întimplat : lupta de infanterie corp la corp — ieșiseră din tranșele și unii și alții — a fost atât de cumplită încît începu să cadă întunericul pe tot acest Infern, au fost cuprinși de groază și unii și ceilalți, și fiecare s-a retras în dezordine în dosul tranșeelor sale. Câmpul de bătaie a rămas astfel liber. Trupele noastre s-au putut reîntoarce în coloană pînă la tranșeele părăsite, pe care inamicul, retras și el în dezordine, nu le ocupase.

Un episod. A durat un timp de refacere fizică și morală, după oare acalmia a devenit normală, ca un repaus după o muncă grea.

Atunci nu ne-am dat seama prin ce am trecut, iar după aceea nu ne-am mai gândit. Acesta era doar războiul. Toate intraseră în definiția lui, în care este loc pentru toate absurditățile. Și totuși, totdeauna, despre asemenea episoade, mă întrebam : oare-am* ucis ? •— Pentru infanterist, problema aceasta nu se pune, nici ca nesiguranță asupra faptului, nici ca problemă, .nefirească, de conștiință, fiintlcă el țintește direct victima, și apoi este în mod evident în legitimă apărare. Pe cînd pentru artilerist ținta este de cele mai multe cri nevăzută și impersonală. Amenințarea lui nu apare în față, direct, imediată.

Oricum, sînt totuși un prost militar, un luptător cu slăbiciuni capitale. în datoria inexorabilă pe care o am de îndeplinit se amestecă, nepermis, considerațiunii umaniste, nivelatoare, oare nu sînt în stare să facă instantaneu distincția capitală între un inamic și noțiunea de om. Nu e lipsită de o grea, de o perpetuă apăsare această neliniște interioară.

În fapt, acționez corect, îmi fac datoria deplină cu toată conștiința, cu folosirea totală a tuturor însușirilor mele, fără nici o rețineră. Sînt un soldat conștiincios. Dar asta cu un preț greu, al unui mare sbucium sufletesc. Este în asta vorba de un sentiment, și sentimentele au altă rațiune decît una individual-structurală. Această contradicție mă obosește. Sînt bolnav de contradicții. Și nu o pot mărturisi decît acum, „post factum”, și probabil și acum nu fără dezaprobarea integrală, și poate și justificată, a unora. În apărarea patriei, — care nu este o noțiune abstractă, ci o sumă nenumărată de realități afective ești totdeauna în legitimă apărare. Și orice judecată oricît de severă, făcută de oameni sau de Dumnezeu, te iartă totdeauna în asemenea situație. Numai conștiința nu, deși în mod logic și lucid

înțelege totul, ea nu înțelege, nu poate înțelege. Protestează dar nu aprobă. Umanismul, ca înțelegere a ființei întregi' <math>P> semn, nu duce numai la detestarea războiului, ci la pacifism^ <math>P> el nu poate fi de armat, călcat în picioare, sau ridicat în sl'iv niiiții. după împrejurări. El a legat de ceea ce este substanl • T * ? " onee împrejurare în care omul este implicat, de om, ca ființă / " pendentă, unică în conștiința ei, ca semn. mde-

Războiul nu-l transformă pe orice soldat inamic într-o ființă a altă speță biologică. Nu-i pot refuza dragostea mea, simțirea a'dine" a tot ce suferă ființa lui, asemănătoare în totul cu a mea. " " *

Dar trebuie să acopăr mai departe, cu slabele puteri ale umr singur obuzier, cu ajutorul de dirijare a tirului de către monitori apărut iarăși, alături, pe Dunăre, rezistența acestui sector al foontu lui, pentru a lăsa timp să se retragă, fără pierderi omenesti cei din sectorul gării Negru Vodă, unde frontul a fost rupt. Trăgând aoăr într-o măsură alte vieți, vieți de camarazi de-ai mei. Ce teribilă con-strucție, cu termeni în opoziție deopotrivă de tari și de aceeași na-tură! Toate teribile; toată sensibilitatea umanitaristă s-a dus! A rămas rațiunea ostășească.

Dar pesemne că acolo presiunea este mare: telefonic mi e comunică vești proaste. Pină ce aud : — „Scoateți inchișătorul și vă retrageți spre Cernavodă...” ^

Monitorul coborâse iarăși pe cursul Dunăii. Dar, desigur, și l cunoștea situația căci, tocmai la primirea comunicării telefonice de retragere, mă trezesc ou un marinar. Un sergent voinic, ars de soare cu o barbă deasă, roșcată : țîlp de tipovan.

Fusese trimis cu o barcă de către comandantul monitorului, să ne ia pe toți, tot efectivul de servanți ai obuzierului, și să ne treacă Dunărea. Valodică mu mă uitase. Nu-și uitase camarazii care i'au reglat tragerea ou observatorul lor, atâtea zile. își plătea astfel o dato-rie, sau era, pur și simplu, un gest omenesc? Nu înțeleg nici acum de ce mi-am pus atunci această întrebare stupidă, fără sens. il cu-noașteam doar atât de bine pe acest Valodică și era, în mare măsură, cine a din familia mea sufletească.

Lipovanul ne-a luat în primire, respectind cu rigoare ordinul primit ne-a înghesuit în banca lui și, cu cei doi marinari cu care venise, la rame, ne-a trecut Dunărea, dincolo la Fetești.

Cin. eram prin mijlocul apei am auzit o detunătură grozavă, oare le întrecea pe toate cele cu care mă obișnuisem. Se aruncase în ae' capul podului dinspre Cernavodă, ceea ce însemna netăgăduit că și linia aceasta de apărare fusese părăsită. Mi-am adus atunci aminte de vorbele ce mi s-au părut nechibzuite, ale maiorului în retragere care ne primise la sosire în Cernavodă. Ne-am îmbrățișat toți, cu lipovanul sergent și cei doi soldați de marină. Barba roșie a lipova-nului mi s-a părut foarte deasă și aspră. Nu știu dacă am ajuns la obrazul lui.

I citeva zile, istoria destinului meu se repetase, geografioește aidoma. Ah! Dunărea! Dunărea albastră!

în oițe o căruță de ocazie, pe jos, din sat în sat dealangul Du-năii an ajuns la Brăila, locui de adunare a rămășițelor unității din care făceam parte. Am fost încartiruiți undeva, în oraș, pe lângă g.Tă. Mă aflam într-o stare sufletească penibilă. încercasem două în-frângeri din cauza totalei lipse de pregătire a războiului: fără arma-ment, fără un plan coerent... cu un cap de pod fără pod. Eram iarăși artișciști fără artilerie, fără atelaje. O mare amărăciune se adăuga, mai gravă de cit toate, la celelalte probleme ale conștiinței mele. Se ridica în fața mea : țara în primejdie. Fără emfază patrio-

. - fără falsă solemnitate, ci ca un fapt teribil care ridică deodată
reocupare mai presus de mine. Era cineva rănit mai adânc decît
era țara. Gîndurile acestea ale mele nu erau articole de ziar,
aveau nîmîc propagandistic, ci doar semnul simplu, omenesc, al
suferinței pe care atunci am resimțit-o cu adevărat înția oară,
J parcă atunci am sesizat înția noțiunea de patrie.

Ca să nu stăm degeaba, făceam instrucție, pe jos, ca niște in-
finteristi pe un maidan din marginea orașului. Făcusem la incepu-
tul războiului inventare și tabele de tînjeli și răsteie, făceam acum
instrucție de disciplină, fără nici o legătură cu războiul, care, totuși,
pe pămîntul țării, în alte părți, continua.

Continua, adică mergea înainte, așa cum începuse. Se născu
prima întrebare : cine răspunde ? Cine sînt vinovații ? Dar cei care-au
știut și au tăcut ? Dar cei care nu au știut, de ce n-au făcut totul
să știe ?...

Atunci, poate, s-a născut în mine cetățeanul țării mele, omul
conștient de toate răspunderile cu care îl încearcă viața, polemistul
fără cruțare de mai tîrziu. M-am simțit un soldat nu numai pentru
aom, în război, ci pentru tot timpul. Mi-au pierit complexe. Uma-
nismul nu înseamnă tolerarea tuturor crimelor. Căci războiul ce-l
duceam era, prin a'iminala lui nepregătire, o crimă în masă. Inecații în
Dunăre ce încercaseră zadarnic o salvare, nebunul din căruța de
manutanță, preotul oare-mi ceruse mie iertare pentru păcatele sale,
morții de la Itășova, toți pe c-arc-i știam sau îi bănuiam, toți erau
victimele acestei masive crime.

Ce mult și ce repede imaturizează pe om (marile nenorociri ! Nu
numai ale mole, aruncat ca un pai de pe un mial pe celălalt al
Dunării, cu uitarea a tot ce era omenesc în mine, și fără nici un
folos pentru nimeni, ci cele ale tuturor, ale neamului acesta întreg,
lăsat de izbeliște să lupte, să se apere, cu miinile goale. M-a învățat
pentru înția oară ura, nu războiul, ci incuria care a făcut din el o
măcelărie și mai fără sens.

Am devenit în zilele acelea de refacere, și ostășească și ome-
nească, un om matur. Ei și?! Unde-s tunurile? unde-i echipamen-
tul?... Ce să fac în clipele prezente cu această maturitate, greu ob-
ținută și, poate, prea tiivie ? Orice voință de acțiune se lovește oare
de aceiași neputință obiectivă, materială, grea ?...

Începem de la capăt, ca niște cadre de administrație, cceace
trebuie făcut cu ani și ani înainte, timp îndelungat, și persistent,
începem să rechiziționăm cai, acum, după o lună de la începutul răz-
boiului. Să facem iarăși tabele frumos liniate și scris caligrafic cu
peniță rondă. Coi pentru tunuri fantomă, căci unde-s tunurile ? și care
vor fi ? Sîntam abia în faza întrebărilor...

Dar iată că „facem război”, căci eu primesc ordin să plec ime-
diat la Galați în vederea rechiziționării de cai din regiunea Bujoru.
Am plecat cu gîndul că poate de-acum începem ceva serios. Aîn
luat ou mine un grup de soldați, dintre cei mai vrednici și iroai mulți
gradați : trebuia făcută o treabă care cerea mult tact și înțelegere.

După două zile și două nopți de eutreerat satele am ajuns în
cele din urmă la Galați, într-un amurg de noemibrie. Eram cenușii
de praf și de inserare.

Caii rechiziționați, rînduiți cite patru, ou un călăreț la capătul
fiecărui rînd, au început să bocănească din copite pe oaldarimml ma-
halalelor dela bariera dinspre nord a Galațiului, pînă ce ne-am oprit
într-o piață mare și pătrată, în care, în vreme de liniște, se făcea
iarmaroc și trg de vite.

Am întins repede, în rînduri, conovețele, am legat caii și le-am
dat să mînce, că erau și ei obosiți și flămânzi. E induioșător ce

total impart caii de război soarta oamenilor. Și asta de vean
cînd se știu războaie. -> de

În liniștea serii se auzea ronțăitul cailor și, din cînd în
strănutul lor. De pe părul umezit de sudoare, lins și luciu se v r f ^ ^
ridicîndu-se, în lumina piezișă a unui bec, aburi alburii T ? * *
printre zidurile lor mi se păru că se ascultau singuri unul pe ^ it ?
ronțăind finul împărțit cu economie, din plășile rotunde, cu och
împletite ca pentru prins pește. Ciuleau urechile drept înainte " u : :
niște coarne de melc, de câte ori vre-un copil curios drept înaintea
nat împrejur se apropia de șirul lor negru., " u "

În marginea locului de parcare, un foc uriaș, ca izvorit din o *
mir.t vu'.canic, le dădea dimensiuni mitologice. p . * *

După vreo două ceasuri, cînd totul a fost în ordine și tru
cazată și schimburile de noapte nominalizate, am pornit și eu ^
nelipsitul meu camarad Zamfir, minunata ordonanță, să caut o car
în apropiere. M-am încumetat să bat la ușa unei case mai arătoare"
Aveam o dorință diabolică de puțin confort, după atîta mizerie și
oboseală. Noptile dormite pe coceni de porumb, neuitate, cereau o
revanșă. N-a fost chip să pătrundem decît pe ușa din dos| dar pe la
bucătărie, de unde venea un țăcănit de oale și farfurii care acoperea
implorarea noastră timidă. Nu ne auzeau, sau nu voia să ne audă
nimeni. în cele din urmă am bătut cu mai multă insistență în gea-
mul aburit și o fată în casă, cu șorț alb, a binevoit să iasă.

I-am spus ce dorim, după care Zamfir, observînd mutra șovăi-
toare a fetei, scoase eiteva cuvinte .mai tari. După o scurtă consul-
tare ou stăpânii, ifaita s-a întors, ne-a asigurat de cea mai mare bună-
voință, dar, din nenorocire, chiar atunci „boierii" așteptau o rudă
din Tecuci care trebuia să sosească cu trenul de noapte.

Cu toate că Zamfir mormăia furios ca un zăvod bănuitor, am
plecat resemnat și am urcat treptele terasei de la casa vecină.

Ah! ce simțămînt de stinghereală și de silă! A ieșit un domn
cu gura plină, mestecînd, cu un șervet de masă boțit într-o mână.
Fără nici un regret, fără nici o reticență, imi-a declarat că tocmai
i-a căzut cumnatul de la Iași. Cu-o mișcare furtunoasă îndărăt, a
dat să deschidă ușa sufrageriei ca să ne arate cumnatul în carne și
oase, în indeletnicirea lui gastronomică. Zamfir, mai conștient și mai
sincer, i-a aruncat o privire teribilă.

— Pentru ăștia, ar trebui să vie nemții, să vedeți atunci!..

Și cizmele lui gigantice au bătut apăsate cu potcoavele în asfaltul
terasei și a oaborit injurînd.

La altă casă, un sfert de oră am făcut exerciții gimnastice de
mare virtuozitate între doi câini, care lătrau furioși la noi. Nimeni
n-a auzit, nimeni nu s-a arătat.

Parcă-ar fi fost casa pustie. Zamfir se înarmase cu o piatră pe
care o frămînta nervos în mină și întrebuița expresii din ce în ce
mai energice. Pe cînd ieșeam pe poartă, imi împărtăși reflecțiile lui
amare :

— Ce oameni, domnule sublocotenent! Zău că nu-i păcat să le
zburătăcești geamurile. Și, la vorba asta, aruncă piatra jos cu scîrbă,
— nu cumva să fie ispitit s-o dea într-un geam.

În sfârșit, o casă luminată. Sun. Iese un domn cu capul desco-
perit, îi spun de ce am venit. E incintat! „Ce mare bucurie, să pot
vedea un ofițer, începu el. Ii iubesc pe toți oa pe copiii mei. Și eu
am unul abia ieșit din școală. E în regimentul 11 artilerie. Nu știu
unde o fi. Nici nu-ți inchipui, dragul meu, ce plăcere imi faci! Cînd
ați sosit?..."

Il ascult emoționat, dar bag de seamă ou neliniște că mă ține
afară : el cu capul gol, eu plin de praf și obosit de imoarte.

—r>e când a plecat Mitică al meu, urmează el cu voiciune, nu
„j,, scris nimic. Nu-l cunoști?! Păcat. Un băiat eminent. La liceul
de-aiti „... întotdeauna premiantul întâi. Putea ajunge departe...
avea toate 'calitățile... Dar i-a plăcut să se facă ofițer. Din patriotism.
Eu as fi vrut să-i fac inginer... meserie sigură și bănoasă, dar, drept
că-ți spun, la el, patria înainte de toate. Pe onoarea mea...

Mie mi se surpau picioarele sub greutatea mantalei, iotr-un
moment de tăcere din partea lui, mă incumet să vorbesc și eu, schim-
bând vorba, cu un ton admirativ.

—Aveți casă frumoasă, *incăpătoare*.

—Da-a-a, dar e închiriată. De cind a plecat băiatul, după cum
[ți spuneam, ne-am ținut pentru noi, bătrînii, numai două odăițe. E
greu cind rămân așa, singuri, doi bătrîni. Cu mare dragoste și plă-
... te-aș fi găzduit altfel, să n-ai nici *ă* ândoială. Ce rău îmi pare
că s-a întîmplat așa! Dar uite, aici, în curte, o chiriașă a mea care
are trei camere și-i numai ou maică-sa. Și-mi arată în fund niște
atenanse joase, cu niște ochiuri de geam cit o foaie de caiet.

Domnul, cu al său Mitică ofițer, mi-a urat cordial noapte bună
și a intrat în casă.

Am rămas descumpănit, —• apoi am bătut într-un noroc la ușa
mică a atenansei din fund. O femeie a crăpat ușa și, după ce i-am
spus ce vreau, fm-a rugat să aștept puțin.

S-a întors îndată. Mi-a arătat cămăruța a cărei ușă da direct
afară, — dar, dacă nu găsesc ioc în altă parte, să rămîn acolo :

— Pofțiți. Eu intru înaintea dv... să rînduiesc puțin.

Vorbea cu accent străin, tărăgănat și moale. Bănuii că e ru-
soaică. Nu înțelegeam nimic : o singură cameră, două femei, și to-
tuși vor să mă primească. Unde ?!

Dar eram atât de obosit și plictisit de întîmplările din seara
aceea, că totul îmi era indiferent. Aș fi dormit acum oriunde. Tăcut,
Zamfir pătrunse într-o bucatărie de-alături, unde era un pat.

Am trecut și eu pragul primitor. Femeia ce mă invitase așeza și
pătura cu mina așternutul pe oare-l întinsese. Mi-a lăsat o pernă.
Pe cealaltă a trecut^o în patul vecin, de unde se uita curioasă la
mine, mama ei. Dădai bună seara, apoi mă oprii în picioare, incur-
cat. Bătrâna se uita stăruitor la mine. Cu glas blând mă pofți mai
aproape. Mi-a cuprins capul între mâinile ei uscate, ca niște vreas-
curi, și m-a sărutat, oftând, pe frunte.

— Biine-ai venit, băiete. Dumnezeu să te apere și să te păzească.
Of! Războiul aista ! Atăția băieți... Vei fi fiind obosit tare. Odihneș-
te-te, maică...

Eram foarte nedumerit. Nu știam ce să fac. îmi scosei revolve-
rul, și mantaua. Prinsei apoi să mă ânvirt pe iingă pat, stingherit.
După multă șovăială, oboseala mă hotări. Mă dezbrăcai numai atât
cît trebuie ca să nu se spună că m-am culcat îmbrăcat într-un pat
pregătit cu atăta grije.

— Vii de departe ? mă întrebă bătrîna.

— Da, de departe.

Ea suspină iar. Avea ochii plini de lacrimi.

— Liniștește-te, mamă, Si spune tânăra, trebuie să dormim. Și
stins lampa.

Prin întuneric simții fericirea odihnei în toate incheieturile.
Pleoapele au căzut goale, ca două obloane de tuci, și am adormit. Da
un ceas târziu, m-am trezit. Eram încă amețit : auzeam totuși în pa-
tul de-alături, unde se culcaseră cele două femei, mama și fata, un
șoptit încet.

Prin întunericul odăii, am zărit-o pe bătrîna, ridicată în pat.
Măneca albă, largă a cămășii, fulgera prin beznă, mișcată în cruce.

Bătrâna se înghiina. Mi-am oprit răsuflarea și mi-am ridicat > **
ca să pot auzi ee spune. Șoaptele ei înlăcrimate se auzeau anevoie*

— Doamne, ajută-l, doamne, pe unde s-o duce, îndreaptă i ••
și nu-l părăsi. Și mâneca albă flutura fantomatic. Se oprea o or -'
Atunci mi se părea că se uită lung la mine. Vroia să se încredini
că dorm, că mi-e bane, că mă odihnesc. Și iarăși murmurul montei
rugăciunii. Doamne, ierește-l doamne ! " "

O pisică albă trecu ca o vedenie prin odaie.

Bătrâna vorbea singură, abia șoptit, cu dumnezeu, vephdându în-
semnul. De la un timp n-o mai auzii. " "

A doua zi, în zori, am plecat. Eram mișcat. Mă întovărășeau
vorbe bune și priviri calde, părintești parcă.

În drum spre comandament, Zamfir îmi dădu lămuriri :

— Domnule sublocotenent, baba la care ați rămas e rusoaică
O cheamă Ianușca. Mi-a apus bucătăreasa de-alături. Are uin fecio-
Are un fecior în armata rusească. De doi ani nu ,mai știe nimic de
el..

În zorii imforuimați ai dimineții mai flutura parcă, în semnul
crucii, mineea aibă a mătușii Ianușca.

Cînd ne pregăteam de plecare am văzut deodată printre soldați
silueta înaltă, dreaptă, în negru, a tatei. Îi scrisesem că voi fi i., Ga-
lați. Omul acesta, în deobște stăpănit, era și el emoționat. l>rba îi
tremura ca de-o febră lăuntrică. M-a sărutat cu o binecuvântare. Aveam
lacrimi în oohi, pe care căutam să le ascund. Tata se luă în mîini, re-
pede, își regăsi tonul de totdeauna. Avea în el o mare putere de stăpi-
nire. îmi adusese ceva de «măncare, pregătit ele imaraa. (în ochii ei eram
încă copil). Am aflat ce mai c pe-acasă. N-am avut multe să ne spunem.
Ba am fi avut, dar cineva îmi sugruma cuvintele și, nu știu cum, nici
unul nici altud nu vroiam să prelungim această întălnire, pentru care
tata, om ibătrîn, călătorise o zi și o noapte, ou trenul, în picioare, înghe-
sunit pe un culoar. Dc ce-om fi fost atât de singuri în toate sentimentele
dintre noi ?

Eu trebuia să supraveghez operația de plecare ; trenul lui pleca
peste o oră. Se informase în gară, era un tren de marfă ce mergea la
Iași. Ne-am despărțit, incremeniți. Ruga mătușei Ianușca îmi răsună în
urechi. Calea ferată trecea pe lingă șoseaua din marginea cantonamen-
tului nostru. După despărțire, eram. ca amețit. Pluteam, într-un tărâm
ireal. Și-l reeumoseuissm : era acela în care intrasem din prima zi a
războiului, o a doua viață, ceva care o înlocuise pe cea normală, cu
amintiri și afecțiuni.

Cînd ne încolonasem, trenul de marfă trecu pe-alături, într-un zgo-
mot de fierărie. Am stat să mă uit. În ușile date în lături ale unui va-
gon de marfă tata era singuir în picioare, căutămidu-mă ou ochii. Privirile
noastre s-au întălnit. N-a făcut nici un semn, dar, după cum. îl știam,
a înleștat taxe fălcile.

Atunci l-am văzut pentru ultima oară în viață. Trenul acela la
dus acasă, la locul morții lui năpraznice.

Doamne, ferește-a, doamne !. .. spunea șoptit Ianușca. Ea o _spunea
din toată inima. Dar adresantul nu există. Era o minciună. Rugăciunea
era în gol. Pentru ea doar..

Roțile vagonului păreau că se invirt repede, dar trenul înainta
încet. Ne-am văzut îndelung, pină ce șirul de vagoane deveni un zia
mișcător, un zid roșcat, neverosimil. Tata dispăru de-atunci. Dar cum
nu'am avut nici um'presentiment, dispariția aceasta a trecut atunci ca
un fapt obișnuit.

texte inedite

scrisoare către n. Iorga*)

școala agricolă romană
decembrie 1906

Stimate domnule Iorga,

îndrăznesc — cu îndrăzneala ce mi-o poate da vârsta mea de patrusprezece ani — să vă pierd câteva clipe, scumpe pentru dv. cu citirea acestor rînduri, care nu merită poate să vă răpească timpul.

Sînt de patrusprezece ani, vîrsta fragedă în care visuri mărețe înflăcărează mintea noastră gata oricînd să ridice planuri mari, uriașe, oare să se surpe repede, să se topească, lăsînd urme triste, cînd raza tristă și aspră a realității le atinge în vârtejul lumii, vârtejul care duce veșnic spre o flacără depărtată, gata să se stingă : fericirea ! vârtej care prăbușește atâtea visuri, spulberă atâtea speranțe, atâtea idealuri...

Dar devin — o ghicesc în clipa asta — plictisitor cu cuvintele mele deșarte. Sînt copilul unei familii întrucîtva cu mijloace de a-mi da, atît mie, cit și fraților mei, cultura, spontaneitatea în cugetare ; am părinți culți, onești, care caută să facă din mine un om în înțelesul propriu și deplin al cuvîntului.

Și părinții mei, mai ales tatăl meu, ridicat din clasele de jos, care a muncit și studiat în străinătate, ou macazurile ce le întîmpină un străin în dorul lui de lumină, acești părinți, zic, cari mi-au înrădăcinat tot ce s-a putut înrădăcina, spre binele meu, în inima mea tinăra, simțitoare...

De la vîrsta de șase ani am început a citi pe Creangă ; astăzi am început să citesc traduceri de Coșbuc și Gorun. Am cetit, în decursul acestor ani, tot ce am putut ceti, bineînțeles, în raport ou vârsta. Am admirat cei doi luceferi mai luminători ai literaturii noastre : Alacsandri și Eminescu ; am cetit aproape toți autorii clasici din „Minerva” ; am admirat pe d. Sadoveanu în puterea descrierii realului și în limba d-salle frumoasă ; am admirat vigoarea d-lor Sandu-Aldea, Agârbiceanu, Doga ; am admirat pe d-nii Dalavrancea, Vlahuță, Sbavri și Șt. Iosif. Și admir, admir nemărginit acum înflăcărată dv. iubire de patrie, de patria-mamă. V-am admirat în tot ce mi-am putut procura din cărțile dv. : „Pe drumuri depărtate”, Notele dv. din călătoriile în Ardeal și Bucovina „Amintiri din Italia”, „Ștefan^oel-Mare”, „Cuvintele unui om ca oricare altul”, „Cuvintele adevărate”, etc. opere care rni s-au întipărit în mintea mea puternic, minau sădit iubire de țară, de moșe. Am cetit revistele supt influența, ori supt direcția dv. : „Sămănătorul”. „Făt-Frumos”, „Neamul Românesc”, le-am cetit pe cit le-am putut procura,

*) Cezar Petrescu avea 14 ani cînd a adresat această scrisoare. Textul ei a apărut în „Cuget clar” (Revistă de cultură și literatură pentru școlari și tineret a Comisunii Bibliotecilor Casei Școlilor) anul VII, n-rele 5-8, martie-aprilie 1934, A-ția Datina Românească, Vălenii de Munte.

cheltuind nu pe fleacuri banii mei de buzunar, dacă s-ar putea
în acest caz întrebuințarea acestor bani : cheltuială. numi

Am făcut excursiuni, am luat note, schițe cu creionul într-un
cu dotațiunea ce mi-a dat-o natura în aceste două ramuri : descrip-
desenul. Am trecut timpul liber ce mi-l oferă ocupația mea de elev =
clasa a IV-a gimnazială, în mici descrieri de impresii ori de închinu-
scumpe pentru mintea unui tânăr inflăcărat. Și toate aceste notițe-
schițe le-am adunat în două caiete ; cel puțin pentru ca, în alt tim-
să-mi aducă amintiri ifrumoase a clipelor trecute.

Și încerc acum, îndrăznesc, să trimet spre aprecierea d-voastră •
fragmente din «le. Și aștept — iertați-mi îndrăzneala și intru-
obraznicia — aștept, zic, un răspuns, o apreciere, fie încurajatoare or-
deseurajatoare.

Nu știu dacă vor merita aceste încercări să fie citite de dv și g
fie publicate în revista ce tinde să apară : „Floarea Darurilor”, pe oare
o aștept cu nerăbdare. în orice caz, nu sint de aceia care scriu, când
arșița soarelui plutește în zăpușeala năbușitoare de-asupra ogoarelor
despre vijelia ei, nici în primăvara veselă, de melancolia toamnei •
sint clipe simțite, scrise pe genunchi în carnete, apoi transcrise, corec-
tate. Vă trimet o schiță din impresiile ce mi le-a făcut un cimitir •
s'nt luate pe cripta unui mormânt ; a fost cercetată la o compoziție în
clasă și de profesorul nostru de românește, N. Apostol, un apostol în
împrăstlerea iubirii de patrie, și intrucâtva a fost apreciată, cu rezerva
unui profesor.

Sint notițe, impresii, nepotrivite poate cu vîrsta mea, care ar tre-
bui să fie zburdalnică ; dar oamenii sint feluriți... cine știe oare e
menirea visătorilor !

Acum, O' rugăminte :

Am aflat, cred din izvoare sigure, că aveți de gînd să scoateți
revista „Floarea Barurilor”. O aștept cu nerăbdare, dar mijloacele nu
le-aș putea avea să o citesc regulat, precum, de altfel, „Sămănătorul”,
„Convorbirile”. „Luceafărul”, „Revista Noastră” ; am putut urmări
„Viața literară”, prin ieftinătatea ei. Iar, cînd tinde să răsară un lu-
ceafăr luminos pe cerul literaturii noastre, atunci aș dori să-l urmă-
resc în fazele lui.

Vă rog, deci, să-mi comunicați de e posibil un mijloc prin, care
aș ușura un abonament : în rate, ori, dacă bunăvoința dv. crede, redus,
sau...

În așteptare, rămîn al d-voastră admirator.

Oesar Petrescu

Ol. IV. Școala Agricolă Roman

despre maupassant*)

le horlă

Un volum pătrat ; ilustrat cu gravuri, unul din volumele splendide
ce formează colecția completă a lui Maupassant editată de Olendorff...

Și „Le Horlă” e o splendidă bucată !... Simți cum te cuprinde ne-
bunia, cum te frămîntă ideea înrădăcinată în minte... E poate oglinda
începutului nebuniei lui Maupassant... Ideea aceea a dedublării, iră-
mintarea disperată a celui ce simte că innebunește, toate așezate sub

*) 20 au.; usl 1S08; autorul avea 15 ani și S luni.

forma limpede a unui jurnal, formează una din cele mai splendide i-ucăți ale lui Maupassant, una din cele mai noi, mai originale, mai imitate poate, dacă ceea ce cuprinde se poate numi simțire.

și „Le Trou”, Sauvee, La marquise de Toumerolle, Le signe, Le diable, Les rois, Au bois, Une familie, Joseph, L'auberge, toate oare formează volumul sânt pentru mine noi ; nemaicittite pină acum, și oare mă fac treptat, treptat, un Maupassantist...

„ Mai ales acele idei originale „Sauvee”, La marquise de Toumerolle, Le signe, Joseph”, oare fonmează un ciclu din opera caracteristică jui Maupassant, sînt de-o originalitate, de-o noutate care te surprinde care te interesează, și care multor li se vor părea decoltate...

„Le vagabond”, povestea flămândului, care suge într-o noapte din ugerul plin al unei vaci, altădată intră ca la el, in casa unei femei, mîncîcă bine, se încălzește, și mai târziu, intîlnind o fată in drum, își satisface și ultima poftă ce o mai avea ca vagabond mulțumit, apoi nepăsarea cu care se lăsă inchis, fericit că va avea ce mîncă, formează împreună cu L'aufoerge, pe care am mai citit-o undeva, o icoană a lamei dimprejurul nostru pe care n-am știut s-o vedem, o icoană a vagabondului pe oare numai Gorki a .mai știut s-o descrie, a groazei pe care numai Poe a mai putut-o reda...

Și mă cucerește tot mai mult opera lui Maupassant !..

maupassant : contes du jour et de la nuit. 300 pag.

Maupassant e autorul meu favorit in franțuzește...

Cu el am inceput să deprind limba franceză, și ,mi-a rămas o ușurință mare in a-l înțelege, in a-l citi cit se poate de curent...

Și apoi e un autor așa de deosebit de ceilalți... O oglindă ce reflectează simplu, fără inflorituri... niciodată n-ai putea spune de o bucată care n-are subț ea numele, „asta e a lui Maupassant...”.

Și l-am citit, tot ce am putut, M-lle Fifi, Boule-de-Suif, Yvefcte, Bet-Ami, Une vie, Le Horlă, plus o mulțime de taraduceri, „ales” in românește.

Volumul acesta, o ediție mai veche, cuprinde o serie de nuvele pe care le cunoșteam in mare pante mai dinainte, din alte volume ori din traduceri... Totuși le citești, și le recitești cu plăcere ; căci cuprind o noutate oarecum, o originalitate deosebită... S-a spus că Maupassant e cam decoltat adesea... Ei și ! astăzi fetele se trezesc cu Madame Sans-Gene, și adorm cu Zola... Ori Maupassant n-a făcut decit a zugrăvit ceea ce a văzut că se petrece in jurul său, nimic mai mult ; și poate din această cauză a ajuns la faptul că nu mai găsea subiecte... lucru pe care totuși nu-'l cred decît ca datorită faptului că mintea începea să se tulbure, să slăbească, pe lingă că modul său de a vedea rece, intru nimic sentimental, ajunge la monotonie, arătînd ca și o oglindă chipurile care se perindă, asemîindu-se, imirîndu-se, devenind monotone...

Le crime du pere Boniface, Rose, L'ivrogne, Le gueux, Le petit, Histoire vraie, Souvenir, La confessionian sânt novele care zugrăvesc moralitatea și mentalitatea oamenilor, indiferent de clasă, de origină. .. S-ar spune desigur că e ceva „chie”, ceva cu haz, cu spirit, și mulți desigur trec peste ele ca peste o povestire simplă, dar ele nu sînt simple fapte, ci psihologii întregi ale oamenilor ce-l ineonjurau pe ei, ale oamenilor ce ne inconjoară pe noi acum, intotdeauna și in tot locul...

Ori presupunerea ridiculă a lui pere Boniface, factorul bătrîn, care influențat de o citire a descripției unei crime, bănuiește aceleași

impresurări cînd găsește și aude sunetele deosebite din casa
imurile deschise, nu ne dezvăluiește în aceste cîteva pagini nsil i...
întreagă a oamenilor acelora din locuinți și localități aVimi» -1 *1*
turi de țară...?

Și Rose, și L'ivrogne, Le petit, toate ne zugrăvesc ceea ce nu •
noi „lucruri interesante” din viața intimă a celor ce ne inconio”-1-511
De asemenea în L'aveau, Le bonheur, Le vieux, Un lâche n^
La main, Toumboutou, găsim, observații, impresurări care ne trp^000^
viața noastră, a celor ce ne inconjoară, în care găsim parcă poveste^0
unor lucruri pe care și noi ie-am fi putut vedea, le-am fi putut b” ^
că s-ar fi putut petrece, or mai bine încă lucrul acesta s-ar pute^11
spune mai încă, de altfel; și despre cele din tar... (sic) O confesln *
ca aceea a aurarii care mărturisește iubirea și cruzimea de a-l r
amiorit pe „el”, acel oare avea să fie logodnicul celeilalte surori O is
torie adevărată, Un. Coco, Un tată, Un Jâche, Un ivrogne, Un souvenir*
toate ni s-ar fi putut întimplă și nouă, și sub ochii fiecăruia...

Și tocmai acesta e meritul mare al acestui autor, ne-a zugrăvit
vâața din jurul nostru, dezvăluindu-ne lucrurile ce se petrec pretutin-
deni, dar pe care noi n-am putut să le vedem așa cum sint, cel mult
le-am bănuț; și care, datorită acestui lucru, fac tot ce a scris ace=7
om să ni se pară nou, și totuși obișnuit, cunoscut!

despre sandu aldea și „sămănătorul”

14.XU.1908 *)

Sămănătorul implinește acum șapte ani... cînd răsfoiești colecția
întreagă găsești că în cursul acestor șapte ani a avut foarte mult de
luptat, și mai ales că a trecut repede dintr-o anină în alta, dintr-o
fază în alta pînă acum, cînd uneori trei sferturi dintr-un număr e
plin de articolele D-lui Aurel Popovici, și. aceste articole pline, la
rîndul lor 3 sferturi, de un gen nou de polemică rezemată pe citații...

E perioada în care se află acum, poate cea mai tristă a *Săviănă-
torului*... Răsfoiești rînd pe rînd, an cu an colecția; primul an așa de
îngrijit, de ales, presărat de numele lui Vlohuță, al lui Coșbuc, al lui
Gorun... al doilea, cu articolele ultra-modernizante ale lui Densusaou,
apoi anii cu articole, cu polemici, cu luptă dezordonată, cu naționalis-
mul lui Iorga. O epidemie de poeți, de prozatori, de povestitori națio^
naliști, ridicați în islavă, coborâți, și .pretutindeni era spiritul personal,
politic al directorului... A fost o faiză cu meritul de a fi îndemnat multe
talente, de a fi introdus o sistemă, o regulă în cadrul revistei... Și
acum, ajunsă pe mina celor „cinci” iscriși numai pe copertă, din care
găsești pe rînd, invers de cum ai dori, numele lor scris și în corpul
revistei, în josul unui articol... Ion Scurtu și Aurel Popovici... Cei pe
care-i dorim mai puțin, cei pe care-i întălnim mai des... Iosif, Angliei,
Sadoveanu s-au permutat cu sediul la *Viața românească*, și rar, odată
la două, trei luni găsim și numele lor presărat *ici, colo, sint doar* cei
pe care-i dorim mai mult, care-s mai „scumpi”

Și Sawdu-Aldea. Acesta e poate singurul rămas credincios^vre-
murilor vechi, de „glorie” a *Sămănătorului*. . . E cel pe care-l întălnim
mai rar, pe care-l dorim mai mult, mai mult fiindcă îl găsim întotdea-
una mai superior celui trecut... 11 dorim ”doar și pe Sadoveanu, dar de
multe ori îl dorim pe Sadoveanu din „Povestiri”, nu pe cel din Du-
duia Margareta ori din Haia Sanis...

*) Autorul arec 10 ani impliniți.

Despre Aldea voi incerca să spun aici câteva cuvinte, să le spun
taiga rârâinând, irosite printre aceste încercări ale mele, să pot
controla mai tirziu pornirile mele de adolescent cu acelea ce vor veni.
ale „omului” !..

În primul an al *Sămănătorului* întâlneam acele schițări repezi,
legante, ale „notelor de drum” iscălite Miron Aldea... Ale notelor de
drum ce purtau un parfum deosebit, ce oglindeau un suflet ales, de-
rcrins să cuprindă deodată colțul cel mai luminos, să-l aștearnă în doua
vorbe, așa cum un artist-căiător ar însemna din fugă, din două linii,
«chita» unui colț ascuns de țară, o schiță măiastră în care să rimț
razele soarelui, farmecul razelor jucind pe lacuri, pe colțuri de maix?,
unde somnoroase, farmecul unei șerpuii de cărare, de șosea după
„mărul unui munte”..

Erau notele acelea de drum așa de ailese, de deosebite, încit
•ourta **fiecare** rind o oglindă ce-ți venea de odată în minte, oglindirea
unui colț pe care îl ghicești, care te farmecă...

Un critic le-a numit atunci 'mi se pare „ultra-moderne”. Și, nu
știu, aș vrea să avem cit mai multe bucăți ultma moderne în acesi
sens...

Acum mai găsim ici-colo risipite, neegale, note de acestea de
dram numai rar, iscălite de un visător veșnic pribegind, *Gh. Mugur*,
mi se pare... îl urmărim pe călător pretutindeni, în „Ardealul înflăcă-
rat și însângerat”, în Tirolul, „ținut fermecător, văzut clin goana tre-
nului, eu șerpuirile unei potecuți printre brazi, cu un ochi de poiană
luminoasă înseninând din fugă, cu stânci amenințătoare, cu umbra
dulce a pădurilor, cu un lac limpede și senin ca un suflat nevinovat,
unde toate acestea parcă te-ar chema, ar voi să te reție !..” în Parisul
zgomotos, luxos, frivol, furtunatic, care „doarme liniștit în dimineața
asta friguroasă”..

Pretutindeni îl urmărim, și vedem fiecare colț al firii, fiindcă în
fiecare colț călătorul poet a fost lovit de tabloul maro, vaz.it deodată,
nu într-un colț într-o amănunțime chinuitoare...

Și ne farmecă fiecare colț al firii, al naturii, al țării unde călă-
torește fiindcă găsim pretutindeni cite „Un nor mai alb ca spuma
laptelui, trudit de pribegie prin văzduh, care se topașie io albăstrui
înălțimilor pe cind marea visează liniștită, sprijinind la orizont bol-
țile cerești” ; cite „O șoseluță oare încinge ca o panglică albă poalele
dealurilor, cotește pe la ieșiturile imaturilor, se pierde prin sate, răsare
mai departe, îngustă, ca o urmă subțire de pulbere de vară”... !

Și simțim cum simte și el cotlindind pretutindeni, în Tirol, în
Berlin, pe malul mării Nordului, spre Paris, în Rouen, la Castelul celor
doi amanți...

, Și citești volumașul în care sint adunate călătoriile acestea, îi
citești cu sete, și a doua oară ; și te cuprindé întotdeauna acelaș far-
mec, fiindcă e acolo un suflet ales, o putere de zugrăvire deosebită, cu
imagini noi, ieșită din mersul obișnuit al epitetelor, al imaginilor obiș-
nuite...

Și cele câteva schițe de la urmă, cele două ori trei povestiri, sint
stăpînite **de** aceeași ușurință, de acelaș farmec deosebit, nou, „modern”
cum crede criticul că s-ar numi ceea ce e în adevăr perfect, ceea ce
închide într-un cadru mic, restrâns, imogirr, icoane mari, irosite de
alții în volume...

E singurul volum de acest gen în literatura noastră !..

A căzut *Sămănătorul* în miina d-iui Ionga ; au izvorât articolele
mari, pline de semne de exclamație, de interogație, articolele națio-
naliste, îndrumările D-salc către o artă care să fie mai mult decit na-

țională, românească, să fie Naționalistă!... Și găsim atunci ne-
Aldea scriind nuvelele și schițele adunate în volumul "LT VL
gului".

Se întorsese din străinătate, cu cultura deosebită și în s-
cultura aceea care avea să-l apropie de pământul, de țara di
torii, de oamenii și de patimile care se zbat acolo jos, în țara
mică și zbuciumată...

Conferențiarul C. Sandu, de la ferma baza, scrie atunci volu-
Romănesc, volumul puternic: „In-urma plugului”...

Și dacă nu se simte în volumul acesta un progres față de
dintăi, se simte o îndrumare nouă...

E pretutindeni presărat cupletul patriotic, e pretutindeni iniț
ența aceea a articolelor iscălite de N. Iorga în fruntea revistei

Și totuși volumul e puternic, e sănătos, e „bun”, fiindcă în mod
cum e văzută lumea de autor, cupletul acesta patriotic — „patriotic
bucolic” oum îi spune Eugen Lovinescu undeva — este necesar întof
deauna bine venit...

in *Sima Baltag*, in *Din dragoste*, in *Niță Mândrea*, i., *Gornistul*
găsim pretutindeni oameni simțiți, oamenii „tari, puternici, aspri” ai
D-lui Sandu Aldea...

E o îndrumare care simte, o depărtare neașteptată de primul
volum, o îndrumare nouă și care totuși e firească, pentru autor, e fi-
rească precum au fost la început firești însemnările de drum așa de
„elegante”, de „ultra moderne”. In cel dintâi volum simțim omul care
e cuprins întotdeauna de faptele generale, de tainele firii, de farmecul
firii mai bine, in cel din urmă simțim pe omul așezat printre oamenii
„tari, puternici, aspri”, printre Români pe care îi iubește, pe care n
iubește și îi zugrăvește așa cum sint, fără a strecura un pic de ură
pentru unul, de iubire mai mare pentru altul. Cit timp sint români.
Fiind străini îi urăște, îi nedreptățește uneori in roluri greșit ingrate,
așa cum face in *Două Neamuri*, acuzind undeva pe băiatul lui Liva-
ridis, pe Mișu, când ar fi vroit să se apropie de Mărioara țărancă, acu-
zându-l și scoțându-i in evidență vina, pe care totuși nu i-o găsește
tatălui natural al Marioarei, care nu numai încercase să se apropie
de-o fată or femeie-țărancă, dar chiar avusese o dragoste nedreaptă,
in care a nedreptățit pe însăși Mărioara, copilul lui rămas acolo jos.»
Și Sandu Aldea nuni acuză pe dînsui de lucrul acesta, ci-i dă și drep-
tate!... Și in *Fără Noroc* găsim, ca in cele două (novele) mai caracte-
ristice, „Sima Baltag” și „Niță Mândrea”, găsim toată puterea artistică
de care e capabil acest iubitor sincer al neamului Românesc... E ma-
niera aceasta in oare scrie mai tirziu „Două Neamuri” și „Pe drumul
Bărăganului”...

in adevăr, „Două neamuri” este un roman stăpinit de aceeași cu-
plet patriotic, de aceeași iubire de neam, de aceeași putere de zugră-
vire a firii, a oamenilor!... Dacă ar fi purtat un titlu mai puțin sen-
tențios, mai puțin naționalist, dacă ar fi mad incheagată acțiunea, ar ti
fost poate unul din cele mai bune romane ale noastre... (mi se pare
că bun n-avem, nici unul deocamdată...)

Faptul că ar vrea să caracterizeze fals două neamuri deosebite,
Român și Grec; și faptul că, fiind stăpănit de dragostea largă pentru
Român, fie el buin ori rău, de „cupletul patriotic”, precum și faptul
că e prea puțină legătură între capitolele aproape izolate, fac ca roma-
nul in total să fie slab, să cadă... Citit izolat fiecare capitol, fără a
bănui nesiguranța inchegării ce se face între ele, îți dau impresia urnii
roman bun, unui roman neașteptat de la autor... Dar când capitolele
irosite in *Sămănătorul* și *Luceafărul* — singurele reviste la care e cre-
dincios Dl. Sandu — au fost adunate in volum, când trebuie să-l pri-
vești in total, romanul e slab, e slab tocmai fiindcă poartă subtitlul

(jo „roman”. E totuși progresul oare se simte, progresul care se deosebește mai bine în cel din urmă volum, „Pe drumul Bărăganului”...

Prima nuvelă, publicată iarăși, în fragmente, în „Sămănătorul” și „Luceafărul”, se anunța, începea ca un roman bun, ca un roman în care scuturat oarecum de „cupletul cu pricina”, avea să repare impresia lăsată de cele „Două Neamuri”... A-nceput ca un roman bun, și redus la nuvelă totuși ar fi fost cea mai bună a autorului, dacă nu banaliza prea mult sfârșitul, un sfârșit de roman, de roman prost încă...

Impresie rea face și „Frați de Cruce”, în care mulți au găsit o satiră grosolană a societății noastre aristocratice... E rea impresia nu numai (din pricina) aceleiași tendințe de a pune față în față „două neamuri”, de a se arunca în lumea pe care nu că „nu o cunoaște, că nu o înțelege ori că nu o poate descrie”, cum au spus-o alții, ci fiindcă s-a aruncat în lumea pe care o ura, pe care o vedea prin prizma patriotismului nedrept, prin prizma „cupletului patriotic...”

Acestea sînt defectele lui Sandu Aldea...

Privit însă în afară de aceste tendințe, Sandu Aldea apare ca cel mai puternic, mai viguros scriitor al nostru...

Căci, fără a fi stăpînit de romantismul lui Sadoveanu, fără a asculta de îndemnurile ce au venit din afară, a urmat liberul curs al pornirilor sale, care, dacă nu l-au făcut, ca pe Sadoveanu, cel mai mare Povestitor al nostru, l-au făcut cel imai puternic, prin însăși iubirea sa ce-o are pentru faptele zguduitoare, pentru oameni vinjoși, tari, — începînd cu Sima Baltag, ca Niță Măndrea, sfârșind cu Mogoș...

E în nuvelele lui Sandu Aldea, ori mai bine în volumele sale, o alergare, o căutare a unei forme hotărâte care să poată cuprinde bine, să poată încadra povestirile sale și temperamentul său de povestitor...

E o căutare după formă, după forma definitivă, după lumea în care să-și găsească eroii săi, după lumea care să-i convie temperamentului său artistic...

Căci e artist Sandu Aldea, e artist, și lucrul acesta o probează îndeajuns acele minunate descrieri presărate oriunde, acele minunate descrieri la care nu s-a ridicat nimeni, care întrec uneori prin finețea lor, alteori prin vigoarea lor, pe orice scriitor al nostru, pe cel mai bun povestitor oare și-a făcut din natură cadrul tuturor povestirilor sale, pe Sadoveanu !...

Și dacă n-a mai scris de mult un rînd de literatură, preocupat de știința ce ni-l răpește, luminat de această dorință pe care undeva o crede necesară să completeze pe artist, insufletit de iubirea atîtor cititori ce-l așteaptă de mult, cerem opera aceea complectă, puternică, opera care să-l treacă în rîndul puștinilor scriitori mari ce avem !...

mihail sadoveanu: „duduia margareta”

biblioteca „minerva” nr. 1/128 pag. 30 bani.

Cu povestirea — romanul acesta (!) se începe publicarea unei biblioteci ce va să fie foarte bună, de mult așteptată, unei biblioteci alese populare. În adevăr, era un gol acesta, pe care-l umpluse cîndva bibliotecă pentru toți, dar care a rămas iarăși așa cînd a început această întreprindere să devie pur negustorească, cînd se publicau numai „opere”, ori traduceri proaste, dar ieftine... Cu toate acestea, și

ea dă din cînd în cînd câte ceva de seamă La lumină ; din cînd în cînd numai, cînd întreprinderea luată de „Minerva” pare a promite murt⁴ garanție avînd încă munca și întreprinderile serioase ce le-a luat oină⁴ acum.

•

„Duduia Margareta” am mai citito în „Viața românească” trei numere în șir mi se pare...

O recitesc, acum și, desigur, ca și la început, îmi lasă aceeași impresie ; neinehegată, scrisă din fugă... E un defect poate al scriitorului acestuia, un defect care, dacă nu s-ia simțit, începe de acum înaint⁴ să se simtă...

Totuși în incheierea slabă recunoști pe Sadoveanu, oamenii împrejurările, recunoști firile acelea potolite, care, chiar cînd vor să fie tari, energice, sint prea domoale...

Margareta, desigur, avea o furtună în sufletul ei, o furtună care a dus-o pînă la moartea năpraeinică ce și-a făcuto singură, dar furtuna aceia era într-un suflet care nu se potrivea zbuciumulm ; și recunoști pretutindeni lupta aceasta între cele două firi ce se zbăteau în ea...

Domnișoara Anialia ni se zugrăvește ca un chip nou în literatură cunoscut totuși de noi pretutindeni ; guvernantele, ori mai bine D-soarele străine, ținute în familii bogate... Zbuciumul ei să se deprindă cu lumea aceasta străină de ea, burgheză, zbuciumul pe care îl produce iubirea pentru același Artur Crivăț, pe care-l iubește și Margareta, în fine toată ființa ei o recunoști pretutindeni printre rînduri, găsești pretutindeni clipe trăite de aceste prtbege...

Și Costică, Petrișor, liceanul cu ochelari, cu voce îngroșată, cu părul vilvoi, un tip des printre „naționalistii, socialiștii, artiștii” presărați prin licee, coana Irena și domnul Tudorache Amărăscu, un tip de boier cu convingeri, de boier artist uneori, poate Lucia Rlzu, Ecaterina Bălușescu, Artur Crivăț, Ilie vizitiul, pe toți îi recunoști, i-ai văzut presărați ici-colo, în noianul de oameni ce-ți trec pe sub ochi...

Și cînd sfârșești această carte, rămâi cu ochii pierduți... Sint icoane trăite pe care le-ai simțit îndelungul paginilor...

•

Și rămii La urmă cu convingerea că Sadoveanu se perfecționează, mereu într-un sens, dar stilul și-l pierde, și-l strică !... Ca „Povestirile” nu ne-a mai dat nici un volum.

Și sfat 4 ani de atunci, și a scris peste 12 volume...

despre soartă

marți, 29 ianuarie 190\$

S-ar părea că, în adevăr, există o soartă, o putere care te poartă pe anumite căi la care nici nu te gîndești, pe care nici nu le bănuiai, poate...

Și așa de bine se potrivește acel „așa e scris omului”, pe care românul îl pune întotdeauna față de lucrurile al căror rost nu-l poate deslega de-odată!...

Mă gîndesc acum la soarta mea... și poate e ridicolă fraza de mai sus, dar așa de mult îmi place mie a mă gîndi asupra mea, și a legilor firii care sint așa de Încurcate și de grele... Ce am fost, ce sint și ce voi fi ?...

De-aș ști măcar ce sint, de m-aș putea judeca așa cum sint eu, și oum trebuie, or ar trebui să fiu !...

Să ne gândim limpede, prin prisma minții noastre, fără înrăurirea altor minți, fără a ne trezi cu fraze sunătoare, din Cărți ; aceasta nu învață școala, și de aceasta avem nevoie mai ales.

Să ne judecăm pe noi înșine așa cum trebuie, să ne cîntărim puterea noastră și numai astfel să ne ridicăm iluzii mari și planuri uriașe ; aceasta ar trebui să ne învețe școala...

Și e așa de greu să te desbraci de patimă, de orice înrăurire, de orice fraza, de orice teorie ce-ți izvorăște în minte după șirul cărților...

Și mai ales așa să simți ce poți, să-ți impui hotărâre, energie, putere de muncă și să începi a merge departe, a lucra cu țelul într-un ideal posibil și sigur...

Mai presus de toate, e așa de greu să simți încă de pe acum calea pe care trebuie să te îndrumezi...

De acum trebuie să las baltă orice gând ide visare, de lene...

De la o vreme, se convinge omul, că trebuie să muncești, oricît de puțin, dar să muncești, pentru a-ți procura un teren, pe care mai târziu s-ar putea ridica și planurile lui, ce se rostogolesc vagi în minte...

E nevoie în lume, mai presus de toate, de un mijloc de existență, de o bază care să-ți asigure un imijloc ușor de trai, potrivit cu aplicațiile tale, și mai tîrziu, cînd simți ce poți și știi ce vrei, să poți lucra în vederea idealului către care tinzi încă din visurile tale cele mai nevinovate de copiii...

Și m-am convins acum că trebuie să mișc cît de puțin, să pot fi, cum s-ar zice aci, în școală, un elev mediocru, oare însă își înțelege țelul aspirațiilor și caută să se oultive pentru el cît mai mult, și pentru notă, cît mai suficient...

A fost o greșeală a mea, că nu m-am îndemnat mai de mult la aceasta ; un ceas pe zi de muncă încordată pentru notă, și vremea cealaltă pierdută nu în zadar, ci în cultivarea spiritului,- o cultivare temeinică, sănătoasă...

Și numai de n-ar fi hotărâri care să rămână pe hârtie !... Și aș mai avea atâtea de spus.

•

Și, desigur, omul gîndește mult, foarte rniulf și nu există o ființă omenească cît de perversă și inapoiată care să nu aibe anumite idei originale asupra lumii și existenței sale.

Orice om, fie el cult, fie brută, fie înzestrat cu calități ori o creație stupidă a naturii găsește în viață ceva plăcut, și-și formează în minte o părere, ca să zic așa, asupra rostului întregii lumi. Găsește clipe fericite, crâmpeie din existența lui, ceva, în fine, care să-l facă a nu se desgusta de lume și, mai ales, de viața sa proprie...

Eu, cel puțin, găsesc viața și rostul unei existențe prea uriașe ca să încerc a îmbrăca într-o formulă rostul lumii acesteia...

Și nu voi încerca-o niciodată, fără dacă rutina brutală a lumii nu mă va face vreodată să-mi fac mie însumi o formulă prea pesimistă a existenței mele, pe care s-o leg întrueitva de a întregii lumi...

Găsesc în viață o fericire prea mare, pentru a o putea îmbrăca în haina vorbeii...

Căci dacă în trecutul tău n-ai întâmpinat decît clipe grele și de neliniște, totuși acum chiar de ești fericit, arunci o privire inecată în părere de rău asupra trecutului, o privire care regretă acel trecut, fie el oricît de întunecat...

Și muribundul, care știe că e mai bine să se sfărșească cu el, totuși regretă că pierde fericirea aceasta de a trăi, fericirea aceasta pe care n-o înțelegi și de la care curg totuși toate celelalte fericiri...

Și așa de mult mă simt nevoit să re trăiesc încă o dată trp
acesta limpede, și totuși inegurat de mulți noui, care au n^Wări
cerul copilăriei mele... năvălit pe

Zic limpede, poate fiindcă așa vedem întotdeauna copilăria
stră, mai limpede și mai fericită ca orice clipă alta a vieții noast⁰³"
afară poate de aceea care se inecă în vraja iubirii... '1

Și mă podidesc gindurile acestea, amintirile imi năvălesc în m" '1
te; și simt nevoia să le strig, să le trăiesc altădată, atunci cîndJ'1"
reciti foile acestea în clipe de liniște... 01

Eu scriu, scriu pentru mine însumi...

Alții pierd timpul acesta fumînd, conversînd lucruri proaste sau
banale, plimbîndu-se pe străzi, și cine știe de nu-l pierd mai bine decît
mine...

De mă întrebi de ce scriu, mai ales aceste foi, căci am părăsit
ideea cel puțin pentru cîva timp de a scrie schițele și nuvelele ce-mi
vin în minte, desigur n-aș ști ce să răspund.

Le scriu mai întii pentru mine, și numai pentru mine, căci la
vîrsta aceasta nu se cuvine a dezvălui nimănui gîndurile și simțirile •
părerea mea e să nu dezvălui nimic pînă la vre-o douăzeci de ani'
cînd încep a țî se trece toate...

Și le scriu pentru că mi s-a înrădăcinat în minte că ar fi foarte
bine pentru mine a mă deprinde să scriu ce gîndesc și să deprind ru-
tina scrisului; fiindcă am credința că aș putea mai tirziu să scriu
ceva de seamă, să lărgesc tot mai tare și mai mult cercul cunoștințelor
mele intelectuale și al simțirilor mele, mai ales; pe care mai apoi să
le torn în fraze care să cuprindă definit orice cugetare, precum o al-
veolă cuprinde un dinte exact, fără a lăsa un spațiu cit de mic.

Și poate greșesc, ceea ce voi să spun e că în avîntul meu am în-
crederea (cu toate că nu sînt increzător, mai ales în mine însumi nici-
odată) că am oarecare talent pur și simplu literar și oarecare aplica-
ții către științele meditative...

E ceva copilăresc, dar totuși nu e un păcat, cînd oamenii bătrîni
n-au îndeajuns simț critic să recunoască propriile lor prostii.

Mai e apoi că, de multe ori, o idee, o observație, o cugetare mi se
înfige în minte așa de tare, că numai așternînd-o pe hirtie mă simt
ușurat...

Durerile se ușurează cu lacrimi, același lucru se poate aplica și
la mine cu toate că n-are nici o înrudire; scriînd ceea ce cuget și ce
mă apasă în creier, mi-l ușurez oarecum și-mi limpezesc gîndirea.

Și francezul zice că mincind vine pofta de mineare, asemenea și
mie scriînd, aș scrie tot mai mult, și simt că cultivîndu-mi mintea
sănătos și variat aș putea să produc ceva demn și bun.

Și, totuși, poate voi exclama citînd aceste rînduri !... Co-pi-lă-rii !...
Co-pi-lă-rii !...

impresii și amintiri la moartea unei mătuși (1907)

Mi-am intrerupt firul obișnuit al însemnărilor mele zilnice... A
murit O. Sofica, mătușa mea, mama lui B. Ionică... O vad parcă și
acum cum intra groasă de-a curmezișul pe ușă, abia răsufînd pe nas.

O femeie voinică și grasă, care ar mai fi trăit douăzeci de ani
fără să se cunoască.

Scriu acestea pentru vremurile acelea, cînd voi mai rastoî P.g-
nile acestea, cînd voi mai trăi clipele acestea, să-mi aduc aminte cie

toți, de toate, așa ca prin vis, de ceva deportat, plin de amintiri duioase...

A fost o femeie care a știut să trăiască, a fost cu avere, a trăit luxos, a lăsat deajuns. Sint acestea lucruri de toate zilele, banale, care n-ar trebui să încapă pe foile acestea... dar de mult mi-am pus în gând să zugrăvesc ceea ce văd, ceea ce simt acum, cu urechile ascuțite de copil încă, oa atunci când voi înțelege lumea să știu cum să mă folosesc de ceea ce am văzut până acum, de ceea ce am simțit că se petrece în jurul meu, să-mi inchei din amintiri viața așa cum a fost, sinceră, reală, nesilită. O, și mă gândesc că romancierii se muncesc să creeze personaje, împrejurări silite, acțiuni false. Și în jurul tău, pretutindeni, lumea, lumea aceasta uriașă, ce viermuiește, se luptă, se înșală, cade zdrobită, se ridică pe ruinele trecutului...

Ori ce viață are un roman, un roman ce nu seamănă cu altul, oricare ar fi el, orice familie are un ciclu întreg de romane, o poveste nesfârșită de svircolirile sale în lume, un colț din întregul univers...

Și pentru aceasta ce trebuie ?

Răbdare, răbdare îndelungată, să studiezi pe toți, să asculți, să vorbești puțin și să prinzi multe...

În fiecare zi vine o notă nouă, o caracterizare mai definită a fiecăruia, o înrădăcinare mai mare a viciurilor, a pasiunilor, a patimilor ce subjugă, ce-l doboară, ce-l dă tot mai afund în simțul animalității.

O societate, totul acesta, ghiveciul acesta de tot felul de caractere, de vioiuri, de mânuiri socotite mai de mult...

Mă uit numai o clipă la ceea ce mă face să gândesc de o săptămână...

Totul e în jurul moartei... Și am gândit așa de mult, aș umple volume întregi, și nu de fleacuri, de observații noi, de noțiuni definite, de variații mari asupra unuia și aceluiași lucru.

Cum a fost ?

Românul știe s-o definească repede, cu ușurința limbii și a observației.

„Grasă și voinică cât un mal, bogată slava domnului, și trăită ca în sinul lui Avraam”.

În adevăr, pe scurt așa a fost trecutul ei, tinerețele nu le cunosc încă, dar voi să le cercetez, și păcat că timpul și libertatea nu-mi îngăduie...

De când o știu e aceeași, bună și nervoasă, hrănindu-ne pe noi cu gologani (cu) care ne cumpărăm cutii de rahat, „Zumbulachi” și mai tirziu „Principese” sau „funcționare”, când era mai criză... Hrânind un cîrd de cucoane Tițe, și mai slabe și mai grase, și mai bogate și mai calice. Două Cc. Tițe mai ales, au rămas acum fără nici un sprijin mai sigur, Cc. Tița Gavrilescu, Chisea sau Dobă și C Tița Rachș, Țar sau Scripcă... (Fizicul se definește de altfel de ajuns de bine, ca doar știut-am noi să ne socotim până cînd am fixat regula bme).

Parcă o văd vara, la moșie la E. Ionică, la Săvești. Abia mai putea de căldură, și umbla prin odăițele umbroase, se mai așeza jos mai ațipea la amiază.

Spre seară, cînd toți plecau la Neamț, la grădină sau la bal, ori ziua pe la minăstiri, dacă mergea se-mbrăca cu rochiile grele de mătăasă, cu lanțul gros de aur, cu degetele grase curmate de inele, cu evantaiul enorm și cu săcușorul de catifea.

Noi, băieții ne grăbeam care mai de care să-i facem cite un serviciu, unul aducea pieptenele, altul ștergea ghetetele, celălalt ținea oglinda... și la urmă de tot se cuvenea fiecăruia cite o „băncuță”.

„Mămuca să trăiască” !

Și de rămânea acasă, eu și Petruță Carp, nepotu-su, rămâneam noi, făceam iama prin dulapuri, pe la griul fiert în lapte ne la n' pușoi copti ori fierți, pe la beciu, la harbuzi...

Și, după ce ne săturam, luam mutre smerite și ne duceam la „mămuca”.

— „Mamucă, ne dai voie să luăm un păpușoi ?

— Mămucă, ne dai voie să luăm colivă ?

— Mămucă, ne dai voie să luăm două felii de harbuz ?

— Luați-vă, Mămucă, luați-vă. Și hai duceți-vă dracului, pezevenghilor.

Și doar noi minoasem de toate de mult și plecam, luam caii de la herghelie, și haidem.

Ba rămânea în bucătărie, de-abia mișcându-se, curățind puii pentru masa de seară...

Și, când ne întorceam, tot „Mămucă” avea grijă să ne dea un măr-două, și o băncuță, cu care ne aprovizionam cu „funcționare” de la crișma de aproape.

Și s-a dus. Așa deodată, fără nici o suferință, aproape soorbită moartă din trăsura...

Ce e acum ?

Nici eu nu pricep, nici nimeni.

Miine e o săptămână de când s-a dus, și au dus-o, au împărțit averea, ce au dres, ce au făcut, s-au sfădit de la inele, de la ceas, de la icoane, de la un sul de pinză, de la un gavanoș...

Și gata. Acum scociorâsc prin toate colțurile, o muncă, de o viață se irosește într-o clipă...

Și-i lume doar aceasta, sint oameni, nu sint bestii...

Acum poate unul își face socotelile de profitul pe care-l va aduce banii la moșie, celălalt (ă) cum ar cheltui mai repede în patima căreia s-a dedat...

O ! sint atâtea lucruri pe care le înțeleg, pe oare le simt aici, în familia noastră, în familia aceasta enormă, răslețită în toată Moldova mai ales, cuprinzând toate clasele, de la crișmar și muncitor pînă la popă, de la popă pînă la general, de la muritor de foame pînă la senator...

Și-i aici toată societatea noastră, toate speciile de oameni, ridicați prin munca lor de zeci de ani sau printr-o întorsătură mai meșteșugită a lucrurilor, căzuți fiind doborâți de vicii, sau prin împrejurări nenorocite...

Cîte văd, cite simt !

E aici o lume întreagă, care se critică ea însăși, găsind întotdeauna defectele celorlalți, neobservindu-le pe ale sale, privindu-se cu ochi buni sau cu priviri de canibali, o lume întreagă pe care numai pana lui Zola ar putea-o zugrăvi pe de-oparte și a lui Daudet, pe de alta...

România !... dar așa sintem noi, oglinda francezilor în tot ce e rău, și mai ales în vicii și defecte...

O, viciile ! Acestea ne rod. ne slăbește temelia... Și Belgia Orientului e zugrăvită în fiecare familie, o găsești așa cum e în miniatura fiecărei familii și mai ales în această vastă și variată conglomerată de tot felul de oameni, de tot felul de extremități.

Eu lucrurile acestea le văd și caut să le observ, pentru ca atunci când voi putea căpăta o mai largă privire, o mai ușoară pătrundere, să înțeleg bine toate aceste lucruri pentru a le putea zugrăvi așa cum sint visurile mele, de copil încă.

Șerban Cioculescu

schija de portret

Am citit de pe băncile Universității, în revista *Gîndirea*, scoasă de Cezar Petrescu la Oluj, întiile lui încercări, adunate în volumul *Scrisorile unui răzeș*, la „Cultura Națională”. Ele au revelat publicului un scriitor de mare talent, un „chef de file” al literaturii postbelice. Tot atunci am aflat că autorul lor făcea intensă gazetărie în capitala Transilvaniei, deși sănătatea îi era grav amenințată de sechelele războiului. Nuvelele din cartea următoare, *Drumul cu plopi*, i-au consolidat reputația. La seminariile lui, profesorul Mihail Dragomirescu ni-l recomanda ca pe prozatorul de nădejde al generației sale. Primul său roman, *întunecare*, a contribuit hotărâtor la creșterea faimei lui Cezar Petrescu. Era reprezentantul prin excelență al așa zisei „generații de sacrificiu”, cum își spuneau demobilizații războiului de întregire. Nimeni oa autorul *Scrisorilor unui răzeș* n-a vorbit ou atîta pathos despre „jurămintele din tranșee”, de a reforma societatea, de a o pune pe temelii sănătoase și de crunta dezamăgire a celor ce asistau neputincioși la dezmățul afacerist, la dansul milioaneilor și la sfidările imbogățiților de război. Tema din *întunecare* o găsim net indicată în mai multe bucăți din *Scrisorile unui răzeș*. Au fost așadar o unitate tematică, un fir conducător, aceeași concepție de-a lungul unei cariere oare s-a întins în intervalul a patruzeci de ani de neobosită activitate, în spirit poporanist, Cezar Petrescu credea în superioritatea etică a satului, vatră a naționalității, amenințată de vînzoleala vieții citadine. Marea bătălie dintre tra-

diție și inovație se dă în toate romanele lui, prin definiție tezis-te, dar cu mai multă strălucire în *Comoara regelui Dromichet* și *Aurul negru*. Ca și în spiritul lui I. Agârbioeanu, din *Arhanghelii*, aurul, negru sau de orice altă culoare, în concepția lui Cezar Petrescu este blestemul societăților moderne în care banul poruncește, taie și spînzură.

„Bunu-i și banu”, spune țaranul oare-și mărită fata, fiului său parvenit însă dezumanizat, rupt de ai săi, om prea mare ca să poată asista la nunta soră-si, muițumindu-se cu contribuția bănească a unei turtii de o mie. Tatăl adăugă însă :

„Da' vezi tu, sufletu' nu se cum-pără cu bani, și tu n-ai să-l cumperi, măi băiete, nici cu toate mile din lume”.

Frumos vorbește bătrânul, care-și dă seama că fiu-său, pentru că s-a procopsit, ține nasul sus și se rușinează să se arate în satul „unde umbla desculț”. Moș Toma încheie dur, printr-o sentință implacabilă :

„...nici hiara nu uită cine l-a adăpat. Da' orou-j mai hain, se vede, oa hiara”. (*Povestea lui Moș Toma*, în *Scrisorile unui răzeș*).

Avea dreptate bătrânul. Observația sa morală bate însă mai departe decît doctrina antagonismului din dubletul sat-orăș, ca să definească firea omenească în genere. omul de totdeauna și de oriunde, când împrejurările vieții și propria lui structură omenească îl fac neom.

Să dau un singur exemplu de adevărul mai general al reflecției

lui moș Toma. Un erou al autorului, de astă dată om de treabă, chipurile, revăzându-și după multă vreme fosta lui îndrăgită acum urîțită de vârstă și necazuri, se întreabă mirat: „Prietenii, cum de nu știu să moară femeile pe care le-am iubit întâi?” Este, într-adevăr, o vorbă reușită, un „mot d'auteur”, de mare succes într-o comedie de salon sau boulevardieră. Nu și-a dat însă seama autorul ei, care pune prea cruda expresie a dezamăgirii lui în gura unui personaj fictiv, că acesta-i în fond o brută în haine negre, unsă cu puțină literatură? Or, în bucata din *Scrisorile unui răzeș*, cu titlul *Moara lui Iliuț*, povestitorul reînălțării e omul lui Dumnezeu, „cuprins de milă”, care-și lansează reflecția la sfârșit, din baierele unei inimi de aur (nu de aur negru, ferească sfântul!). Și atunci, dacă-i așa, unde mai sînt granițele dintre rău și bine, dintre minciună și adevăr, dintre real și ideal?

L-am cunoscut mai tirziu pe Cezar Petrescu, cînd era celebru, unul dintre condeiele de seamă ale literaturii și publicisticii noastre cotidiene. N-avea nimic din morga unui cuceritor al vieții. Dimpotrivă, își păstrase infățișarea de totdeauna, îmi închipui, a unui bun tovarăș de petrecere, fie numai la la un scurt taifas de cafea, între două alergături, fiindcă era totdeauna foarte ocupat. Era brunet, rotund la față, cu un început de grăsime, care nu-i ataca frumusețea virilă, adunată într-o privire directă, inteligentă, și caldă totodată. Vorbea convingător, fără pedanterie, fără intenția învederată de a-și impune ideile. L-am văzut și la dînsul acasă. Avea o bibliotecă vastă, clin care locul întâi îl ocupau romanele. Era și cel mai informat dintre romancierii noștri. Ar fi putut să-ți vorbească ceasuri întregi despre confracții lui din literatura universală: Tolstoi și Dostoievski, Marcel Proust, Blasco Ibanez, James Joyce, Thomas și Heinrich Mann, etc. A încercat să stabilească analogiile dintre schițele și „momentele” lui Caragiale și opera lui Cehov, analogii

pe care le socotea „nenumărate” izbitoare: „Aceeși rapiditate” dialogului, aceeași prezentare sncmță și tipică a personajelor ace” lași zimbet în aparență, indulgent și înveselit, pentru a te lăsa să descoperi mai apoi tiloul amar al satirii”. Cezar Petrescu atribuia aceste apropieri „în primul rînd unor analogii de condiții sociale și istorice”. Relevând asemănarea schițelor celor doi mari prozatori i. deosebi dintre *Urgent* și *Multă hîrtie, C.F.R.* și *Ah. ' ea era, Două loturi* și *NuniăruVciștigător*, Cezar Petrescu se întreba: „Reminiscență? Influență directă?” Și răspundea hotărît: „Nicidecum! Aceleași cauze, producând aceleași efecte • a celeași moravuri administrative 'sau aceleași metehne morale, fructul a celorăși strimbe intocmiri social-politice, același material, inspirînd autorilor cu ochiul ager de satiric aceleași variațiuni pe aceeași temă” (*Ion Luca Caragiale, în Despre scris și scriitori*).

Literatura lui Cezar Petrescu este desigur documentarul cel ma; însemnat pentru epoca dintre cele două războaie, caracterizată prin imitarea servilă a civilizației apusene, prin goana nescrupuloasă după îmbogățire, prin ghelirurile politicianiste și prin sarabanda plăcerilor joase ale burgheziei.

Mă întorc însă la *Scrisorile unui răzeș*, carte care închide în crislidă toată desfășurarea ulterioară a autorului ei, tot zborul său cu aripile larg deschise. în *Mărturiile ținut scriitor*, din 1957, autorul a ținut să explice titlul cărții sale:

„De prisos a declara că răzeș n-am fost nîcîcînd și că titlul însemna numai o convențiune literară.' pentru a scuza în ochii cititorului toate stîngăciile și neîndeminările unui ucenic începător. Nu erau nici schițe, nici povestiri, nici nuvele. Eirau scrisori. Scrisori adresate tuturor lectorilor de un tînar al .acelor vremuri Întristat de stările, de nedreptățile, de supărările patriei și poporului său, după marele război de-atuinci care secerase atâtea vieți, ceruse atata tribut de sînge și de suferință, se incununase cu triumful profitorilor și cu cinismul

demagogiei patriotarde — și care se numea cu emfază „Războiul între • girii”.

Aș spune: și nu a fost? Dar aș mai adăuga că autorul nu și-a spus răzeș numai ca să-și scuze stângăciile unui începător în ale scrisului, și pentru că, în concepția poporanistă, țăranul liber din vechime reprezenta elita morală a poporului nostru, colectorul tuturor virtuților, mândria trecutului și speranța viitorului. La Mihail Sadoveanu, țăranii aceștia vorbesc între ei oa niște seniori, ca într-o aristocrație rustică cu „domnia ta”, stimându-se reciproc și comandând respectul prin tactul, înțelepciunea și curăția sufletească. Și Cezar Petrescu aparține aceleiași ideologii, deși nu a aparținut direct cercului ieșean, a cărui revistă, *Viața românească*, a-părut în 1906, cind el avea 14 ani, a fost, desigur, hotărătoare în formația sa spirituală. Scriind în 1950 despre Mihail Sadoveanu, *maestru al limbii literare*, Cezar Petrescu mărturisea :

„De aproape o jumătate de veac, proza noastră e dominată de neîntrecuta operă a lui Mihail Sadoveanu, de arta sa scriitoricească (...) îndeosebi prin limba literară pe care ne-a pus-o la îndemină, prin acea incomparabilă paletă de evocator al naturii și al oamenilor”. Numai atât? Mi se pare că-i prea puțin. Chiar dacă Mihail Sadoveanu nu și-a teoretizat poporanismul, nimeni ca el n-a dat sufletului răzeșesc expresie mai înaltă și mainobilă. Sint de altfel convins că Cezar Petrescu a citit cu aceeași aviditate prozele ideologice ale lui C. Stere și G. Ibrăileanu, deși nu găsim referințe despre aceasta în cărțile autorului nostru. Dar dacă a putut — în paginile calde închinate lui Vlahuță — condamna „sămănătorismul idilic, de-o îngustă și unilaterală percepere a fenomenelor economice, sociale și istorice”, însă „abia după plecarea celor doi întemeietori” (Coșbuc și Vlahuță!), nu cunosc nici un rind al său articulat împotriva poporanismului și nu m-ar mira să descopăr mai multe în favoarea acestui curent care a dominat în

timpul adolescenței și tinereții sale.

Democrat convins, Cezar Petrescu a fost una dintre personalitățile vinute de fasciștii noștri, în momentul guvernării legionare. Fecundul romancier mi-a povestit cu darul său inegalabil de „causeur”, cum l-a căutat o echipă de cămăși verzi la domiciliu și cum l-a salvat prezența de spirit a îngrijitoarei lui, care le-a răspuns cu un mare aer de sinceritate că „domnul” nu era acasă. Era după ușă, dezarmat, și credea că-și trăiește ultimele clipe de viață.

închei cu o altă amintire personală. Fusese grav bolnav și se indoise aproape în unghi de 90°. L-am vizitat acasă, în București, după ce auzisem că se făcuse mai bine. Am sunat la ușa apartamentului său (din strada sau cartierul Batiste, dacă nu mă înșel). Mi-a deschis singur, surizător. Arăta bine și numai ușor încovoiat din spete. Am stat de vorbă preț de două sau trei ore. M-a tratat cu cafele, coniacuri și țigări cu mirosul, rinduri-rinduri, peste măsură. N-am vrut nici să-l refuz, nici să-i fac reproșuri, gândindu-mă cit de rău se simțise pină de curând și că trebuia să se păzească de o recidivă. L-am întrebat dacă nu întrecea puținel măsura.

Mi-a răspuns tot printr-o întrebare :

— Ești cardiac ?

I-am răspuns că nu.

•— Ei, vezi? Eu sint. De aceea, am asupra dumitale o superioritate, din acest punct de vedere.

N-am înțeles și l-am întrebat din ochi.

Mi-a răspuns :

— Subitul.

Am aflat mai târziu că acesta a fost sfârșitul său, la vârsta de 69 de ani.

Dacă mi-este îngăduit, la o vîrsta care a depășit pe a lui Cezar Petrescu, să-mi doresc aceeași ieșire, „subitul” ar fi cu atât mai plăcut dacă aș ști că ne-am întâlni la taifasuri mai îndelungate, despre toate cele știute și despre, mai ales, celelalte.

ion bălu

„gîndirea" sub directoratul lui cezar petrescu

În primăvara anului 1920, Cezar Petrescu și Gib Mihăiescu luau trenul spre Cluj, orașul pe oare niciunul dintre ei nu-l văzuse pînă atunci. Călătoria fusese determinată de un spontan gest de revoltă tinerească, cum va nara după aceea, ou puțin umor, cu puțină melancolie, Cezar Petrescu *) : „Se iscăse — nu are însemnătate ce măruntă dihonie — între redacția unde salahoream ca simbriași ai scrisului și între direcția partidului cu respectivele pîruiete de doctrină. Un juvenil acces de demnitate profesională ne-a dictat solidaritatea cu tovarășii de breaslă, împotriva cugetătorilor de partid, ecMlibriști pe sîrma doctrinelor. Iar după spumegoase indignări, sîfrșite în paradă retorică, majoritatea colegilor au rămas pe loc, satisfăcuți cu protocolul unei explicații solemne, a citorva vagi retractări și scuze”.

Cei doi tineri scriitori porneau spre Gluj după o muncă de aproape doi ani, risipită în redacțiile bucureșteine. Plecau cu o strângere de inimă, ca doi „adevărați emigranți" fără a ști oe-i aștepta în noul Eldorado dar hotărîți să nu se întorcă fără izbândă. Localitatea, își amintește Cezar Petrescu a fost aleasă întâmplător : „...într-o clipă de vitejești decizii eu pusese degetul pe hartă de-aspăra Clujului, cînd a fost să ne-a-

legem *altă patrie*". În realitate decizia de a folosi Clujul drept reședință pentru viitoarea activitate literară își avea motivarea într-un subconștient sentiment al „datoriei" față de orașul intrat în hotarele naționale ale României întregite, sentiment trăit și de alți scriitori imediat după primul război mondial. Se adăuga și încredințarea idealistă că noua zonă geografică oferea o atmosferă purificată de patimile politice, favorizând o mai constantă aplecare spre problemele specifice literației.

Visurile și planurile ou care Cezar Petrescu se îndrepta spre Cluj sânt curând confruntate ou realitatea și antiteza prilejuiește o bruscă desmeticire. însă omul se străduiește să-și ascundă dezamăgirea. Numai o abia sesizabilă tristețe plutește peste *Kolozsvár*, „scrisoarea" trimisă în iulie *Hienei*.

Cu mai mult sau mai puțin entuziasm, Cezar Petrescu și Gib Mihăiescu se dedică activității gazetărești, în vara anului 1920 și la începutul anului următor le întâlnim semnăturile în ziarele *Patria*, *România*, *Țara noastră*, organe oficiale ale diferitelor partide aie vremii, și mai cu seamă în *Voința*, periodic relativ „independent". Ziarele se angajau uneori în violente dispute politice, dar pe colaboratori polemicile îi lăsau indiferenți. „*Scrisul* — va mărturisii Cezar Petrescu prin interme-

*) Cezar Petrescu: *Amintiri dintr-o viață moartă* Gîndirea an. XIV, nr. 10, decembrie 1935.

„... iui Ion Lenș, în capitolul do-
cufflfliter: „La Cluj doi pelerdm”,
„ romanul „Ochii strigoilui” :) —
„ împărțea la patru ziare, patru
Znitoare de partid politic, fund-
- cei mai bătrini decât noi nu ve-
fpau izbăvirile decât în partidele
olitice. Dădusem acestor ziare
L' «maur suflu... Pe noi între noi
n singur
„ e
RȘ
despărțea nimic... Toate
dihoniile partidiste „n juperstițiile
propagandelor de partid ni se pă-
reau copilării ale oamenilor bă-
trini manile lor, jucăriile lor...
Noi ne urmam calea noastră...”
Inșă „calea” aceasta se infunda
” într-o dezolantă efemeritate ce
nemulțumea deopotrivă pe toată
lumea. Ziarele acordau prea puțin
spațiu literaturii. Mulți dintre scri-
itorii stabiliți la Cluj continuau să
colaboreze la periodicele din Ca-
pitală. Cezar Petrescu însuși își
păstra rubrica „Scrisorile unui ră-
zeș” la revista *Hiena*.

ideea reînființării unei reviste
independente începe a' preocupa
tot mai insistent pe tinerii intelec-
tualii din Transilvania. Nu întâm-
plător, în 1920, un grup de scrii-
tori din care făceau parte Ion
Agîrbieanu, Lucian Blaga, G.
Bogdan-Duică și alții au fondat a-
sociația „Literatura”, propunindu-și
printre altele și editarea unei re-
viste.

Colegii de generație încă mai ezi-
tau, cînd Cezar Petrescu, mai initre-
prinzător, dispunînd și de o experi-
ență mai bogată în problemele re-
daționale, se hotărăște să scoată o
revistă dedicată exclusiv literaturii.
Hotărîrea a fost luată într-un mo-
ment cînd spaima de a se vedea
„înghițit” de presa cotidiană se con-
juga cu imperioasa dorință de a se
devota în întregime literaturii.

Gîndul a încolțit în iarna anului
1920-1921 și, curînd, Cezar Petrescu
trece la acțiune directă. Expune
proiectul prietenilor apropiați, aflați
la Cluj: Gib Mihăiescu și Adrian
Maniu. Lucian Blaga își exprimă
imediat aderența la grup. Cezar Pe-
trescu scrie prietenilor de gazetărie
din țară sau celor aflați la studii

2) Cezar Petrescu: *Ochii strigoilui*,
voi. ir. Ed. „Cugetarea, Georgescu Dela-
fras”, 1942, p. 320.

în străinătate, rugîndu-i stăruitor
să-i trimită materialul necesar. El,
împreună cu Adrian Maniu, scriu
Cuvinte pentru drum. Un entuzias-
mat se dovedește a fi, de la început,
ziaristul D. I. Oucu, coleg de redac-
ție cu Cezar Petrescu la *Voința*. Om
plin de neastămpăr și inimos, „ga-
ta să pună umărul”) oriunde se ce-
rea un sprijin de o natură sau alta”
— D. I. Cucu avea legături mai va-
riate și mai stabile cu oamenii de
afaceri clujeni, de. proaspătă noto-
rietate în cetatea Ardealului. Aces-
ta izbuteste să obțină creditul co-
respunzător de la Banca agrară, a
sigurînd astfel tipografia și hirtia
necesară imprimării. Sprijinul ace-
tui om de treabă era cu atît mai
prețios ou cît visătorii literați erau
puțin pricepuți în problemele finan-
ciare. Dîln recunoștință pentru pa-
siunea cu oare D. I. Cucu s-a ală-
turat întreprinderii sale temerare,
Cezar Petrescu l-a trecut alături de
sine „redactor” pe coperta revistei.

Nimănui nu i-a trecut prin minte
că revista va fi o eventuală sursă de
câștig. Dimpotrivă, toți știau că pu-
publicația va cere colaboratorilor
sacrificii materiale și nu o dată
Cezar Petrescu și prietenii săi i-au
susținut, cu modestele lor câștiguri,
existența. Scepticismul eventualilor
neîncrezători le răspundea zămbetul
totdeauna optimist al lui Cezar Pe-
trescu și fervoarea pusă în pregă-
tirea apariției înlătură ultimele
inerții.

Intîiul număr al *Gîndirii* a vâ-
zut lumina zilei la 1 mai 1921.
Cezar Petrescu îi imprimă o apa-
riție bilunară și revista nu se deo-
sebea structural prea mult de alte
periodice literare ale timpului.
Formatul era asemănător cu al
Flăcării lui C. Banu, coperta copi-
ind-o aproape identic: titlul era
așezat sus; la mijloc o ilustrație
și sumarul trecut în partea de jos.
Textul era paginat pe trei coloane
și ilustrat cu desenele lui Dernian.
Idea și titlul revistei îi aparțin,

3) După cum îl caracterizează într-o
scrisoare aflată în posesia noastră, doam-
na Smaranda Chehala, sora prozatorului
Cezar Petrescu.

in exclusivitate, lui Cezar Petrescu").

De la primul număr, *Gîndirea* izbutește să găzduiască în paginile sale scriitorii din toate provinciile românești. Poeții și prozatorii moldoveni: Demostene Botez, Al. Philippide, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu se întâlnesc ou muntenii: Ion PiHat, Perpessicius, Adrian Maniu, Gib Mihăescu, Cărnii Petrescu ori ardelenii: Lucian Blaga, G. Bărgăuanu ș.a. In acest sens, străduința lui Cezar Petrescu se inscrie într-o anume tradiție. Peste ani, el realiza unul din dezideratele exprimate de Mihail Kogălniceanu în *Introducția Daciei literare*, acela de a reuni forțele scriitoricești din întreaga țară într-o vreme cînd oamenii de cultură întrezăreau posibilitatea unității culturale anterioare unității politice și care avea s-o pregătească, neîndoios, pe aceasta din urmă. In noul moment istoric problema era de a consolida pe plan cultural unitatea politică a țării, înfăptuită prin desăvîrșirea statului național român. însăși alegerea Clujului ca centru al apariției revistei își ane semnificația sa.

Întrebarea care se pune nurnai-clecit este aceasta: a fost Cezar Petrescu conștient de faptul că revista sa contribuia efectiv ia incheierea unei unități naționale, continuînd tradiția revistei predecesorilor? Evident, nu-i atribuim lui Cezar Petrescu o atare intenție preexistentă. Stabilît la Cluj mai mult dintr-un „juvenil romantism”, abia târziu, privind in urmă cu ochii împăienjeniți de lacrimile amintirii, a înțeles că înființarea noii reviste in inima Transilvaniei nu constituia un simplu eveniment consemnat neutru de istoria literară: „Se întocmeau proaspete gazete românești in capitala Ardealului. Și livseau vechii scriitori ardeleni ai foilor dinainte de război. li capturase politica, alte ispite, ori poate numai alte îndatoriri. Făceau apel la tinere condeie din regat. Iată-ne deci, un moldovean și un

4) F. Aderca: *De vorbă cu d. Cezar Petrescu, Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 452, 11 august 1929, p. 1, 2.

oltean, începători în suim desgustați de năravurile & dacnlor bucurștene, J& o mesianica destnație ! |V. JZ team ceva mai mult decît viitorii redactori ax unor gazete care așteptam ca să poată înjgheba primul număr. Eram pionierii .c.?, faimoase uniri spirituale.

„...TM”, „împrejurările” întemeierii Gmđiru in Ochii strigoiului Cezar Petrescu redescoperea 'sem' mficația majoră a evenimentului: ... din sārăcia noastră — , confesează Ion Lenș- ca să nu putem spune cuvîntul ințru totul' liber, in numele nostru, întemeia sem și această tipăritură () care izbucise in citeva luni să însuflețească alți tineri oameni ai seri. sului de la Iași, București, Craiova.. din toată țara. O tipăritură care ni se părea un act de conștiință al generației noastre... Pentru care adesea renunțam să ne pingelim ghetele solícite, rămíneam in urmă cu plata chiriei, ne întorceam acasă, la soțiile tinere, vino-vați că nu le putem face bucuria unui mánunchi de flori, florile lor, pe care le așteptau... Dar pe care adesea ori le așteptau zadarnic, fúndcă noi veneam in mină cu un sul de corecturi tipografice...”

Lipsa unui program a facilitat stringerea in jurul revistei a scriitorilor, deoarece *Gîndirea* oferea — a observat Cezar Petrescu⁴⁾ — „tocmai ceea ce lipsea oricărei alte reviste: libertatea. N-avea patron, cadre rigide, nu era legată de nici o școală critică, literară și spirituală, existentă”. A fost observat eclectismul revistei, dar tocmai eterogenitatea i-a ușurat in mod paradoxal existența și a permis, in primii ani de apariție, formarea unui nucleu credincios de colaboratori. Alături de inexistența programului, solidaritatea de generație a fost liantul care a contribuit de asemenea la cimentarea unității spirituale. O parte dintre colaboratori trecuseră prin experiența războiului. Apoi aproape toți viitorii mari scriitori interbelici se aflau acum, cei mai mulți, in etapa debutului editorial. Toți erau animați de do-

5) F. Aderca, loc. cit.

i. i. a de a serie, fiecare își căuta drumul și toți laolaltă se bucurau deopotrivă de succesele prietenilor. Așa se și explică de ce, în evoluția ei, *Gîndirea* oglindește cu fidelitate aproape în întregime mo-...tele semnificative ale literaturii postbelice.

S-a afirmat și se afirmă că revista *Gîndirea* a preluat, în condițiile avântului cultural de după intiiul război mondial, ideile sãmănătorismului. Fără a fi în totalitate adevărată, afirmația nu poate fi nici întemeiată în întregime. Cezar Petrescu pornea la drum aparent paradoxal, fără nici un program programatic, ironizînd pretențiile celor ce își elaborau „un program de activitate fixă, un sistem după care întreg grupul va intra în bloc, în nemurire. Cu asemenea programe infailibile pierd și jucătorii de ruletă și au pierit și multe reviste”. *Gîndirea* își propunea să ofere altceva : „Nu ne-am strîns laolaltă să fim mai tari ca turmă. Pe drumul cîndirii, fatal fiecare e rãzleț, și izolat. Drumul e deschis — altul pentru fiecare. Și înțelegem a recunoaște de la primul pas că fiecare va ajunge acolo unde puterile sale sînt în stare să-l ducă”. Și, mai departe, accentuînd pe rolul mesianic al scriitorului : „Obicinuiții drumeți au traista cu merinde pentru ei. Scriitorii însă ca și în străvechiul vis biblic, trebuie să poarte pe frunte azimile din oare paserile cerului și flămînzii lumii vin și pradă”.

Pînă însuși faptul nefixării unor principii diriguitoare, literatura dată la iveală la *Gîndirea trebuia* să fie o literatură eclectică sub raportul tendințelor interioare, dar și ale valorii estetice. Poezia și proza semnate de Lucian Blaga, Adrian Maniu Ion Pillat, Demostene Botez, Gib Mihăescu și Cezar Petrescu stau alături de producțiile lirice și romanești ale unor colaboratori ocazionali : Ștefan Bălcești, Isaia Tblan, Cornelia Șerb, Const. Iordăchescu, Al. Vitianu, D. I. Cucu ș.a. Pătrunderea în paginile periodicelor literare a unor „scriitori” lipsiți de valoare este inevitabilă, dar la *Gîndirea*, în primul

an de existență, numărul celor din urmă era aproape egal cu al celor dinții. Proporția reflecta, pînă la un punct, însuși gustul lui Cezar Petrescu. Producțiile acestor colaboratori erau scrise în spiritul literaturii promovate la început de veac de *Sămănătorul*. *Scrisorile unui rãzeș*” ale lui Cezar Petrescu respirau aceeași atmosferă.

Munca depusă de Cezar Petrescu în redactarea *Gîndirii* impresionează și astăzi. Din cele 460 de pagini ale colecției intiiului an, peste două sute sînt scrise de „redactorul” foi. Cu regularitate, număr de număr, semna o nuvelă sau o schiță din ciclul „*Scrisorile unui rãzeș*”, articolul de fond aproape totdeauna, și rubricile: *Cărți-reviste*, *Turbinca lui Ivan* și *Cronica măruntă*. Paginile redactate de Cezar Petrescu oferă — abstracție făcînd de unghiul sãmănătorist din care scrutează lumea, fără a fi nici el exclusivist — profilul unui scriitor inzeștrăat ou o nestăpînită curiozitate pentru literatura națională și străină și, pînă la un anume prag, deschis curențelor innoitoare.

inainte de toate, Cezar Petrescu se dezvăluie a fi un cititor neobosit al prozei autohtone. Aproape toate cărțile de proză apărute în a doua jumătate a anului 1921 și la începutul anului următor sînt atent, și uneori incisiv, recenzate de viitorul romancier. Din cînd în cînd schițează profilul 'Cite unui personaj de seamă al literaturii universale, ca de pildă *Feodor Mihailovici Dostoievski* (*Gîndirea*, an. I. nr. 12, 15 octombrie 1921, p. 224—225) etc. *Cronica măruntă* relevă un intelectual dornic de a fi cu informația la zi. Aspectele variate ale realității îi solicită atenția : literatura europeană, pictura, evenimentele sociale, interne și externe. *La Nouvelle revue française*. *La vie des lettres*. *Ca ira*, *La Revue de l'Europe*, *La Connaissance*, *La Bataille*, *Le Crapouillot*, *L'Sprit nouveau*, *Delta*, *II Convengo*. ș.a. sînt parcurse cu frenezie și *Gîndirea* este trimisă în schimb la citeva zeci de periodice străine. Toate acestea au trezit în Europa — cum vom vedea îndată — interes pentru *Gîndirea* în special, și literatura română

în general în anii de imediat după război.

Din luna apariției *Gîndirii* a încetat aproape definitiv și colaborarea lui Cezar Petrescu la presa cotidiană din Transilvania: „...gazetăria — va afirma după aceea — mi-a rămas o profesie cu totul exterioară, ca să-mi păstrez spiritul intact pentru ceea ce am, crezut că este o chemare a mea interioară literară. Ei singure i-am rămas fidel”.

În toamna anului 1921, Cezar Petrescu s-a îmbolnăvit de tuberculoză osoasă, recidivă a formeii ganglionare izbucnită în anii studenției, și mai mult de șase luni a fost imobilizat în pat, cu capul pus în gips. În toată această perioadă nu-și întrerupe munca. Continuă să scrie în același ritm. De problemele administrative ale revistei s-au ocupat Gib Mihăescu și Adrian Maniu. Deși *Gîndirea* și-a triplat tirajul în numai câteva luni, pînă la sfîrșitul lui martie 1922 înregistrase un deficit de „peste 50 mii de lei”, din cauza neachitării costului abonamentelor, dar mai cu seamă datorită necinstei depozitarilor, care nu-și plăteau conturile. Pierderile mai aveau o explicație. *Gîndirea* continua să-și păstreze prețul primului număr, în vreme ce cheltuielile editării crescuseră vertiginos. Pentru a-și „ține” cititorii, Cezar Petrescu nu voia să urce costul fără să le ofere altceva în schimb („...în dosul realizărilor — scria el eu tristete (*Gîndirea*, an I, nr. 22—23, 1 aprilie 1922, p. 426) — e totdeauna multă trudă, multe dificultăți, multe jertfe și adesea am cunoscut ceasuri de desnădejde, cînd ne îndoiam că vom mai avea cu ce plăti tiparul numărului ce vine”).

Tocmai în aceste momente, relațiile lui D. I. Cucu s-au dovedit ineficiente. Îngrijorați de soarta *Gîndirii*, Cezar Petrescu și Adrian Maniu au scris pictorului Ștefan Popescu, rugîndu-l să intervină pe lângă instituțiile bancare bucureștene spre a le încredința publicitatea. Ștefan Popescu a încercat să obțină subvențiile de la

banei și particulari c. Cezar P.t... cu se împotrivesc categoric de a primi o subvenție și trimu o altă scrisoare poetului Ion Pilat, ce se bucura ~- „rin f.™-f-sa - de mai multă **SSaeîgfa** nodurile bancherilor buouresten? expnmandu-și limpede punctul de vedere; Subvenția era refuzată și la început: „Nu putem jertfi j„ dependența „ care și D-ta ni văzut ca nu o utilizăm pentru cauze ori ca mijloace de politică, pentru a ne salva o existență ce nu ar avea atunci entuziasmul de pînă acum” De aceea îl roagă să reintervină pentru a determina băncile să-i acorde publicitatea, „fie ea chiar mai generoasă decît se obișnuiește — dar atît. De la Ministerul artelor, iarăși înțelegem a primi abonamente, nu o așa zisă subvenție”

Cu numărul din aprilie 1922, *Gîndirea* încheia un an de apariție. Strădania prietenilor aduce revistei o parte din fondurile necesare. Cezar Petrescu mărește numărul paginilor la douăzeci și patru și, menținînd același format, reduce textul la două coloane pe pagină. Schimbă și haina grafică. Coperta este lăsată pentru titlu și ilustrații, semnate, de regulă în acești ani, de Demian și Rodica Maniu — iar sumarul e mutat pe coperta interioară, în noua formulă mai apar cinci numere și, cu mare ușurare, la 15 iunie 1922, se anunță întreruperea apariției pînă în septembrie. *Gîndirea* lua „vacanță” de vară.

Între timp, Nichifor Crainic se întorsese de la studii din străinătate și, dovedind o maleabilitate potrivită vremurilor, primește din partea aparatului de stat „misiuni culturale de mare anvergură”. Colaborator, cu versuri, la *Gîndirea* de la întăiul număr, legat de Cezar Petrescu prin relații de prietenie, el e gata să pună la dispoziția amicului, din bugetul statului, fondurile trebuitoare. Cu o condiție: redacția să se mute în Capitală. La început, Cezar Petrescu se împotrivesc. Ii repugna însăși ideea „sprijinului” oficial. Discuțiile au

6) Textul integral al scrisorii publicat în *Viata românească* an. XXII, nr. 2, februarie 1969, p. 60—03.

... furtunoase și nu e cazul a încetk acum asupra lor. Pus în fața Stenativei de a vedea *Gîndirea* înurind prin neacceptarea subvenției ori de a-si continua existența nrin consimțirea ei, Cezar Petrescu înclină spre a doua alternativă. Inșă nu cu inima ușoară, incuviințând „ajutorul” financiar oferit de Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, și-a dat seama că, tocmai prin a-Jeastă modalitate, prietenul său își va aroga, mai devreme sau mai tirzitt, dreptul de a hotări și decide în problemele revistei. Ceea ce ge va întâmpla. Oricum, „redactorul” *Gîndirii* nu-și poate repri-mai mahnirea constatând lipsa de pasiune” a publicului pentru slova scrisă, reproșindu-i direct indife-rența: „De aceea reviste nasc și mor odată cu anotimpurile. De a- ceea nu lasă în urmă decit cîtiva naivi ce s-au îndatorat pe o ju-mătate de viață, pentru a tipări cu litere alese și pe hîrtie desmierdă-toare pipăitului, cîteva versuri și cîteva fragile povestiri, ce se în-torc sub formă de maculatură. Și altele apar șt altele mor. Niciodată tiparul n-a fost mai scump, cre-dințele literare mai confuze, scri-itorii mai risipiți — și niciodată n-au apărut mai multe și mai în-grijit zețuite publicații. -E un ero-ism și acesta. Și încă unul de pri-sos, fiindcă nu aduce vreo folosin-ță decit tipografului ce-și încasează indiferent factura și patronului, străin de literatură” (*Gîndirea*, an II, nr. 7, 5 noiembrie 1922, p. 40).

Inițial, Cezar Petrescu a admis un compromis. Și-a exprimat a-cordul ou transferarea administra-ției la București, în vara anului 1922. Tiparul fusese cedat editurii „Cultura națională”. La 20 octom-brie 1922, *Gîndirea* **reapare** cu un alt format, cu pagini sporite și își stabilește datele de apariție la 5 și 20 ale fiecărei luni. Redacția ră-iwmea la vechea adresă, în Cluj. Refuzul lui Cezar Petrescu de a părăsi orașul **se** datora nu numai amintiritor puternice ce-4 legau de Cluj — prima sa soție, Marcela, murise în octombrie 1921 și era în-monnrsntată aici — ci sublinia și dezacordul său cu trecerea revistei

sub tutela financiară oficială. To-tuși, menținerea la distanță de ti-pografie și administrație, punea în primejdie însăși apariția revistei la datele calendaristice stabilite. De aceea, în decembrie 1922, redacția *Gîndirii* se mută în Capitală. Cezar Petrescu consimțise, dar își propu-sese în sinea sa, și s-a ținut de cuvînt, să se ocupe tot mai puțin de problemele administrative.

La începutul celui de al treilea an de apariție sint anunțate schim-bările survenite în conducerea re-vistei. „Redactorul” continuă să rămînă Cezar Petrescu, dar din lu-na mai 1923 *Gîndirea* apare și sub îndnumarea unui comitet alcătuit din Lucian Blaga, Demostene Bo-tez, Al. Busuioceanu, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, Gib I. Mi-hăiescu, Ion Marin Sadoveanu, Al. O. Teodoreanu. În octombrie același an sint incluși în comitet: Bm. Buouța, N. M. Condiescu și Liviu Rebreanu.

iDin octombrie 1922 pînă spre sfârșitul anului 1926 este vizibilă continua modificare a structurii interioare a revistei. își mărește numărul paginilor la patruzeci, u-neori chiar la șaizeci; introduce planșe hors-texte, adesea în culori, mărește numărul ilustrațiilor în text, incit, comparată cu celelalte perioade ale epocii, *Gîndirea* se distanțează vizibil, luind caracte-rul unei moderne publicații. Prin stabilirea în capitală, revista nu mai respira aerul sămănătorist al perioadei clujene. Au încetat să colaboreze măruntii scriitori tran-silvăneni, formați în climatul spi-ritual al *Luceafărului*. Desigur, co-laboratori ocazionali vom mai în-tâlni dar tonul il dau tinerii ce vor deveni în următoarele decenii, aproape toți, „marii” scriitori ai li-teraturii românești dintre cele două războaie.

În afara membrilor comitetului de conducere, pe care ii întălnim în aproape fiecare număr, Gîndt-rea găzduiește poezia lui Tudor Arghezi, G. Bacovia, Ion Pillat și Sadoveanu, Ion Slavici, Mateiu Caragiale, eseurile lui Nicolae Ior-ga și C. Rădiulescu-Motru și mulți alții.

Cu suficientă obiectivitate, mișcările innoitoare ale artei din întreaga Europă își găsesc ecoul m *Gîndirea*. Expresionismul și impresionismul sint prezentate cu multă înțelegere. Studii pline de simpatie analizează opera lui Monet și Bourdelle; planul unui oraș contemporan cu trei milioane de locuitori, expus „de tânărul arhitect Le Corbusier”, este aprobat cu entuziasm. Cezar Petrescu scrie un înțelegător articol despre Marcel Proust. Medalioane speciale prezintă opera scriitorilor ruși și sovietici, a scriitorilor iugoslavi, bulgari unguri, polonezi. Pe de altă parte, revista și-a asigurat colaborarea unor scriitori oia Franz Werfel Roger Avermaete, Henri Focillon, Jean Boutiere, care s-a oferit să scrie cronici „în românește, după atît cît a învățat din graiul nostru în trecere pe aici (*Gîndirea*, an III, nr. 12,5 martie 1924, p. 303) etc.

S-au introdus : *Cronica literara*, semnată de Cezar Petrescu, Al. O. Teodoreanu și Tudor Vianu, *Cronica artistică*, încredințată lui Oscar Walter Cisek, *Idei, oameni și fapte*, replică la *Miscellanea Vieții românești*, *Cronica teatrala*, semnată de Ion Marin Sadoveanu și a fost menținută *Cronica mărunta*, redactată, aproape în întregime de Cezar Petrescu. Deși Deronian continuă a fi considerat pictorul oficial al *Gîndirii*, în pagile nile revistei întilnim desenele lui Luchian, Pătrașcu, Tonitza, Darascu și sau reproduceri după picturile lui Monet, Daumier, Bourdelle, Sisley.

Tot mai multe sint revistele europene (*Il Concilio*, *Delta*, *La Lumiere*) care cer *Gîndirii* colaborări pentru a întocmi pagini de literatură românească sau de informație despre cultura țării noastre.

Nu lipsesc nici comentariile critice — cele mai multe aparținnd lui Cezar Petrescu — la adresa nepăsării statului pentru literatură în genere și pentru lipsa de interes și inițiativă în a face cunoscut peste hotare cultura autohtonă (vezi *Cronica mărunta* în *Gîndirea* an III, nr 15, 20 aprilie

1924, p. 397—400; *Gîndirea*, an II nr. 8, 20 noiembrie 1922, p. 60 ș.a.)

Dacă, în primul an de existență *Gîndirea* își făcea un principiu de conduită din lipsa oricărui program, dar publica o literatură străbătută parțial de nostalgii sămănătoriste, în următorii cinci ani de sub directoratul lui Cezar Petrescu, revista se deschide unei literaturi eterogene, de înaltă valoare estetică, dar cițiva colaboratori încearcă — fără a izbuti în această etapă, în întregime — să impună teoretic publicației o nouă concepție doctrinară, căreia vor să-i subordoneze literatura.

Subliniem de la început dificultatea cuprinderii într-o formulă definitivă a „gândirismului”, atît din cauza desfășurării sale în timp, cît și din cauza eterogenității manifestării lui. Este necesar apoi să înlăturăm semnul de egalitate dintre „gândirism” și „ortodoxism”, noțiunile confundîndu-și sfera semantică abia în ultimii ani de existență ai *Gîndirii*. Fenomenul a fost observat) și s-a subliniat solitudinea teoretică a lui Nichifor Crainic în acești ani.

Cum nu intră în intențiile noastre analiza „gândirismului” în totalitate, ne vom opri numai la forma sa de manifestare în timpul directoratului lui Cezar Petrescu, cînd în coloanele revistei s-a declanșat o discuție pe marginea *cultivării tradiției*.

Dezbaterea a pornit întîmplător, dar în consonanță cu aspirațiile interioare ale citorva colaboratori: Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Al Busuioceanu, care au participat la discuții, fiecare însă — și e important a preciza aceasta — urmărind altceva și pornind de la alte premize.

În numărul 4 al *Gîndirii*, dm 1 iunie 1922, C. Rădulescu-Motru a publicat articolul *Neam, popor națiune*. Considerînd națiunea^forma superioară de evoluție istorico-soocială : „națiune este numai poporul în care a incolțit încrederea m puterea lui proprie de creațiune”, ITcSg^rTraian Pop: *Olndirismul la „Gîndirea” I*, *Ramuri*, an. IV, nr. u, noiembrie 1967, p. 18, 23.

itorul incheia cu citeva consideratiuni critice la adresa politicii iturale a statului. Imediat, sub pseudonimul Ion Darie, Cezar Petrescu aduce alte reproșuri identice. Io (în *Arcadia ferice, Gindirea*, an H-6 20 octombrie 1922, p. 1—3). Ț același număr, Al. Busuioceanu reia din articolul lui C. Rădulescu-Motru ideea referitoare la conștiința de sine și sentimentul „deplin” al personalității poporului român și dezvoltă, deocamdată timid, o nouă latură a profilului spiritual autohton.

Și curînd observăm, că discuția pe marginea cultivării tradiției se desfășoară pe două coordonate esențiale: pe de o parte este analizat raportul tradiționalism-modernism, pe de alta se încearcă conturarea elementelor cuturii românești, stabilirea originii și a caracterului lor, remarcîndu-se prin analiza lucidă a caracteristicilor etnice articolul lui N. Iorga: *Elementele culturii românești (Gindirea*, an. III, nr. 7, 5 decembrie 1923, p. 145—147). în realitate, toată discuția relativă la cultivarea tradiției nu făcea altceva decît să reia, în alți termeni și din alt unghi investigativ, problemele *specificului național*, analizate ou aprîndere și de *Viața Românească*. Nu întîmplător *Gindirea* îl socotește pe Minai! Sadoveanu — căruia îi închină un număr omagial (an. III, nr. 3—4, iunie 1923) — scriitorul reprezentativ ce poate fi luat „îndreptar al tuturor îndoielilor literare”. între anii 1923—1926, la dezbateri iau parte Lucian Blaga, Tudor Vianu, Stelian Mateescu și alții. încercînd să fundamenteze pretinsul ortodoxism al poporului român în mai multe intervenții — dintre care *Parsifal (Gindirea*, nr. 8, 9, 10, 20 ianuarie 1924) se voia orgolios programatic — Nichifor Crainic se singularizează, părerile sale fie lăsîndu-i indiferenți în această etapă pe mulți, fie suscitînd rezerve.

în polemică, Cezar Petrescu ia cuvîntul cu intermitență și, cînd o face, se ocupă numai de raportul

S) *Imprimăvărare, Gindirea*, an. II, nr. 15, 20 martie 1923, p. 201—202.

tradiție-modernism, exprimînd păreri pe care, indiferent de context, tot le-ar fi făcut cunoscute. Preocupat de problema comunicării, el constată că între public și scriitor „s-a căscat” un abis⁹⁾. Purtătorul condeiului era îndemnat să plece urechea și „să asculte murmurul norodului” deoarece „criza” literară are drept cauză fundamentală „înstrăinarea și ruperea scriitorului de mediul înconjurător. Două lumi puse față în față; a scriitorului și a bietului lector consumator, necunoscîndu-se, nepătrunse, înstrăinate, bănuitoare, ades disprețîndu-se reciproc. Și atîta nevoie avînd una de alta pentru a-și desăvîrși rostul...”

Un reproș identic făcea literaturii promovate de *Sburătorul* lui E. Lovinescu: „*Sburătorul n-a avut într-adevăr cititori și atunci vina, observați puțin, nu cade numai decît toată asupra acestui biet public, căruia trei ani i-ai împus fantezia valorii tale și le-a digerat fără să cricnească*”, în timp ce valorile promovate de *Sburătorul* „*fac în alte părți rușinos stagiul la coșul redacțiilor...*”

Cezar Petrescu avea oonvingerea că modernismul (înseamnă¹⁰⁾), „*prejudecata actualității, idolatrizarea necondiționată a noutății, înainte ca primirea exteriorului să fi statomicit și o armonie interioară. Abia cînd omul se va adapta noului ritm de viață (...) își va găsi un echilibru nou, lumea din afară se va resfrînge calm și nedifformat în conștiință...*”. Esența modernismului și a mișcării de avangardă nu putea fi, în contextul literar al epocii, adecuat înțeleasă și riposta *Integralului*, lăsînd la o parte violențele de limbaj, tocmai aceasta sublinia.

Totuși, participarea lui Cezar Petrescu la discuție nu denotă prea mult entuziasm și el însuși observă într-un articol retrospectiv,¹⁰⁾ relativ la slabul ecou al problematiceii dezbătute: „...replicile ce-

9) Cezar Petrescu: *Prejudecata modernismului, Gindirea*, III, nr. 15, 20 aprilie 1924, p. 369—271.

10) Ion Darie: *Pe marginea unei discuții, ibid. d. p. 388—390.*

lor scrise aici au fost azvirlite peste grilajul de plasă împletită, îndărăt, cu grația ușoară a mingilor de tenis. Pasiunea luptei a fost lincedă: Se întâmplă ca mingea aruncată de rachetă să facă din nou drumul, și la sfârșit, după acest schimb agreabil și îndemnativ de mingi umplute cu aer, echipele să-fi strângă mâna încântate, ca după un desmorțitor șampionat...".

În toată această perioadă, Cezar Petrescu a continuat să redacteze rubricile obișnuite și să publice nuleve și articole de fond. Din 1925 l-a acceptat pe Nichifor Crainic ca „redactor”, alături de sine. Aceasta nu s-a făcut fără oarecare presiuni ale celui dinții, resimțite în redacție, fiindcă Lucian Blaga le menționează într-o scrisoare către Oscar Walter Cisek: „Problema Gîndirii nu se lasă așa de ușor rezolvată. De cînd nu mm poate, fi Cezarul. Cezar Petrescu pare destul de indiferent” (Manuscriptum, 3. 1972, p. 84).

Însă „indiferența” lui Cezar Petrescu — relativă, firește — izvorea din omenesca amărăciune de a vedea cum, treptat, revista înființată de el se îndrepta, kbia sesizabil, spre alte zări. Pe de altă parte, atribuțiile redacționale fuseseră divizate și Cezar Petrescu în-

țelegea să lase coleenl„4 de a citi și dispune de o ” » » materialului fiecărui numă ? ^ În vara anului 1924 i„„L lucrul la romanul. MtunectrT * care îl termină în toamna 7' „” 1925, dar deocamdată irSctl ranu-l_ acceptă. Absorbit d f ^ preocupări, Cezar Petrescu teaza sporadic, la începutul •am»t» 1926 cronicile obișnuite & rea și^ publică nuvela Omul cari și-a găsit umbra. Mai intervine în luna august spre a pune capăt, unei polemici, luând apărarea lui L,i cian Blaga. Aceasta este și . . . colaborare.

În noiembrie 1926 se recăsăto-rește cu foarte tinăra și-frumoasa Coca Cozimuța și pleacă la Paris pentru șase luni de zile. La întoarcere, descoperă că Gîndirea își vâzuse singură de drum, dar constata că întunecare nu făcuse un pas înainte.

Fondatorul și directorul Gîndirii se retrage într-o casă de țară din satul Averești, nu departe de „Roman și se dedică operei. într-o scrisoare trimisă lui Nichifor Crainic își ia rămas bun de la revistă, promițînd colaborarea ori de cite ori va fi nevoie.

La mijlocul anului 1926, Gîndirea încheia o etapă din istoria sa.

pseudonimele lui cezar petrescu la „gîndirea”

Între anii 1921—1926, în perioada directoratului la Gîndirea, Cezar Petrescu a scris o mare parte din revistă, de la articolul de fond la „cronica mărunță”. A semnat cu numele întreg, ou inițiale majuscule sau minuscule, dar și cu pseudonime.

Iată-le, în ordinea folosirii lor:

1. C. Robul — ou acest pseudonim iscălește inițial diferite note și apoi „Scrisorile unui răzeș” ;

2. Ivan al II-lea — este pseudonimul cu care semnează rubrica „Turbinca lui Ivan”, ce aduna fe-

lurite note cu caracter eterogen;

3. Ion Luca Caragiale — pseudonimul e folosit numai o singură dată în Gîndirea, an. I, nr. 22—23, .15 martie — 1 aprilie 1922. cînd semnează „schița, inedită” 2. aprilie, inclusă ulterior în volumul Cam și Abel;

4. Ion Darie sau I. Darie — a fost utilizat pentru semnarea unor articole cu caracter, teoretic sau polemic ;

Neiscăilite sint de obicei rubricile Cărți și reviste, Cronica mărunță și Idet, oameni și fapte.

»ndrei...roman

O A - ' . . •

realismul lui cezar petrescu

CSmd, în 1921, G. Ibrăileanu își stringea într-un mic volum câteva articolele scrise la puțină vreme după terminarea primului război mondial, articole în care analiza starea de spirit din societatea românească a timpului surprinsă în procesul unor transformări determinate de întregirea țării și de un normal început de progres economic, el nu bănuia că portretul ce-l schița tipului de scriitor necesar epocii avea să prindă viață în foarte puțin timp.

Scrisorile unui răzeș (1922) aduceau în spațiul literaturii române un tinăr autor de mari ambiții, care avea să lumineze multe dintre aspectele până atunci mai puțin luate în seamă de scriitorii noștri. Astfel, el este unul dintre cei dintâi care-și întinde observațiile asupra întregii societăți românești din perioada primului război mondial și de după aceea, urmărind printre altele consecințele acestuia, asupra evoluției diverselor straturi sociale și a raporturilor, dintre ele.

Să revenim însă la opiniile lui G. Ibrăileanu (*După război*, Iași, Ed. Viața românească, 1921 – articolele fuseseră publicate în 1919). Iată cum vedea el situația literaturii în noul context social și istoric: „Credem, sperăm, că de acum înainte, grație zdruncinărilor sociale, mării patriei, problemelor mari ce se vor pune, tradiției mai lungi literare, vom avea o literatură matură, preocupată de idei, de probleme, o literatură care să prindă viața serioasă din multele

și variatele puncte de vedere din care ea poate și trebuie privită, o literatură care să fie transcripția artistică a considerării sociologice, psihologice și filozofice a vieții — în sfârșit, ca să repetăm același cuvânt, o literatură a vârstei mature” (p. 16). Este, indubitabil, nu numai un apel la o literatură nouă, dar deducția urmărilor ce se datorau noii situații a societății românești, faptul care a condiționat la mare parte din scriitorii epocii apariția accentelor realiste referitoare la aspectele social-economice și spirituale ale vremii.

„Transcripția literară a acestei lumi noi și complicate executată de scriitorii dezvoltăți în aceste condiții va trebui să oglindească toată această noutate și toată această complicație. Și această transcripție nu va putea fi decât romanul social touffu, plin de probleme și documente omenești” (pg. 18). Tată care ar fi fost, din pumet de vedere literar, exigențele epocii și pe care, cu posibilitățile sale, și Cezar Petrescu va încerca să le îndeplinească, străduindu-se să răspundă și altei previziuni a autorului *Spiritului critic*: „...va trebui un Balzac, care probabil va apărea, dacă va fi CERUT, — 'cum a apărut întotdeauna la noi, când i-a sosit epoca, scriitorul reprezentativ". Cezar Petrescu n-a fost intru totul scriitorul reprezentativ al epocii, deși probabili și-ar fi dorit să fie. Dorința sa de a scrie o nouă *Comedie umană*, *Cronica românească a veacului XX* a fost urmărită ou obstinație, el izbutind

în parte să și-o îndeplinească, fiindcă unele din romanele care compun cronică se înscriu printre reușitele acestui inegal autor. Sub semnul *Comediei umane*, Cezar Petrescu încearcă să încorporeze mânia anilor interbelici, analizând în opera sa pulsul vieții din România anilor interbelici, analizând alături de contemporanii săi reflectarea în toate activitățile umane a transformărilor din structura economică și social-politică a epocii. Evenimentele pe care le trăiește țara, autorul însuși, devin baza construcției sale, permanențele sale puncte de referință. Chiar atunci când aspecte ale vieții sociale nu alcătuiesc obiectul analizei directe a autorului, ele constituie permanentul fundal care influențează, coordonează uneori mișcărilor eroilor.

Ne avînd de-a face cu o metodă, ci eu o atitudine (în unele cazuri neafirmată), realismul poate fi determinat doar pornind de la operă. Adevăratul scriitor realist nu se menține la stadiul mimetic. Realizarea este pentru el punctul de plecare pentru o dezbateră activă în vederea modificării direcțiilor de dezvoltare a societății (din acest punct de vedere există în opera lui Cezar Petrescu și unele aspecte negative, cum ar fi cel din *Comoara regelui Dromichet*, în care este condamnat progresul industriei adus de către societatea capitalistă, autorul sesizîndu-i în mod limitat importanța). Această atitudine o exprimă foarte bine Cezar Petrescu într-un articol care confirmă o profundă înțelegere a semnificației și importanței literaturii realiste: „O literatură nu e valabilă decît atunci cînd e străbătută de aspirațiile societății și cînd o exprimă — restul sînt flori de hîrtie, poate meșteșugit zugrăvite, în culori de curcubeu, dar de hîrtie” (Literatura — expresia societății, Neamul românesc, 20 aprilie 1924).

Prin confruntările la care își supune eroii, autorul caută să ne transmită atmosfera încărcată de tensiune din epocă, datorată neconcordanței dintre aspirațiile in-

dividului și relativitatea tuturor reușitelor sale concrete, tensiuni generatoare a majorității conflictelor, declarate sau nu, dar și multe cazuri compromise prin intervenția autorului, care caută să „îndrepte” situația dată într-un mod neconvîngător, trădînd influența atît de discutată a sămănătorismului.

Sub această influență are loc și debutul său, cu *Scrisorile unui răzeș*. Ca o constantă, ar fi de observat stilul liric, în care urmele influenței sadoveniene nu sînt neglijabile („*Moara din vale*” fiind edificatoare în această direcție). Subiectul este adecvat demonstrării unei idei unice, personajele, și ele, sînt dominate de un singur sentiment.

Complexitatea o realizează Cezar Petrescu abia atunci cînd pătrunde în analiza relațiilor individului cu societatea. Astfel, cele mai reușite nuvele vor deveni punctele de pornire a multor romane. „*Prietenul meu Jan*” este o bucată care premerge și anunță romanul „*Întunecare*”, de aici nelipsind accentele naturaliste în prezentarea ororilor războiului, tentația către naturalism fiind vizibilă și în liniile părți ale romanului „1907” și, bine înțeles, în „*Întunecare*”. Nuvela pune problema indiferenței vinovate ce-i înconjoară pe foștii combatanți, comoditatea în care se cufundă cei rămași în spațiile frontului, uitarea generală a societății. Venind în continuare, „*Carierea lui Vidran*” (din voi. „*Drumul cu plopi*”) și „*Oraș patriarhal*” cercetează posibilitățile de urcare a scării sociale în epoca burgheză, construită pe o minciună permanentă, — prin ele figurîndu-se încă o dată descomunerărea acestei societăți. Scriitorul are astfel prilejul să remarce psihologia deformată a cetățeanului din orașul sufocant al provinciei. Prin cariera lui Tudor Stoenescu-Stoian, avocat mediocru al cetății, el înfățișează singura posibilitate de relansare în mijlocul unui oraș superficial, pe care avocatul îl cucerește și apoi îi domină numai prin' impostură. (Aceeși idee a

j. logiei deformatoare a oraşului o mai găsim prezentă în „Povestea lui Moş Toma”).

Aceste nuvele, remarcabile prin forţa evocatoare, uneori chiar surprinderea, revelatoare din punct de vedere artistic, a amănuntului neesenţial în aparenţă, întreprind crimele cercetări -asupra societăţii zguduite de război (remarcăm din punct de vedere nuvelele „Fugarul” şi „Dezertarea lui Toader Minzu”). Intelectualilor dezorientaţi (cum era probabil şi autorul), prin prezentarea cărora Cezar Petrescu formula un act de condamnare a societăţii nu le aflăm însă nici o rezolvare. Soluţia sămănătoristă, indemnul către viaţa patriarhală, nu poate rezolva criza în caia se află toţi eroii-intelectuali ai scriitorului. Revolta lor, chiar declarată, făţişă, nu are nici un obiectiv precis şi nu poate depăşi o sterilă anarhie (Costea Lipan, unii intelectuali din „întunecare”).

Unii exegeţi ai lui Cezar Petrescu îi reproşează faptul că n-a descoperit rezolvarea pe care o căuta, recurgând la soluţii false sau de compromis datorită necunoaşterii forţei care tocmai lua forme cristalizate de manifestare: cea a proletariatului. „Predoslovia” ia *Scrisorile unui răzeş* ne demonstrează că Cezar Petrescu cunoştea această forţă, însă nu-i dădea atenţia cuvenită fără a-i nesocoti totuşi importanţa: „*trecuse peste noi toţi un aprig război. Cel mai aprig şi cel mai ucigaş, înregistrat de istorie pînă atunci. Se vorbea pretutindeni despre eliberarea mulţimilor; despre zguduitoarea experienţă care, alături de noi, clătinase din temelii cel mai întins şi mai autocrat imperiu al Europei. Se vorbea despre greve generale, despre organizarea proletariatului, despre strigătul vechi de mobilizare regenerat de singele a celei revoluţii: „Proletari din toate ţările, uniţi-vă! Aş! Voi nu aveţi timp, nici urechi, nici ochi pentru asemenea realităţi imediate. Pe voi vă frămînta numai pilda eroilor balzacieni: să cuceriţi atotputerni-*

cia, gloria şi huzurul fabuloaselor averi cu orice preţ. Rămăseserăţi în urmă cu o sută de ani, încă tot în veacul lui Balzac”.

Al doilea volum de nuvele, *Drumul cu plopi*, se înscrie oarecum pe aceeaşi linie. Acum spaţiul dezvoltat este acel al târgurilor provinciale, în care se consumă, sub calmul aparent, profunde drame umane. Caracteristica lor e faptul că se petrec într-o totală discreţie. Configuraţia interioară a eroilor este cea supusă suferinţei (vezi „Zăpada”, „Unchiul din America”, „Cariera lui Vidran” ş.a.). Nuvelele ni-l relevă de astă dată pe Cezar Petrescu ca pe un observator atent al realităţii, depăşind sămănătorismul pentru a urmări adâncă sărăcie a maselor, măcinarea internă a oamenilor datorită dificultăţilor condiţiei de viaţă. Astfel, începuturile scriitorului îl caracterizează ca pe un adept al criticii sociale directe. Evadarea spre satul şi „oraşul patriarhal” nu reprezintă decît speranţa păstrării sensibilităţii umane, mereu ameninţată de morala şi practicile burgheze. De pe acum apar chipuri de indivizi înfrânţi moral. Ei îşi pierd echilibrul lăuntric în primul rînd din cauze sociale, sistemul lor valoric se năruie, sînt sortiţi ratării.

După parcurgerea acestei etape, Cezar Petrescu se încumetă să treacă la realizarea intenţionată a sale *cronici*, unde reuşeşte prin cîteva romane să redea o interesantă frescă socială a epocii de pătrundere şi dezvoltare a capitalismului în România. Parcurgînd cele mai diverse medii, scrierile lui Cezar Petrescu izbutesc în special prin romanele *Întunecare*, *Aurul Negru*, *Calea Victoriei*, *Dumineca orbului*, *Oraş patriarhal*, *Apostol*, în care resursele sale artistice sînt bine valorificate să acopere o porţiune din literatura noastră mai săracă la acea epocă, aceea a romanului citadin. E drept, personajele sale nu au născut profunzime deosebită, ele prind viaţă, se individualizează doar în contextul mişcărilor sociale respective, fără a reprezenta nişte

tipuri originale: foarte multe rămân la un nivel schematic. *Intu-necare* ar fi vrut să se constituie în actul de acuzare al celor întorși din război și ale căror speranțe fuseseră înșelate. Dimensiunea tragică pe care autorul ar fi dorit s-o confere existenței lui Radu Cornișa rezidă în cele din urmă mai mult în evidențierea neputinței societății de a-i readuce în mijlocul ei pe cei traumatizați de pe urma războiului. Războiul ia însă în viața lui Cezar Petrescu și un aspect purificator — indivizi comuni capătă subit calități deosebite: unchiul Pol devine plin de vitejie, Mihai Vardaru începe să cugete cu maturitate. Pentru unii intelectuali ai epocii războiul a părut ca adevărat ca un purgatoriu. Aceștia, printre care se numără și Radu Comșa, au dorit războiul, fără a-i lua în considerare riscurile. El nu realizau manevrele exponenților de prim ordin ai claselor exploatare. Plecați cu ideea unui ideal imoral ajung la conștiința adevăratului „joc” la care fuseseră supuși abia la terminarea războiului. Pentru Radu Comșa acest ideal era pacea veșnică: „Eu cred ... că toți am venit de bună voie ... Fîndcă omul are încredere nestrămutată că sacrificiul lui din acest război va răscumpăra pacea pentru copiii și nepoții și strănepoții noștri, înviindicînd orice alte războaie viitoare. De fapt, luptă fiecare pentru pace...” încă o dată, revoltații lui Cezar Petrescu, dezorientați și răniți sufletește, ajung cel mult la atitudini anarhice — cum este ca-

• • "—țHo Mogrea — deși galleria tiologică a autorului se îmbogățește cu chipurile unui Alexandru Vardaru sau Sofron Vesbianu. Exponenti ai olasei dominante, foarte diferiți doar prin metodele uzitate în croirea drumului spre continua mărire a capitalului. De remarcat apoi că Cezar Petrescu zărește o amplă frează de vreme ce îl poartă pe Radu Comșa prin diverse medii: pe front, prin locurile natale, după război prin cercurile intelectualilor distruși din punct de vedere

moral cit și social, apoi arin i, iui Vardaru și Vesbianu. Zf derea morală și interesele noi caracteristice care-i f... i. ajutor indirect chiar dușmanului

• • , f—*„unvțiet ur-mărește invazia orașului cănit; last, în continuă dezvoltare satului. O dată cu descoperii trolului și, cu puțin înainte, o dată cu căutarea altei comori, cea a VP gelul Dromichet .locuitorii satului Piscul Voievodesei își pierd reperi-le seculare ajungînd la o rară distrugere. Exponenții acestei de gradări este cel mad asiduu c*—tătar al comorii dacice — Zaharia Duhu. Obsedat de existența comorilor, el se îndepărtează de sat reahzînd inutilitatea comorii gfoia după descoperirea ei, căci acei pentru care mai căuta acest — cum îl spera — panaceu, pieriseră (este vorba despre copiii din sat surprinși de un incendiu). Romanul *Aurul negru* urmărește mult mai amănunțit lupta pentru acapărarea de capital datorită faptului că aici își află loc și prezentarea încercării de infiltrare a capitalului străin, în afara potențailor zilei: Iordan Hagi Iordan și Reginaid Gibbons, cele două romane structuratează figuri reprezentative ale perioadei date — între acestea se cuvine să stăruim asupra lui Zaharia Duhu (aflat acum în ipostază de milionar) și Dinu Grințescu, ale căror cazuri se extinde și asupra unei întregi sfere de indivizi și probleme din epocă. Zaharia Duhu nu caută numai comora propniu-zisă. El mai caută și o alta, care este rezolvarea situației în care se află țărănimea. De aceea e pus mereu față în față cu membrii colectivității sale. Ca toți eroii lui Cezar Petrescu, și Zaharia Duhu va fii înrînt, învins de societatea ce împiedică realizarea „dreptății” pe care caută s-o instătuie.

Scriitorul aduce din nou în scenă o întreagă faună — capitaliști, politicieni și gazetari — pe care o înfățișează în toată decăderea și degradarea morală, denunțînd-o fără ocol. Ou toate acestea urmărind procesul de alienare el satu-

...i sub influența și presiunea ca-
baliștilor, proces ducând în cazul
i •Zaharia Duhu pînă la declan-
area unei crize maniacale, Cezar
Petrescu nu scapă încă de influen-
ța sămănătoristă, manifestată,
"L pildă în felul cum creiază por-
etul boierului BoMur Iloveanu,
^ se căiește în final pentru pă-
răsirea pămîntului natal.

Calea Victoriei urmărește pe di-
verse planuri presiunea marelui
opaș capitalist asupra celor care
...i cred în posibilitatea urcării,
în condițiile acestei societăți, a
treptelor sociale într-un mod cin-
stit. „Adaptarea” familiei provin-
ciale la existența citadină se pro-
duce prin descompunerea ei, prin
aderență sau contaminare de la
mediul viciat inconjurător, roma-
nul continuând seria analizelor
sociale realizate de Cezar Petrescu.
De astă dată aspectul amintit este
chiar mai studiat, infățișându-ni-se
toată corupția sistemului social
burghez. Eroul care reușește este
Ion Ozun, dar el renunță la idea-
lurile sale .acesta fiind prețul cerut
de societate pentru a-l integra.
Cei care refuză să-l plătească sînt
supuși condamnării. Constantin
Lipan descoperă foarte tirziu că
atît el, cît și Dinu Grințescu, nu
sînt decît simple unelte, aparenta
lor independență dovedindu-se
total falsă ; legea este făcută de
clasele conducătoare pentru a le
sluji. Chiar dacă Dinu Grințescu
nu dorește decît descoperirea pe-
trolului, Iordan Hagi Iordan îi dă
de înțeles că persoana lui nu este
totuși indispensabilă. Iar Constan-
tin Lipan acceptă compromisul, re-
nunță la cercetarea unor afaceri
prin care se periclitau o „poziție”
și o „situație”, în vreme ce Dinu
Grințescu preferă să se alătore
celor care, oricum îi oferă o liniște
de suprafață.

Apostol surprinde efortul dra-
matic al unui tînăr învățător ho-
tărât să-și apere idealul în fața
societății : căutarea unui drum
propriu, închinat liiminării mase-
lor. Romianul redă în cea mai ma-
ne parte veridic relațiile existente
între moșieri și țărani. Exploatarea
crudă în special de către elemen-

tele interpuse între moșieri (care
uneori sînt reprezentați în culori
destul de blînde) și țărani, sînt
redate cu cornvingere.

Concluziile afirmă mai mult do-
rințele scriitorului decît rezultă
din realitățile prezentate. Rămîne
însă, ca în toate scrierile lui Cezar
Petrescu, valoarea de documant
social, realizarea acelei întregi ga-
lerii de personaje ce oferă posibi-
litatea urmării a numeroase me-
dii în mișcările lor de metamor-
fozare în perioadele tulburi, . în
ampla desfășurare a unor lupte in-
terne. Cezar Petrescu- caută să-și
ilustreze ideile, de aici rezultând
o anume subiectivitate, o vizibilă,
uneori, intervenție a autorului în
desfășurarea evenimentelor. Pe
parcursul dezvoltării sale scriito-
riceștii devine însă dintr-un ob-
servator ce transferă în scris as-
pectele surprinse din mediul in-
conjurător, un activ critic al so-
cietății, analizând cu luciditate e-
venimentele. Nevăzînd totuși solu-
țiile viabile, aceasta fiind una din
deficiențele sale, majoritatea cîr-
ților dovedesc un septicism irever-
sibil. Mai mult, ne mai crezând în
putința realizării a ceva nou în
epocă, de la un timp. după propri-
ile sale mărturisiri, și-a hrănit
inspirația din surse probabil nu
totdeauna fidele, cum ar fi cele
furnizate de ziarele vremii.

ESroii săi, cum am mai spus, de-
vin niște învinși, căci în căutările
lor, de a evolua pe scara socială
a societății burgheze sînt siliți la
(continue compromisuri, la renun-
țări, la trădarea idealului lor, iar,
în momentul izbînzii, dacă aceasta
se întimplă, sînt sufocați sufletește,
complexați, își pierd cu totul e-
chilifcrul interior.

În ciuda unor erori în aprecie-
rea cauzelor reale ale conflictelor,
prin atenția ce a dat-o fiecărui fe-
nomen care a cuprins societatea
contemporană lui, de la cea ca-
pitalistă, pînă la transformările
patriei Sn anii de după eliberare,
Cezar Petrescu rămîne un repre-
zentant semnificativ al literaturii
noastre realiste, în primul rînd al
celei interbelice, unde își fac apa-
riția operelor sale cele mai valoroase.

dan berindei

actualitatea lui bălcescu

Viața și opera marilor personalități ale unui popor sînt întotdeauna strîns legate de istoria acestuia, de bucuriile și durerile sale, uneori de înfrîngerii dar mai ales de biruințe. Ele se așează proeminent în fruntea fluxului spre progres al poporului, al luptei sale de afirmare. Nici cînd un Decebal, un Ștefan cel Mare, un Mihai Viteazul, un Horea, un Tudor Vladimirescu nu vor fi desprinși din cartea veșnică a trecutului poporului nostru. Fapta lor se înscrie dominant în istoria românilor și ea reprezintă, totodată, pagini strălucitoare înscrise în istoria umanității. Prin puterea gîndului și faptei lor aceste personalități se desprind din filele îngălbenite ale cronicilor și documentelor, urmîndu-și și astăzi poporul în evoluția sa milenară, în drumul său necontenit ascendent. Moartea n-a pus capăt prezenței lor, dimpotrivă perspectiva istorică le definește mai limpede dimensiunile și însemnătatea, iar oamenii generațiilor următoare i-au purtat și îi poartă cu ei în cărțile lor dar mai ales în conștiința lor. Nici cînd marile personalități nu pot fi uitate de poporul căruia i-au aparținut și i-au slujit.

Nicolae Bălcescu se înscrie marcant, dominant, între fruntașii generației făuritorilor României

moderne, ai unei generații care prin lupta și jertfa ei a binemeritat pe deplin de la patrie. Este generația care a reușit să înlăture cătușele paralizante ale feudalismului, să dea un cadru de evoluție poporului român, să realizeze prima etapă a unității statale — desăvîrșită apoi plenar în 1918 — și să cucerească neașteptat, așezînd România printre statele independente ale lumii.

Născut în preajma mișcării revoluționare din 1821, Bălcescu a debutat în viață în frămîntările acestei prime etape a revoluției burghezo-democratice din țările române. A trăit pe urmă intens deceniile premergătoare revoluției pașoptiste, perioadă de intensă pregătire și de transformări social-economice, politice și culturale, pentru a se dăruia apoi cauzei revoluției cu care s-a identificat și pe care a ilustrat-o o nimeni altul. Ultimii ani ai scurtei dar strălucite sale vieți i-a petrecut într-un exil, care a însemnat pentru Bălcescu luptă *pentru patrie și pentru popor* pînă la ultima suflare, pînă la tragica și singuratică sa moarte în îndepărtata Sicilie, cu 120 de ani în urmă.

Viața, activitatea și opera lui Nicolae Bălcescu, dirz patriot, intransigent luptător revoluționar, intelectual de rasă — punîndu-și e-

rudiciia și inteligența în slujba cauzei căreia s-a consacrat, reprezentă *in ansamblu* un veșnic exemplu. Marele democrat revoluționar a avut o existență prodigioasă ale cărei semnificații nu au luat sfârșit la 29 noiembrie 1852 ora 19,30 ci, încadrate cursului istoric al existenței poporului nostru, al dezvoltării sale „ele își păstrează întreaga strălucire azi ca și ieri și ca și mâine. Bălcescu este actual prin ceea ce simbolizează, prin confundarea sa cu însuși procesul de făurire a României moderne, în care el a crezut cu nefermărită convingere. Nu este el acela care în ultimii ani ai existenței sale, în zilele amare ale exilului, anunța plin de nestrămutată încredere : „*România noastră deci va exista!*” Deși prematurul său sfârșit l-a împiedicat a trăi ceea ce preconizase, Nicolae Bălcescu domină prin prestigioasa sa personalitate, prin mintea sa scânteietoare, prin profilul moral al vieții sale de jertfă și abnegație întreaga generație a celor care efectiv au făcut România și din aceleași cauze el este atât de prezent în sufletul și în gândul poporului său.

Dar actualitatea lui Bălcescu și locul pe care-l ocupă în istoria României nu se datorează numai acestor cauze, ci și faptului că acesta „erudit de prim ordin” — o spune Jules Michelet — „inteligent, ardent și entuziast” — sint cuvintele lui Ion Ghica —, n-a fost un vizionar rupt de realitate ci, dimpotrivă, slujind „inzeita libertate”, el a privit înainte cu o extraordinară luciditate, trasând un program evolutiv, desprinzând trăsăturile directe ale unei dezvoltări în care credea și care, în liniile ei generale, a corespuns realităților istorice următoare. Bălcescu a fost cel dintii dintre frunzații generației pașoptiste și unioniste, care, așa cum a scris-o prietenul său Vasile Alecsandri, „presimțind viitorul României... se cerca a grăbi pășirea românilor către acel viitor, purtându-le pe la ochi prestigiul strălucitor al gloriei strămoșești și făcând să pătrundă în sufletul lor glasul fermecător al istoriei trecu-

tului”.

Multe din ideile lui Bălcescu nu ne apar astăzi străine, învechite, ci ele aparțin aceluia tezaur de gândire omenească din trecut, ideilor pe care socialismul le-a îmbrățișat, pe care le ocrotește întrucât i-au pregătit ascensiunea, i-au fost premise sau chiar prin rezonanța lor au corespuns și corespund însuși tiparului gândirii socialiste. Aceste idei bălcesciene nu ne sint străine, oi dimpotrivă ne sint apropiate, sint vii, au în ele putere mobilizatoare, sint *actuale*. Nu are Bălcescu deplină dreptate cind scrie eu nestrămutată convingere : „Cind n-are cineva decit vorbirea spre a-și propaga ideile trebuie s-o întrebuințeze tare mult și acei ou idei sănatoase și folositoare au datoria sfîniă a le propaga”. întreaga viață a lui Bălcescu a fost consacrată acestei „datorii sfinte” pe care el a implinit-o cu prisosință.

Bălcescu a dat „lovituri de bardă” regimului Regulamentului Organic și prin aceasta orinduirii feudale, dar ideile sale privind viața socială își păstrează forța pînă în zilele noastre, căci prin intermediul lor el combate cu intransigență exploatarea și nedreptatea oriunde ar apare și ar ființa ele. „... vai de acele nații — scria el — unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robia gloatelor! Ele pier!” Și oare — în ceea ce privește istoria României însăși — gindurile sale referitoare la *unitate* și *neatîmare* și-au pierdut astăzi valoarea? El preconiza „unirea tuturor românilor într-un stat politic” și definea unitatea drept „idee măreață și singură mântuitoare”. Independența viitoare României se înscrisa, de asemenea, printre postulatele fundamentale ale gândirii bălcesciene. „Să nu uităm — scria el în vara anului 1848, în zilele revoluției — că sintem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre de vom fi nevoiți chiar vărsând sângele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem incai bărbătește. astfel cum au trăit părinții noștri și ca dinșii să strigăm : «Mai bine

țara noastră să se prefacă într-un întins mormânt, numai să rămiie tot țara românilor».

Și istoria contemporană nouă nu reprezintă cea mai strălucitoare concretizare a gândurilor de viitor ale lui Bălcescu, atunci când recitim îndemnul său ca România în a cărei constituire credea nestrămutat, să-și ia „rangul” ce i se cuvenea „în marea familie a națiilor europene”? Și nu tot realistul Bălcescu ne-a transmis peste veac sfatul că „niciodată o nație nu se poate ratatul decât prin sine însăși?”, el adăugind cu deplină încredere în izvorul de forțe vii ale poporului: „Ei nu știau ce poate face un popor cît de mic cînd își apără ale sale și cînd e aprins de o sfîntă și nobilă idee”. Marele democrat revoluționar credea în puterea ideilor juste, în puterea progresului de a-și face loc înainte, înlăturînd opozițiile, în forța poporului. „...Sîngele vîrsat — afirmă el — în loc de a omori o opinie o hrănește mai mult, o întărește și o face adesea a triumfa”. Convins de puterea implacabilă a cursului spre progres, de neputința reacțiunii de a opri imersul istoriei, el mai scria: „Regii nu vor mai putea să facă pe popoare a se întoarce din calea lor”.

Dar cîtă actualitate au și opiniile lui Bălcescu privind relațiile dintre state și viitorul omenirii, ele tinzînd însă să prindă viață abia după curgerea unui secol și după ce omenirea a plătit ou grele jertfe sângeroase (și mai plătește încă) prețul instaurării — pe care o simțim cu toții zi de zi — a unor noi raporturi între țări. „Noi credem — scria el prematur în 1846, dar, nădăjduim, valabil pentru perioada ce se deschide înaintea umanității — că vremile oconcuiste-

lor au trecut, că duhul concisdoarme cu Napoleon în sau și că nimic nu-l va mai Trtea deștepta; că nădejdea 61VMÎ zației popoarelor este i. conW cația ideilor care-va veni din™ munația națiilor, ce inlesnirie și relațiile comerciale vor aduce” Bălcescu a combătut „ideile V popoare alese” și de „popoare ! smdite”- și a militat pentru dezvoltagea unui climat de resoect reciproc între națiuni. ...Principiu nostru politic — arăta el — este simplu : Respect, recunoaștere e galitate și solidaritate a naționalitaților”. „Libertate, Egalitate Pratermtate pentru indivizi — enunța el principiile sale — și Ubertate Egalitate și Fraternitate pentru naționalități”. Și cită semnificație are și rolul pe care Bălcescu il atribute poporului român ca factor de pace și ca propagator al bunei înțelegeri internaționale, deoarece românii au fost „totdeauna apărători” ai «drepturilor sfinte ale omenirii”.

Bălcescu este actuoZ și prin aceasta e mai ales prezent. Evocarea sa nu înseamnă doar rechemarea la viață a unor momente de istorie din trecut, ci desprinderea din viața și activitatea acestei personalități excepționale a trăsăturilor care nu și-au pierdut viabilitatea, care sînt vii și actuale, care servesc încă mobilizator Cauzei poporului, care, transmise peste veac din zilele aspre ale luptelor antif feudale, își păstrează și în orînduirea noastră puterea și unitatea, definind forța acestui sfătuitor înțelept și patetic, a acestui patriot și revoluționar intransigent. Locul lui Bălcesiau în Istoria României nu este acela al unei trecătoare apariții d cel ai unei personalități prestigioase, cinstită de popor și așezată în galeria marilor înaintași, însoțitori veșnici ai mersului său înainte.

lucian blagă: „iscoade”

Recentul volum de *Iscoade* ne pune la dispoziție o recoltă de disparate dar -nu mai puțin prețioase eseuri de Lucian Blaga. Desigur, că orice carte a autorului *Poemelor luminii* este un ospăț al spiritului, chiar dacă nu te împaci cu ideile sale, chiar dacă alcătuirea cite unuia e oarecum intempestivă, iar atmosfera-pe care o degajă te lasă nedumerit. Lucian Blaga n-a fost un eseist de vocație. În enorma lui operă de om de gândire (și poetul sau dramaturgul se înglobează până la urmă tot în această categorie), eseu ocupă un loc minor. Cazul lui nu e acela al lui Maioreseu, de pildă, care a putut să dea două eseuri de mare importanță pentru precizarea ideilor sale (*Progresul adevărului* și *Din experiență*) dar ieșite din albia bine hotărnicită a *Criticilor*. În ceea ce are mai specific, scriul lui Blaga tinde la o vastă construcție teoretică, cu indiscutabile ecouri lirice sau primind ecouri din partea poeziei, dar de o impresionantă coerență și o perfectă economie a mijloacelor. Nimic din dezordinea poetică sau voit poetică nu e de observat în ea. Stilul speculativ, care nu e deloc acela al poeziei, ne întinm'nă în iu-iq lui desfășurare coerentă.

O bună parte din „piesele scurte” în proză ale gânditorului nu sânt adevărate eseuri, ci niște elemente ale unei alcătuiți ce se va profila sigur și cu vigoare, a-duse fiind aproape, sau oricum nu departe de șantierul organizat cu grijă. *Pietre pentru templul meu* ne indică nu numai prin sugesti-

vu-i titlu ceea ce acest gen de proze va să fie în ansamblul operei lui Blaga. Nici atunci cînd el a condus o publicație a cărei apariție periodică îl obliga la un gen de publicistică de interes mai imediat, filosoful nu cedează cu totul ispitelor geniului: majoritatea textelor din această revistă sânt capitole ale unor lucrări în curs de elaborare: *Despre viitorul filosofiei românești* (în „Saeulum” I, 1943, ian./fabr.) purtând chiar mențiunea: „un capitol dintr-un studiu în pregătire”, iar cele patru studii consecutive *Despre permanența istoriei* (I, 1943, sept/oct.), *Despre istoriografie* (I, 1943, nov/dec.), *Fenomenul istoric* (II, 1944, ian./febr.) și *Organism și Societate* (II, 1944, mart/apr.) lăsîndu-ne să ghicim că aveau aceeași destinație

În sfîrșit, unele texte de Blaga au apărut în „Gîndirea” într-o anumită perioadă destul de lungă, lăsînd impresia autonomiei; de abia mai târziu s-a văzut că ele sânt doar capitole ale unui studiu încheiat în altă ordine decît cea eseistică, alcătuire care la rîndul ei avea să intre în mîna vastul corp al trilogiilor sale filozofice.

Dar eseu presupune tocmai acea autonomie a temelor și o anume libertate a tratării lor pe care filozoful sistematic o refuză. Dispoziția aceea liberă și acuitatea diferențiată, în afară oricărei intenții arhitectonice preconceptuate, lipsește textelor scurte ale lui Blaga care par mai curînd „rămase” de pe urma mării sale opere sistematice și speculative. El nu „risipește”

ideile (sau mai bine spus : _ sugestiile) în felul nepăsător cit privește economia generală ba chiar unele contraziceri ale lor specific eseistilor de vocație ci le stange „... ie sistematizează, totul fund |ndit parcă în perspectiva unor dezvoltări ulterioare.

Blaga nu a putut - și nici™ - să se supună condițiilor specifice genului eseului pe care le realiza atit de strălucit, de pildă Ralea, după cum n-a putut - dar de data aceasta a vrut - sa abordeze la ocazie pe acela al polemicii și al pamfletului. *De la cazul Grama la tipul Grama* (în „Saeculum”, I, 1943, mai/iun.) Săpunul filosofic (în „Saeculum”, I, 1943, iul./aug.) *Automatul doctri- nelor* (în „Saeculum”, I, 1943 sept./ oct) sau *Reconstrucție filosofica* (în „Saeculum”, II, 1944, mart./apr.) nu sint decit niște regretabile ieșiri cu atacuri vizind uneori și persoana fizică a unor personalități ca Rădulesou-Motru și Mircea Florian pentru discutarea cărora ne-am fi așteptat ca Blaga sa pună la contribuție alte resurse ale personalității sale intelectuale. Același lucru se poate spune despre polemica sa cu Dan Botta (în „Timpul”, „Gindirea” și „Tara”; din aprilie și mai 1941) pe chestiunea „spațiului mioritic”, sau despre răspunsurile formulate împotriva unor teologi care nu au făcut o primire tocmai bună lucrării sale *Religie și Spirit*.

Nu, hotărît, adevărata vocație a lui Blaga este de căutat în stilul alcătuirilor de mare anvergura, activitatea lui ocazională fund interesantă nu prin ilustrarea unui gen ci în măsura în care vine sa se adauge la celelalte pentru a-i completa imaginea de scriitor, în care ar fi fost ciudat să nu existe decit opere încheigate în perspectivă largă și elaborate îndelung în timp. Spre deosebire de *Zări și etape*, reeditarea din 1968 a mal multor volume publicate anterior, recentul volum de *Isvoade* a fost conceput de autor ca o culegere din publicistica sa diversă, la acea vreme neadunată în volume și le-

gată de niște împrejurări nu mai puțin felurite.

Aici il surprindem pe Blaga mai curind luind poziție față de unele fenomene culturale ale timpului decit infățișind o rațiune explicativă pentru vreun fapt cultural „... nime. Nimic mai semnificativ în acest sens decit articolul *Getica* (1943) în care Blaga ia atitudine față de exagerările istoricilor din descendența lui Pârvan pe chestiunea religiei dacilor, adică a „rezumatului lor monoteism. Ocolind de data aceasta stilul polemic, poate și pentru că problema nu avea decit anumite tangențe cu susținerile sale în această privință, el se declară a fi străin de „critica de dragul criticii” și încearcă o lămurire obiectivă. Fraza lui limpede și chibzuită nu ocolește formula de politețe, chiar cind ginditorul se exprimă categoric. Elogiul adresat omului de știință Pârvan, amestecat cu rezerva totală față de ideile sale, nu poate fi luat drept ironie : — „Nimic mai departe de noi decit gindul de a proiecta vreo umbră peste profilul spiritual al lui Vasile Pârvan” \} „Nu intenționăm să vorbim despre personalitatea savantului și gânditorului. Această figură de mare preot, pusă în slujba nu știu căru rit păgîn și ezoteric, va rămînea neatinsă de cercetarea ce întreprindem”, (p. 63). Cititorul nu va fi decit uimit citind studiul lui Blaga, în care nu numai că se respinge teoria lui Pârvan despre monoteismul geților, dar se dezvăluie felul în care istoricul a ajuns să susțină o eroare : el și-a proiectat asupra strămoșilor noștri aspirațiile sufletului său auster „dominat de un spiritualism stoic cu unele nuanțe creștine”. Sint, la propriu vorbind, niște afirmații de bun simț, deduse din însăși lectura *Geticei* lui Pârvan, și susținute cu argumente de topografie stilistica - căci Blaga nu poseda nici pe departe cultura istorică în stare să-i opună lui Pârvan vreun argument din afara propriului sau material informativ. Interesant e acest text nu numai pentru prețioasele! distincții, dar si pentiu

I

că ar putea fi pus alături de juvenila dar mult pomenita izbucnire a autorului *Poemelor luminii* și intitulată *Revolta fondului nostru nelatin* (1921), pe care filozoful de mai tirziu și-o va amenda deopotrivă în principiu și în formă. Blaga se dovedește astfel un spirit mai suplu decît se crede de obicei, capabil de reveniri atunci cînd i. se părea că a greșit sau că a exagerat.

Către aceeași concluzie ne îndrumă și meditația asupra textului din 1959 *Farsa originalității*. E un articol îndreptat împotriva lui Emil Cioran și care, în afară de situația de a răspunde unei provocări, nu are în el nimic întîmplător: e vorba de o opoziție profundă față de unele afirmații și mai ales față de un anume stil de gândire, într-adevăr, scrisul autorului *Ispitei de a exista* nu putea trezi decît adversitatea hotărîtă a lui Blaga; nihilismul integral al lui Cioran, sofistica rece, pasiunea pentru paradoxul silnic, dar mai cu seamă gîndirea dizlocată, de multe ori în sine contradictorie se situau la antipodul modului tlagian de a aborda problemele filozofice. Cititorul va fi pus numai decît, acest articol alături de altul, publicat în plin război și intitulat *Existențialism sau neputința de a crea*?, îndreptat împotriva lui Nae Ionescu sau mai bine zis împotriva naeionescismului. Partizantul spiritului constructiv sau al plămuirilor de viziuni personale, cum se exprimă el, nu putea fi decît adversarul „trăirii” și cu atît mai mult al „trăirismului”, pendulînd între disperare și absolut, cu o totală „disponibilitate”, proprie oamenilor nu numai „fără sistem” dar și oare refuză pur și simplu riscul de a scrie.

încă o dată: nu avem a face aici cu o atitudine, de ocazie a lui Blaga, ci cu rădăcinile adînci ale stilului său de gîndire. Articolele acestea trebuie corelate cu dese referiri vrăjmașe la adresa lui Nietzsche (către care Blaga se simțea atras mereu de adversitate

și de interes, ca și T. Vianu, în treacăt fie spus) și pe care-l are în vedere într-unui din aforismele sale din tinerete: „Veacul nostru are profeți cari vorbesc despre viață cu entuziasmul unor bolnavi. Puterea, ce pulsează în opera lor, nu seamănă cu vigoarea omului sănătos, ci cu forța nebunului delirant”. (*Pietre pentru templul meu* în *Zări și etape* p. 15). Iar altădată, cînd condamnă la același „grimasa isterică de decadent” Blaga arată aceeași consecvență cu sine și cu ceea ce gîndirea lui năzuia a fi.

Un cuvînt semnificativ care apare cu frecvență în *Isvoadele* lui Blaga este apelul la „organic”. Kierkegaard, căruia i se recunosc talentele excepționale de scriitor, e denunțat totuși ca „un spirit fără nici o legătură în organic, care n-a găsit niciodată calea sublimei creații, ci a transpus în literatură doar complexele sale personale ca atare, cu toată zgura lor, prea intime și deci cam zgomotoase și indiscrete” (*Isvoadele*, p. 92). A *desțeleni* „pămîntul gîndirii pînă la o adîncime unde ar putea fi vorba despre o substanțială, efectivă originalitate”, i se pare lui Blaga fapta cea mai demnă de laudă. El o descoperă de pildă mai curînd la corifeii școlii ardelenice, cărturari care se orientau în funcție de raționalismul strict al veacului „luminilor”, ceea ce ar părea că-i îndepărtează de simpatia filozofului iraționalist din marile sale trilogii. Dar nu e așa, și acest fapt ni se pare semnificativ pentru stilul gîndirii lui Blaga: el descoperă la latiniști preocuparea primordială pentru „originalul” adînc, întrezărit în limbă, și care trebuie readus la punctul de puritate inițială. Acest lucru se realizează într-un stil care găsește și el înțelegerea simpatică a lui Blaga, dincolo de criticiile formulate de pildă de un Maiorescu: — „Nu s-a subliniat niciodată în deajuns incendiul lăuntric al acelor oameni, așa ziși de carte, acea pasiune crescută mai mult prin stă-

pinire de sine, acel foc lipsit de orice izbucnire isterică proprie temperametelor exhibiționiste, acea căldură ce străbate molcom și-n adânc, hrănind și susținând truda de o viața a unor sfinți muritori, așezați sub porunca unei supreme chemări", (p. 172) Desigur Că nu trebuie să pierdem din vedere caracterul idealist al gândirii lui Blaga — sau mai precis, așa cum îl numește el „trans-naturalismul" său — dar această gândire trebuie considerată și în nuanțele ei, și, evident, o amplă

analiză nu își are locul în rîndurile de față.

O serie de precizări se: i după apariția volumului **ăelsvoa** de. Căci din nefericire nici la apa" rificia în presă a acestor arHeote intenția operației de .disociere' nvi s-a înțeles întru totul și nici catridouă decenii după aceea. Blaga .nu mai trebuie văzut prin intermediul formulelor generale și,, de aceea credem că publicarea în continuare a textelor sale explicative rm poate decit să servească înțelegera adevăratei sale'poziții. ''''

cainH baltazar: „reculegeri în nemurirea ta

Antologia actuală ,a lui Camil Baltazar, -poate mai mult decât ediția completă a versurilor sale <1970), ne dă ocazia restabilirii uneia din cele mai autentice, .de , nu cea mai autentică .față a poetului. • Cuprinzând texte alese din întreaga lui lirică erotică, pe care, așa cum rezultă și din citatul reprodus pe clapele volumului, alături de aprecierea lui Eugen Jebeleanu, criticul E. Lovinescu o considera remarcabilă, culegerea a ceasta îl infățișează ,pe poet despuiat de cele mai stridente surprize ale unui manierism de atitudine și limbaj, amintind de Adrian Maniu. Amindoi cu înclinații elegiace, compensate de nostalgia unui-eden văzut în stil hieratic, ispitiți însă și de modul zicerii „prozaice”, ei se despart prin orientarea de fond. În timp ce Adrian Maniu, trecut de la simbolism la tradiționalism, apela la .folclor și canonul bizantin &ntr^un spirit de o religiozitate fie și silnică, Baltazar recurge la modulatiunile confesiunii, ale fervoarei sufletești, chiar în limitele unei expresii tradiționale prin caracterul ei biblic, prin reprezentarea adamică a iubirii, prin alura ei de confidență directă. De aici poate impresia de libertate, de spontanitate, mai accentuată la cel din urmă, firește, în chip relativ, fi indică nici el nu se smulge pe de-a întregul seducțiilor livrescului. (Nu

s-ar explica altfel de ce, la un moment dat, a încercat să scrie. în genul iui Ion Barbu.) Oricum, ceea ce ne place la Camil Baltazar, eroticul, este densitatea de oristaJ a pasiunii. Epurată sau intens senzuală, precaută ori temerară, încremenită în .extaz ori cu gesticulație exuberantă, poezia sa este totdeauna adorație. Adorație înseamnă hipostaziere, scoaterea obiectului din regimul lui obișnuit. Femeia, alcătuită din materii cosmice, trăind undeva între pământ și cer, îmbătută de lumină solară, de lună sau de aștri, fascinează nu numai pe îndrăgostit, dar și întregul univers. Copacii fac alai în calea .ei ; Jacul se înfioară extatic, planetele îi aștern petale la picioare ; bolțile cerului se umplu, spre slava sa, de dangăte de clopote și ecouri de harfe ; chipul, magnificat, la rîndul lui, în inger, în madonă, ori în simplă arătare virginală, făgăduiește delicii suave și fecunde metamorfoze fără sfîrșit: „Din a sfîntei tale guri j Din fînța ta ca o rouă risipită-n mine, / Ca niște harnice albine, j Carneea mea va umple faguri albi și puri /.../ Prinosa al sfîntei întreșeri / În care ingeri noi ne-am intrupat, / Dragostea mă va preface-n șesuri / De iarbă, sau în caliciu în vînt prefirat”. Sporind sentimentul de sine și al iubitului, acesta se împărtășește din „misterele” divine

ale iubitei. Recunoștința pentru darul obținut are ținuta proster-nării : „Cresc în extaz și este o creștere peste ființă, / A plasmei mele celei mai de taină, / Atunci când chipul tău îmbracă-n haină / De înaltă aură, o buză în sfieți de umilință. / Te înconjur, te-aspir și te desfoi / De cele mai mărunte haruri, care / Se umplu de podoa-be și de foi, j Cum aș fura unui copac frunzare. / Te umplu de lu-mina care se revarsă / Din mî-nile-mi care te cer ca pe-o lumi-nă ; / Și nu mă rușinez să spun că, arsa, / Inima-mi toată ți se-n-chină”. Accentul arghezian din versurile citate este, precizăm, mai curînd o contaminație accidentală. Propriu lui Camil Baltazar este timbrul cînd grav, de înfiorare re-culeasă, cînd patetic și chiar sen-timental : „Ai să-ți mai aduci a-mînte ? / Seara era înflorită cu fi-

le naive de abecedar ; / Inima ta ca și seara, mi-era soră fierbinte’ Stelele au fost căprioare de curînd născute, / Mîinile tale au grăit în-tîia cîntare, / Sufletele ni s-au cinchit, tăcute... Ai să-ți mai aduci amînte ? Pe poteca de aur prefir-at și din stele, / Florile erau toate albastre călești. / Sufletul de ace-
ea ne-a pribegit îndelung, j Zorii de aceea au dănțuit în rădvane de bucurie, / Dimineața de aceea a fost / Invelită-n veșmînt alb de prie-tenie”.

Atributele proprii poeziei lui Camil Baltazar se regăsesc în stare pură în compartimentul ei erotic — idealizarea obiectului prin proiectarea lui într-o lume ce se mișcă, după un ceremonial de procesiune, oa într-un spațiu eteric, asemeni unor umbre cu gesturi re-culese, în stil prerafaelit.

victor felea: „sentiment de vîrstă”

în noul volum, Victor Felea nu este fundamental altul decît în cu-legerea anterioară de versuri do-minată de conștiința unei posibili-tăți a eșecului. Cu „Sentiment de vîrstă”, obsesia cunoscută își găsește însă o motivare „obiectivă”, sau poate doar justificarea, în începutul de amurg biologic: „Poveste pla-cidă... / Tînde-i vigoarea zorilor ? / Am aprîns lampa evidențelor tris-te” ! Realitate de aici înainte fa-miliară, inalienabilă ca umbra, a-mara condiție despoaie priveliștea lumii de culori, dă gust sălciiu tutu-
ror senzațiilor fruste, împovărează spiritul, redus la rolul de glosa-tor melancolic al tinereții și ado-lescenței consumate, al viselor ro-buste, al iluziilor de plenitudine hrănite oîndva. întâmpinată ca un dat firesc, vîrsta finală nu apare,

spre deosebire de ipostaza înrudită a ratării, drept emanație a unui destin specific, drept expresie a unei voințe enigmatice, mai puter-nică decît ambițiile, decît setea de a fi a insului ce i-a căzut pradă, întunecarea și oboseala însoțitoare intră într-o ordine necesară, imper-sonală, față de care protestul ar fi atitudini zadarnice, generatoare cel mult de sterile torturi : „Și aceste lucruri vor obosi j Și vor avea cîndva chip de cămașă, f Sufletul obosește și el întrebînd, așteptînd, / Lăsîndu-se ciopîrît de gura la-comă a timpului”. E persistența do-riințelor în 'sufletul frecventat, la in-tervale capricioase, de nostalgia intensităților vieții, ca și irupția viziunilor de frumusețe, a bucuri-ilor față de care se impune vigi-lență, refuzul consecvent de a-i

accepta mirajele : „Spațiu tăios, piminează. / Lumină deasupra luminii. Verva-mi lucidă îngheață. / Rozele gândului, spinii, j A fost vis ori părere / Omul din sîngele meu ? I Jumătate abis și tăcere. / jumătate un zeu. / Sparge-ntreba-re fereastra / Locului mut și ascuns I Pîtiră de-argint către creasta I Celui mai negru răspuns" ! Luciditatea comandă învăluirea pînă și a amintirii elanurilor originare: „Turnul de parașutat j Ceruri și porumbei j E bine că ai uitat I Ce ai fi vrut să mă vrei I Poți lin să cazi I Pămîntul e dur și rece I Turle solemne de brazi I Chiar febra timpului trece". Încercare concentrată de adaptare la ideea despărțirii de viață, atitudinea poetului este aceea a unui stoicism discret. Rareori vizitat de demonul existențialist al silei de a trăi, pe care, de altfel, o consemnează cu accente bacoviene de gunoaiele, rămașițele vechi I Dar nu mai chemi ? primăvara j și nici gunoierii să curețe. / Și în curînd vor mirosi mît / Pe maidanul acesta unde e greu de trăit", sau: „E frig, și gîndurile-s rani adinei, murdare, I Dar n-are a face — totul e ușor — Că nu ne ucide nimeni / Și tragedia-i plină de umor", el pare că face totul pentru a nu responsabiliza lumea, nici chiar existența, pentru propriul destin, în genere, pentru moartea individului. Și pornirile elegiace de a se căina, cu o complezență bakon-skiană („Voi pleca apoi din uitate porturi atlantice I Navigînd solitar către moarte din urmă"), ori cu un sarcasm indulgent („Haide, rizi alb, craniu obosit / ce sfoasă-i dragostea tîrzie / Plînge mierla în pustiul verii / Inima pe veci e-o rană vie"), reprezintă solicitări fugare, momente dinlăuntnul procesului de acomodare cu perspectiva extincției, chiar dacă aceasta nu făgăduiește iluzia compensatoare a întoarcerii printre elemente, ori măcar a liniștii, a somnului perpetuu. (Convingerea, de felul unui Yorrik,, în pulverizarea ființei, împiedică atît cultul speranțelor himerice, inclusiv tentația magnifică a clipei supreme,

și revolta clamoroasă împotriva legii universale : „Stupidități primare, arborescente /, dezgust familiar ca o sentință a timpului, / Oameni carbonizați de-o iarnă perpetuă. I Orice strigăt ar fi zădărnice —• I Și un convoi de rinjete / Umple spațiul încremenit al lumii

Atare filozofie convine manierii sentențioase, uneori aproape aforistice a lui Victor Felea, care scoate astfel o poezie a reflecției dezabuzate și ironice, ajunsă la constatări cotidiene, fără indoială, dar incontestabile, definitive, de vreme ce închid o experiență totală : „Un paradis crepuscular și tonic I Voi crăpa butucii timpului pînă la oboseală / Numai astfel se cucerește eternitatea / Albastră ca un nor de cerneală" ; „Zorii nasc indulgențe / Ar naște și lacrimi / Dacă fîntina veche n-ar fi secată" ; „Un cimitir de ploii, de cărți, de violențe / Curg morții care pun la cale viața rea — / Mai stăm pe mușuroaie mari și așteptăm / Să se usuce drumurile lumii". Spre a fi exacti, trebuie să precizăm că impresia de constatări absolute într-o reformulare emoțională vine nu numai din concentrarea, ci din tehnica asocierii cunoscutului ou disparatul, oa în ultimul citat sau ca în imploarația: „Imbrățișea?ă-mă umbră a timpului orb / Și smulge o lacrimă I Din lemnul acesta ce m-a închis între fibrele lui".

Tehnica condensării este atît de bine stăpînită, aMcM se pot degaja, din context, și versuri-sinteză : „Ei totul se urcă la o răscruce intactă" ; „Astfel am rămas... descoperit cu un sîmbure / Ungă porțile închise ale riului." Se înțelege că asemenea enunțuri, cu intenția de autodefiniții morale sau existentiale, se înconjoară, prin caracterul lor contras, eliptic uneori, leu un anume mister. Și asta se întîmplă cel mai ades cînd poetul se angajează într-un dialog cu „dublul" său, ou eul lui juvenil sau, ipostază a aceluiași, ou fantoma lui idealizată, investită cu prestigiul marilor misiuni, cu aura profetului, sau atracția tulbure a solitarului damnat. Tonul, postura, expresia însăși, au o solemnitate delicată și o gesticulație hieratică sau oracu-

Iară, care, în persoana lui Victor Felea apare în conturul ei mai eufind... bacovian : „Iată se întoarce poetul din lume / Se întoarce în esența lumii / Vine cu solitudinea lui” ; sau : „Va fi o zi când ghilotina soarelui / Va tăia capete negre de călăi j Și slugile lor se vor îneca în mlaștini” ; „E jrig și eu sînt stăpînul / Urîtul stă cu mine pe punte / Oare nu-i corabia fantomă J Oare n-am înșepenit pe un munte j Poate că ar trebui să cobor / Să întemeiez o țară frumoasă / O țară de cuvinte incoruptibile / In care fără cuvînt să mă retrag!” ; „M-am dus printre răsufările reci ale vîntului. / M-am dus printre frunzele galbene j eu

însumi îngalbenind L un sărut al timpului I m-am dus printre stih? ile vechi j șoptindu-mi o elegie a stingerii / m-am dus pînă devartp de mine însumi / într-o blînda ui tare”. Ordinea cotidiană,- încoloră sau numai monocromia viziunii e, neraUe, o anume apatie de aruminiat de ,ștergere” de sine i, lumea ce’ lorlalți, de reducție la dirnensiunile unei simple voci, și un timbru scăzut, egal cu sine, il singiualizează pe Victor Felea. Nu, harpa și coturnul, marea scenă și mulțimea nu se potrivesc „melosului” său de stradă, de margine de oraș, de trecători întireiați sau rătăcitori pe urma durerii de a fi.

aurel gurghianu: „poartă cu săgeți”⁶⁶ și „temperatura cuvintelor

Din orgoliu profesional sau poate din prea omenească rezistență la inoie, critica admite ou greu, practic, ceea ce de mult nu maai cutează a tăgădui teoretic : dreptul artistului de a răsturna, în orice moment al carierei, imaginea statornicită despre sine. Cel mai a-desea, inițiativele proteice sînt respinse ca inautantice, ori — caz optim — reduse la calitatea de variațiuni neglijabile ale tiparelor originare. Schimbarea intervenită în maniera și, pînă la un punct, în viziunea despre lume a lui Aurei Gurghianu, fenomen constatatafoil de la precedenta culegere de versuri, a fost înregistrată abia acum și minimalizată de cei pentru care influențele poeziei americane din generația lui Lee Maștere și Sandburg asupra poetului clujan s-au exercitat și tardiv și zdrobitor. În realitate, contactul cu poeții citați nu numai că poate fi detectabil încă înainte de perioada de gestație a ultimelor

două volume, dar și atunci, și în mare parte astăzi, el a generat rezultate fertile, deoarece sămînța lirică de dincolo de Atlantic a căeuit pe un teren propice. Inclinăția pentru lirismul ecrtidianului și, în genere, pentru poezia prozei oare formează aportul principal al neo-withmandenilor absorbiți de Aurel Gurghianu, este și ea de mult semnalabilă în activitatea a-cestuia, numai că, pîlnă la întîlnirea poetului cu modelele în cauză, el nu își găsise modalitatea de cristalizare. Versurile ambelor culegeri, și în primul rînd ale „Porții cu săgeți” (volum ce ni se pare mai omogen și, cum vom vedea, de o mai închegată simplitate), nu ridică însă probleme de paternitate. Chiar cele, precum „Bunicul” sau „Bătrînul”, cu fizionomie aparent americană, aparțin incontestabil •mai vechilor „Biografii sentimentale”, ai căror spirit îl continuă într-un mod mai puțin... sentimental. „Bunicul meu a fost în

nhaio / unde și-a petrecut cîțiva ani / muncind / la ce, nu știu încă „rea bine / înainte de primul război mondial /.../ Aveam doi ani cînd te-ai dus pentru totdeauna, /dincolo de Mureș, dincolo de Totomac / și de apele Styxului, / si numai după aceea am aflat / glurma / că-mi vei lăsa după moarte/o pip& / & două cutii de chibrituri. / O.K., bunicule, / bătrîne os din care mă trag". Figurile familiale evocate acolo, ca și avaturile actuale, se inscriu în aceeași preocupare genealogică, stăruitoare de mai multă vreme la Aurel Gurghianu. Spre deosebire de portretele precedente, replicile lor diferă prin obiectivitatea descrierii, dacă e vorba de trăsături morale, ori a relatării, dacă în joc sînt miei evenimente biografice, dobîndind o impersonalitate tipizatoare. Cu alte cuvinte, ies din limitele albumului de familie, spre a deveni simboluri ale timpului. Ale unui timp geologic de o vîrsta imemorială, și cu atributele materiei terestre, (lut, piatră, lemn). Accentul necăzînd pe detaliul somatic sau pe cutare episod din istoria personală a chipului infățișat, ci pe semnificația lui de verigă din lanțul vremii, impresia finală este de perspectivă temporală brusc retezată. Ca și cum, în contact cu formele noi de viață, tot trecutul depozitat în carnea flas-că, pergamentoasă, a bătrîneții, revelă dintr-odată puterea lui regresivă, virusul său canceros: Bătrânul, „**ferindu-se rar cu mîna de muște, / pușăie ca un taur / de mult ostenit. / Iți mută scaunul cînd după soare, cînd după umbră /, bucuros / totuși că poate citi semnele străzii, / că poate derula anotimpurile. / Petele galbene ale bătrîneții / îi mîncă obrazii; cari nevăzuți / îi ronțăie sufletul".** Toată sforțarea lirică, în fața alunecării de straturi a timpului, a rupturii interne pe care el o produce, este de a reinoda legătura dintre prezent și trecut. Cum însă rezultatul strădaniei este îndoielnic, poate zadarnic, un dramatism 'Conținut, nu lipsit de mo-

dulații contrastante, o însoțește de fiecare dată. Pe fondul unei anxietăți, unei crispări statornice, se grefează spaime strivitoare, sfișieri brusce, crude sau lente ale sensibilității, nostalgii ori ohiar porniri de eliaim, sufocate repede, fără altă consecință decît regretul după posibilitatea lor pierdută. Vocea, altădată muzicală, a interpretului, este acum chinuită, frîntă, deseori un ifei de siorșnet durut, sau un răs discret, amar și rătăcit, ca într-o beție trează sau într-un coșmar* grotesc în plină zi. Numai că natura lui poetică este aceea a unui iremediabil liric, fie el reticent, până la pierderea, pînă la estomparea confuziilor, a dispozițiilor tulburi din adîncul său. Tentativele de figurație prin imagini contradictorii, plane de nonsensuri, sint, de aceea, elaborări vizibil forțate, stridente: „**Se strînseseră 3 calote, incitate / de o jumătate de calotă / pentru că cealaltă / jumătate, atînsă de stronțiu, / era ca și inexistentă / să apese o calotă mai mare, / căzută, / după cum ziceau ele, / într-o comparație din care poate ar fi ieșit / prost. Sigure ? Nu erau sigure !" sau : „Sub ochelari / făimosul rigă / plănuia cu pupila mărită / un atac împotriva mai-muștelor / ce s-au îmbătat de cafea. / Trebuiau lovite lemuriile mai întii, c-o siflantă. / Gibonilor li se va înfige în călcii cite-un bold (...) Și toate acestea, în timp ce / din genunchi i se scurgea un aer verde / și cald încă, îl devorau începînd de la tălpi / mandibule cu anestezic".**

Transcrise așa cum au fost cercate, reacțiile la acțiunea devoratoare a timpului se convertesc însă, „de la sine" în act poetic. Operația eșuată a asumării trecutului, în persoana tatălui dispărut, devine prilej de suspendare a duratei, de cumpănă între viață și moarte, înțelese ca două domenii incomuniiCabile: „**Stau la hotarul pierderii ca acum doi ani / și te recompun din imagini / eu fiul tău / sint, ca o limbă legată, de clopot. / Trec în mine acele dealuri surpate, / găleți coboară / și**

se-ntorc obosite / și nu mai știu
de ești tu / / de sînt eu, / și ale
ale cui mîinile / pe care le privesc
în ceasul priveghiului j Versete
străvechi îmi cutreieră capul, j
Prostul meu cap turmentat / Ma-
mele părinților noștri / stau la a
tăcerilor masă j și scarmănă o
lină nevăzută și moale, j Așteap-
tă-mă astfel j pe **cînd** am să vin"
(Elegie). Suferința de a fi la che-
remul aceleiași condiții (perisabile,
a timpului cu mușcătura lui in-
ceată și metodică, de o tenacitate
străveche, își acuză caracterul ire-
zistibil, în dialogul simplu al con-
științei cu „spiritul casei”, de
fapt cu viața însăși: „De n-ai fi
tu, cine mi-ar vorbi -!, Inaripatele
ascuns **în** lucruri, / spirit al casei,
j care stai noaptea deasupra patu-
lui meu, / cățarat pe rama tablou-
lui, j birfitorule, înțeleptule / ce
nu mă lași să dorm (•••) De unde
vii / și cine te-a trimis, / blinda
suflare deasupra noroiului / jucîn-
du-te **cu** lînia vieții / din palmă ?
/ Pîlpîie-n muțenia ta / un deal
sărac / și-acele ciudate totemuri /

din vremea Nelalumiților i" \.i
resant este că acest sentiment al tim-
pului, pe care A. E. Baconsky l-ă
promovat în cercul revistei „Stea-
ua”, într-un stil inițial romantic"
persistent pînă azi în versurile
iui Aurel Gurghianu (d. ex. i.
„Scoica de apă”), își găsește solu-
ții originale, mai ales cînd se as-
cunde sub masca umorului fami-
liar „ușor fantezist, ou riduri a-
mare, ori numai sub cea a atitu-
dinii de fiecare zi: „Dîra lui Mar-
tie / a pașilor pînă la autobuz oare
vom mai găsi-o vreedată ? j p-
pirus / se așterne peste papirus, /
tălpile elevilor / peste alte tălpi
de eleve j Cizmele soldaților /
peste alte cizme. / Salcîmii peste
alți gutui... / Gospodinele / fac rînd
la tarabe / și gustă... / cînd un
cocean de varză ca un șoarece
alb / cînd o imaginară langustă".
Astfel, nesofisticat, Aurel Gur-
ghianu se întoarce „pe alt punct
al spiralei”, la lirismul său fără
acuități cutremurătoare, dotat însă
cu atributul, esențial, al afectivi-
tății.

eugenia tudoivanion

proza

virgil duda; „anchetatorul apafie”

Acest al doilea roman al lui Vir-
gil Duda confirmă seriozitatea cu
care autorul privea încă din ro-
manul anterior, „Catedrala”, as-
pectul etic al relațiilor din socie-
tatea contemporană. Fiindcă Vir-
gil Duda face parte dintre acei
prozatori-moralisți oare-și rezervă
un unghi de vedere extrem de lu-
cid; mergînd numai aparent pe
căi ocolite, în realitate disecînd cu

o siguranță rece, metodică, tarele
morale grave, cu răsfrîngerii dure-
roase și culpabile pe dublul plan,
social și psihologic. Poate uneori
ne surprinde în cartea de față o
anume ironie înghețată, o anume
răceală în urmărirea tribulațiilor
eroului, care ascunde de fapt un
fel de abil și neiertător rechizitoriu
al celei mai condamnabile dintre
atitudinile individului în societate.

Ce este această *apatie* pe care o acuză personajul principal (și nu numai el) decât, mai întâi, o condamnabilă dedublare, pe care nu are curajul s-o recunoască nici jjiăcar față de sine însuși? Personajul fără nume al lui Virgil pilda, „tânărul anchetator”, (nume nu au decât personajele cu o structură mai simplificată, în sensul unei formule mai clasice a caracterului: anchetatorul principal, Spireaj, femeia iubită, Mura), este într-un fel un dedublat, fiindcă mereu nehotărârea sau șovăiala în luarea unor decizii capitale, sau *aminarea*, stagnarea într-o anume inerție care se dovedește uneori fatală — ceea ce cu un cuvânt definitiv scriitorul a numit *apatie*, — îl împinge pe drumul lăturalnic și neplăcut al erorii. O eroare înregistrată totdeauna cu întârziere, totdeauna cu sentimentul neplăcut sau dureros al uneia descoperiri tardive. Personajul principal din cartea lui Virgil Duda este un complicat în sensul bun al cuvântului, care nu are nimic din curiozitatea personajelor unui Anton Holbam sau Camil Petrescu, amânând mereu „experiența”, opțiunea, dar care-și consumă zbuiciumul, s-ar părea, uneori cu un fel de voluptate a descoperirilor de sine celor mai neplăcute, transformată chiar în scârbă de sine („*Ce rușine, ce îngrozitoare rușine, ce scârbă de sine însuși îl cuprindea uneori*”). Oscilația torturantă a indeciziei, a șovăielilor na-a îndemnat pentru o clipă să4 compar (cine nu se lasă tentat de dorința de a face comparații, de a încadra un personaj într-o „serie”?) pe tânărul anchetator al lui Virgil Duda cu „*Logodnicul*” Hortensiei Papadat-Bengescu. Acolo însă lipsa de hotărâre, *aminarea*, uneori dublată de teamă dar nu și de conștiința neplăcută a propriei sale infirmități morale, se manifestă la eroul marelui romancier numai în planul oarecum strimt al vieții intime. Tânărul anchetator din romanul lui Virgil Duda face parte din categoria mult mai întinsă a acelor „inapți” la acțiune, al căror comportament este cenzurat și răs-

zurat de autoanaliza, pe cit de lucidă la început, pe atât d. stânjenitoare mai apoi, oare curmă în mod dramatic toate pornirile bune ale personajului. Dotat cu darul despicării! finului în patru, cu un deosebit simț al sesizării nuanțelor, cu o forță penetrantă care descoperă binele sau răul, ca să spunem așa invizibil, din atitudinea semenilor —, ceea ce uneori se poate chema și intuiție — mereu nemulțumit de sine, o nemulțumire de sine care în cazul acesteia, al tânărului anchetator, nu se dovedește *bună de nimic. Personajul lui Virgil Duda este astfel creat, cu atâta știință a nuanțelor, încit nemulțumirea sa poate fi rund pe rând luată și drept nehotărâre și drept timiditate, dar și drept opacitate, în ciuda acelei intuiții de care vorbeam mai sus, încit o încadrare a acestui personaj într-o „serie” poate să pară arbitrară. Creindu-l astfel, complicat și lucid, și autocritic, și totuși nehotărât și uneori laș, ba chiar nepăsător, Virgil Duda a avut în vedere parcă un fel de continuă raportare în primul rind la noua structură a omului contemporan frământat de sentimentul răspunderii; pe care faptele sale îl caracterizează sau îl acuză. Un sentiment al răspunderii oare pe tânărul anchetator îl torturează, fără a avea tăria necesară să și-l asume ou certitudinea că nu va greși, condamnând cu asprime sau judecând cu prea mare ușurință, din ofcișnuință sau rutină, așa cum uneori face superiorul său, aflat pe o treaptă mai comodă (în sensul că nu-și poate permite luxul să delibereze la nesfârșit: „*Dacă în fața fiecărui dosar de anchetă m-aș lua cu mâinile de cap, speriat de pedeapsa care va să vină, probabil că n-aș mai face altceva decât să mă lamentez și iar să mă lamentez*”, îi spune experimentatul Spirea tânărului său coleg). Tânărul anchetator suferă parcă de o inapitudine a acțiunii, se menține în zona malefică a unei inerții eon-dațmnabile, acceptând camera murdară și patul soios al unui coleg, vag amic din copilărie, doctorul,

pe oare în realitate îi suportă greu. ale cărui tabieturi sau petreceri îl îngreșează, cu toate acestea se complăce nefirese de mult în această *asteptare*, cum o numește el. De fapt, pe undeva, e vorba de o comoditate, dublată și de intenția, delicată, de a nu-și jigni amieul, plecând de la el. Această zonă de *inertie* își pune la un moment dat amprenta păgubitoare asupra întregii sale existențe. În cazul descifrării dosarului umor delapidatori, deci pe plan profesional — ea îmbracă multă vreme forma unui dezinteres, a Unei târâgănări plicticoase, oa să se transforme, prea tinziu, într-o teamă de a nu greși în aplicarea pedepsei, sau, și mai rău, în neputința (nu în sensul de incapacitate, ci de lipsă de timp) de a rezolva just o dublă crimă pe care intuiția sa justițiară i-o iconfirimă, dar pe oare lipsa de timp în adunarea probelor i-o refuză.

Tinărul anchetator își „anchetează”, cum seria Paul Georgeseu în „Luceafărul”, propriul său „caz”, și e ceea ce stîrnește interesul pentru această anchetă, care demarează cam greu în primele pagini, dar pe parcurs capătă relief și culoare proprie datorită unei lucidități dublate de ironie — o ironie conținută, îndrăzneată, uneori tăioasă, dură — descoperind fațetele cele mai aslounse ale peisajului lăuntric, din punctul de vedere ai unui foarte bun cunoscător al... maladiiei de care suferă tinărul anchetator. Autoanaliza (căci tinărul anchetator e un ins modern, care se introspectează) merge pînă la disecție și pătrunde sensul profund al faptelor, apelînd uneori la Coborârea în subteranele memoriei, cînd este vorba de vdața intimă a personajului, de iubirea lui. De fapt, această a treia parte a romanului lud Virgil Duda este un rechizitoriu pasionant și tardiv, o ultimă „probă” a dosarului blazării și nepăsării condamnabile de care suferă nu numai tinărul anchetator, dar și alte personaje ale cărții: în cazul lui Spirea, un funcționar „cu experiență”, blazarea s-a topit în automatism pro-

fesional, iar în cazul tinărului a bune care lipsește vechi tăieturi din reviste și are senzația că „face ceea ce-i place”, insensibil la” dojenile bătrinei lui bunici care-l indeamnă să meargă să muncească apatia îmbracă forma ei cea mai de jos, cea mai degradantă. Nu mai puțin păgubitoare însă decît frămîntările sterile și tîrzii ale tinărului anchetator oare crede că prin aceste ezitări și lamentări inutile, fără a-și găsi exprimarea dinamică, concretă, pe plan social și etic, este cumva scutit de „fiurul mistificator al energiei”, „cum se exprimă undeva scriitorul. Jocul autoiironizării pe care-l practică (cu un efect contrar celui așteptat) tinărul anchetator, conferă paginilor scrise de Virgil Duda și gravitatea și seriozitatea necesară „cazului” cercetat, care nu este de fapt unuU izolat, ci vizează o întreagă categorie de oameni. Și, dacă ne gfadim că de fapt tripticul Spirea — tinărul anchetator — tinărul abulic fără oaupație reprezentă în intenția scriitorului nuanțări ale aceleiași atitudinii esențiale în fața vieții, oblomovismul eroilor săi nu este mai puțin condamnabil în diferitele lui ipostaze, mai grave sau mai puțin grave. „Impresia mea, iartă-mă, e însă că noi sintem o generație clorotică, fără vlagă, anemică și ne speriem de orice — declară Spirea deși, e vident, privea dinafară spre tinerii de care era nemulțumit, nu se solidariza cu ei.” Numai că tinărul anchetator își dă seaimia, în urma unei vizite, edificatoare pentru el, că frămîntările șefului nu sînt mai puțin sterile decît ale sale, acela căutând sprijinul tacit al colaboratorului său ori al respectabilei sale soții pentru a-și spulbera cu ajutorul lor indoelile și a-și netezi frumos și repede calea spre rezolvarea comodă și rapidă a unei sinucideri îndelung premeditate, care aducea a crimă. Pe terenul acesta sigur și lin al romddităților, fie și nemărturisite sau deghizate, Spirea se întâlnește cu tinărul anchetator, pe care de fapt își permite să-l dojenească părintește pentru exageratul lui zel (fără re-

zoltate practice, bine înțeles) de care acela părea că dă la un moment dat dovadă, încercând să descifreze misterul morții domnișoarei Vivi, implicată în procesul delapidatorilor. Dar zelul tinărului anchetator se frânge la jumătate și, plictisit de atfacerea care nu i se păruse demnă de luat în seamă, procedase întocmai ca superiorul său, — o părăsise pe drum.

Virgil Duda intuiește cu exactitate și cu fină nuanțare tarele morale ale personajelor sale, fără a ine da nici o clipă impresia că se amestecă în viața sau gândurile lor, păstrind mereu o evidentă detașare de materialul uman, de ideile cărții sale, de unde și acea impresie de echilibru a scrierii, de care aminteam.

Niciodată drama — căci e aici o dramă oare se consumă mocnit — a tânărului anchetator nu iese din plasa acelei ironii sticloase, mai exact a autoironiei, oare potențază original acordurile grave, dureroase. A treia parte a romanului, descoperirea eșecului în iubire, mai exact redescoperirea iubitei pierdute, redescoperire însoțită de sentimentul nesuferit al ireparabilului, dar și de conștiința faptului că al are imult prea tirziu revelația iubirii — atât de tirziu și de neașteptat încît pare că asistă neputincios și stupefiat la o farsă pe care și-a jucat-o sieși, fără să-și fi dat seama că cel batjocorit va fi el însuși — această rememorare făcută rînd pe rînd cu batjocură sau ou sarcasm, este partea cea mai bine scrisă a romanului. Ba este și cea mai revelatoare pentru esența umană a personajului principal, atât de *altfel* în balansurile lui interioare decît modelele care l-au putut inspira. Aceeași *apatie* care-l face să se dispretuiască, în cele din urmă, fiindcă n-a avut forța și interesul necesar să ducă la capăt un dosar juridic, se manifestă și în alt plan al relației, anume în cel mai intim și mai vulnerabil, al iubirii. Crezând că n-a sosit încă momentul așteptat al mării iubiri visate, tinărul anchetator rupe energic legătura sa ou o femeie frumoasă (de care nu-și dă seama că e îndrăgostit),

fericit că a scăpat de „complicații”. O simplă întrebare a doctorului, prietenul său declanșează însă un resort ciudat al gândirii și, mergând pe drumul rememorării, tinărul anchetator face amara constatare că el nu este păcălitorul, ei, vai, cel păcălit! Un anume provizorat prelungit peste măsură, o anume *așteptare* a ceva ce trebuia să se întimple frumos și sublim în viața sa l-au determinat pe tinărul anchetator să nu realizeze exact tocmai ce se petrecea cu el, isă se mențină voit departe de viață, intro claustrare înțeleasă ca un fel de apărare, într-un egoism plat și meschin (ea toate egoismele), rezervându-și doar rolul de participant pasiv în legătura sa cu frumoasa Mura. Ideea aceasta a nesizării imomentului esențial al unei iubiri, ideea unei pierderi tardiv realizată, ideea de contratimp, la urma urmelor, mi se pare tulburătoare, iar felul cum o reliefează autorul, prin autabieiuirea personajului, e unul dintre cele imai izbutite rechizitorii ale uscăciunii sufletești. Desigur, pentru un ins care aștepta ca viața sau însăși iubirea să i se infățișeze asemeni unei „*curgeri line de situații neașteptate, surprinzătoare dar justificate, ca într-un caleidoscop ritmic răsucit*”, către aspira către un *eden în oare să trăiască ocrotit*, ne-Seisizarea esenței realităților trăite îi provoacă șocuri "târzii și greu vindecabile, al face să rămână suspendat în masa unor „*raporturi superficiale, cu toate că sufletul sau rivnea comunicări întinse și statornice, apte să-i vrăjească și să-i alimenteze ezitățile dar și certitudinile*”. Dar oare singurele certitudini ale personajului lui Virgil Duda nu par să fie aceleași... ezitări, sau frământări sterile, care-i indeamnă inevitabil către resemnare? Este evident, singurul punct terminus al unei boli incurabile, numită de scriitor „*apatie*”. Deși inițial opune un fel de rezistență la lectură, odată intrat în făgașul interesantei ei problematice morale și în albia stilului sigur, echilibrat, cenzurat de ironie, cartea lui Virgil Duda, sfîrșește prin a cuceri totala adeziune a cititorului.

dumitru ruicu

vasile netea: „interviuri literare”

Cine cunoaște pe Vasile Netea doar din lucrările sale de istorie și istorie literară, din docte monografii precum **Gheorghe Barițiu** și **C. A. Rosetti** (spre a le cita doar pe cele recente și de proporții) și din erudite studii apărute în periodice de specialitate sau trase în broșuri, va fi poate surprins de a-i descoperi și o altă față, aceea de publicist prin vocație, inventiv și alert. Gazetarul s-a afirmat, de fapt, dacă nu greșesc, înainte istoricului: în publicații transilvănene din deceniul al patrulea, apoi, cu pregnanță, în *Vremea* și, simultan, în *Viața* lui Liviu Rebreanu — aceasta în timpul războiului, iar după 1944 în felurite gazete ale acestei perioade, de la *Voința Transilvaniei* la *România liberă* și *România literară*. Ce rămâne din această activitate sînt, în rîndul întîi, foarte apreciatele la timpul lor interviuri, cele din *Vremea* în special, dintre care doar o parte au intrat în volumul editat de „Minerva”, altele urmînd să alcătuiască o eventuală nouă carte.

Pentru cercetătorii în domeniul istoriei literare, aceste interviuri nu reprezintă, bine înțeles, o surpriză, iar unele dintre ele sînt cunoscute și publicului mai larg, întrucît aproape nu există studiu asupra lui Bacovia, Camil Petrescu în care să nu se găsească trimiteri la convorbirile avute de acești scriitori cu Vasile Netea. Ceea ce demonstrează consistența lor. Și, implicit, destoi-

nicia redactorului. Recenzînd în *Adevărul literar*, volumul *Domniile lor, domnii și doamnele*, G. Călinescu acorda ziaristului ce ia interviuri mai curînd un ral șters și j. tot cazul, subaltern, pe consideren- tul că acesta nu face decît să no- teze spusele celui pe care l^, pro- vocat la vorbă. Așa ar fi, dacă a- ceastă provocare n-ar implica o artă. Calitatea unui interviu depin- de, natural, în chip decisiv, de cel *interviewat*, dar contează foarte mult și faptul dacă *interviewatul* (vai, ce termeni!) știe ce și *cum* să întrebe. Există un talent de a da interviuri (cum există unul de a .corespunda sau a redacta jurnale intime), dar tot de talent, sau mă- car iscusință este nevoie și pentru a le lua. A ști să obții de la un ta- citurn ca Sadoveanu sau, mai cu seamă, de la un însingurat și absent ea Bacovia mărturisiri revelatoare e ceva! Meritul redactorului devine ou atît mai mare cu cît sînt mai diferite personalitățile cărora se ad- nesează. Or, Vasile Netea a știut să vorbească fiecărui scriitor pe limba lui, de la Arghezi la Ionel Teodo- reanu, de la Caimiil Petrescu la Ion Agiîrbiceanu, de la Liviu Rebreanu la Perpessicius, de la Cezar Pe- trescu la Elena Farago și Claudia Millian. Aceasta implica, de la sine înțeles, înainte de orice, fami- liaritatea cu operele respectivilor. Pe acest temei redactorul de odi- nioară al *Vremii* a realizat un șir de edificatoare convorbiri... obtec- tive. Subliniez *obiective*, spre a manca natura interviurilor con- semnate de Vasile Netea. Căci există și „convorbiri subiective”. Intitulîndu-și astfel cartea de dialo- guri cu o seamă de oameni de cul- tură (savanți, filosofi, scriitori, ar- tiști), Ana Blandiana și Romulus Rusan au ținut să-și delimiteze ex- plicit formula de cea comună, a interviurilor de toate zilele. Sau, dacă respectivul titlu nu urmărea deliberat acest scop, rămâne un fapt că el indică o modalitate specifică a convorbirii: „subiectivă”. Nota ei dăstinctivă o constituie elementul creație. Celor doi reporteri, unul de profesie celălalt de circumstanță, le aparțin, firește, doar întrebările și

introducerile (cum s-ar putea altfel?), răspunsurile sînt — natural — ale interlocutorilor. Și, totuși, cartea ca atare este a lor, am putea spune, în exclusivitate; personalitățile solicitate să vorbească, devin, într-un fel, expresii ale subiectivității interlocutorilor, așa cum autorii incluși într-o antologie „subiectivă” se transformă în voci ale alcătuitorului acelei antologii. Personalitățile (fără a înceta să fie personalități) devin, ca într-un roman istoric, personaje.

E ceea ce nu se petrece în *Interviuri literare*. Aici personalitățile rămîn exclusiv personalități. Autorii volumului sînt Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi și ceilalți. Vasile Netea rămîne ceea ce și-a propus a fi: editor. Un editor competent și talentat. Iar, înainte de aceasta, un redactor fără cusur. Priceperea cu oare știe să-și apropie scriitorii dintre cei mai deosebiți, abilitatea cu care îi determină să-și „dea drumul” și cu care apoi dirijează cursul conversației, reflecțiile agere, penetrante, uneori de-o poetică vibrație, nu o dată punctate de un umor subtil, pe care le intercalează în dialog sînt însușiri ce, conjugate cu discursul propriu zis al scriitorilor, conferă textelor nerv și savoare, justificînd considerarea interviului, dacă nu drept „un adevărat gen literar”, cum se afirmă în prefață, în orice caz o seducătoare specie publicistică.

Dar, încă o dată, interesul major al convorbirilor rezidă în declarațiile scriitorilor înșiși, surse de prim ordin pentru istoria literară. Dacă rostirile telefonice în decurs de „șapte nopți” ale lui Tudor Arghezi adaugă noi pagini de artă în opera acestui scriitor și îi definesc o dată mai mult spiritul, dialogurile cu alți exponenți ai literaturii perioadei interbelice au prilejuit dezvăluiri de ordin bio-bibliografic deosebit de prețioase, unele (acelea ale lui Cămil Petrescu) zguduitoare. Iată-i pe Ion Minulescu, la Reghin, povestind cu haz cum l-a păcălit pe Ohend, dîndu-i o poezie originală drept traducere după un papirus, și cum a pătruns, peste voia lui Ibrăileanu, la *Viața românească*

sau cantinei doine de pe Tîrnave și Olt, pe care — notează reporterul, spiritual — dacă Ilarie Chendi le-ar fi auzit din gura autorului „romanțelor pentru mai tirziu”, „ar fi uitat pentru vecie buclucul cu romanțele traduse după un papirus de la Pompei”. Sadoveanu vorbește, în cartea lui Vasile Netea, între altele, despre Eudoxiu Bărbat, personajul romanului *Oameni din lună*, mărțurisind că „îi place” atitudinea acestuia în fața vieții, cu alte cuvinte că s-a auto-zugrăvit în el sub un anume aspect. Ionel Teodoreanu declară că, scriind un roman, își amintește „de oameni care n-au existat, devenind biograful destinului lor.” Cezar Petrescu destăinuie un fapt merit să explice multe din scăderile prozei sale: rezeala 'Cu care își scria cărțile: „De multe ori romanele mele ajung la tipografie înainte de a fi terminate, continuarea și sfîrșitul trimițîndu-le pe măsură ce le scriu”. Trecînd peste interviurile obținute de la Oamil Petrescu și G. Baeovia, cele mai substanțiale de fapt. și mai dramatice (primul e calificat de altfel de V. Netea „una din cele mai dramatice spovedanii literare românești”), dar și cele mai exploatate, deci mai cunoscute, dăm de relatări precum acelea în care Ion Agârbiceanu se plînge de nu a găsi editor pentru unele din romanele sale cele mai izbutite, Rebreanu se referă la „zeci de piese” scrise în tinerețe, „unele Chiar în limbile maghiară și germană”, și pentru care bătuse „ani întregi la poarta unor teatre din Budapesta sau Viena”. Claudia Milian evocă acțiuni culturale întreprinse la Paris, în 1924. împreună cu, între alții, B. Fundoianu și Al. Philippide, sub patronajul Elenei Văcărescu, în fine Perpessioius, într-o rememorarare plină de farmec, ulterioară ou mult celorlalte interviuri din carte (a apărut în *Gazeta literară*, în 1966), amintește de anii de profesoriat ia Arad și Tîrgu-Mureș, istorisește cîteva pătani literare și își divulgă pseudonimele anterioare celui cu care a intrat în conștiința publică (D. Pandora, Victor Pribeagu). De maxim interes, egal

celui suscitată de convorbirea cu autorul *Jocului ielelor*, este articolul *O primăvară din viața lui Camil Petrescu, 1943*, un fel de apendice la interviuri, în care evenimentul celei de a doua reprezentări a piesei *Mioara*, cu toate implicațiile, antecedentele și urmările, este reconstituit cu minuție de un martor direct implicat în desfășurarea lud. Rolul lui Reforeanu (ca director al Teatrului Național) și al lui Arghezi în organizarea premierei, solidarizarea impresionantă a unui număr însemnat de scriitori de prestigiu cu un confrate al lor atacat huliganic de o presă iresponsabilă sînt relevate cu o precizie cu veritabilă putere epică.

lată-ne, așa dar, în prezența unei cărți, și interesante, și edificatoare, cu atît mai binevenită ou cît mulți o consultau încă dinainte de a se fi întocmit, de pe cînd se găsea dispersată în periodice. Cărți de acest fel mai există în *Rampa*, de pildă, în *Universul literar* — și nu vād de ce n-ar lua de îndată calea producției editoriale.

florin, mihăilescu

paradoxul și demnitatea lui

Este semnificativ în chip deosebit prestigiul de care se bucură paradoxul în rândurile tinerilor critici, într-un moment în care proliferază perspectivele de interpretare literară cele mai inedite, locurile comune ale istoriei și criticii mai vechi, ca să nu mai pomenim pe cele ale opiniei publice, se vād

*) Al. Paleologu : „Bunul simț ca paradox”, Ed. Cartea românească, 1972.

contestate nu o dată pentru a fi înlocuite cu imagini a căror nouitate nu 'ocolește, ba chiar caută uneori cu dinadinsul, ipostaza paradoxală. Obiectiv vorbind, procesul acesta e un semn de emancipare a ^criticii de sub jurisdicția formulelor dogmatice, iar subiectiv el poate fi ecoul amplificat al farmecului „oare această stranie provocare a inteligenței care este paradoxul la exercitat întotdeauna asupra spiritului curios și meditativ.

Marea generație critică interbelică n-a cultivat paradoxul rmai mult decît ca un joc al disponibilităților intelectuale, artificiu stilistic și lux cdihnitou ai unei vii încordări investigatoare. Ambiția ei majoră rărninea supunerea la obiect icită vreme studiile fundamentale cu privire la scriitorii români nu fuseseră încă produse. Această modalitate pe care am putea-o numi a proprietății sau verosimilității imaginii critice purta cu sine riscul oboselii și al îmbătrnirii timpurii. Ou o splendidă independență de spirit față de această mare tradiție care începe în fond cu Maiorescu, dar și ou ascendentul unei vocații și a unei culturi impresionante, eălineseu a inaugurat o atitudine diniamitardă prin studiile sale de istorie literară, o viziune atît de personală și de cutezătoare încît conflictul cu opinia comună, instituționalizată sub forma unei anumite tradiții eronate n-a mai putut fi evitat și autorul lui „Eminescu” si aooi al „Istoriei literaturii”... s-a trezit acuzat cu asprime de a fi abdicat de la datoria de obiectivitate a istoricului literar. Nu cãntărim acum în ce măsură acuzația, pe care nici Lovineseu însuși nu s-a ferit să i-o arunce, ar putea fi argumentată. Reținem doar „scandalul” pe care aerul quasiparadoxal al unor interpretări călinescene a izbutit să-l provoace. „Paradoxul e o alarmă a inteligenței” scrie Al. Paleologu în cartea care ne prilejuiește aceste observații — un contact inedit cu adevărul; valoarea lui e una de excepție”. Ceea ce a trebuit să i se concedă pînă la urmă lui Călinesou a fost argumentația sa riguroasă, de o coe-

rentă ce se poate discuta, dar nu contesta cu desăvârșire. Iată de ce paradoxele lui Călinescu nu par niciodată imprudente oi dezvăluie mai totdeauna fețe necunoscute ale operei sau ale ideilor. Dar fascinația marelui său exemplu n-a dus de fiecare dată la rezultatele cele mai fericite intruoi, pentru a exprima și noi un paradox, nu influența își alege obiectul ci invers. Așa se face că în lipsa altor calități necesare, pe oare maestrul le avusese din belșug, paradoxul a devenit uneori în publicistica noastră literară un instrument ieftin de diversiune și confuzie a ideilor. În lipsa frinei spiritului' critic raționalist, el amenință astfel nu poncifele dăunătoare ale gândirii, ci ciștigurile ei reale și demne de întreaga noastră stimă intelectuală.

Paradoxul trebuie de aceea restabilit în drepturile lui, prin afirmarea poziției demnității proprii, la care nu poate renunța decît sub pedeapsa compromiterii iremediabile. „Fabricat în serie, zice Paleologu în continuarea citatului de mai sus, cum îl găsim la Chesterton sau la alții, se depreciază și își pierde funcția de cunoaștere. Cînd nu duce la simple aberații, procedeul de a răsturna locurile comune nu face decît să ne înconjoare cu o hecatombă de truisme și nu e mai puțin plat, devenind un exercițiu plicticos și obositor' oare nu oferă conștiinței nici o aohiziție”.

Lecția de reabilitare a paradoxului zdruncinat din funcțiile sale printr-o utilizare abuzivă și sub .nivelul exigențelor pe care le impune, ine vine acum prin cartea unui intelectual mai vinstinc, nu numai prin ani, dar și prin cultură: „Bunul simț ca paradox” de Al. Paleologu. Raționalist convins și frecventator al valorilor clasice, dar nu mai puțin spirit deschis modernității de gândire și de simțire pînă la contestarea gloriilor îmbătrânite sau cel puțin pînă la distanțarea ironică și lucidă de absolutismul indiferent oricărui prestigiu, autorul acestei excelente cărți de moralist și degustător al esențelor culturii ne propune, ca

altădată un Montaigne, o reexaminare liberă a multora dintre adevărurile de circulație. Dacă acceptăm regula jocului îl vom urma pe Paleoiogu aproape pas cu pas, pentru că logica discursului său este de cele mai multe ori ireproșabilă. Dacă dimpotrivă respingem convenția sau „^contractul” la care ne invită, analizînd mai atent semnificațiile termenilor în diversele contexte ale demonstrației, rezervele ni se impun în m'od fatal. în acest din urmă caz, situîndu-uie deliberat în afara paradoxului, nu ne refuzăm însă luminilor și prospețimilor cu care numai el ne poate bucura. Pierderea ar fi prea mare.

Să primim așa dar provocarea și să încercăm să ine incredințăm inteligenței călăuze pentru a beneficia de orizonturile sade. Din primul moment, Paleologu înlătură ca falsă opoziția dintre bunul simț și inteligența superioară, conferind relației o altă accepție și anume aceea de presupunere reciprocă. Nu bunul-simț se opune inteligenței, ci simțul comun. „Se confundă mai totdeauna bunul-simț ou simțul comun ; e adevărat că merg o bună parte de drum împreună, pornind de la constatări elementare. Dar simțul comun cade repede în aporii sau platitudini, în vreme ce bunul-simț își urmează fără greșeală drumul ajungînd la descoperiri senzaționale ca postulatul lui EUclid sau teoria lui Copernic. E darul de a „simți bine”, de a discerne, de a-și reprezenta, de a imagina adevărul, de a îndrăzni și. mai departe : „bunul-simț este filosofia însăși”, iar ganiull — forma supremă a bunului-simț. Departe de a fi o satiră la adresa comportamentului bizar și a capcanelor mistificăției, „Don Quijote” e una din din marile cărți ale bunuii-simț. Nu numai a supremului bun-simț al autorului, dar și al eroului. E în această carte n întreagă dialectică a bunului-simț și o subtilă antiteză a acestuia cu simțul comun, reprezentat, în viziunea lud Al. Paleologu, de Sanoho Pánza, care în cele din urmă se „quijotizează” el însuși. „Intre Don Quijote și cei cumiști, citilm mai departe, e antagonismul dintre sens

și nonsens, dintre bunul-simț și simțul comun; între Don Quijote și Sancho e alianța dintre acestea din urmă și buna direcție pe care al doilea o poate căpăta de la primul".

Bunul-simț ne apare deci ca un fel de intuiție a esenței lucrurilor prin îndepărtarea vălurilor care încearcă să o acopere ca o vegetație luxuriantă dar nocivă pentru acele „Verites premieres” spre care aspiră în fond toate eforturile noastre de cunoaștere. Ceea ce bunul-simț surprinde instantaneu inteligența discurzivă dobândește prin analiză, care nu e, oum li se pare unora, o complicare inutilă a obiectului, ci tocmai „căutarea elementelor celor mai simple, reducerea lucrurilor la principiile lor. Simplul e ceea ce se obține la urmă, e rezultatul experienței și meditației târzii”, de-unde concluzia că „solidele adevăruri prime sînt în fond *ultime*.”

Comunitatea de scopuri pe care le ating atît bunul-simț cit și meditația filosofică sau cercetarea științifică vine de acolo că cel dintăi e implicat în celelalte două ca o condiție indispensabilă oricărei mari realizări a spiritului. Geniul devine atunci un indice de normalitate și nu o anomalie sau o degenerescență oa în teoriile romantice: „Normală e inteligența peste medie, adică aceea care, înțelegând totdeauna ceva în plus, constituie un ferment al conștiinței; e cu atît mai „normală” cu cit e mai miare; culmea normalității e geniul”.

Absența bunului-simț coboară nivelul intelectualității și mulți dintre așa zii savanți pot fi doar simpli cărturari, incapabili de ceea ce se cheamă creație, din teamă de risc și de eroare. Dar „teama de eroare în știință e ca și în viață teama de risc: cea mai infecundă formă a comodității; ea n-are nimic comun cu prudența care e arta de a dirija riscul. A fi intelectual nu e o situație comună sau o meserie, e un mod de a fi pe care-l definește pasiunea înțelegerii, a cunoașterii, deci cu vocația unor aventuri hazardate ale minții și uneori și ale persoanei fizice. Pentru

asta trebuie desigur cunoștințe și meșteșug. Dar cei care l. au numai pe acestea nu sînt intelectuali ci simpli cărturari adunători de colecționari de bibliografii. Intelectualul e prin forța lucrurilor cărturar — cu oarecare nonșalanță sau degajare - dar nu orice cărturar e negreșit și intelectual”.

Ar fi extrem de greșit să se conchidă de aici că Al. Paleologu vestește încrederea adănc umană în rațiune, în posibilitățile ei de a se apropia de adevăr, preferind diropotrijvă fulgurațiile superficiale și facile ale unei fantezii „inspirate”. i. realitate, autorul „Bunului simț” ca paradox” este un fervent al raționalismului, dar al unuia emancipat și generos și nu închistat în orizonturi strimte și meschine, dogmatizat prin naivitate sau perversiune: „A fi raționalist nu e la îndemăna oricui. În primul rînd desigur, nu e la îndemăna celor care din lenea minții și nerăbdarea inimii fug de rațiune și hulesc împotriva-i. Dar nu e nici la îndemăna celor oare din lipsă de imaginație, din uscăciunea inimii și dintr-un fel de bigoție intoarsă nu cred decit în rațiune, limitănd-o intolerant”. Domeniul realității e mult mai cuprinzător și rațiunea autentică nu poate nega evidența. „Drumul rațiunii, scrie pe drept cuvînt Paleologu..., nu se mulțumește niciodată cu ea însăși și tinde mereu să ajungă la ceea ce o depășește... Elanul acesta al rațiunii, conștientă de sine și ambițioasă, se numește raționalism”.

Afară de acestea, privind cu atenție structura intimă a actelor intelectuale, Paleologu crede a descoperi acolo implicată organic pasiunea în înțelesul cel mai exact al cuvîntului. Răsturnînd o cunoscută vorbă a lui Camil Petrescu, el scrie „ inteligența devine cu adevărat mare și capabilă de o progresie nelimitată, devine acel miracol al-minții umane care sporește conștiința și o adăncește, numai în aliaj cu un mare sentiment și e pe măsura acestuia: cit sentiment, atăta inteligență”.

Implicația aceasta profundă și inaparentă face ca inteligența să lucreze uneori latent, fără eforturi

„Jubile, în acea stare de abandon l. care simțul comun o gratifică L chipul cel mai grațios de lene. p. urmele lui da Vinci, Paleologu subliniază dimpotrivă resursele creatoare ale acestei false inactivități: „Lenea pierde timpul, dar reveria, contemplarea, meditația, lăsarea în voia hazardului, nu sint totdeauna timp pierdut”. Din asemenea dispoziții ale sufletului se nasc adesea capodoperele culturii și în nici un caz din „lenea activă” care nu pierde numai propriul ei timp, ci „pierde timpul tuturor”, împotriva ei, lamentația intelectualului ce se vede deposedat de cel mai prețios capital care e timpul atinge tonul cel mai înalt al vehemenței: „Nu e timp mai irevocabil pierdut decât cel confiscat de formalități, prezențe obligate și activități marginale. Viața fiind temporală, fiecare oră răpită ne sfirtează existența, ne mutilează, ne amputează ființa. Cronofagia — este un asasinat; fiecare pisălog e un atentator, dar lenea activă e cea mai perfidă formă a genocidului. Toți aferații, pseudoeficienții, copleșii și copleșitorii cu treburi sint niște incapabili de reculegere, de răbdare, de răbdătoare și lentă gândire, de concentrare pe probleme esențiale. Dacă n-ar avea activitate n-ar ști ce să facă”.

întreaga carte a lui Al. Paleologu e o pledoarie pentru gândire căci „spiritul se manifestă totdeauna ca meditație” iar forma cea mai incitantă e paradoxul. Și ce este acesta altceva decât un instrument al dialecticii? O asemenea fină dialectică a ideilor caracterizează personalitatea intelectuală a lui Paleologu. Nu mai putem aici aminti, fie și în treacăt, multe dintre soluțiile ingenioase pe care rafinamentul ei ni le propune, dar trebuie să semnalăm în orice caz eminența studiilor despre Caragiale, Sadoveanu și Balzac cărora analiza pătrunzătoare a eseistului le dezvăluie profunzimi în genere ignorate. Pasiunea lui Paleologu este descifrarea dincolo de aparențe a unei filosofii mai cuprinzătoare decât imaginile prin care se exprima,

a unei *theoria* ca viziune în desfășurare.

în adevăr nici o gândire și nici o operă nu e interesantă dacă nu poți extrage din ea un sens mai general și chiar un anumit sistem. E ceea ce am încercat noi înșine în cele de mai sus, sacrificând atâtea amănunte prețioase. Dar am dorit să sugerăm ideea că A3. Paleologu nu e un semănător de paradoxuri epatante și gratuite, ci exponentul coerent în fond al unei *Weltanschauung*. Admirabila carte a lui Al. Paleologu este o invitație la tinerețea spiritului și un apel la reexaminarea sensurilor autentice ale gândirii și ale vieții creatoare.

ioana cretulescu

gheorghe tomozei:

Poezia lui Gheorghe Tomozei este un amestec ciudat de vigoare și candori. Uneori aprig și singeros, alteori duios, dar întotdeauna deosebit de limpede. împletind durități sau dantele, cuvintul tresare ca un clopot de argint minuit cu grijă, de la sunetul aprig până la cântecul greierului. întotdeauna câmbiat, nu jertfește niciodată vocabula de dragul jocului. Nu există stridențe și nici goluri de expresie. Meșter în împreunarea cuvintelor, poetul le face din simplitate un omagiu. Poezia lui Gheorghe Tomozei este o poezie de senzație și nu de impresie. Senzorialul este de o perfectă conereteță. Poe-

zia mustește de sevă, o sevă a continuității — pământ, oameni, copaci, iarbă, fructe sînt de fapt o lungă serie de elemente invincibile însemnând *continuitate*. Elementele se recompun conform ordinii naturale, dar mai ales conform unei ordini simbolice pe care O alcătuiește metafora.

în genere poezia modernă, printr-un exces de metaforizare, nu se sfiește să abandoneze tema sau ideea centrală a unui poem în favoarea unor linii (metaforice, atît de încărcate încît devin toate puncte de sprijin ale poemului. Metafora, la Tomozei, se supune firului simbolizării principale lăsîndu-i întregă extinderea, „străvezimea”, cum ar spune poetul. în concepția sa artistică poetul este investit cu puterile miraculoase ale dedublării. El se regăsește în apă, în pământ, în oasele morților străbuni, în păsări, în iarbă, în copaci și, mai ales, în cuvînt. în afară de lungă și multiplă dedublare pe care o întîlnim pe tot firul volumului „Tamit”, drepturile poetului, deci ale poeziei, sînt de a se imagina cavalier al tuturor visurilor și senzațiilor, fie bucuroase, fie amare. Eul liric se diferențiază în nmuimăratte ipostaze în oare este condus de senzația acută, autentică. Detalii ale acestei împlințiri în miezul lucrurilor revin mereu, ordonate în mereu altă senzație, în mereu altă mișcare a sufletului, în fiecare poezie. Dar sinteza lor, un fel de artă poetică, mai de grabă portret aj artistului, o întîlnim în poezia „Ceea ce-i spun oglinzii” :
„Tirîie-sabie, Scutură-lance, / Clatină-raoară, / Singeră-nuferi, Treieră-raze / fii binevenit la masa mea, cavalerie! / Aprinde-candelă, Flutură-steag, Vintură-apă / vino cavalerie de Postalion-pierdut j de Mireasă necheltuită, / de Vis spart-cu potcoave! / de Prea-trîziu, / de Niciodată / cavalerie albit de făina morții, / ești oaspetele meu. / Tu, Lunecă-frunză, j Mingîie-crini, / Surpă zăpadă / fii oaspetele meu !

1 Așa-i spun I oglinzii...” Această imagine a cavalerului Don Quijote scuturînd lancea și mingîind crini este acea pendulare între vigoare și

candoare, de oare vorbeam la început. Poetul însuși este loc de întîlnire și continuitate a lumii în care elementele resimțite cu toată valoarea lor, la ceasuri de tihnă se separă alcătuind termenii acestei poezii : „Și noaptea cade în odăi, Tanit, / tot ce-i pământ în mine-a adormit, / adoarme calcarul și apa amăruie... / Ce e lumină către tine suie, / ce-i sunet se depune în cristale. Ce e cuvînt a lunecă pe dale I și amintirile „laviți curse I se duc să-nghete printru urse.

Această profesie de credință este în același timp un imn închinat luminii, o lumină care înseamnă poezie, artă, înălțarea către spațiile de puritate, ideal și ... catharsis, viață, pulsație adevărată și nu [tânguire abstractă].

Dintre temele obsedante ale volumului, apa deține un loc aparte. Ea este elementul care deține puterea de a se transforma în diferite stări fluide sau solide, ea deține „aventurile culorii alb”, ea reprezintă lumile translucide, adică transparența clarvăzătoare a lumii. Apa ca sevă a universului, ploaia sau, mai bine spus, toamna ploioasă care ucide vara, așa încît grădina pare o lume devastată, un „țintirim” al apei, în care fructele sînt niște răni deschise, prilej de comparație cu o iubire în declin; iată tema unei mari iluzii, unei veșnice treceri, unui naufragiu sufletesc (Stărv). Tot astfel, în poemul „Scriere cu străvezim”, apa ca o veșnică curgere, spălînd răul lumii, ca un destin binefăcător, dar trist pentru că prea trecător: „O reverență pentru ploile verii / pînă la pământ, pînă la destin. I pentru apa dulce / umplîndu-ne ochii”. Curgî pentru / ceasornicele de porțelan / samovarele romanelor uitate I și lămpile cinei / Curgî spre canale. / apă scrisă cu străvezime / cu desenul blacheurilor noastre, confuze / cu sudoarea pietrelor I cu jegul statuiilor / curgî spre grătarul canalelor, / ca spre gura cu dinți translucizi / a lubirii...”

Natura îi oferă poetului ca predilecte cîteva teme :eopacuZ, iarba, frunza. Pe marginea lor desenează

metaforic legile de identificare și de includere în lumea naturală, a **cărei** respirație ancestrală o simte aproape. Aidoma ierbii, poetul simte greutatea pământului oare îl conține și îi oferă sprijin, aidoma ierbii poartă viața cu greutățile ei, uneori „bolovani”. Asemenea ei străbate drumul firesc al ciclului vieții, însoțindu-l pretutindeni, simțindu-se părtaș, uneori acoperindu-d pe de-a întregul în înțelegerea și cuvântul („*larbă*”). Și, tot afetfel, simțindu-se cronicar al vieții, la care participă înregistrind-o lucid pentru semenii săi, conștințindu-i tristețea sau bucuria („*Cronicarul frunzei*”); sau piurtindu-și destinul ou sine, traversând lumea conștient de puterile sufletului în apartenența sigură la mișcarea u-niversului („*Copac cu copac într-insul*”). Alteori, conștient de faptul ca își conține nu numai timpul prezent, dar și cel străbun, se simte plin de toată istoria de suflet de la bătrânul dac pină astăzi. Iar stingerea din natură este resimțită aidoma uneia omenești, sau, mai degrabă, panticipind la moartea unei frunze, imaginația o împreunează despărțirii de țărml vieții :
*„Cum pîlpîie pierdutele pāduri /
 În urma noastră ! Toamna s-a-nclinat /
 Și frunza se desparte de nervuri /
 Se sparge frunza ca un vas de lut /
 Ce ți-a rāsfrînt odinioară botul /
 Din care ai bāut / și ți-ai bāut /
 do-moale, amintirile, cu totul... j Cum fuge verdele din frunza spartă /
 așa și tu la țărml clipei pieri /
 abstras într-o priveliște deșartă /
 cu lespezi colorate și tăceri /
 Pe buze porți, pe ultima nervură. /
 O floare-ntunecată, a dorinței /
 pă-ăurea-ți e înfometata! gură /
 iar ouăle privighetorii, dinții”...* Dintre elementele naturii Tomozei mai pare a fi îndrāgostit de fructe. Ele pot semnifica rānile vremii, seva vitalității sau hrana focului încălzitor; piersica, mārul, gutuia, strugurii, ca un fel de ospāț al privirii care urmārește, în carnea fructului, trecerea timpului.

Aerul, motiv mai puțin frecvent, este doar terenul respirației comu-

ne ; omul, animalele și chiar fructul și-l împart.

în genere, *obiectele* concrete sînt foarte frecvente în această serie de poeme. Fără voia lor pot îndeplini și rol de decor, dar sînt mai cu seamă purtătoare de simboluri componente de metaforă. Desigur, ele produc sugestia puternică a obiectului prins în imagine vizuală, tot așa cum se vād aveau fructele, copacii, iarba și, mai ales, apa. Dar celelalte rămim elemente ale continuității firești, fără schimbări structurale. în schimb obiectele mici, cotidiene, apropiate sînt pri-lej de senzații complexe, stāpānite de aceeași idee a continuității. Sau, de nu oferā substanța în sine pri-lejul, atunci forma lor banală și binecunoscutā amintește ochiului sensibil de corespondențe vitale. Astfel încit se rostuesc toate la un loc, Sn chip repetabil ca elemente ale lumii : *„Mā uit în solniță ca în orbitele j unui craniu. Sarea ni se oferā / din lacrimi ce vor fi fost, / ireală / și albă. Clanța uși / pare coasta dulce a unei femei / trăită mai mult în oglinzi / decît în aer, de o vino-vată / transparență. Toate obiectele j ne povestesc timpul, ne continuā / și nu mi se pare cumplit / bătrînul călugār medieval, mai mare / peste un osuar, autorul unui ceasornic uriaș / făcut în întregime de oase... / Sîntem cifrele unui / posibil cadran j coclîndu-se sub limbile ploii...”*

Imaginația poetului care apropie concretul de abstract se amplificā uneori atunci cînd modificā raportul eu/lume, inversindu-l cu acela al lumii față de el. Desigur, avem de-a face cu dubla stare imaginativă din care răzbate idealul sau visul de împlinire al poeziei. Dacă am socoti poemul „Pictură naivă” o altā stare poetică, am spune că poezia este închipuitā fecundā aidoma grāului, cuprinzānd cosmosul sub semnul lunii, am spune că poezia este delicatā și liberā ca un fluture, dar unul puternic și mereu căutānd floarea, poate perfecțiunea, am spune că poezia este cristalizarea, depuneri îndelungi de acumulări ale cuvāntului; am spune că

țil ei. Locurile ca și oamenii sint
 - prinși în cuvinte simple, aduși din
 amintire și așezați în existența lor,
 uneori liniștită alteori tumultuoasă.
 Dar timpul este al altui veac, deși
 tabloul este viu ca o mișcare si-
 gură a unei pelicule alb-negru („La
 ceasuri târzii”). în „Vinerea seacă”,
 cu „gînd de cumpănă și vreme” se
 traversează veacurile și țările, în-
 tr-un fel de dans care amintește
 câteodată de „Panorama deșertă-
 eiunilor”. Dar declinul lumii este
 doar aparență pentru că pământul
 este mai puternic și din nou
 • dătător de viață. Vuiturile, ploile
 și ceața pot să acopere și să
 pustiască lumea., ea tot va renaște
 conform ciclului istoric ce va ur-
 ma. Respirația nouă a vieții este
 reprinsă în imagini. „Noptile”, pri-
 lej de meditație asupra lumii, a
 aerului înconjurător, populate une-
 ori de priveliști halucinante, când
 ouvîntul pornește să se măsoare
 ou sine, să-și construiască o lume
 pornind de la cea reală, sonoră și
 concretă, o lume oare să păstreze
 în ea conștiința tristeții, a respec-
 tului pentru străbuni și a speran-
 ței în ziua bună de rîmne. Poetul
 se simte depozitarul întregului tre-
 cut al lumii și, uneori, își procla-
 mă chiar sentențios misiunea : cre-
 ația prin cuvînt. Apel la memorie,
 la trecut, la datoria de a evoca :
 „După miezul nopții-i timpul să
 mă-nfășur în cuvinte I Să mă um-
 plu de cuvinte, să mă prînd în le-
 gea lor / Și pe drumurile țării cu-
 i noscute dinainte I Și pe urmele
 oștîrei, în cuvinte să cobor”. Răz-
 boiul, cohorta de mizerii îndurată
 de oameni, evocate spre a nu fi
 uitate, sint prilejuri de revoltă și,
 în același timp, prilej de invocare
 a tuturor apărătorilor țării : Ște-
 fan-cel-Mare, Mihai-Viteazul, Tudor
 Vladimirescu.

Tonul viguros are însă cadențe
 uneori răsunătoare și adesea ne-
 convingătoare. („Glasurile acestei
 nații”). Poemul „Am auzit” este
 un imn de..laudă țării. Poetul se
 vrea mereu . participant activ la
 viața țării, nu numai bard, ci lup-
 tător. Admirația sa pentru glorio-
 șii luptători pentru dreptate îl fa-
 ce să-i găsească în fiecare colț în-

drăgit de natură, lingă răuri, lingă
 munți, lingă câmpia verde bine-
 cunoscută.

Nu este nimic fals în poezia, lui
 Ion Horea, dar în unele poeme în-
 tîlnim o oarecare ostentație.
 Amintirea și datoria de om față de
 istorie nu sint lucruri ostentative,
 ci simple. Dar poetul este de fapt
 un îndrăgostit de meleaguri și oa-
 meni, uneori trist căutător al unor
 spații ideale, alteori revoltat de
 nedreptățile pe care vremea le-a
 așternut de mult peste țară. Fără
 să, fie stridentă, poezia devine a-
 tunci declamatorie. Alteori însă
 evocarea e caldă și blîndă, de pil-
 dă când este vorba de Buoureștiut
 de altădată, evocare deosebit de
 vie inițial, pentru ca apoi să se
 estompeze, înglobând un livresc
 matein delicat : „Ce gînduri nu pot
 spune, mai răsfoiam din stampe, I
 Urcînd pe muchii strîmte, și cău-
 twnd cum stam pe / Un colț..de
 pod, aproape de margini, unde-a-
 jungi I Să tragi la han în larma
 drumeților de-atunci. I Ciudată-nte-
 meiere, și-n jurul meu o droaie-i.
 I Pe cheiul girlei, neonul și Podul
 Mogoșoaiei / Ca-n asfințirea celor
 întorși, fără pereche. I Ai Penei
 Corcodușa Crai trei, de Curtea
 Veche” (Pe ohei).

Aducerea-amin.te este nu numai
 modalitate de a construi o aseme-
 nea lume poetică, dar are statut
 de imagine în sine, adeseori cu-
 prinsă în cuvînt ca un crez ce nu
 poate fi abandonat: „Arcuiri de
 cer subțire I Tremurări de pietre
 rare / jumătate din iubire / Jumă-
 tate din visare I Resfirări în corzi
 de lire / Limpeziri în scăpărare j
 Căutate-n amintire / Și trimise-n
 depărtare. (Umbră riurilor).

Traversarea trecutului, în amin-
 tirea poetului, devine obsesivă:
 „SecOlii Evului Mediu îi întărie în
 sînge” astfel încît valurile migra-
 toare oare au năpădit țara îi tre-
 zesc sentimente de revoltă și de
 cunoaștere, deopotrivă. Stăruie
 un fel de dorință de a găsi urme
 vechi ale trecerii („Și nu aflu”), Fie
 ea istorie sau fie ea viața părinți-
 lor sau a străbunilor în lacurile

lor, știute din totdeauna, toate sînt prilejuri de eoborîre a trecutului în cuvinte. Uneori poetul se simte înstrăinat pe meleagurile pe care timpul le-a modificat („De-ar ffi”). Piraietele, ogrăzile, holdele, rîurile, iată elementele predilecte ale geografiei lui Iot Horea. Uneori ele par părăsite, uitate de lume și oameni, și atunci tristețea pare că stinge cuvintele: „Nu intru. Înăuntrul cuvintelor e stins” („Nu intru”). Anotimpurile sînt la rîndu-le prilej de amintiri și tristeți, așa cum irevocabila trecere a timpului pecetluiește poezia ou nostalgie. Cuvintele sînt însă datoare să^și amintească de morți și să apere sentimentele: „Cădelnițează timpul prin noi ca prin biserici / Cînd morți-s duși la, margini și-n cerci să te desferici / din fața bizantină bătută-n aur vechi, / Să-ți pui din nou podoabe la gît și la urechi. / O să fugim pe cîmpuri și-o să ne-ntoarcem iară / Mai dînspre amintirile, mai noi, mai către seară, **I** De unde amiroase zăpezile-a pămînt j Și lupii trec lunatici pe dealuri, cînd și cînd ! Și urmele de iepuri se-ncrucîșează-n sus / Și căprioare-n cîrduri le vezi și parcă nu-s” (De nicăieri). Poamele sînt ca niște tablouri veidhi, pictate cu migală, aviod un aer misterios și întunecat, silindu-te să te apropii ca să-l vezi mai bine. Uneori imaginile se repetă sau mai de grabă se împreunează, alcătuid o serie. Poezia are de cele mai multe ori trăsăturile epicii, este ca o lungă depanare de amintiri („Staruga”, „Ohrid”, „Dveti Naum”, Skopje”), descrieri insuflete de locuri și respirații ome-nești, pe care le simți chemîndu-te.

„Elegiile precare” sînt niște foarte frumoase poeme de dragoste, neîmpliniri, visuri pe care imagini calde și grave le cuprind: „Era o vreme de tăceri ! In care-ai fi putut să vii. / Acum zăpada zilei piere **I** Și nu ne mai putem iubi”; sau: „De aceea, zic, ne vom întoarce / La orice oră, lîngă drum, / Lîngă luceferi și mioare, **I** La cerc, la turcă și la poarce, / Și nu ne vom iubi oricum”.

Poemul care închide volumul „Inca nu , de vigoare autentică , consfințit ca profesiune de credință, este una din cele mai izbutite poezii. Este crezul în poezie .care dincolo de mizeriile lumii, dincolo de tehnicile moderne si calculatoarea, dincolo de filozofii si savanții fainecunosouți, asigură lumii uri colț de puritate și refugiu pentru sensibilul omenesc. Totodată poemul este un imn vieții : „Tdăte-s praf, lumea-i cum este și a din sa sîntem noi / Vă jur pe inima mea autentică, nu am de gînd I S-o schimb cu alta, vă jur, nu vă pot spune I Nimicuri, nu vreau să mă joc de-a cuvintele, / Pentru că mai cred în poezie, I Mai cred în ceasurile ei, cînd ne aduce aminte I Că-i mai ramine inimii ceva, peste toate I Dar ce să vă spun și cum ca s-o recunoașteți ? / O pasăre cîntă la ceasul iubirii, legănată pe-o creangă / Fără să știe că lumea umană a muzicii ei ar fi j O chestiune de raporturi matematice — / Să cînt pînă-mi va fi silă de cîntec, I Dacă ceasul iubirii n-o trecut de la mine, ! Fără să mă gîndesc că voi fi auzit. / E trecut de miezul nopții, cineva mai stă de vorbă I Eu te poftesc afară stîmată doamnă a tuturora j Încă nu mi-e silă de viață”.

anca midia

nicolae veleas „în război un pogon cu flori”ⁱⁱ

Cartea lui Nicolae Velea *In război un pogon cu flori* e una din acele cărți lipsite de puls, de viață proprie. Am avut continuu senzația că scriitorul, ascuns după un colț de casă, sub înfățișarea unui

„ovestitor mucahit și dbrfnic ide vorbă meșteșugită, încearcă din răsputeri și însuflețească personajele să l' independente în lume; dar ele îl trădează și, după o scurtă mișcare rectilinie, incremenesc, se sting.

Alteori, printre faptele ce nu-și găsesc continuitate în carte, se strecoară o blîndă parodie și atunci epicul capătă nevinovăție și far-

„privit în lumina dreaptă a judecării, subiectul acestei povestiri ce se prelungește nepermis de mult e în primul rînd grotesc. Satul de munte surprins pe o perioadă de zece ani (1942—1952) are un ritm nefiresc buimac, imposibil de privit într-un plan simbolic, dincolo de care să se ghicească sensuri umane, deosebit de pătrunzătoare. Grotescul și-ar găsi explicația logică în apăsarea continuă a războiului, dar literar, el nu ridică povestirea pe culmea artei.

Tatăl Olinei, de teamă ca fata să nu-i fie pîngărită de nemți, o trimite la pădure cu băiatul prietenului său „ca peste cinci-șase luni — îi explică Cojocaru prietenului său —, cînd o să ajungă nemții la noi, că de venit o să vie, să fie Olina rămasă, ai înțeles? Să nu s-atingă neamțul cutare de ea și să-mi spurce sămînța”. Și astfel, fata de șaisprezece ani, ajunsă mamă, e lipsită de tinerete, dragoste, feminitate, gingășie. Ferindu-se de oameni și retrăgîndu-se la marginea satului, ea își îngrijește florile cu îndărătnicie și în necunoștință de trecerea timpului. „Zilele și nopțile Olinei stăteau alături, dar nu se țeseau între ele. În cutare ceas sau cutare zi, nu-și propunea nimic pentru ceasul sau ziua următoare, sau, dacă-și făgăduia ceva, uita”.

A doua experiență erotică a Olinei se petrece la fel de bizar, fără ca ea să-și dea seama de întimplarea care-i va aduce un al doilea copil.

Olina e un destin închis încă de la izvoare.

Moartea tatălui Olinei se continuă pe aceeași linie grotescă, asemenea convoiului de înmorminta-

re, care trebuie să ajungă la cimitir fără ca nemții, opriți în sat, să observe ceva. ba să-i atragă în cursă, să-i uimească și să-i buimăcească, Mitele, cel care se va strecura în noaptea înmormintării bătrînului Cojocaru în patul Olinei, se apropie de statuia „veche de soldat român” a satului, proptește de postamentul ei o scară și, avînd în mină un lighenaș de bărbierit, un săpun, un pămătuș și un brici, „începu să prepare clăbucul în lighenaș, să dea cu pămătușul peste mustățile și obrazul vechi de bronz al statuții. Apoi începu să-l bărbie-rească pe soldatul de pe vremuri”.

Cearta popilor din două sate învecinate se încheie astfel: „Au fulgerat de mai multe ori lemnele legate sfînt, pînă cînd crucea popii Vasile a răzuit tîmpla părintelui Lixandru și i-a dezgărdinat urechea”.

Chiar „pogonul cu flori” al Olinei este o prezență stranie, cu o menire ciudată: „La început pentru văduvele din ce în mai dese și mai prăpădite de durere, pe urmă din ce în ce mai uituce și mai vinovate”. Pogonul, o adevărată hiperbolă a florii, devine însă și o răzbunare împotriva războiului, un mijloc de reinnoire a speranțelor, de trecere peste greutatea spre bucurie. Titlul cărții sintetizînd această stare e un prim triumf al imaginației lui Nicolae Velea. Așezările au denumiri hazlii, imperchieri de cuvinte ce sporesc pitorescul locurilor: Ciupercenii Vechi, Surzii Vechi, Lacul Bălțat, acioala lui Merealba, iar sătenii poartă nume ca: Leluția, Găleşteanca, Terțeșet, Mitele, Gel, Aiehiboiaie...

Și, dacă prin acțiune cartea pierde, meritul ei rămîne în jocul cuvintelor, în mișcarea lor ușoară și sugubeață, care te îndepărtează de subiect și te desfată prin dialoguri și descrieri.

Nicolae Velea nu scrie o carte, în sensul de a innoda o intrigă, o contradicție pe care să se sprijine întreaga narațiune sau să fie preocupat de o analiză psihologică profundă, ci el descrie, și operația aceasta se incarcă imediat de personalitatea scriitorului, de timbrul

său specific. Astfel se incheagă un dialog, se creează o atmosferă distinctă. Iată ca exemplu un asemenea dialog : „Aici și-au încurcat și tăiat cărările, într-o zi, cei doi preoți.

— Va să zică așa, păgînule ? ! se năpustise popa Vasile.

— Ce, sfinția ta ? l-a întrebat destul de dulce, ca să-l amărăscă, popa Lixandru.

— Va să zică așa, întunecimea ta ? s-a cătrănit și mai aprig popa Vasile.

— Ce, sfinția ta ? l-a mai ars o dată cu zicere blîndă popa Lixandru.

— Păi, după ce că citești sfînta carte rezemat de altar, într-o rină și într-un picior, te mai...

— Alfii se rezeamă la sfînta slujbă doar în răspunsurile stranei...

— Așa ?

— Așa !”

Fenomenul care se petrece cu povestirea lui Nicolae Velea își găsește confirmarea în chiar una din paginile cărții, căci cartea trăiește doar din stil : „Cuvintele erau mărunțite și spuse cu grijă, drepte și uscățive și ele parcă nu se mai înmodau unele cu altele, parcă se pîndeau să-și afle vreun beteșug, vreo greșeală și începuseră să nu mai aibă nici o potrivire cu întîmplările sau faptele din care porneau. Pluteau undeva mîndre, boieroase și într-un fel înspăimîntate de faptul că, dacă ar coborî la rostul lor, s-ar pîngări și scutura”.

● ● ● ● ● ● ● ● măria "luiza cristescu: „castelul rrăjitoarelor”

Castelul vrăjitoarelor e un basm spulberat, povestea unui timp care a săpat dincolo de copilărie, și a intrat pe neștiute în moarte.

La prima vedere, ambianța pare cea de mult cunoscută: palatul,

oglindea fermecată, rochia albă ca lălașul și în mijlocul lor. acele ființe cu puteri fermecate : Prințul, Prințesa, piticul, vrăjitorul. Strălucirea se risipește însă brusc și lumea aceasta miraculoasă se prăbușește în ruină : palatul e înghețat, oglinda trădătoare, rochia albă e rochia veninului, calul are tristețea inacțiunii. Prințul e fricos sau ucigaș Prințesa crudă, iar vrăjitorul își simte puterea primejduită. Impresia statornică a cărții e de încremenire, de inevitabil, de nepuțință. O frază desprinsă din „nuvelele medievale” ale Mariei-Luiza Cristescu ar putea sta ca motto: „Vremea nu se decidea și înțepenise ciudat”.

în acest spațiu închis și malefic se întîlnesc personaje boeme, de structură romantică, ființînd ' sub semnul iubirii, al neliniștii, al visului. Pictorul Baltazar, astrologul, cerșetorul-filozof, regele Franki al hoților, tinăra doamnă animă materia cărții, o dispun într-o formă de continuu dialog, de dispută. Ei întruchipează înțelepciunea, prevestirea, echilibrul, teama, pedeapsa, arta. alunecînd prin toate și rămînînd sub vraja lor îndelungă. Personajele ajung prizoniere într-un spațiu din ce în ce mai îngust — o cetate, un castel, o odaie — și într-un timp care amestecă eternitatea cu zilele numărate ale puterii, gloriei, petrecerii

Majoritatea acestor personaje, ce-și povestesc viața sau se lasă povestite, au în față cuplul Prințul-Prințesa sau numai pe unul din ei și din întîlnirea lor se nasc cele mai bune pagini ale cărții. Fiecare are nevoie de celălalt, spre a se chinui, a se descătușa, a se salva. Contradicția e totală și finalul rămîne adesea amar.

Astrologul (*Moartea astrologului*) îi prezice Prințesei moartea și ea, „cucuveaua crudă a palatului”,- il chinuie fără încetare, îi sparge lăunetele, îl ține în întuneric și viscol, legată indestructibil de cel care îi păstrează taina.

Prințul și filozoful-cerșetor (*Prințul*) se urmăresc, se pedepsesc, se caută, se despart. „Cînd prințul e

trist, cind are remușcări, cind si teme" își cheamă prietenul la palat, il bate, "- chinuie, il ospătea'ză, il obligă să asculte povestea vieții sale, să-și asume o parte din destinul său. Prințul are nevoie de libertatea cerșetorului, de iluzia că ar putea, face un transfer că împărțându-i crimele sale „ar putea împărțași din libertatea acestuia, s-ar putea salva sau, dimpotrivă, ar mai face vinovat și pe cel care-l ascultă. Cerșetorul este condamnat și el va plăti cu viața moartea prințului.

Dialogurile Prințului cu cerșetorul amintesc de întîlnirile Prințelului ou messer Ottaviano din cartea lui Eugen Barbu. Aceeași luptă surdă pentru putere în condiții vitrege, același principe însingurat, dornic de prietenie, de iubire, măcinat de trufia puterii, dar conștient de inconsistența ei. Discuțiile celor doi ascund, ca și în *Principele* lui Eugen Barbu, simburile pieirii iminente, al autoiluzionării disperate, al orgoliului puterii, măcinate în trecerea timpului. „Fiecare clipă e o luptă să te păstrezi, — îi spune prințul Cerșetorului — să rămii, să nu fii doborât, să nu jii înlăturat. Toate simțurile ți se modifică, cu toate gindești, bănuiești, îți închipui. Și asta obosește foarte tare. Nu-ți mai rămîne nici o clipă a ta. Cîteodată te cuprinde o poftă teribilă să stai o zi la încrucșare de drumuri și să cerșești... dar n-ai timp".

Tinăra doamnă (*Viața la țară*) ascultând plîngierile domnului țării despre amenințările turcilor și tătarilor capătă sentimentul nu numai al apărării granițelor, dar și al morții apropiate. Domnul a ales-o pe ea ca să se despovăreze de grijile domniei și alegînd-o, a inclus-o în soarta sa, în sfîrșitul său.

Cartea lasă să se audă mormurul trecerii oamenilor și a lucrurilor și, în senzația bizară de incremenire, singur timpul roade, invălmășind destinele.

Subiectele devin moderne, epoca medievală se transformă sub ochii noștri într-o luptă încheștată ou timpul, cu moartea, cu destinul, cu tine însuți.

Maria-Duiza Cristescu excelează în cîteva povestiri, mai ales în prinderea acelor momente învecinate dispariției definitive, a acelei stări de liniște nefirească — sau poate prea firească —, în care nu poți decît să ascuțiți, să contempli, să cauți momentul ideal. De aceea, mi s-au părut și cei mai bine realizați: Prințul, astrologul, regele Franki. în cîteva fraze, autoarea pictează, sculptează chiar, o scenă memorabilă. Despre regele Franki scrie: „In vreme ce toți fug care mai de care să-și trăiască zilele, el stă degeaba.

— Ești trist oare, bunul nostru rege ? l-am întreat cu inima duioasă. Sau poate gindești la lumea asta ?

— Nuuu, Ted, stau. Atita tot, mi-a spus blind și s-a acoperit mai bine cu blana să-i fie cald".

Moartea prințului este consemnată astfel: „Prințul îmbrățișa femeia și fu atit de fericit, încit pumnalul care îi străpungea coastele nu-l tulbură. Muri fără să poată sfîrși un gînd pe care il începuse, fără să curgă o picătură de sînge, fără să murdărească nimic din albeața atșemutului".

O altă parte a povestirilor are ca temă iubirea, dar ea capătă o față mai puțin obișnuită. Atunci cind nu e învăluită în fantastic, cind nu se află la granița dintre vis și realitate, ea devine o „cărare pierdută", pe care se rătăcesc personajele; ele nu se pot opri lingă ea, nu se pot amesteca cu ea. Bărbații ratează egal vocația iubirii, iar femeile se chinuie neputincioase fără să cunoască împlinirea. Baltazar o iubește pe Ana, dar ea il respinge, Prințul moare ucis de femeia la care visa, pădurarul este înșelat în dragostea pentru cruda prințesă, cerșetorul este răpit dragostei și ucis, fata hangiului se mărită cu un pitic monstruos, în speranța că acesta se va transforma într-un prinț, dar moare de dispare, căci schimbarea nu se produce. Nunta este interzisă în cartea mori decit singur, pare a spune aceasta de basm sfîrșit. Nu poți să Maria-Luiza Cristescu, căci povestirile ei cuprind, fiecare în parte, o

din el poetul unui „paradis la umbra săbiilor”. Un paradis privit matur, bărbătește, în noroiul, singel și lacrimile lui, dar și în lumina, zborul și noblețea oare-i sint proprii și care se cer apărate cu brațul înarmat. Plenitudinea asumă acum atributele acestei situații de atac și apărare dar ea nu încetează să existe și tocmai elementele care o exprimă sint poetic și uman cele mai emoționante: lumina solidarității (*A las brigadas internacionales*), voioșia tinărului voluntar desprinsă parcă dintr-un românce popular (*soy del quinto regimento!*), tihna binefăcătoare, în care se împreună pentru citeva clipe tăcerea puștilor și uitarea urei ucigașe (*Los soldados duermen*) și mai ales, pe deasupra vicisitudinilor și nefericirii, păstrarea credinței în om (*A Niebla, mi perro — Ciinelui meu, Niebla*). Astfel înțeles, paradisul albertin continuă să existe ca o concretizare a altei forme, patetice, de plenitudine, ale cărei componente le sugerează chiar titlurile culegerilor de poezie din această fază a periplului: *El poeta en la caile* (Poetul în stradă) care indică vehement angajarea, combativitatea, iar *Entre el clavel y la espada* (între garoafă și spadă) — frumusețea înflăcărată ce trebuie apărată.

Etapa următoare, cea de a treia, a periplului liric albertin, corespunzătoare anilor de exil în Argentina și apoi în Europa, prezintă caractere de originalitate și valoare încă nepuse în lumină de exegeții operei poetului. Datele de la care era obligat să pornească Alberti păreau puțin favorabile unei noi versiuni de perfecțiune. Fizic, ambele edeneri dispăruseră iremediabil: primul, al inocenței, în timp; al doilea, al luptei, în înfrângere, o dată cu căderea republicii. Plenitudinea părea imposibilă. În locul ei se ofereau lui Alberti reacțiile obișnuite cu care poeții hispanici — și nu numai ei — au răspuns de-a lungul vremii situației de exil: hiperbolizarea sciziunii, agravarea rupturii existențiale. Apologie frenetică a persoanei proprii, invectivă distrugătoare față de potrivnici- și potriv-

nicii. Una și alta, implicau reitere rare exasperată a trecutului, o lipsă amară de creare a altui prezent. Nici un proiect de nouă plenitudine. Reacțiile lui Alberti la situația exilului sint, dimpotrivă, unificatoare și creatoare. Ele nu se reduc la simpla evocare, așa cum o dovedesc poemele din acești ani, reunite în culegerile intitulate *Pleatrtar* (Maree) și *Retornos* (întoarceri). Prin ele, trecutul revine viu, trăiește o nouă viață, se re-înființează exemplar. Alberti re-crează, prin puterea memoriei, cele două edeneri atribuindu-le noi dimensiuni semnificative. Conferă profunzime melancolică voioșiei feerice și tandrețe induioșată vehemenței armate. Idila dobîndește astfel amploare și demnitate (*Retornos de una tarde de lluvia* — întoarcerea unei seri ploioase), iar epopeea o boare de tristețe suavă (*Retornos del pueblo espanol* — întoarcerea poporului spaniol), ambele contopindu-se în ceea ce putem numi paraclisul amintit. În el, Alberti suprapune trecutul spaniol și prezentul argentinian, proiectînd amestecul într-un viitor posibil, „optativ”, puțin determinat în timp și spațiu, și totuși mai puternic și mai convingător decît robuștril și realul indicativ, în această fază, plenitudinea constă în capacitatea de a crea o nouă regiune poetică, regiunea lui „dacă” și a lui „ca și cum”, în care Alberti descoperă virtuțile poetice ale condiționalului și accentuează valențele simbolului. Un exemplu magnific al acestui paradis potențial îl oferă *Retorno de un poeta asesinado* (întoarcerea unui poet asasinat), în care Lorea apare ca și cum ar fi trăit, cu pregnanța și verosimilitatea unei noi vieți care anulează iratr-un fel moartea reală.

Condiționale, reelaborate, exemplare, paradisul și plenitudinea create prin amintire par a sugera sfîrșitul periplului albertin. Și într-adevăr, poate că alt poet, poate că oricare alt poet ar fi terminat avatururile plenitudinii o dată' ou plăsmuirea unui paradis de umbre înviate și de depărtări aduse aproape. Rafael Alberti a continuat iisă

periplul căutind să depășească paradisul, să înlocuiască mitul cu revelarea supremei valori omenești, cu dezvăluirea directă a rațiunii universale de a fi. Cred că pentru Alberti „depășire” înseamnă ridicarea la universal și pătrundere în esență. În ultima sa versiune, plenitudinea albertină se identifică istoric cu omenirea și valoric cu poezia. Poate părea curios celui care acordă prea multă atenție circumstanțelor din culegeri „politice” ca *Signos del día* (Semnele zilei), *Coplas de Juan Panadero*, *La primavera de los pueblos*, dar convingerea mea este că pe deasupra amănuntelor uneori caduce, sărbătorirea dreptelor împliniri din țările socialiste și lauda forțelor păcii și progresului din lumea întreagă nu sînt decît deschideri spre universal, apropieri de corpul omenirii viitoare. În această cuprinzătoare și nobilă perspectivă trebuie așezate și prețuite înțelegerea și dragostea arătate de Alberti țării noastre, fie în poeziile sale semnificativ intitulate *Alboradas rumanas* (Aurore românești), fie în traduceri în limba spaniolă ale unor ample selecții din opera poetică a lui Eminescu, a lui Arghezi și din poezia noastră populară, traduceri care au confirmat, în aria lumii hispanice, universalitatea valorilor majore ale literaturii românești.

În privința pătrunderii în esență, ea constă din a trece de la eden la stările plenare care generează frumusețea edenică și pe care Alberti le găsește în muzică, pictură, poezie. Datorită lor, poetul cuprinde acum lumea într-o sublimă și purificatoare îmbrățișare directă, fără intermediul unui paradis. Admirabilul ciclu de poeme dedicat picturii, *Invitația la o călătorie sonoră* și adinc mișcătoarea confesiune din *Retornos de la invariable poesia* (întoarcerea nestrămutatei poezii) sînt tot atâtea forme de a lua contact nemijlocit cu perfecțiunea, de a o trăi dinlăuntru ei. La nivelul și în interiorul acestui fel de plenitudine, se desleagă și marile fapte ale condiției umane — singurătatea, timpul, moartea — care nu pu-

tuseră fi găzduite în paradisurile anterioare. În ultima culegere de *Poemas escenicos* (Poeme scenice), ele își află locul și răspunsul trebuitor. Mărginirea, caducitatea, nimicnicia există, dar ele sînt depășite prin puterea și eternitatea cîntecului despre om.

„Și ce urmează-n lume? O altă roză
se va trezi cînd soarele răsare”.
(Testamentul rozei)

Semn suprem al creativității omenești, poezia conferă, înaltă, salvează. Este dor și leac, scop și noi-mă, în ea se află rațiunea sublimă a existenței omenești și cu ea se încheie ultima etapă — portul — din exemplarul periplu albertin.

incarnări și metamorfoze

Urmărind avatarurile plenitudinii de-a lungul itinerarului străbătut de Rafael Alberti, am abordat creația lui lirică mai cu seamă la nivelul ideatic și afectiv. Am stăruit asupra sensurilor și emoțiilor care caracterizează edenurile sale succesive. Plenitudinea albertină este însă o stare simțită și exprimată poetic, deci concretizată în imagini, intruchipată în linii, forme și culori. Se cade deci a întregi cele spuse mai sus printr-o privire aruncată asupra incarnării plenitudinii la nivelul reprezentării plastice și aceasta cu atît mai mult cu cît pentru Alberti culoarea este mijlocul de expresivitate iubit și preferat între toate. Un mijloc capabil de a trece dincolo de suprafața pitorească a lucrurilor pentru a exprima faptele adinci ale conștiinței omenești.

Deși interesul comentatorilor pentru cromatismul albertin nu a lipsit totuși critica a rămas la simpla constatare a unei imbinări între codul convențional al culorilor (în care a cristalizat un simbolism asemănător „limbajului florilor”), și corpusul de semnificații coloristice personale stabilit de poet. Această împletire de tradiție și inovație se

î Solitá Salinas de Mariscal: *El Mundo poético de Rafael Alberti*, Gredos, Madrid, 1968, p. 73 și urm.

repetă însă cu fiecare poet. Important ar fi fost să se observe și analizeze două fenomene cu totul remarcabile, proprii poeziei lui Alberti și anume evoluția plasticității sale de la convenționalism la creație originală și transferul culorii în context și subtext, interiorizarea ei, prefacerea ei în atmosferă și sens. într-adevăr, prima versiune a plenitudinii rămâne coloristic desțul de aproape de codul tradițional Edenul găditan se încarnează în culorile inocentei, alb și albastru, poetul mulțumindu-se a le da o putere tinerească, nestăvilă, de expansiune: albe sînt oasele și bărcile, minile și inima iubitei, lumina și zorile; albastrul cuprinde bluzele și panglicile, solzii peștilor și catargele, vîntul și aerul. Culoairea, în această fază rămîne strîns legată de epitetul de *blanco* și *azul*. în paradisul primejduit și apărat, culorile se schimbă: domină acum culorile luptei: roșu și negru, dar — primă afirmare a originalității albertine — ele suferă o potențare prin transfer morfologic. Nu mai sînt exprimate direct, prin adjectivele corespunzătoare, ci indirect, cu forță sporită, prin substantive care le concentrează și intensifică. Roșul trăiește în singe și rană, în foc și incendii; negrul în spaima nopții, în pînda morții multiple. Plenitudinea luptătoare inițiază astfel mișcarea culorii în context, emigrarea ei în alt sediu — substantival — care rămîne totuși explicit, delimitat. în faza următoare, a exilului, culorile devin implicite și difuze, ele datorîndu-se în întregime puterii de creație a lui Alberti. Culorile esențiale nu mai apar în text, ele îl susțin și-l învâluie ca o atmosferă, îl pătrund dîndu-i sens și adîncime. Trebuie deci să le descoperim și să le verificăm. Personal, eu cred că în concepția cromatică a lui Alberti aceste culori ale amintirii și posibilității sînt Vioriul și opalul. Ele nu pot fi găsite însă în obiecte, prin înregistrare empirică, ci în situații și sentimente, în dorințe și intenții, prin analogie. Le vor exprima deci aluzia, circumlocuțiunea, fraza complexă — oricum., vor fi formulate

indirect. Mi se par de pildă „paline” versurile care prind lumina difuză a unei viitoare, incerte în toarceri în patrie și percep în chipul lui Lorca, văzut în vis o certă aură viorie. Mai greu de caracterizat cromatic este ultima fază a depășirii edenului. Accesul direct la stările plenare e însoțit de acceptarea în mozaic a tuturor culorilor. Deschiderea aceasta universală, contactul acesta nemijlocit era prevăzut încă de atunci cînd Rafael sărbătorea, în *A la pintura* toată gama cromatică și toate modalitățile de expresie picturală. Și totuși aceasta nu înseamnă o anulare, Ci o confirmare a propriilor reușite în poezia culorii. în *Pedemas escenicos*, Alberti menține și ridică la un grad superior de expresivitate plastica substantivală (*Testamentul rozei*) și cromatismul situației (*Statuia*). în primul caz, trandafiriul numit și în al doilea albul ”nenumit devin valori interioare, încărcate ou profunde semnificații spirituale: puterea vieții și eternitatea frumuseții. încarnarea plastică a plenitudinii urmează și servește fidel itinerarul liric al poetului.

O ultimă corelație s-ar cere examinată pentru elucidarea itinerarului poetic albertin: aceea dintre fondul creației sale și tehnica poetică extrem de variată folosită de poet de-a lungul anilor. Metamorfozele formale pe care le vedește arta lui Alberti sînt uimitoare.

Cu neobosit brio și egală virtuozitate, poetul a scris sonete riguroase, coplas populare, terțete aforistice, strofe cu arhitectură gongorică, dialoguri, parodii, variînd la nesfîrșit lexicul, forma metrică, tonul și efectele. Și totuși metamorfozele tehnice se pot ordona și ele în funcție de etapele periplului poetic. Pentru a exprima voioșia luminoasă și dispoziția ludică din *Marinero en tierra*, poetul a găsit cu instinct sigur forma cea mai potrivită: versul scurt, colorat, cu sunet limpede de cristal sau argint, cu delicioase incrustații folclorice. Metamorfozele următoare — formularea prețioasă, magnifică și declamatorie din timpul episodului

gongoric și aceea extravagantă, dislocată și provocatoare din intermezzo suprarealist, nu au însemnat în fond schimbări, ci numai exerciții în altă gamă. O transformare a tehnicii se percepe abia în faza poeziei angajate cind „poetul în stradă” optează pentru o așezare mai largă și o coerență mai strînsă a versului care trebuie acum să convingă, să îndemne la luptă, să slăvească sau să infiereze. Dar mai mult decît cadența mai amplă și coerența sporită îi sînt caracteristice poeziei combative tonalitatea gravă, arzătoare, vehemența îndreptată cind spre imn, cind spre invectivă. Poezia exilului aduce o notă de melancolică suavitate și ele adîncire în lumea interioară, care se traduce prin lungimea versului și fluiditatea strofei. Ceva din valurile amintirilor, din fluxul și refluxul memoriei se simte în forma poemelor din *Pleamar* și *Retornos*.

În sfîrșit, ultima metamorfoză, corespunzînd ciclului *A la pintura* și *Poemelor scenice* împreună culminant calitățile anterioare, oferind un fel de libertate disciplinată, de limpiditate elaborată, de simplitate calculată.

La capătul acestui neasemuit periplu, după ce a adunat avataruri, încarnări și metamorfoze într-o creație de nobilă și luminoasă frumusețe, poetul primește recompensa admirației universale pe care o putem exprima chiar cu propriile sale versuri :

Los lugares que hiciste, las horas que ereaste, / pasados todavia de tu luz y tu soimbra, / salen a recibirte. (Locurile pe care le-ai făcut, cauzurile pe care le-ai creat, trecuturi încă ale luminii și umbrii tale, vin să te primească).

rafael alberty: inedite

murmur de fîntînă

**Nu pot face abstracție de tine pe întuneric,
murmur de fîntînă,
consolare a zilelor mele,
ale celor mut-disperate,
tîmp de azi,
fugare zile de ieri.
Fiindcă să dormi, să auzi, să-nchizi ochii,
înseamnă și altceva.
Unde ești tu ?
Ah, de te-ai întoarce !
Unde, voi ? Ah, cine-ar putea să v-atingă ?!
Să te vîd, să te vîd înc-o dată
să te-aud de pe terasele tale,
să mă-nmoi în azur, înainte de a mă-nmuia, ah, în sînge !
Nu să te vîd sfîrșindu-te,**

tu, cu atit mai mult
murmur de apă,
vesel ca m'-ne, odată.
Să dormi ? Ah, nu, zile de azi.
zile de ieri, zile fugare !

picasso

Din altă pricină nu te-ai putut visa
în vremea ceea în Spania.
Viermii te-ar fi năpădit,
furnicile ti-ar fii devorat carnea,
lăsindu-ți scheletul gol, la aer.
Țară tristă și sălbăMcă,
lentă născătoare a morții,
coșmar al unui dement necrofil,
arhivă de cadavre.

Trebuia să pleoi de acolo într-o zi,
ca s-o vezi de departe cum stă în temniță,
s-o iubești și s-o demaști,

spunînd lumii-ntregi ce e în cumplitele ei măruntaie.

Fiul luminii
se va naște aici doar din sînge.

veghea

Visez noaptea că am mîncat p>'sici,
șoareci descompuși înainte de a-i mînca,
linte cu viermi,
ficați putreziți — poate de comandanți —
turte cu mai multe muște decît cartofi,
stomahuri de război
între gust de incendii,
tresăriri de gloanțe, explozii,
și visul ce l-ai lăsat, și era aceeași
și departe marea, calmă cîte o dată...

traian podgoreanu

B

inihai ralea și explicarea omului^{*)}

Perioada interbelică de ascensiune a forțelor agresive și mai ales cel de-al doilea război mondial, prin amenințările lor de a distruge cuceririle culturii și omul însuși ca ființă fizică și morală, prin exaltarea pornirilor iraționaliste și vitaliste, au determinat o luptă extrem de ascutită pe plan ideologic între gândirea progresistă și cea reacționară. O asemenea luptă s-a desfășurat și în țara noastră, în cultura căreia putem considera, în această perioadă, ca principală contradicție pe plan filozofic cea dintre raționalism și iraționalism. Fără să epuizeze întregul domeniu al luptei filozofice, când în toată această perioadă Partidul Comunist Român conduce și influențează lupta dintre materialism și idealism, opoziția dintre raționalism și iraționalism a polarizat cele mai importante forțe teoretice, punind cu acuitate problemele omului, ale naturii și memoriei sale, ale locului și rolului său în univers, impunând deci ca cea mai urgentă problemă pentru majoritatea gânditorilor antropologia filozofică.

Luarea puterii de către hitleriști, mișcările legionare din țara noastră, dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial declanșează o „tragică alarmă”, chemând la apărarea culturii, a valorilor, a omului, a „ceea ce e nobil” în om, ca să mă

exprim prin cuvintele lui Mihai Ralea.

Nu este de mirare că în asemenea condiții Mihai Ralea, gânditorul democrat, își îndreaptă atenția spre aceste probleme, elaborând lucrarea *Explicarea omului*, titlul e sugestiv, căreia trebuie să-i acordăm și o finalitate ideologică.

Propriu-zis, Ralea a scris *Explicarea omului* în ultimii ani ai celui de-al doilea război mondial și a tipărit-o la Editura „Cartea Românească” în 1946. Dar preocupările pentru această problemă, cum singur ne previne în „Cuvântul înainte”, datează cu aproape două decenii în urmă. Originea lucrării se află în studiul *Definiția omului*, publicat încă în 1928 în revista „Viața românească”. „Acolo se găsea în germenii ideea generală care a servit drept fundament la edificiul prezentat aici”, scrie autorul.

Mihai Ralea s-a manifestat și este cunoscut mai ales ca eseist și nu ca partizan al unor ample lucrări sistematice. Studiul *Explicarea omului* este „prima lucrare sistematică, de proporții mai mari” — precizează el — pe care a scris-o de la teza sa de doctorat — *Ideea de revoluție în doctrinele socialiste*, datând din 1923. Atitudinea sa antisistematică, Ralea și-o justifică astfel: „Starea naiv metafizică e o formă facilă și în definitiv primitivă de gândire, caracteristică începuturilor ca și crepusculului meditației filozofice.

^{*)} Mihai Ralea, *Scrieri I, Explicarea omului*, Edit. Minerva, Buc. 1972.

La început «sistemul» e o formă de reacție lirică temperamentală ori de-a dreptul endocrină, legată de transformările bruște ale pubertății spirituale.

Din fericire, în aceeași epocă, gândirea monoton unitară e mereu trădată de veleitățile neconținute ale vieții care descoperă prin curiozitatea tinereții mereu alte calidoscopice perspective. În această fază, aspirația snobistică sau temperamental metafizică e corectată de ceea ce formează esența tinereții : inclinația pluralistă. Din contra, primele semne ale **Senilității** vestesc gustul de a ordona minunatul și infinitul peisaj al existenței în cenușii viziuni de manie cerebrală. Sistematizarea metafizică e de ..ordinul sclerozei. Aceste tabieturi gnoseologice trebuiesc refuzate cu orice chip". El chiar menționează că F. Engels în *Anti-Dühring* a arătat „inanitatea construcțiilor metafizice sistematice" (ar fi trebuit să scrie : inanitatea construcțiilor metafizice închise, căci modul general al filozofii îl reprezintă construcțiile sistematice). Nu e de mirare că o asemenea atitudine a determinat la Ralea tendințe pluraliste, pe oare orice filozof le-ar respinge.

Mihai Ralea nu exagerează însă aversiunea sa antisistematică. Dimpotrivă, el admite rolul gândirii generalizante „ca o încheiere încheiată a varietății infinite a aspectelor naturii și societății". Adecvarea faptelor la un punct de vedere unitar poate fecunda cercetările, poate împăca soluții opuse, deschizând calea pentru progresul intelectual. „A pune ordine în idei' e un act de salubritate ideologică", scrie el cu predispoziție apoftegmică. Admițând deci posibilitatea și necesitatea explicației coerente, în același timp, Ralea previne : „Dar chiar în această postură justă generalitatea explicației nu trebuie să întunece autonomia detaliilor, care se cer gândite pe lângă relația lor cu ansamblul concluziei, în specificitatea lor. Obsesia sistematică nu trebuie să anihileze tot ce nu intră într-un anumit criteriu. Schopenhauer, Marx, Engels, William James ori

Scheler au prezentat, pe lângă «sistemele» lor, nenumărate considerații variate asupra unor amănunte lăsând universului și... cititorului oarecare spirit de descentralizare".

Ocea ce Ralea nu sesizează, deși este un extrem de fin psiholog e faptul că „ansamblul concluziei" rezultată pe baza analizei și generalizării faptelor devine teza fundamentală a unei lucrări — simultan premisă și concluzie — indiferent de faptul că autorul e conștient sau nu de acest lucru. Așa s-a întâmplat și eu Mihai Ralea însuși. E însă un avantaj al lucrării dacă a autorul ei își transformă pe deplin conștient concluzia în premisă, în ipoteză de lucru directoare. (Toate acestea sint deosebit de evidente în cazul unor gânditori ca Spinoza, Kant, Hegel, Marx).

În plan filozofic, gândirea coerentă, cea care adoptă un principiu explicativ unic, rămâne întotdeauna superioară prin adincimea explicațiilor și prin perspectivele deschise — apte de a fi reevaluate — față de încercările pluraliste, eclecticice. Nu e de mirare că *Explicarea omului* — lucrare sistematică — rămîne opera cea mai reușită a lui Mihai Ralea, punctul culminant al activității sale teoretice.

Poziția antidogmatică (în sens de antisistematică) îi permite, lui Ralea o deosebită elasticitate intelectuală, p mișcare, o trecere continuă dintr-un domeniu în altul, de la un punct de vedere la altul —/și în acest fel să adune de peste tot și să stabilească variate raporturi — dar totodată o asemenea poziție l-a împins, cu voia sau fără voia lui, la pluralism, punindu-i serioase piedici în sesizarea esențelor mai adinci, la asocieri neinspirate. „Malthus, Darwin, K. Marx. — a firmă el — ne-au dat imaginea clară despre această luptă neîncetată pentru existență, care nu încetează măcar o clipă în tot decursul istoriei"; dar în acest fel, Ralea acoperă — chiar dacă involuntar.— deosebirea radicală dintre teoria lui Marx despre lupta de clasă și concepția lui Malthus sau Darwin despre lupta pentru existență. Deși în

Cuvântul înainte" avansase un principiu metodologic just, afirmând că o explicație coerentă „nu are nimic din obsesia monoideistă a unui sistem metafizic. Ea nu pleacă de la o idee preconcepțuită pentru a sili fenomenele să intre în ea, ci plecând de la varietatea faptelor, încearcă să tragă o concluzie de ansamblu”, în fapt, Ralea înghesuie în același spațiu strâmt gânditori din spețe diferite oa Marx, Darwin și Malthus. Nefericită este și alăturarea: Bergson, Sismondi, Rousseau, sub eticheta de „reacționara”, pentru motivul de-a fi cerut reînnoirea la natură, fără a cerceta mai profund cauzele pentru care fiecare în parte a cerut acest lucru.

Aducînd în discuție asemenea a socieri n-am urmărit să scad valoarea lucrării lui Ralea, ci doar să sugerez cum glisarea prea mare și abaterea de la principiile metodologice alese poate avea drept consecință mascarea esențialului cu ceea ce este secundar.

Explicarea omului se prezintă ca un studiu de antropologie filozofică, iar „în imediata sa înfățișare”, în intenția autorului, acest studiu ar trebui să fie „un sistem de rațiuni practice”. Ceea ce Ralea a vrut cu deosebire în această lucrare este „un studiu asupra suprastructurii societății omenești, manifestată prin morală, artă, religie etc.”

Ralea pleacă de la premisa că semnificația suprastructurilor poate fi explicată din două puncte de vedere: „Mai întii, formele vieții spirituale sînt determinate de structura economiei și de raporturile de producție, așa cum a arătat marxismul. În al doilea rînd, felul de viață economică, împreună cu celelalte aspecte de viață sufletească pe care le influențează: arta, religia, morală, apar ca construcții omenești în opoziție cu natura”. Intrucît primul aspect a fost pe deplin lămurit de marxism, Ralea își propune să cerceteze cel de al doilea aspect, potrivit căruia toate produsele civilizației, inclusiv conduita economică, „sînt creațiuni obținute prin refularea datului natural”.

Referindu-se la concepția lui Hegel și Marx despre negarea negației (despre progres), Ralea arată că dialectica nu se aplică numai societății și istoriei, ci „ea poate privi și raporturile societății cu natura, ale omului cu ambianța cosmică care-l înconjoară. Un precursor al lui Marx, Saint-Simon, vedea sfîrșitul luptelor sociale prin deplasarea poziției și luptei de exploatare a Omului de către om la opoziția și exploatarea naturii de către om. Există fără îndoială o antiteză dialectică între om și natură. De la tehnicile primitive și de la magie la industrialismul modern, omul se smulge din natură și imprimă acceastă tehnică și opera inventivității sale. Natura e ceea ce e dat, civilizația e ceea ce e uman construit. Există o dialectică a datului și a construitului”. (Un capitol al cărții poartă chiar titlul: „Dialectica bucolicului și a industrialului” iar ea subtitlu: „Natură și societate”).

Deci, în explicarea omului, Ralea se va opri asupra raportului om-natură, om-animal, înceercînd să definească omul prin ceea ce el cerește în plus față de animal, căci, afirmă el în capitolul „Definiția omului”, împotriva tendințelor de explicație biologizantă, „a talmăci omul numai de jos în sus, a-l reduce la scara animalității în care se găsește asemănător, dacă nu identic cu celelalte viețuitoare, înseamnă cel mult a arăta ceea ce e comun între om și animal, dar în nici un caz ceea ce e deosebit”. O asemenea metodă era necesară pe la mijlocul secolului trecut, cînd spiritualismul pretindea o autonomie absolută a sufletului (Ralea e mereu atent să combată excesele spiritualismului), dar după ce filiația animal-om a fost dovedită „problema care se pune e de a arăta ceea ce e diferențial între omenie și animalitate. Dacă omul reușește în adevăr, într-o măsură oarecare, să fie altceva decît animalul, e tocmai fiindcă învinge Biologia, adică depășește prin ceva animalitatea”.

Demersul lui Ralea este justificat din punct de vedere teoretic și încercarea lui de a explica omul prin ceea ce el are deosebit de a-

nimal se soldează cu un dep'in succes. Lectura cărții lasă însă uneori impresia că autorul, obsedat să pună în lumină „plusul” omului față de animal, pierde din vedere coordonata socială — esențială în explicarea integrală și complexă a umanului.

în ultima ei expresie de simplitate, teza lui Ralea, în funcție de care a triat și prelucrat materialul, sună astfel: „*omul e animalul care-și poate amina sau opri reacțiunile*”. Chiar dacă autorul n-a intenționat-o, perspectiva rămâne preponderent psihologică, ceea ce-i va permite să dezvăluie aspecte inedite ale ființei umane — în morală, artă, religie, economie — dar, în același timp, o asemenea perspectivă rămâne insuficient de cuprinzătoare, necesitând întregiri esențiale sub raport sociologic și teoretic-filozofic. Cel mai clar se vede acest lucru în capitolul IV, intitulat „*Aminarea, condiție specifică a psihologiei umane*”, din al cărui sfârșit citez : „*Am parcurs treaptă cu treaptă ierarhia faptelor sufletești de la cele mai simple, comune cu psihicul animal, cum e reflexul, instinctul și emoția, pînă la sentimentele superioare, gîndire și voință. Curba evoluției se desemnează de la izbucnire la aminare. Orice cucerire psihică superioară se cîștigă printr-o oprire a cursului spontaneității naturale, prin necesitatea creșterii complexității datorită introducerii de termeni intermediari între excitație și acțiune, prin nevoia de elaborare lentă a răspunsului final*”

Sub această lumină trebuie privită evoluția sufletului omenesc”.

în cele din urmă, pentru Ralea „*omul e un animal cunctat*”. Ceea ce nu poate rezolva momentan, el lasă în sarcina timpului. Astfel, o slăbiciune el o transformă în avantaj. Omul își suprimă tendințele prin inhibiție. Or, inhibiția înseamnă renunțare. „*E o renunțare anticipativă la o satisfacție aparentă, care ascunde mari dezavantaje. Refularea e conștiința unui obstacol. Dar în timp ce animalul nu cunoaște decît piedici exterioare, omul e capabil de autoobstacole,*

pe care singur și le oferă. El singur poate opri fascinația prezentului, oferit în jertfă perspectivelor viitorului. Omul, conservator în trecut ori utopic în viitor, e în orice caz un mare distrugător de prezent. Omul își alege de obicei o comportare care oscilează între regret și speranțe. Trecutul și viitorul, îndărătnicia rutinară sau viziunea progresistă sînt dimensiunile temporale favorite. El lasă animalului bucuria savoarea oarbă a prezentului” (Din aceste rînduri ca și din altele, transpare eseistul' de talent !)

Pentru Ralea, progresul istoriei omenesti se datorește dificultăților și opozițiilor. „*Dificultățile creează marile elanuri*”, scrie el. „*Apariția rațiunii și a conștiinței se datorește aminării, inhibiției sau piedicilor ipe care aceste funcțiuni le introduc în psihismul automat și impulsiv al omului primitiv*”. Stările umane superioare deschid calea spre creație și progres. Obstacolele spre creație și progres nu-l sperie pe om : „*Aptitudinea opoziționistă a omului în raport cu mediul, ruperea de tendințele automate primitive, desprinderea de poruncile ei biologice au făcut posibilă construcția umană în toate domeniile. De aceea, omul a putut deveni un organism deschis, capabil de neîncetată perfectabilitate, de continuu progres. Pentru el nu există imposibil*”. Dacă omul ar fi rămas la dispoziția poruncilor sale naturale, peste el ar fi durat aceeași stare de amortire ca peste animale. „*El a fost silit însă să aibă preferința eroică, care întreține căutarea, nemulțumirea față de ceea ce pare bun astăzi, dar care va deveni insuficient mîine. A nu fi mulțumit, a renunța la tihna care țî-o dă puțința de a trăi liniștit, conservator, idilic, comod, asigurat, pare absurd, și totuși aici, în această fecundă demență, stă tot progresul omenirii*”. Recunoaștem în aceste rînduri imaginea oelui mai înaintat om al epocii contemporane, modelul omului pe care vrem să-l realizăm în fiecare individ social.

Adoptînd un asemenea model al omului ca ipoteză de lucru, Ralea urmărește activitatea constructivă a acestuia în cîmpul moralei, artei, religiei și economiei. Analizele întreprinse de el în aceste domenii, concluziile desprinse pe baza unui vast material (e adevărat, obținut pînă prin 1930) reprezintă elemente utile în dezvăluirea lui *homo humanus*. Peste tot însă se simte o incompletă cunoaștere a marxismului (inclusiv atunci cînd se fac referiri sau sint citați Marx, Engels sau Lenin), în orice caz, o insuficientă folosire a cuceririlor gîndirii marxiste. (Lucrul e evident, de pildă, în capitolul IX — „Economia ca suspendare a consumației”, dar și în celelalte, mai ales) dacă am avea în vedere celebrele *Manuscrise economico-filozofice din 1844* ale lui Karl Marx, text fundamental pentru descifrarea omului).

Ce valoare are studiul *Explicarea omului*? S-ar putea vorbi aici de două aspecte: pe de o parte, de valoarea istorică a cărții, pe de altă parte, de valoarea ei actuală.

Cum am arătat, lucrarea apare la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, deci într-o perioadă în care marile întrebări asupra naturii și rostului ființei umane se pun nou cu cea mai mare ardoare, într-o perioadă deci cînd un model uman perfecționat nu putea să joace decît un rol pozitiv. Să nu uităm că o serie de capitole ale cărții au fost publicate încă mai înainte în revista „Viața Românească” (seria 1944—1946). Și nici faptul că în 1949, ea apare în traducerea lui Eugen Ionescu la *Presses Universitaires de France*.

„Meritul fundamental al lui Mihai Ralea pe tărîmul gîndirii social-politice în primele două decenii ale activității sale rămîne de a fi apărut cu abnegație, cu feroare și cu o rară strălucire intelectuală, ideile progresului și umanismului democratic într-o luptă dîrză și nedezmințită împotriva tuturor forțelor obscurantismului, rasismului, autoritarismului «de dreapta», pseudo-democrației și levantinismului,

împotriva întregii suprastructuri politice și morale a reacțiunii românești”, scrie N. Tertulian, îngrijitor al ediției de *Scrieri* ale lui Mihai Ralea și autor al unui amplu și subtil studiu introductiv. O asemenea apreciere se potrivește și pentru *Explicarea omului*.

Adoptînd postulatul kantian (pe care-l și citează): „lucrează astfel încît să consideri persoana aproapelui tău ca pe un scop, nu ca pe un mijloc”, Ralea a apărut permanent idealul de om înțeles într-un mod superior — împotriva exceselor vitalismului și a discreditării rațiunii. Revelatoriu în acest sens este ultimul capitol al cărții — semnificativ intitulat „Ceea ce e nobil” — în care, vizîndu-l probabil pe Nietzsche, Mihai Ralea scrie: „Disprețuind funcțiile de adaptare, noblețea nu poate fi definită biologic. Ea luptă tocmai contra acestui punct de vedere. Ea nu poate fi definită nici social, fiindcă aristocrațiile se închid în formule imutabile de viață. Singurul sens al nobleței e cel revoluționar, cel eroic, adică cel etic. Ea se confundă cu legea progresului omenesc în neliniștea sa de veșnică îmbunătățire”.

Retipărirea studiului *Explicarea omului*, afirmă pe bună dreptate N. Tertulian, reprezintă „un act de justiție intelectuală și morală”.

Cartea lui Ralea are însă și o valoare actuală. În orice condiții, un model superior al omului va avea însemnătate pentru activitatea teoretică și practică. Cu atît mai mult astăzi, cînd știința, tehnica și arta i-au deschis omului nebănuite căi, dar pe care el dibuie încă.

Multe din demonstrațiile de amănunte sau din faptele aduse în sprijin de către Ralea sînt astăzi depășite de cuceririle contemporane ale științei și artei. Rămîne însă valabilă teza fundamentală a autorului, prin prisma căreia ar putea fi interpretate aceste cuceriri. Se poate afirma cu siguranță că o asemenea întreprindere ar duce la rezultate stimulatoare în ceea ce privește perfecționarea modelului lui

homo humanus din perspectivă contemporană.

În încheiere, câteva rînduri din Concluziile lui Ralea la explicarea omului: „Din toate cele ce au precedat, reiese că omul rezistă causalității naturale, se luptă spre a se smulge măcar dintr-o porțiune a determinismului biologic. E vorba aici de o tendință, de o sforțare. Reușește el complet în această prometeică bătălie? Un răspuns afirmativ ar însemna să negăm realitățile imperioase și inevitabile ale organismului, să dovedim că impulsurile sexuale, foamea, domi-

nația brutală, ori raportul de forță pot fi neglijate. Reușim fără îndoială, să le refulăm, să le derivăm ori să le întîrziem. Ele se răzbună însă și creează din cînd în cînd de vastări pe care cu greu putem să le reparăm. Datul natural își drepturile, și în fața revendicărilor lui nu putem opune decît subterfugii mai mult ori mai puțin precare. E și aceasta o operă de eliberare relativă. Va reuși omul, dat fiind că tendința sa morală, aproape pe tot sensul său de a fi constă în această luptă, să le înăbușe din ce în ce mai mult?”

Articole de retişanu

Athanasie Joja

Personalitate cu multiple preocupări, abordând problemele fundamentale ale materialismului dialectic și istoric cu aplicare nemijlocită în istoria și sociologia cunoașterii, în logică, antropologie și cultură, Athanasie Joja a fost absorbit de ideea sintezei filosofice, în același timp, gânditorul s-a dovedit a fi un militant neobosit în slujba adevărului, o conștiință lucidă și activă în afirmarea progresului social, știind să dea pondere ideii prin aplicarea ei directă în practica vieții sociale.

Activitatea teoretică a lui Athanasie Joja ocupă un teritoriu însemnat din perioada interbelică a filosofiei românești, într-o confruntare deschisă cu orientările și curentele extremiste și iraționaliste. El se alătură intelectualilor progresiști, participând la momentele de seamă ale luptei comunistilor pentru salvarea țării de pericolul fascist.

În scopul acesta, Athanasie Joja înscrie problemele dialecticii materialiste în rândul celor mai importante dezbateri ale perioadei interbelice din țara noastră, considerând dialectica materialistă drept o metodă de cercetare, atât a fenomenelor naturale cât și a celor de ordin social. Reacția față de metafizică se impunea din ce în ce mai mult în publicistica timpului, printr-o critică deschisă, întemeiată pe datele cunoașterii. Într-o serie de articole publicate în revista „Cuvântul liber”, sub titlul Note asupra cunoașterii, Athanasie Joja operează distincțiile necesare între dialectică și metafizică. Lămurind însuși pro-

cesul de apariție a concepției materialist-dialectice despre lume și societate, Ath. Joja sublinia că „Marx și Engels, împrumutând de la Hegel dialectica și de la Feuerbach materialismul, au făcut o fuziune organică, un transfer de atribute, fără de care materialismul și dialectica pierd eficiența explicativă. Sintem, încheia autorul, în fața unei transsubstanțieri” (Note asupra cunoașterii, în „Cuvântul Liber”, 1935). Era necesar, în împrejurările de atunci, să fie explicată dialectica materialistă, ca și ideile materialismului istoric, acesta din urmă redus de către o serie de teoreticieni burghezi la o doctrină pur economică, căreia îi scăpă marile probleme ale individului și idealurilor spre care el aspiră. Subliniind că nici o teorie nu poate ajunge la explicarea ultimă a lumii, decât cu prețul unor erori care intră în spațiul cunoașterii omeneste, Ath. Joja îndemna la restabilirea oricărui adevăr prin intermediul unei activități practice. Căci, spunea gânditorul român în revista amintită, „dovada și criteriul adevărului cunoștințelor noastre e activitatea practică și, în special, procesul de producție”.

În consens cu aceste preocupări. Ath. Joja a acordat o atenție deosebită logicii, dovedindu-se un urmaș strălucit al înaintașilor săi în gândirea filozofică românească. Accesul către domeniul vast al logicii i-a impus o riguroasă selecție și celor mai reprezentative figuri ale acesteia. Îndeosebi, atenția acordată logicii clasice, aristotelice —

s-a prelungit pînă la logica modernă, prin contribuții de valoare. În studiul Sociologia logicii, publicat în paginile acestei reviste, în 1959, Ath. Joja formulează pertinente puncte de vedere asupra categoriilor și noțiunilor cu care operează logica, înțelegindu-le în relația cu procesul muncii, oglindind însușirea de către om a realității în care trăiește. Volumele din acești ani, publicate sub titlul Studii de logică, repun în dezbatere formele gândirii dialectice, interdependența și legitatea fenomenelor, structurate într-o metateorie a logicii, avînd drept scop explicarea modalităților sub care se desfășoară cunoașterea umană în raport cu evoluția generală a logicii. Deschide și o cale de afirmare unor legi ale logicii dialectice, cum e cea a identității concrete, pledînd pentru atuurile pe care le are o gândire într-o mișcare și dezvoltare continuă.

Dar Athanase Joja n-a rămas în spațiul cugetării. El inițiază nenumărate acțiuni și propune dezbateri în jurul problemelor sociale și naționale. Logos și Ethos, publicat în acești ani, este o mărturie. Savantul stăpînit de ideatica filosofiei clasice, de valorile perene ale speculației filosofice, s-a aplecat cu osîrdie asupra celor mai de seamă momente ale spiritualității românești. A fost absorbit și de problematica și destinul omului, înocînd, cum o spune și titlul studiului său, Definiția omului (publicat în „Viața românească” nr. 11/1963), în adversitate cu peștrile filozofiei existențialiste, dizolvante și nihiliste. Pentru Athanase Joja, omul este dovada perfectibilității continue, într-un proces de viață creatoare, care exprimă adevărata lui esență. Aici, în această confruntare cu lumea, pe care o cunoaște și tinde s-o înțeleagă într-o dinamică a muncii creatoare de valori, trebuie explicată lumea omului, gena ei.

Stăpînit de puterea gîndului creator, de împlinirile lui în sfera umanului, Athanase Joja urmărește sinuoasa înaintare a spiritualității și culturii românești, într-un profil

de sinteză asupra poporului împotriva se- s ^ ^ C ^ exagerărilor în acest domenii. ^ acordă o «uncți«nalitate de totorif creațiilor noastre spiritualao* sește cu cale să despice „eta ^ neza poporului român” și a. • „sinteza unor elemente si' antvrWi' culturale alogene care s-au to? imbogățind și nuanțind fondul nm tonucleic” al acestui popor dintre țarnt de mare și culme de Carpați Manie modele ale culturii roma nești au evoluat sub stăpîni,e. suverana a unei viziuni despre viață de o incredibilă forță de acțiune născuta în preajma acelorași defer' minante, care țin de logos și pathos Căci, după Athanase Joja, fizionomia morală a poporului român se structurează într-o sinteză de adîncire a unor elemente specifice, cam, țin de forța unui realism în acțiune, de precumpănirea rațiunii, alături de sentimentul viu al naturii, de melancolia doinei ori de spiritul de toleranță și puterea de absorbție, de un echilibru aăinc, luminat de puritatea seminienuiuj național. Iată câteva coordonate care dau cercetării viitoare.” noi puncte de pornire. Coordonatele de mai sus, precizează Athanase' Joja, „se regăsesc și la alte popoare..., dar la poporul român formează specificul său spiritual în marea familie a popoarelor lumii”. Același autor însă s-a împotrivit înțelesurilor șovine acordate sentimentului național, exclusiviste și intolerante, încă în 1933, în ziairul „Blocul”, atrăgea atenția în direcția de mai sus, scriind: „există exploatarea vicleană a simțămîntului național oare, în forma lui normală, sănătoasă, este un sentiment real și legitim al poporului, conștiința unei colectivități organice, legătura unui trecut de suferințe și de lupte împotriva împilărilor dinlăuntru și dinafară, e un elan creator care nu numai că nu exclude simpatia frățească cu alte popoare, dar o postulează”. Un orez în numele căruia a acționat de-a lungul anilor.

Athanase Joja (1904—1912) a devenit, pe parcursul unei vieți dăruită gîndului și acțiunii, MiHuaitul

(ie știință, cunoscut dincolo de
anițele țării, membru al Institu-
tului Franței, prezent la numeroase
Congrese internaționale de filozofie
logică, organizând el însuși mamifes-
-u-i științifice și instituții de cerce-
taxe, cooptând pe cei vrednici în ale
landului și stăruind în afirmarea
pasiunilor sincere pentru studiu.
Cu aceeași dăruire a condus înaltol
nostru for de cultură, Academia
B.S.R. participind la problemele de
seamă ale acestora, orientând și
oferind sugestii. Ar fi, în același
gînd, să mi-l uităm pe fostul pro-
fesor, care începe definiția logicii,
la Facultatea de filozofie, cu texte-

le Stagiritului, sporind căutările
noastre și nu interesul pentru
ultima definiție a logicii (care n-a
fost diată), tot dintr-o înțeleaptă
atitudine, aceea de a trezi genera-
țiilor tinere simțul pentru cunoaște-
rea fără sfîrșit:

Întreaga activitate a lui Athanase
Joja — socială, politică, filozofi-
că — se rezumă în figura intelec-
tualului înaintat, militant pentru
cauza progresului, angajat în expli-
carea și înțelegerea fenomenului
social, printr-o concepție dinamică
despre om și societate, edificatoare
în cadrul sintezei filozofice pe oare
a înfăptuit-o.